maksim gorki

PROVOKATÖR

günce yayınları

roman

Maksim Gorki

PROVOKATÖR

PROVOKATÖR

Maksim Gorki'nin "The Life of a Useless Man" adlı eserinden dilimize Oya Özay tarafından çevrilmiştir.

Doyuran Matbaasında dizilip basılmıştır/Kapak: Filiz Okay/Kapak baskısı : Matbaa 70

Roman dizisi : 5

1. Baskı Mayıs 1976

günce yayınları

P. K. 1337. Sirkeci — İSTANBUL

Maksim GORKİ

PROVOKATÖR

Çeviren

OYA ÖZAY

GÜNCE YAYINLARI

GİRİŞ

Geçen yüz yılda yazma biçimlerinin Maksim Gorki'den daha iyi olduğu düşünülen bir çok yazar ortaya çıkmıştır ama hiç biri Gorki'nin yaşadığı sırada elde ettiği üne kavuşmamıştır. Gorki ülkesinin en ateşli ve yıkımlarla dolu dönemlerinden biri sırasında önde gelen, bilgili bir öğretici olarak kalmıştır.

Gorki'nin çok tutulmasının bir nedeni de ondaki yeni dil ve kahraman kavramlarıdır. Geleneksel Rus edebiyatı büyük ölçüde üst sınıflar edebiyatı olmuş bu yüzden de onların oldukça süslü edebi eğilimlerini yansıtmıştır. Gorki köylüyü, işçiyi kahraman olarak romanlarına sokmuştur; yazdığı dil de onların dili olmuştur. Toplumsal haksızlık ve sokaktaki adamın içinde bulunduğu kötü durum onda bir saplantı durumuna gelmiştir. (Yazı yazarken kullandığı «Gorki» takma adı «ısıran» anlamındadır; kendi adı Aleksi Peşkov'dur.) Örneğin kötülüğü metafizik bir sorun olarak ele alan Dostoyevski'nin tersine Gorki kötülüğü sınıf ayrımının, maddesel koşulların, politik baskının, toplumsal haksızlıkların bir sonucu olarak görmüştür.

Gorki'nin devrimci eylemleri, tüm Rusya'nın bir karışıklık içine düştüğü 1905 aralığında Çara karşı girişilen silahlı başkaldırı sırasında doruğa ulaşmıştır. Provokatör'de arka planda bu olay örgüsü bulunur.

Bu ayaklanmaya yol açan şey, halkın hiç desteklemediği 1904'de başlayan ve hükümetin hazırlıksızlığını, yıkıntısını ortaya seren Rus-Japon savaşı olmamıştır. Otokrasinin parlamanter monarşiye dönüştürülmesi üzerine isteklerle dolu yüzlerce dilekçe yazılmıştır halk tarafından; hükümet yalnızca belirsiz anayasa sözleri vermekle yetinmiştir. 9 Ocak 1905 de sonradan Kanlı Pazar adını alan pazar günü 150.000 işçi isteklerini bildirmek için Çarın Kışlık Sarayına yürümüşlerdir. Bu

yürüyüş silahlı polis saldırılarıyle karşılanmış, binlerce gösterici öldürülmüştür. Bunun ardından sokak karışıklıkları daha yabanıl ve sık olmaya başlamıştır. Onu izleyen ekim ayında genel greve gidilmiş, demir yolları, postahaneler, değirmenler kapatılmıştır. Bunun bir sonucu olarak hükümet uzlasma yolları aramış, Çar konuşma, yazışma, toplantı özgürlükleri vereceğini, parlamento ve seçimlerle iş başına gelmiş yasama organı kurulacağını bildirmiştir.

Bununla birlikte daha sonra bu ayrıcalıklar ellerinden alınmıştır. Özgürlükçü örgütler bölünmüş, köylülerin büyük bir bölümü Çara tümden karşı çıkma konusunda duraksamışlardır. Hükümet fiziksel gücünü ordu ve polis kuruluşlarıyle yeniden kazanmıştır. Bununla birlikte 1905 devrimi 1917 devriminin bir denemesi olmuştur.

Provokatör 1907 de yazılmış, romanın ilk üçte biri aylık bir dergi olan Snonie'de 1908 de St. Petersburg'da yayınlanmıştır. Hükümet Gorki'nin geri kalan bölümü yayınlamasını engellemiştir. Bununla birlikte roman Berlin'de rusça olarak bütünüyle basılmış ama bu baskı ve 1910 da çıkan fransızca baskı Rusya'da yasaklanmıştır. Kitabın bütünü 1914 de Rusya'da basılmış ama dağıtımına izin verilmemiştir. Merkezi Yabancı Sansür Kurulunun bildirisinde, «Yazarın amacı bir yandan ajanlık yapmanın ve baskıların iğrençliğini, öte yandan devrimcilerin soylu kişiliklerini sergilemektir. Böylesine bir eğilim kitabının basımını olanaksız kılmakta ve yazar her fırsatta Çara değinmekte, devrimcilerin çarın kişiliğiyle ilgili niyetlerini ortaya koymakta, Rusya'daki bütün yanlışların Çarın bilgi ve isteğiyle yapıldığını ileri sürmektedir, bu nedenle de kitap yasaklanmakla kalmayıp gizlice dağıtılması da önlenmelidir,» denmiştir.

Kitap bazı eksikliklerle 1917 yılında basılmıştır. Bu, Gorki ölmeden elden geçirip tamamladığı ilk tam romanın çevirisidir.

YEVSEY KLİMKOV dört yaşındayken babasını bir orman korucusu vurarak öldürmüş, annesi de o yedi yaşındayken hasat zamanı ansızın tarlada ölmüştü. Ölüm öylesine yabansıydı ki, Yevsey, annesinin ölü bedenini gördüğü zaman korkmamıştı bile.

Yevsey'in demirci olan dayısı Piotr, elini çocuğun başına koyup, «Şimdi ne yapacağız?» dedi.

Yevsey, bir sıra üzerinde annesinin yatmakta olduğu köşeye çabucak göz atarak, alçak sesle, «Bilmiyorum,» diye karşılık verdi.

Demirci, gömleğinin koluyla yüzünün terini sildi, uzun bır sessizlikten sonra usulca yeğenini okşadı.

«Benimle kalırsın... Seni bir okula yazdırırım, ne dersin. böylece de ayak altında dolaşmamış olursun, ha? Ah, seni koca gülünç adam!» dedi.

O günden sonra da herkes çocuğu, «Koca Adam» diye çağırdı. Bu takma ad ona çok iyi uyuyordu. Yaşına göre çok ufak tefekti, davranışları hantal, sesi güçsüzdü. Kemikli yüzünde kuş gagası gibi bir burun acıklı bir biçimde fırlıyor, yuvarlak, uçuk renkli gözleri tedirginlikle kırpışıyordu; saman rengi, seyrek saçları tutam tutamdı. Okulda, baykuş gibi yüzüyle sağlıklı, yaşam dolu öbür çocukların düşmanlığını çektiği için, kendisiyle alay ediyorlar, iteleyip kakalıyorlardı. Onlardan uzak durur, ya bir gölgede, ya bir kuytuda ya da bir köşede tek başına yaşardı o da. Orada hiç kimsenin ilgisini çekmeden, yusyuvarlak, kırpıştırmadığı gözleriyle ürkmüş bir sümüklü böcek gibi dışındaki dünyaya bakardı. Gözleri yorulduğunda kapatır, uzun süre hiç bir şey görmeksizin, incecik bedenini usulca iki yana sallayarak otururdu.

Yevsey, dayısının evinde bile gözlerden uzak durmaya çabalardı, ama bu, orada daha zordu. Yemeklerini tüm aileyle birlikte yemesi gerekiyordu; masaya oturduğunda dayısının en küçük çocuğu, şişman, al yanaklı Yakov ona çeşitli numaralar, şakalar yapar, güldürmeye çalışırdı. Yüzünü türlü biçimlere sokar, dilini çıkarır, masanın altından Yevsey'in bacağına tekme atar, bazen onu çimdiklerdi bile. Güldürmeyi hiç bir zaman ba-

şaramazdı ama, bazen Yevsey acıyla ayağa fırlar, solgun yüzü grileşir, gözleri büyük büyük açılır, elinde kaşığı titrerdi.

«Ne oluyor, Koca Adam?» diye sorardı dayısı.

«Yaşka yapıyor.» diye düz, yakınmayan bir sesle açıklardı.

Piotr dayı Yaşka'nın kulağına bir yumruk vurur ya da saçını çekerse Agafya yenge dudaklarını büzer, «Ah, seni küçük yılan,» diye öfkeyle söylenirdi.

Ve daha sonra da Yaşka onu bulur, acımaksızın döverdi. Yevsey için saklanmak kaçınılmazdı. Yakınmak hiç de akıllıca değildi; çünkü, Piotr dayı oğlunu döverse Agafya yenge ona daha büyük cezalar veriyor ve tokatları da Yaşka'nınkilerden daha can yakıcı oluyordu. Böylece de Yevsey, Yaşka'yı savaşa doğru ilerlerken gördüğünde kendini yere atar, bütün gücüyle büzülür, dizlerini midesine çeker, elleriyle yüzünü, başını kapatarak, vursun diye sırtını ve iki yanını Yaşka'nın yumruklarına sessizce bırakırdı. Vuruşlara ne denli sabırla katlanırsa Yaşka'nın öfkesi de o denli çoğalırdı. Bazen onun bedenini tekmelerken hıçkırır ve haykırırdı! «Bağırsana, pis kene!»

Bir keresinde Yevsey bir at nalı buldu ve Yaşka'nın ne olursa olsun alacağını bilerek nalı ona verdi. Bu armağanla yumuşayan Yaşka, «Geçen gün seni dövdüğümde çok canını yaktım mı?» diye sordu.

Yevsey, «Evet, yaktın,» diye yanıtladı.

Yaşka bir süre düşündü, kafasını kaşıdı, biraz tedirginlikle, «Üzülme, hep böyle sürüp gitmez,» dedi.

Yaşka uzaklaştı ama nasıl olduysa onun sözcükleri Yevsey'in yüreğinde bir şeyleri canlandırmıştı, kendi kendine umutla, alçak sesle yineledi, «Sürüp gitmez... hep böyle.»

Bir kez Yevsey, hac'a giden bazı kadınların yorgun ayaklarını ısırgan otlarıyle ovaladıklarını görmüştü. Kendisi de onlardan örnek alarak, çürüyen yerlerini ısırganlarla ovdu ve sanki acısı azalmış gibi geldi. O günden sonra da yaralarını hep bu hiç kimsenin sevmediği, kaba, kesici otlarla ovar oldu.

Derslerinde başarısızdı; çünkü, okula hep dayak yemek korkusuyle geliyor, yaralanmış olduğu duygusu içinde ayrılıyordu oradan. Yanlışının ortaya çıkartılacağı korkusu bütün

yüzüne kazılmıştı ve bu da öbür çocuklarda Koca Adam'a saldırmak konusunda yenemeyecekleri bir istek uyandırıyordu.

Koro öğretmenleri Yevsey'in kalın ve derin bir sesi olduğunu görerek ona kilise korosunda şarkı söyletti. Yevsey şimdi evde daha az kalıyordu ama, sanki bunu dengelemek içinmiş gibi koro çalışmalarında kavgacılıkta Yaşka'dan aşağı kalmayan okul arkadaşlarıyle daha çok bir arada oluyordu,

Yevsey, eski köy kilisesini severdi. Orada birçok karanlık köşe vardı. Onlardan birinde, az rastlanır türden, iyi bir şeyin onu içine alıverecek, usulca okşayacak, bir zamanlar annesinin yapmış olduğu gibi onunla konuşacak bir şeyler bulacağını bilinçle beklemese bile, bu köşelerin kuytu, ılık durgunluğuna istekli bir merakla bakıyordu; yine de yılların kurumu ve isiyle kararmış olan kutsal resimlerdeki incelikli ve ağır başlı anlam ona Piotr dayısının kara sakallı yüzünü ansıtıyordu.

Kilise girişinde, şeytanı yakalamış döven bir azizin resmi vardı; aziz, uzun boylu, esmer, güçlü kasları, uzun elleri olan biriydi; şeytansa, kızıl renkli, ince, gelişimini tamamlayamamış, küçük bir keçi görünümünde bir yaratıktı. Önceleri Yevsey şeytana bakmadı bile, hatta ona tükürmek istedi, ama, daha sonra bu şanssız, küçük varlığa acımaya başladı, çevresinde hiç kimse olmadığı zamanlar resimde korku ve acıdan biçimini yitirmiş olan bu keçi çenesini usulca okşadı. İlk kez çocuğun yüreğinde acıma duygusu doğmuştu.

Yevsey'in kiliseyi sevmesinin bir nedeni daha vardı; herkes, hatta en azgın kavgacılar bile orada sessizce, bir boyun eğiş içinde davranıyorlardı. Yüksek sesle konuşulması Yevsey'i korkutuyordu; koşmak, kaçmak, coşmuş yüzlerden, bağrışlardan saklanmak istiyordu. Bir kez pazar yerinde, yüksek sesle konuşan birkaç köylü görmüştü. Sonra bağrışmaya, birbirlerini itelemeye başladılar; birisi bir sopayı yakaladı, sağa sola salladı, birine vurdu. Korkunç haykırışlar, çığlıklar yükseldi, birçoğu koşmaya başladı. Koca Adam'a çarptılar, ayakları yerden kesildi, düştü, yüzü çamurlu sulara battı. Ayağa kalktığında, iriyarı bir köylünün ellerini sallayarak, yüzünün yerine titreyen kırmızı bir leke taşıyarak kendisine doğru geldiğini gördü. Bu öylesine korkunçtu ki, Yevsey bir çığlık attı,

ansızın kara bir çukura düştüğünü duydu. Kendine gelebilmesi için başından aşağı su dökmeleri gerekti.

Yevsey sarhoşlardan da korkardı. Annesi bir zamanlar sarhoş bir bedene şeytanın girdiğini söylemişti. Koca Adam bu şeytanı kirpi gibi dikenli, kurbağa gibi ıslak, koyu renkli, yeşil gözlü, insanın midesine yerleşen, orada kıvranan bir şey olarak düşlüyordu; işte insanı da canavarlaştıran buydu.

Yevsey, kilisede daha başka bir sürü iyi şey buluyordu. Sessizlik, durgunluk, yumuşak loş ışık yanında şarkı söylemekten de hoşlanıyordu. Müzik gereçleri olmaksızın şarkı söylediklerinde gözlerini sıkıca yumuyor, derin, kalın sesi öbürlerininkinin üstüne çıkmasın diye onu koronun içinde eritiyordu; kutsal bir uyku bedenine egemen olmuşçasına derin bir haz içinde kendini yitirmekteydi. Bu uyuşukluk durumunda, ona, bu yeryüzünden ayrılıyor, bir başka yumuşak, sessiz varoluşa yaklaşıyormuş gibi geliyordu.

Bir keresinde dayısına açıkladığı bir düşünce oluşmuştu kafasında. «Kişi her yere gidebilecek, her şeyi görebilecek ama, hiç kimsece görülmeyecek biçimde yaşayabilir mi?»

«Görünmez olmak mı?» diye sordu demirci, bir süre düşündü. «Sanırım, olmaz böyle bir şey.»

Tüm köylüler Yevsey'e «Koca Adam» demeye başladıkları zaman Piotr dayı onun yerine «Öksüz» demeye başladı. Her yönden yabansı bir adam olmasına karşın demirci, sarhoş olduğu zaman bile korkutucu değildi. Şapkasını başından şöylece bir çıkartır, sokaklarda onu savurarak dolaşır, yüksek sesle şarkılar söyler, gülümser, başını sallardı. Yaşlar, ayık olduğu zamankinden daha çok akardı gözlerinden.

Yevsey, dayısının bütün köydeki en akıllı ve en ince kişi olduğunu düşünüyordu. Onunla her konuda konuşabiliyordu. Piotr dayı sık sık gülümsemesine karşın hemen hiç gülmezdi; acele etmeksizin, alçak, ciddî bir sesle konuşurdu. Yevsey'i özellikle hoşnut eden bir biçimde ya onu görmezlikten gelerek ya da tümden unutarak, çalışırken kendi kendine konuşur, görünmeyen bir karşıtıyla bir tartışmayı sürdürür, acımaksızın azarlardı.

«Şeytan götürsün seni,» diye öfkelenmeksizin söylenirdi.

«Seni aç gözlü köpek! Senin için yeterince çalışmıyor muyum? Bak, gör işte senin için gözlerimi ateşte kavurdum, şimdi artık her gün kör olabilirim. Daha ne istiyorsun? Binlerce lânet olsun bu kölelik yaşamına! Hiç güzelliği yok, hiç tadı yok!»

Sesinde, neredeyse lirik denebilecek bir şey vardı ve Yevsey'de konuştuğu kişiyi gördüğü izlenimini uyandırıyordu.

Bir keresinde Yevsey, «Kiminie konuşuyorsun?» diye sordu.

Demirci, çocuğa bakmaksızın, «Kiminle mi konuşuyorum?» diye yineledi. Sonra da bir gülümsemeyle yanıtladı. «Konuştuğum kişi benim kendi aptallığımdır.»

Ama, dayısı işyerinde çok az yalnız kaldığı için Yevsey de onunla konuşmak olanağını pek seyrek bulurdu. Yaşka genellikle bir topaç gibi çevrede döner, çekici vuruşlarını, fırında yanan kömürlerin çıtırtısını delici çığlıklarıyle boğardı. Yaşka orada olduğunda Yevsey dayısının yanına yaklaşma yürekliliğini gösteremiyordu.

Demircinin işyeri sığ bir derenin kıyısındaydı: Yevsey yazın ve bahar aylarında tüm zamanını derenin kıyısında, söğüt ağaçları arasında geçirirdi. Orası da kilise denli sessizdi. Kuşlar şakır, arılar vızıldardı. Çocuk, orada gözleri sımsıkı kapalı, iki yana sallanarak, oturur, düşünürdü. Ya da demircinin işyerinden gelen sesleri dinleyerek çalılar arasında dolaşırdı. Dayısının yalnız kaldığını duyar duymaz usulca çalılıklardan çıkar, onu görmeye giderdi.

Küçük, sulanan gözlerini kısarak, «Ne istiyorsun Öksüz?» diye selâmlardı onu demirci.

Bir kez Yevsey, «Geceleri kilisede kötü ruhlar dolaşır mı?» diye sordu.

Demirci bir süre düşündü. «Niye olmasın? İstedikleri yere giderler. Onlar için işten bile değil bu,» dedi.

Çocuk omuzlarını kaldırdı, yuvarlak gözleriyle işyerinin karanlık köşelerini araştırdı.

«Kötü ruhlardan korkman gereksiz,» diye öğüt verdi dayısı.

Yevsey içini çekti, alçak bir sesle, «Korkmuyorum ki,» dedi.

Demirci gözlerini kara elleriyle silerken güven vererek açıkladı; «Sana bir kötülük yapmazlar.»

Sonra Yevsey, «Ya Tanrı?» diye sordu.

«Ne olmuş tanrıya.»

«Niçin tanrı şeytanların kiliseye girmelerine izin veriyor?»

«Tanrı bu işe ne karışır? Tanrı kilise bekçisi değildir ki!»

«Orada yaşamıyor mu?»

«Kim? Tanrı mı? Ne diye yaşasın? Onun yeri, Öksüz, her yerdir. Kilise insanlar içindir.»

«Ya insanlar? Onlar ne içindir?»

«Görüldüğü kadarıyle insanlar, şey yani, sanırım her şey içindir! İnsansız yapamazsın, bu da bir gerçektir.»

«İnsanlar tanrı için midir?»

Demirci kuşkuyla çocuğa baktı, bir duraklamadan sonra yanıtladı:

«Elbette.» Sonra da ellerini önlüğüne silip fırındaki alevlere bakarak ekledi, «Bu tür şeyler üzerine pek bir şey bilmiyorum, Öksüz. Daha iyisi, sen bunu öğretmenine sor. Ya da rahibe, belki.»

Yevsey gümleğinin koluna burnunu sildi.

«Onlardan korkuyorum,» diye yanıtladı.

«Daha da iyisi, sen böyle şeylerden söz etme,» diye Piotr ciddi bir sesle öğütledi. «Sen daha çocuksun. Oynaman, gücünü kazanman gerekli. Yaşamak istiyorsan sağlıklı olmalısın. Güçlü olmazsan çalışamazsın. Sonra da yaşayamazsın. İşte bizim anladığımız tüm bilgelik budur; tanrının bizden ne istediğini bilemeyiz.» Sustu, gözlerini ateşten ayırmaksızın düşüncelere daldı. Sonra ansızın sessizliği bozarak, açık yüreklilikle, «Bir yandan hiç bir şey bilmiyorum, öte yandan da hiç bir şey anlamıyorum. Tüm bilgeliğin ondan geldiğini söylüyorlar... Ama, bir insanın değerini, diktiği mumun uzunluğuyle ölçemezsin...» dedi. Çevresine göz gezdirdi, gözü köşedeki çocuğa takıldı. «Ne diye orada büzülüyorsun? Sana, gidip oynamanı söyledim ya.» Yevsey utanç içinde dışarı süzülürken, arkasından ekledi; «Gözüne bir kıvılcım kaçar, sonra da tek gözlü olursun, tek gözlü bir yaratığı da kim ister?»

Çok önceleri, kış gecelerinde annesi Yevsey'e öyküler anlatırdı. Kar ve rüzgârın küçük evin duvarlarını dövdüğü, çatıda koşturduğu, öfke içinde bir şeyler ararcasına her yeri silip süpürdüğü, bacadan süzüldüğü, sonra orada yüzlerce değişik tonda inlediği, mırıldandığı fırtınalı geceler olurdu. Annesi öyküleri, yavaşça, uykulu bir sesle, arada bir susarak, konuştuklarını birbirine karıştırarak anlatırdı; sık sık da aynı sözcükleri yineler dururdu. Çocuğa sanki tanımladığı her şeyi görebiliyor, ama, karanlıktaymışcasına görmekte zorluk çekiyormuş gibi gelirdi.

Piotr dayıyla konuşmaları Yevsey'e annesinin öykülerini ansıtıyordu. Demirci de fırın ateşinde sanki hem tanrıyı, hem şeytanı, hem de insan yaşamının tüm işkencelerini görüyordu. Belki de için için ağlamasının nedeni buydu. Yevsey onun konuşmalarını dinler, sonra da ansırdı. Bu yüreğinde tekin olmayan bir umut uyandırırdı; bir gün köy yaşamından, sarhoş köylülerden, suratsız karılarından, gürültücü çocuklarından daha değişik bir şey kilise törenleri gibi sevilebilecek, ağır başlı bir şey göreceği konusunda, bilinçsiz, büyüyen bir umut.

Köylülerden birinin Tanya adında kör bir çocuğu vardı; Yevsey onunla arkadaş oldu. Onu köyde yürüyüşe çıkarıyor, dere kıyısına inmesine yardım ediyor, onunla alçak sesle konuşuyor, sulu gözlerini her zamanki gibi korkudan koca koca açıyordu. Bu arkadaşlık gözlerinden kaçmıyor, köylüleri hoşnut ediyordu. Ama, bir gün kör kızın annesi Piotr dayının yerine gelerek yakındı. Yevsey denen çocuğun anlattığı şeylerle kızını korkuttuğunu, artık kızın yalnız kalamadığını söylüyordu. Kız ya ağlıyor ve uyuyamıyordu, ya da korkulu düşler görüyor, bağırarak uyanıyordu. Ondan, Yevsey'in neler anlattığını tam olarak öğrenmek olanaksızdı. Sürekli olarak şeytanlardan, gökyüzünün kara olduğundan, içinde delikler bulunduğundan, bu deliklerden alevler fışkırdığından, çevresinde şeytanların zıplayıp insanlara sataştığından söz ediyordu. Nasıl olur da biri çıkıp küçük bir çocuğa böyle şeylerden söz edebilirdi?

Piotr dayı, «Buraya gel,» diye çocuğu çağırdı.

Yevsey köşesinden ağır ağır çıkınca, demirci kaba, bü-

yük elini onun başına koydu, «Bütün bunları sen mi anlattın?» diye sordu.

«Evet.»

«Neden?»

«Bilmiyorum.»

Demirci elini kaldırmaksızın çocuğun başını arkaya itti, gözlerinin içine bakarak ciddî bir sesle sordu, «Yani gökyüzü kara mı?»

«O göremediğine göre başka ne renk olabilir?» diye Yevsey alçak bir sesle mırıldandı.

«Kim göremediğine göre?»

«Tanya.»

Demirci, «Evet,» dedi. Bir an düşündükten sonra, «Ya alevlerin kara olmasına ne diyeceksin? Ne diye bu buluşu ortaya attın?» diye sordu.

Çocuk gözlerini yere indirdi, susuyordu.

«Haydi konuş bakalım. Seni döven yok. Ne demeye bütün bu saçmalıkları anlattın, ha?»

«Ona acıyordum,» diye mırıldandı Yevsey.

Demirci onu usulca yana itti.

«Onunla bir daha konuşmayacaksın, duyuyor musun?» dedi. «Hiç konuşmayacaksın! Üzülme, Praskovya teyze, bu arkadaşlığa son vereceğiz.»

Kör kızın annesi, «Onu kırbaçlamalısın,» dedi. «Benim küçük kızım bu güne dek kimseyi tedirgin etmeden, sessizce yaşardı. Şimdiyse her zaman yanında birisinin bulunması gerekiyor.»

Praskovya teyze gittikten sonra demirci, Yevsey'in elinden tutup tek sözcük söylemeksizin onu avluya götürdü.

«Şimdi aklını başına topla da konuş bakalım. Ne diye küçük kızı korkuttun?» diye sordu.

Dayının sesi sertti ama, bağırmıyordu. Yevsey korkmuştu, aceleyle, kekeleyerek özürlerini sıralamaya başladı.

«Onu korkutmadım... işte öyle... söyleyiverdim... Boyuna yakınıyordu... 'Siz her şeyi görebiliyorsunuz ama ben yalnızca karanlık görüyorum', diyordu... Ben de o bizi kıskanmasın di-

ye her şeyin kara olduğunu söylemeye başladım. Onu korkutmak istememiştim.»

Yevsey yanlışının ortaya çıkarıldığını duyarak, hıçkırıklara boğuldu. Piotr dayı usulca gülümsedi.

«Seni küçük salak! Onun yalnızca üç yıldır kör olduğunu unutmayacaktın. Kör doğmamıştı ki. Çiçek hastalığından sonra gözlerini yitirdi. Bu yüzden de değişik renkleri ansıyor. Ah, ne akılsız çocuksun!»

Yevsey gözlerini silerken, sitemle, «Akılsız değilim,» dedi. «Bana inanmıştı.»

«Peki, peki... Ama, artık onunla dolaşma. Duyuyor musun?»

«Dolaşmam.»

«Ağlamana gelince; boş ver. Bırak, seni dövdüğümü sansınlar.» Demirci Yevsey'in omzuna bir dirsek attı ve gülümseyerek ekledi, «Sen ve ben, biz ikimiz dolandırıcılarız.»

Küçük çocuk başını dayısının beline gömdü, ürkek bir sesle sordu, «Niye herkes bana karşı?»

Dayısı bir an durakladıktan sonra, «Bilmiyorum, Öksüz» diye yanıtladı.

Yapmak zorunda kaldığı yanlışlar şimdi çocukta bir çeşit, gizli doyum uyandırıyordu. Herkes gibi olmadığına, bu yüzden de ona karşı olduklarına inanmaya başladı.

Köy, küçük bir tepenin üzerinde kurulmuştu. Irmağın öteki kıyısında bir bataklık vardı. Yaz aylarında sıcak bir günün ardından bunaltıcı, leylâk rengi bir sis yükselirdi bataklıktan ve uzaktaki seyrek ormanlık üzerinde kızılımsı bir ay büyürdü. Bataklıktan tüm köye, çürümüş bir hava ile sivrisinek dalgaları yayılırdı. Sivrisineklerin aç gözlü, korkunç uğultusuyla çınlardı hava; insanlar öfkeyle, acınacak bir biçimde, derilerinden kan çıkana dek kaşınırlardı. Geceleri bataklıkta mavi ışıklar titreşirdi. Köylüler bunların, günahkârların evsiz barksız ruhları olduğuna inanarak üzüntüyle iç geçirir, onlara acırlardı. Ama, birbirleri için hiç acıma duygusu taşımazlardı.

Yine de onlar için, bir kez Yevsey'in tanık olduğu gibi bir başka biçimde, dostluk ve mutluluk içinde yaşamak olanaklıydı.

Bir gece, varlıklı bir köylü olan Varennikov'un ambarı tutuştu. Küçük çocuk meyve bahçesine koştu, bir söğüt ağacına tırmandı, yangını oradan izledi.

Alevden gagası olan, korkunç, duman karası, çok kanatlı bir kuşun yumuşak bedeni gökyüzünde halkalanıyordu sanki. Kızıl, yanan başını toprağa doğru eğiyor, keskin, ateşli dişlerini aç gözlülük içinde samanlara batırıyor, tahtaları kemiriyordu. Dumandan bedeni kara gökyüzünde oyun oynar gibi dolanarak açılıp kapanmakta, ardından evlerin çatılarında sürünerek köyün üzerine düşmekteydi. Sonra da ateş kızılı başını topraktan ayırmaksızın, yabanıl gagasını daha daha açarak görkemle ve incelikle gökyüzüne yükseliyordu.

Yangının yanında insanlar küçük ve kara görünüyordu. Ateşin üzerine su püskürtüyor, alevler içine uzun havuzcuklar yerleştiriyor, saman demetlerini onun dişleri arasından söküp alıyor, üzerlerine basıyorlardı. Yağlı duman içinde soluk almaya çabalarlarken, öksürüyor, söyleniyor, hapşuruyorlardı. Bağırıyor, çığlıklar atıyorlar, ateşin kükremeleri, çatırtıları içinde eriyordu sesleri. Gittikçe daha yaklaşıyorlardı ateşe, kızıl başını, kara, canlı bir çember içinde sıkıştırıyorlar, sanki boynunda bir ilmeği büzüyorlardı. Orada burada bazen bir ilmek kopuyordu ama, onlar yeniden, daha güçlü bağlıyorlardı. Ateş yabanıllıkla sıçrıyor, havaya fırlıyor, bedeni şişiyor, bir yılan gibi kıvranıyor, başını toprağa batıran insanlardan kurtulmaya çalışıyordu. Sonunda, gücü tükenmiş, yorulmuş, suratı asık olarak yakınlardaki samanlıklara düştü, meyve bahçelerinde sürüklendi, harcanmış ve güçsüz bir biçimde küçüldü, küçüldü.

Köylüler birbirlerini yüreklendirerek, «Hep birlikte,» diye bağırmaktaydı.

Kadınların sesleri, «Su!» diye çınlıyordu.

Kadınlar, yangın yerinden ırmağa dek bir zıncir oluşturmuştu; yabancıyla akraba, arkadaşla düşman birlikte sıraya girmişlerdi. Su kovaları düzen içinde elden ele geçiriliyordu.

«Haydi kadınlar! Çabuk olun, iyi kadınlar!»

Ateşle savaşırken insanların oluşturduğu bu arkadaşça ve insanca eylemi izlemek, yabancı bir biçimde hoş ve yü-

reklendiriciydi. Birbirlerine güç veriyor, becerikliliğini övüyor, bazen de şakadan azarlıyorlardı. Bu bağırışmalarda hiç bir kötülük belirtisi yoktu. Sanki ateşin önünde herkes komşusuna iyilikle davranıyor, birlikte olmaktan haz duyuyordu. Sonunda ateşi denetim altına aldıklarında, köylülerin neşesi daha da çoğaldı. Türküler söylediler, güldüler, başardıkları işten ötürü böbürlendiler, şakalar yaptılar. Daha yaşlı olanlar yorgunluklarını gidermek için votka içerken gençler de hemen hemen tan ağarıncaya dek sokaklarda kaldı. Her şey, bir düşteymişçesine tatlıydı.

Yevsey ne bir tek kötü bağrışı duydu, ne de bir tek kızgın yüz gördü. Ateşin yandığı süre boyunca hiç kimse acı çekmedi, duyguları yaralanmadı, öldürmeye hazır, ilkel bir gazabın hayvansı çığlığıyle hiç kimse haykırmadı.

Ertesi gün Yevsey dayısına, «Dün gece ne güzeldi!» dedi.

«Evet, Öksüz, buna güzel denir işte. Biraz daha güzel olsaydı, yangın köyün yarısını süpürüp götürecekti.»

«Ben, insanlar demek istiyorum,» diye açıkladı çocuk. «Nasıl da arkadaşlıklarının tadını çıkarıyorlardı. Keşke hep öyle yaşayabilseler, keşke hep yangınlar olsa!»

Demirci bir süre düşündü, sonra şaşkınlıkla sordu, «Yani hep yangın mı olsun demek istiyorsun?» Yevsey'e ters ters bakıp parmağını salladı. «Seni çok bilmiş seni, bak bana! Bu tür günahkâr düşüncelere kapılma. Şuna bakın hele! Yangınlardan haz duyuyor!»

BÖLÜM 2

Yevsey okul yıllarının sonuna geldiği zaman, demirci ona, «Şimdi seni ne yapacağız?» diye sordu. «Buralarda sana göre bir iş yok. Kente gitmelisin. Benim de birkaç tane körük almam gerekiyor, seni de götüreceğim, Öksüz.»

«Beni sen mi götüreceksin?»

«Evet. Köyden ayrıldığın için üzülecek misin?»

«Hayır, ama seni özleyeceğim için üzüleceğim.»

Demirci fırına bir demir parçası soktu, maşayla kömürleri düzeltirken, düşüncelere dalmış, mırıldandı, «Benim için üzülmene neden yok. Ben her şeye dayanabilirim... Ben de herkes gibi bir köylüyüm işte.»

Yevsey yavaş bir sesle, «Sen herkesten iyisin,» dedi.

Piotr dayı bu son sözü işitmemiş olacak ki karşılık vermedi, kızgın demiri ateşten çıkarıp gözlerini büzdü, çevresine kızıl kıvılcımlar saçarak, çekiçle dövmeye başladı. Sonra ansızın durdu, çekiç tutan eli yanına düştü yavaşça ve gülümseyerek, «Sana bazı öğütler vermem gerekli... nasıl yaşayacağın falan konularında...» dedi.

Yevsey öğüdü dinlemek için istekle bekledi ama, demirci demiri yeniden ateşe soktu, yanaklarına akmış olan yaşları sildi, yeğenini unutarak fırına dalıp gitti. Elinde kırık bir tekerlekle bir köylü içeri girdi. Yevsey oradan ayrılıp dere kıyısına indi, gün batımına dek dayısının yalnız kalmasını bekleyerek orda uzandıysa da, işyerinde her zaman birileri oldu.

Çocuk köyden ayrıldığı günden çok az şey ansıdı. Yalnızca tarlaları geçtikleri sıradaki ortalığın karanlığı ve havanın yabansı bir biçimde sıkıcı olduğu kaldı belleğinde. Araba korkunç gıcırdıyor, iki yanında kara, kıpırtısız ağaçlar yükseliyordu.

Uzaklaştıkça, yeryüzü de genişleyip aydınlanmaktaydı. Yol boyunca dayısının yüzü asıktı, Yevsey'in sorularına isteksizce, kısa ve anlaşılmaz karşılıklar veriyordu.

Gün boyunca yol alıp, geceyi geçirmek için küçük bir köyde durdular. Gece Yevsey, uzun süre, çok güzel çalınan bir akardeonu dinledi; bir kadın hıçkırdı, öfkeli bir ses, «Kapa çeneni,» diye bağırdı, küfürler savurdu.

Ertesi geceyi yolda geçirdiler. Karanlıkta arabanın çevresinde koşuşturan, hırçın seslerle havlayan iki köpek onları izliyordu. Köyden ayrılırlarken bir balaban kuşu, umutsuzlukla, acı acı öttü yolun solundaki ormanda.

«Tanrıya şükür, bu şans getirir,» diye mırıldandı demirci.

Yevsey uyuyakaldı ve kırbacın ucuyla usulca bacağına vuran dayısınca uyandırıldı.

«Bak, Öksüz, bak!»

Uykulu çocuğun gözlerinde kent koca bir kara buğday tarlası gibi yükseliyordu. Kalın, diken diken sivrilikleriyle sanki sonsuza dek yayılıyor, altından kilise kubbeleri sarı çiçekler gibi yükseliyor, sokakların kara oyukları, toprak parçaları arasında tel örgülermişcesine dolaşıyordu.

Yevsey bir kez daha göz attıktan sonra, «Aman, tanrım!» dedi.

Yaklaştıkça kent daha başka renklere de büründü. Sayısız pencere camından kiliselerin altın sarısı, güneş ışıklarıyle yansıdıkça, kent, yeşil, kırmızı, sarı ışıklarla parlıyordu. Alışılmamış bir şeyler olacağı konusunda belirsiz umutlar veriyordu. Yevsey, elini dayısının omzuna koymuş, arabada diz çökerken istekle ileriye bakıyor, dayısı konuşuyordu, «İşte böyle yaşamalısın, bak sana söylüyorum— sana ne derlerse onu yap, gerisine karışma, yürekli adamlardan da sakın kendini. Her on yürekli adamdan birisi başarılı olur, dokuzuysa boynunu kırar.»

Söylediklerinin doğruluğundan kuşkulanıyormuş gibi kararsızlıkla konuşmaktaydı. Yevsey, yeni yaşamının tehlikeleri üzerine özel bir uyarı bekleyerek, ağır başlılıkla, dikkatle dinliyordu.

Demirci derin bir soluk aldı, daha kesin ve inandırıcı bir biçimde sürdürdü konuşmasını. «Günlerden bir gün, Öksüz, beni köy karakolunda kırbaçla dövdüler. Evet, tam da evleneceğim sıradaydı, kiliseye gideceğim zamandı ve onlar beni kırbaçlıyorlardı. Onlar için bunun hiç önemi yoktu, başkalarının işleriyle ilgilenmiyorlardı. Ve sonra bir başka kez de— hatta o yüzden valiye bir dilekce bile vermiştim— dayakları anlatmayayım diye beni tam üç buçuk ay tutukevine kapadılar. Polisin biri vardı, kısa boylu, kızıl saçlı bir adamdı, durmadan kafama vuruyordu.»

«Dayıcığım,» dedi Yevsey, alçak bir sesle. «konuşmayalım bunları...»

«Konuşacak başka ne var ki?» diye bağırdı Piotr dayı gülümseyerek. «Başka hiç bir şey yok, Öksüz.»

Yevsey'in başı üzüntüyle düştü önüne.

Birbiri ardından evlerin önünden geçtiler, atı, arabayı, içindeki yolcuları karışık ağlarının derinliklerine çekiyormuş gibi görünen ağır kokulara sarınmış pis evlerin önünden. Mavi, gri dumanlar püskürten bacalar, kırmızı, yeşil çatılar üzerinde siğiller gibi yükseliyordu. Devsi uzunlukta, pis kimi bacalar düpedüz topraktan fışkırıyor, kalın, kara dumandan bulutlar salıyordu ortalığa. Ağır ayakların çiğnediği toprak sanki kara bir yağla ovulmuştu; ağır, tehlike bildiren sesler dört bir yandan havayı dolduruyor, vızıltılar, ıslıklar, ulumalar, demirin öfkeli şakırtısı duyuluyordu.

Piotr dayı, «bu daha kent değil,» dedi. «Bunlar fabrikalar.» İki yanında tahta evler dizili geniş bir sokağa girdiler. Türlü türlü renkte, eski, basık evler, özellikle de temiz, yeşil, sevinç veren önlükler gibi önlerinde bahçeleriyle güzel evler, barış dolu, sığınılacak kuytular görünümündeydi.

Atını dar bir yan sokağa süren demirci, «Az sonra orada olacağız,» dedi. «Sakın korkma, Öksüz.»

Arabayı büyük bir yapının açık avlu kapısına çekti, aşağıya atlayıp avluda gözden yitti. Yapı eskiydi, eğriydi, küçük, solgun pencereler altından kirişler dışarı fırlıyordu. Büyük, pis avluda bir sürü araba vardı; dört köylü beyaz bir atın çevresine toplanmış, onu okşuyor, bağırıyorlardı. İçlerinden biri, şişman,

dazlak kafalı, uzun sarı sakallı, kırmızı yüzlü olanı Piotr dayıyı görünce yabanıl bir biçimde elini sallayıp, «Ha, haaa!» diye haykırdı.

Dar, karanlık bir odada çay içtiler. Dazlak kafalı adam, masadaki bardakları şangırdatana dek güldü, bağırdı. Birbirlerine yaklaşmış oturuyorlardı, keskin bir sıcak ekmek kokusu vardı. Yevsey uyumak istiyor, kirli bir perdenin ardında gizlenmiş köşedeki geniş bir yatağa, üzerindeki birçok yastığa bakıp duruyordu. Kocaman kara sinekler alnına konarak, yüzünde gezinerek, terli yüzünü gıdıklayıp tedirgin ederek vızıldayıp duruyordu ama, onları kovamayacak denli sıkılmaktaydı çocuk.

Sevinçle başını sallayarak dazlak adam onlara bağırıyordu, «Size, kalacak bir yer bulalım!» Sonra oradaki bir kadına döndü, «Natalya, Matyeviç'i çağırdın mı?»

Kara kaşları, küçük bir ağzı, kocaman göğüsleri olan şişman kadın açık seçik bir sesle yanıtladı, «Kaçtır soruyorsun bunu?»

Dazlak adam sağır edercesine bağırdı, «Dostum Piotr, bak şu Natalya'ya! Petekte bir damla bal sanki!»

Piotr dayı kadına bakmaya korkuyormuşçasına yavaşça gülümsedi. Kadın, peynirli sıcak çavdar ekmeğini Yevsey'e doğru iterek, «Ye bakalım, çok çok ye,» dedi. «Kentlerde herkes çok yemek zorundadır.»

Bütün bu yediklerinden ötürü Yevsey'in içine baygınlık çökmüştüyse de bunu söyleyemiyor, bir boyun eğiş içinde önüne konanları bitiriyordu.

«Ye bakalım!» diye haykırdı dazlak adam, sonra da Piotr dayıya anlattığı öyküsünü sürdürdü. «İşte söylüyorum sana, tam bir şans sonucu bu. O küçük oğlanı at çiğneyip de öldüreli yalnızca bir hafta oluyor. Çocuk ahırdan kaynar su getirmeye gitmişti ve birden...»

Ötekilerin gözüne bakmaksızın, sessizce bir adam girdi içeri. O da dazlak kafalıydı ama, ufak tefek, sıskaydı, kocaman burnunun üstünde kara gözlükler taşıyordu, çenesinde bir tutam, uzun, gri sakalı vardı.

Yavaşça, «Hey, millet, neler dönüyor orada?» diye sordu

Ev sahibi ayağa fırladı, bir çığlık attı, sonra da yüksek sesle güldü; gene de Yevsey, ansızın gelen bir tehlike duygusuyla dolmuştu.

Piotr dayısıyla ev sahibine «millet» diyerek, yeni gelen kendini onlardan ayırmış oluyordu.

Adam, masadan biraz uzağa oturdu, sonra demirciden daha da uzaklaşıp, ince, kuru ensesini yavaş yavaş çevirerek ortalığa bakınmağa başladı. Tam alnında, sağ gözünün üzerinde büyük bir ur vardı. Küçük, sivri kulakları, kendilerini yanlardan sarkan, gri, kısa saçlar arasında gizlemek istiyormuş gibi sıkı sıkı kafatasına yapışmıştı. Tümüyle gri tozlu bir görünümü vardı. Yevsey, gözlüklerin ardındaki gözlerini görebilmek için boş yere uğraştı ve görmeyi becerememesi onu düş kırıklığına uğrattı.

Dazlak ev sahibi bağırıyordu, «Anlıyor musun, Öksüz?»

Alnında uru olan adam, «Ne şans!» dedi. İnce, kara elleri sivri dizlerinin üzerinde oturuyor, çok az konuşuyordu. Arada bir Yevsey, anlamadığı bazı sözcükler söylediğini duyuyordu adamın. Sonunda, «Anlaştık,» dedi.

Piotr dayı, ağır ağır iskemlesinde kımıldadı. «Haydi bakalım, Öksüz, işte bir işin var artık. Bu da senin ustan.»

Urlu adam, gözlüklerini düzeltti, Yevsey'e baktı, «Benim adım Matyev Matyeviç,» dedi.

Sonra arkasını dönerek, bir bardak çay aldı, sessizce içti. Ayağa kalktı, yavaşça başını eğip dışarı çıktı.

Yevsey'le dayısı dışarı çıkıp ahırların yanındaki gölgelikte oturdular. Demirci, sanki iyice kavramayı beceremediği bir şeylerden söz ediyormuş gibi sakınarak konuşuyordu.

«Onun yanında kesinlikle mutlu olacaksın. Sessiz, yaşlı bir adam, o. Alın yazısına boyun eğmiş, günahlarını arkasında bırakmış. Şimdi ağzına aldığı küçük, küçük parçaları iyice çiğniyor ve bir ev kedisi gibi mırıldanıyor, doyumla.»

Çocuk, «O bir büyücü, değil mi?» diye sordu.

«Ne demeye büyücü olsun? Kentlerde büyücüler olduğunu hiç sanmam.» Bir an düşündükten sonra demirci konuşmasını sürdürdü. «Her neyse, sana ne bunlardan. Büyücü de herkes gibi bir insandır. Ama, şunu belleğinden çıkarma, kentler tehli-

keli yerlerdir. İnsanları yok edebilir. Bir keresinde bir adamın karısı hacca gitmişti, adam yemeğini pişirsin diye bir kadın tuttu. o kadınla da gönlünü eğlendirmeye başladı... Ama, bizim yaşlı adam sana böylesine bir örnek olmaz. İşte bu yüzden de onun yanında mutlu olacağını söyledim. Onunla, tıpkı bir çalının ardındaymışsın gibi, oturup ortalığı izleyerek yaşayabilirsin.»

Yevsey çekinerek, «Ya ölürse?» diye sordu.

«Sanırım, daha yaşar... Saçın havaya dikilmesin diye yağla bastırsan iyi edersin.»

Piotr dayı ev sahibine, «Hoşça kal,» demesini istedi Yevsey'den ve onunla birlikte kentin merkezine gitti. Yevsey, dayısının yanına sıkı sıkı sokulmuş, baykuş gözleriyle her şeyi içine sindiriyordu. İşyerlerinin kapıları gürültüyle çarpılıyor, makaralar gıcırdıyor, arabalar sarsılıyor, taşıtlar gümbürdüyor, tecimenler bağrışıyorlar, ayaklar basıyor, eziyordu. Hepsi birbirine karışan bu sesler, tozlu, boğucu bir bulut içinde bir ağ örüyorlardı. Sanki bir yerlere geç kalmaktan korkuyorlarmışçasına, atların burunları altında apar topar sokakları geçiyorlardı insanlar. Bu sürekli ivecenlik çocuğun gözlerini yormuştu. Arada bir gözlerini yumuyor, sendeliyor, dayısına, «Haydi daha hızlı yürüyelim,» diyordu.

Sinirlerini bu denli germeyecek, böylesine sıcak ve gürültülü olmayan bir köşe bulmak istiyordu Yevsey. Sonunda, birbirini güvenle, sağlamca destekleyen yıpranmış yapıların sardığı küçük bir açık alana vardılar. Alanın ortasında, çevresindeki toprağa nemli gölgeler düşüren bir çeşme vardı. Burası daha huzur vericiydi, gürültü az çok boğulmuştu.

«Baksana,» dedi Yevsey; «Çevrelerinde hiç çite benzer bir şey olmayan evler var burada.»

Demirci içini çekerek karşılık verdi, «Yazıları oku bakalım. Raspopov'un dükkânı nerede?»

Alanın ortasına doğru yürüyüp çeşmenin yanında durdular. Bir sürü yazı doluydu dükkanlar; her yapı, yamalarla dolu bir dilenci giysisi gibi yazılarla donanmıştı. Yevsey aradığı adı görünce, tüm bedenini bir titreme kapladı, dayısına hiç bir şey söylemeksizin dikkatle onu inceledi. Küçük ve pasın kemirdiği bu yazı, karanlık bir mahzene açılan kapıda asılıydı. Kapının

önünde, alçak demir parmaklıkla çevrili bir oyuk vardı, kaldırımda. Dükkânın bulunduğu yapı, sıvaları dökülen üç katlı sarı bir evdi. Ön bölümün, kör, kurnaz, düşmanca bir görünümü vardı.

Beş tane taş basamağı indiler; demirci, şapkasını çıkarıp sakınarak karanlığı araştırdı.

Açıkça duyulan bir ses, «İçeri girin,» dedi.

Ustası, başında sipersiz, kara, ipekten bir şapkayla pencerenin yanında bir masaya oturmuş çay içiyordu.

«Bir iskemle çek bakalım, köylü, bir çay iç. Hey çocuk, raftan bir bardak getir.»

Adam, karanlık dükkânın öteki ucunu gösterdi. Yevsey de o yana baktı ama kimseyi göremedi. Adam, Yevsey'e döndü.

«Ne oluyor sana? Sen çocuk değil misin?»

Piotr dayı yavaşça, «Daha alışamadı,» dedi.

Yaşlı adam yine elini salladı.

Sağdan ikinci raf. Bir usta yarım anlaşılmalıdır. Kural bu.»

Demirci içini çekti. Yevsey, yarı aydınlıkta el yordamiyle bardağı aradı, onu yeni ustasına vermekte gösterdiği telâş yüzünden döşemedeki kitap yığınına takıldı ayağı.

«Koy bakalım masaya. Hani fincan tabağı?»

«Ah, seni akılsız çocuk!» diye bağırdı Piotr dayı. «Ne oluyor sana? Tabağı unuttun mu?»

Yaşlı adam bilmiş bilmiş demirciye bakarak, «Ona bunları öğretmek çok zaman alacak,» dedi. «Haydi bakalım, oğlum, çevreyi dolaş da her şeyin yerini belle.»

Yevsey'e sanki, yapacaklarını yöneten bir cisim bedenine girmiş gibi geliyordu. Kendi içine büzüldü, boynunu kıstı, gözlerini zorlayarak dükkâna bakmaya başladı. O sırada da ustasının söylediklerini dinliyordu. İçerisi soğuk ve yarı karanlıktı. Bir mezar gibi dardı, uzundu, düzgün sıralanmış kitap dizileriyle yüklü raflarla çevrelenmişti. Bulundukları yerin sonunda darmadağın atılmış ve neredeyse tavana dek yükselen kitaplardan bir duvar vardı sanki. Kitaplar dışında Yevsey yalnızca bir merdiven, bir şemsiye, birkaç eldiven, sapı kırık bir çaydanlık görebildi. İçerideki ağır kokuya neden olduğunu sandığı kalın toz tabakaları da vardı.

«Ben sessiz bir adamım, tek başıma yaşarım; bana uyarsa onu tam anlamıyle mutlu edebilirim. Ben dürüst, apaçık bir yaşam sürdürdüm, iki yüzlülüğü bağışlamam. Eğer onun dürüstlükle davranmadığını görürsem, hemen tutuklatırım. Bu günlerde küçük suçlulara da ceza veriliyor. Bu amaçla bir de tutukevi açtılar, adı da Çocuk Suçlular Evi. Anlıyorsunuz ya, küçük hırsızlar falan için.»

Adamın bu renksiz, ağır konuşması Yevsey'i sımsıkı kavramış, ona tam olarak boyun eğmek, onu hoşnut etmek için, içinde ürkek bir istek uyandırmıştı.

«Haydi bakalım, şimdi ayrılma zamanımız geldi. Çocuk işine başlamalı hemen.»

Piotr dayı iç çekerek ayağa kalktı. «İşte, Öksüz, artık burada yaşayacaksın. Ustanın sözünden çıkma. Sana zarar vermek istemez, o. Ne diye istesin ki? Üzülme sakın, olur mu?»

Yevsey, «A ah,» dedi.

«A ah, değil, 'hayır,' demelisin,» diye ustası düzeltti.

Yevsey çabucak, «Hayır,» diye yineledi.

«Öyleyse hoşça kal,» dedi demirci, kaba elini çocuğun omzuna koyup onu usulca sarstı, sonra ansızın belirsiz bir tehlikenin geldiğini duymuşcasına apar tapar dışarı çıktı.

Kurşun gibi bir acıyla altüst olan Yevsey titredi, kapıya doğru yürüdü. Sonra da yuvarlak gözleriyle sorarcasına ustasına bakarak arkasını döndü. Yaşlı adam, çenesindeki gri perçemi büküyor, onu süzüyordu. Yevsey, gözlüklerin ardındaki büyük, kara gözlerini gördüğünü sandı. Her ikisi de ötekinin bir şeyler yapmasını bekleyerek böyle birkaç dakika durduklarında, çocuğun yüreği daha önce hic tanımadığı bir korkuyla çılgınca vurmaya başladı. Ama, yaşlı adam yalnızca raftan bir kitap alıp kapağını gösterdi.

«Oku bana şu sayıyı.»

Yevsey başını eyerek, «1873,» diye yanıtladı.

«Doğru.»

Ustası, kupkuru parmağıyle Yevsey'in çenesine dokundu.

«Bak bana.»

Çocuk dimdik durdu, gözlerini kapayıp hemen geveledi;

«Size her zaman boyun eğeceğim, boyun eğeceğim.» Yüreği neredeyse duracaktı, hiç bir şey göremiyordu.

«Buraya gel.»

Yaşlı adam ellerini dizlerine koyarak oturdu. Şapkasını çıkarıp başındaki saçsız bölümü mendiliyle kuruladı. Gözlükleri burnunun ucuna kaymıştı, onların üzerinden bakıyordu çocuğa. Şimdi sanki iki çift gözü varmış gibiydi, gerçek gözleri, küçük, kıpırtısız, kırmızı kapaklı ve koyu griydi.

«Seni sık sık döverler miydi?»

Yevsey alçak bir sesle, «Evet, çok sık,» diye yanıtladı.

«Kim döverdi?»

«Çocuklar.»

Usta gözlüklerini gözlerine kaldırdı, kara dudaklarını çiğner gibi oynatarak, «Buradaki çocuklar da kavgacıdır,» dedi. «Onlarla ilgilenmeyeceksin, anlıyor musun?»

«Evet, ah evet.»

«Onlara karşı tetik ol. Hepsi alçaktır, hırsızdır. Sana kötü olan hiç bir şeyi öğretmeyeceğimi bilmeni istiyorum. Ben iyi bir adamım. Benden hoşlanabilirsin. Eğer benimle anlaşırsan burada iyi zaman geçirirsin, anladın mı?»

«Evet.»

Ustanın yüzü yine eski anlamına büründü. Ayağa kalktı. Yevsey'i elinden tutarak dükkânın sonuna götürdü.

«Bu kitapları görüyor musun? Her kitabın üzerinde tarihi vardır. Her yıl için de on iki kitap. Onları düzene sokmanı istiyorum. Nasıl yapacaksın bunu?»

Yevsey bir süre düşündükten sonra utanarak, «Bilmiyorum,» diye karşılık verdi.

«Haydi bakalım, sana söylemeyeceğim. Okuma biliyorsun, nasıl yapacağını kendin bulmalısın.»

Adam, kuru ve kararlı sesiyle onu kırbaçlıyor gibiydi. Yevsey, göz yaşlarını güçlükle tutarak paketlerin iplerini çözmeye başladı. Ne zaman döşemeye gürültüyle bir kitap düşürse, durup çevresine bakıyordu. Ustası masaya oturmuş, yazıyordu. Kalemi belli belirsiz gıcırdıyordu. Caddeden insanlar geçtikçe adımları bir an dükkânda görülüyor, gölgeleri içeri düşüyordu. Yaşlar birbiri ardından Yevsey'in yüzünde yuvarlanmaya baş-

lamış, bu durum onu korkutmuştu. Tozlu elleriyle onları hemen yüzünden silip, karanlık bir ürküntüyle dolu, tedirgin olmuş, oturup, kitapları düzenlemeye çalıştı.

Önceleri bu ona zor geldiyse de, birkaç dakika sonra yine o bildik boşluk ve düşüncesizlik durumuna geçmişti; dayaklar, aşağılanmalardan sonra bir köşede tek başına otururken kendisini egemen olan o güçlü duygu içindeydi. Gözleri tarihi ve ayı yakalıyor, elleri tekdüze bir biçimde kitabı rafa yerleştiriyor, bütün bunları yaparken de gerçeğin yadsınması olan o yarı bilinçsizlik, uyuşukluk içinde gittikçe daha çok yiterek bedenini ağır ağır iki yana sallıyordu oturduğu yerde. Böyle zamanlarda hep olduğu gibi, yine değişik bir şeyler, çevresindekilere benzemeyen bir şeyler olacağı üzerine belirsiz umutlar parıldıyordu içinde. Kimi zaman da belleğinde o bütünüyle kendisini saran sözcükler çınlıyordu, «Hep böyle sürüp, gitmez.»

Bu sözcüklerdeki umut bir an içinde yüreğini ısıttı. Elleri bilincinde olmadan daha çobuk oynamaya başladı; çocuk artık zamanın dışında kalmıştı.

«Görüyorsun ya, nasıl yapacağını biliyormuşsun,» dedi ustası.

Yaşlı adamın yaklaştığını duymamış olan Yevsey korkuyla düşlerinden uyanmış, yaptığı işe bakıyordu.

«İyi oluyor mu?» diye sordu.

«Çok iyi. Çay ister misin?»

«Hayır.»

«'Teşekkür ederim, hayır,' demen gerekir. İşine bak öyleyse.»

Yürüyüp gitti. Onu gözleriyle izleyen Yevsey, elinde bastonu, yaşlı bir adamın içeri girdiğini gördü. Ne sakalı vardı, ne de bıyığı, ensesine indirilmiş, yuvarlak bir şapka giyiyordu. Bir masaya oturup, üzerine kara ve beyaz bazı cisimler yerleştirmeye başladı. Yevsey yine çalışmaya koyuldu; arada bir ustasının ve yeni gelenin anlaşılmaz sözcüklerini duyuyordu.

«Kale.»

«Şah.»

Caddenin karışık sesleri içeri süzülüyor, içerdeki yabansı sözcükler bir bataklıktaki kurbağa sesleri gibi çınlıyordu.

Çocuk tedirginlikle, «Ne yapıyorlar?» diye düşünerek içini çekti. Her yönden üzerine yeni, alışılmamış şeyler saldırıyormuş duygusu içindeydi; ama onlar, umutla beklediği şeyler değildi. Toz, burnunu, gözlerini kaşındırıyor, dişlerini kamaştırıyordu. Dayısının sözcüklerini ansıdı: «Onunla tıpkı bir çalının arkasındaymışsın gibi yaşayacaksın.»

Hava kararmıştı.

Konuk, kalın bir sesle, «Şah ve mat,» diye bağırdı. Ustası dilini şapırdatarak, «Oğlum, dükkânı kapa!» dedi yüksek sesle.

Yaşlı adam, aynı yapının üçüncü katındaki iki küçük odada oturuyordu. Birinci odanın tek penceresi ve içinde bir sandıkla bir de giysi dolabı vardı.

Ustası, «İşte burada uyuyacaksın,» dedi.

Öteki odadaki iki pencere, sokağa bakıyordu. Düzensiz çatıların uçsuz bucaksız sıralanışı, gül rengi bir gökyüzü görünüyordu. Köşede, ikonların önünde mavi bir gaz lambasının ölgün ışığı titreşiyordu. Bir başka köşede de kırmızı bir battaniyeyle örtülü bir yatak vardı. Duvarlarda Çarın ve bir sürü generalin gösterişli resimleri asılıydı. Oda tıka basa doldurulmuştu ama temizdi ve kilise gibi kokuyordu.

Yevsey kapıda durmuş, yaşayacağı yeni yerini inceliyordu. Yanında duran yaşlı adam, «Buradaki her şeyin yerini iyi belle. Her zaman böyle olmasını istiyorum,» dedi.

Duvara dayalı ağır, kara bir sedir, yuvarlak bir masa, masanın çevresinde üç iskemle vardı, onlar da karaydı. Bu köşe yaslı, kötülük dolu bir görünüm içindeydi.

Uzun boylu, beyaz yüzlü, koyun gözü gibi gözleri olan bir kadın içeri girdi, yavaşça, türkü söyler bir sesle, «Akşam yemeğini getireyim mi?» diye sordu.

«Getir, Rayissa Petrovna.»

«Bu çocuk yeni mi?»

«Evet. Adı Yevsey Klimkov.»

Sonra kadın dışarı çıktı.

«Kapıyı kapa,» diye buyurdu yaşlı adam. Yevsey deneri yaptı, adam daha alçak bir sesle konuşmasını sürdürdü. «Bu kadın ev sahibidir. Ondan, bu odaları yemek de içinde olarak kiralıyorum. Anlıyor musun?»

«Anlıyorum.»

«Ama, senin yalnızca bir tek ustan var, o da benim. Anlıyorsun ya?»

Yevsey, «Evet,» diye yanıtladı.

«Bu demektir ki sen yalnızca beni dinleyeceksin. Şimdi mutfağa git, yıkan.»

Mutfakta elini yüzünü yıkarken ev sahibesine bir göz atmaya çalıştı Yevsey. Kadın büyük bir tepsinin üzerine tabakları, bıçakları, ekmeği yerleştirerek akşam yemeğini hazırlıyordu. Geniş, yuvarlak yüzünde, ince kaşları vardı; iyi yürekli görünüyordu. Düzgün taranmış, siyah saçları, kırpıştırmaksızın bakan gözleri, çocuğu, «İnce bir kadına benziyor,» diye düşündürüyordu.

İnce, kırmızı dudaklarını büzmüş, onun da kendisini süzdüğünü gören Yevsey, şaşırıp döşemeye biraz su döktü.

Kadın kızmaksızın, «Kurula, onu,» dedi. «İskemlenin altında bir bez var.»

Çocuk odaya geri döndüğünde yaşlı adam, «Sana ne söyledi?» diye sordu.

Ama, Yevsey daha yanıtlamaya olanak bulamadan kadın tepsiyi içeri getirdi, masaya koyup, «Pekâlâ, şimdi gidiyorum,» dedi.

Usta, «Olur,» diye karşılık verdi.

Alnındaki saçlarını düzeltmek için elini kaldırdı, parmakları ince uzundu. Sonra da odadan çıktı.

Çocukla yaşlı adam yemek için masaya oturdular. Usta, gürültüyle yiyeceğini çiğneyip, arada bir usançla iç çekerek ağır ağır yiyordu. İncecik doğranmış etleri yemeye başladıklarında yaşlı adam, «Yiyeceğin nasıl güzel olduğunu görüyor musun? Hiç bir şeyim olmasa da yemeğimin iyi olmasını isterim,» dedi.

Yemekten sonra Yevsey'e kirli tabakları mutfağa götürmesini söyleyip ışığı nasıl yakacağını gösterdi.

«Şimdi de yat, uyu,» dedi. «Giysi dolabında bir keçe parçası olacak, bir de yastıkla battaniye. Onlar senindir. Yarın sana doğru dürüst birkaç yeni giysi alacağım. Git bakalım şimdi.»

Günün şaşırtıcı izlenimleriyle yorgun düşmüş yarı uyur durumdayken ustası içeri girip Yevsey'e, «Rahat mısın?» diye sordu.

Üzerindeki keçe parçasına karşın sert bir yatak olan sandığın üstünde pek de rahat olmayan Yevsey, «Evet,» diye yanıtladı.

«Çok sıcak olursa camı açarsın.»

Çocuk hemen yandaki evin çatısına bakan camı açtı. Bacaları saydı, dört taneydiler, hepsi de birbirine benziyordu. Kafesteki sinsi bir hayvanın özlem dolu gözleriyle yıldızlara baktı. Ama, yıldızlar onun yüreğine seslenmiyorlardı. Kendini yeniden sandığın üstüne attı, battaniyeyi başına çekti, sımsıkı kapadı gözlerini. Boğuluyormuş gibi olarak başını dışarı çıkardı, gözlerini açmaksızın dinledi. Ustasının odasından gelen kuru, açık sesi duyuyordu: «Bak, Tanrı benim yardımcımdır; Tanrı onlarla birliktedir ki onlar onu yüceltir...»

Yevsey, yaşlı adamın İncil'den ilâhiler okuduğunu anladı, bu bildik, ama, anlaşılmaz sözcükleri dinlerken uyuyakaldı.

BÖLÜM 3

Yevsey'in yaşamı düzgün, kararlı bir biçimde akıp gidiyordu. Ustasını hoşnut etmek istiyor, çünkü bunun, kendisine yalnızca yarar sağlayacağını duyuyordu; gözlemci bir hesaplılıkla davranıyor, yaşlı adama karşı hiç bir sıcak duygu beslemiyordu yüreğinde. İnsanlardan korkusu yüzünden onları hoş tutmaya çalışıyor, düşlerinde yarattığı saldırılara karşı kendini korumak için her türlü işi yapmaya hazır bekliyordu. Sürekli olarak bir tehlike düşlemesi, içinde güçlü bir gözlemcilik geliştiriyor, bu da onun insanlara karşı duyduğu güvensizliği derinleştiriyordu.

Gerçekten, ne olduğunu anlamaksızın evde sürüp giden yabancı yaşamı gözlemliyordu. Bodrumdan çatı katına dek insanlar üst üste yaşıyorlar, her gün sabahtan akşama dek tıpkı bir sepetteki yengeçler gibi sürünüyorlardı yerlerde. Buradakiler, köy insanlarından daha çok çalışıyor, daha güçlü bir acıyla yüklü görünüyorlardı. Özgür, temiz, barış ve uyuşuk bir mutluluk içinde çıkacakları bir tatile hazırlanan kişiler gibi bir an önce tüm işlerini bitirmek istercesine bir tedirginlikle, gürültüyle, ivecenlikle yaşıyorlardı. Çocuk gittikçe daha çok kendi içine kapanıyor, kafasında o sessiz soru yinelenip, duruyordu, «Hep böyle mi sürecek?»

Ama, o tatil hiç gelmiyordu. İnsanlar birbirlerini çiğniyor, tartışıyor, bazen dövüşüyorlardı. Birbirlerinin arkasından atıp tutmadıkları bir gün geçmiyordu.

Sabahları ustası dükkâna gidince Yevsey geride kalıyor, odaları topluyordu. Sonra yıkanıyor, bir aşevinden kaynar su getiriyor, arkasından da ustasıyle birlikte çay içtiği kahveye gidiyordu. Hemen hemen hiç değiştirmediği şu soruyu soruyordu ustası, «Eee, daha ne var ne yok bakalım?»

«Hiç bir şey.»

«Hiç bir şey de çok sayılmaz,» derdi ustası.

Bununla birlikte, bir kez Yevsey değişik karşılık verdi. «Bu gün saatçı, kürkçünün aşçısına sizin çalınmış mal aldığınızı söyledi.»

Yevsey, bunu söyleyebilmiş olduğu için kendi kendisine şaşarak, ansızın bir titreme nöbetine tutuldu. Başını önüne eğdi. Yaşlı adam yavaşça gülümsedi, hiç kızmaksızın, ağır ağır, «Al-çak herif,» dedi. Kara kuru dudakları titredi. «Teşekkür ederim bunu söylediğin için. Teşekkür ederim!»

Ondan sonra da Yevsey her konuşmayı dikkatle dinlemeye başladı; duyduğu her şeyi hemen ustasına yetiştiriyor, konuşurken de düpedüz onun yüzüne bakıyordu. Birkaç gün sonra, ustasının odasını toplarken döşemede buruşuk, kâğıt bir ruble buldu ve çay içerken ustası, «Eee, daha ne var ne yok?» diye sorunca, Yevsey, «Bir ruble buldum,» dedi.

«Bir ruble buldun, öyle mi? Öyleyse ben de bir altın buldum,» diye karşılık verdi usta gülerek.

Bir başka kez de Yevsey, dükkânın girişinde yirmi kopek bularak ustasına verdi. Yaşlı adam gözlüklerini burnunun ucuna indirdi, parayı parmaklarıyla ovarken, birkaç dakika konuşmaksızın çocuğun yüzüne baktı.

Düşünceli düşünceli, «Yasaya göre,» dedi, «bulduğunun üçte biri, ki bu durumda altı kopek eder, senindir.» Susuyordu, sonra da parayı yelek cebine tıkıştırdı. «Ama, sen anlaşılmaz bir çocuksun.» Yevsey, altı kopeğini hiç bir zaman alamadı.

Sessiz, göze batmayan, battığında da hemen boyun eğen Yevsey, hiç kimsenin dikkatini çekmiyor ama, her şeyi gören baykuş gözleriyle bir köpek gibi herkesi izliyordu. Birisi onun izlediğini görse bile aldırmıyordu.

Sessiz, içine kapalı Rayissa Petrovna baştan beri onu büyülemişti. Her akşam koyu renk, hışırdayan bir giysi, kara bir şapka giyip evden çıkıyordu. Yevsey, sabahları odaları toplarken de hâlâ uyur oluyordu. Onu yalnızca akşamları yemekten önce görüyordu, o da her gün değil. Onun yaşamında gizemli bir şeyler vardı; beyaz yüzü, donuk gözleriyle böylesine sessiz olan bu kadın, çocuğun içinde alışılmamış bir şey olduğu duy-

gusunu uyandırıyordu. Çocuk içten içe, onun daha iyi bir yaşam sürdürdüğüne ve herkesten çok şey bildiğine inanıyordu. Anlayamadığı sıcak bir duygu dolduruyordu yüreğini bu kadına karşı. Her gün daha da güzelleşiyor gibiydi, o.

Bir gün tan ağarırken uyanıp bir şey içmek için mutfağa gitti. Ansızın ön kapıdan birinin girdiğini duydu. Hemen odasına koştu, korku içinde yatağına girdi, battaniyeye sarındı, bedenini yatağa yapıştırmıştı sanki. Birkaç dakika sonra kulağını örtüden çıkarınca, mutfakta ağır ayak sesleri, bir giysi hışırtısı ve Rayissa Petrovna'nın sesini duydu; «Ah, sen, ah sen...» diyordu.

Yevsey kalktı, parmaklarının ucuna basarak mutfağa girdi. Kadın sessizce camın önünde oturmuş şapkasını çıkarıyordu. Yüzü alışılmışın dışında beyazdı, yanaklarından yaşlar akıyordu. Büyük bedeni salındı, elleri yavaşça kımıldadı.

Başını sallayarak, «Senin oyunlarını biliyorum,» dedi. Ayağa kalkıp pecnereden eğildi.

Ustanın odasındaki yatak gıcırdadı. Yevsey, hemen sandığına atladı, uzandı, battaniyesine sımsıkı sarındı.

«Onu incitmişler,» diye düşündü; içten içe göz yaşlarından mutluluk duyuyordu. Gizli, gecelere bürülü bir yaşam sürdüren bu sessiz kadının göz yaşları onu kendisine yaklaştırıyordu.

Birden sanki gizli adımlarla birisi yanından geçiverdi. Başını kaldırdı, sonra keskin, öfkeli bir sesle tutuşmuşcasına ayağa fırladı. Birisi, «Ahh, git başımdan!» diye bağırıyordu.

Geceliği içinde eğilmiş ustası apar topar mutfaktan çıktı, sonra durup, ıslık gibi bir sesle Yevsey'e, «Yat, uyu! Yat uyu! Ne oluyor sana? Haydi yat!» dedi.

Ertesi gün dükkanda yaşlı adam, «Dün gece korktun mu?» diye sordu.

«Evet.»

«Kadın çıldırmış gibiydi. Bazan ona böyle şeyler olur.

Yevsey, onun üzerine daha çok şey sormak istiyor ama bu yürekliliği gösteremiyordu.

«O kadın sana çekici geliyor mu?»

Yevsey duyulur duyulmaz bir sesle, «Evet,» diye yanıtladı.

Ustacı kesin bir biçimde, «Şunu bilmelisin ki,» dedi, «o son

derece kurnaz bir kadındır. Sessizdir ama ahlaksızdır. Ve günahkardır da. Piyano çalar, biliyor musun? Piyano çalanlara piyanist denir. Genel evin ne olduğunu duydun mu?»

Kürkçünün ve camcının avludaki konuşmalarından o konuda bir şeyler öğrenmişti Yevsey ama daha çok şey bilmek isteğiyle, «Hayır, duymadım,» diye yanıtladı.

Yaşlı adam, ona üstü kapalı ama canlı bir örnek verdi. Bu tür pis işlere karşı duyduğu tiksintiyi anlatmak için yüzünü buruşturup, arada bir tükürerek, ateşli ateşli konuşuyordu. Yevsey, yaşlı adama bakıyor, anlayamadığı bir nedenden ötürü onun tiksintisine inanmamasına karşın genel ev konusunda söylediği her şeye inanıyordu.

«Rayissa, her gece orada piyano çalarken, hoppa kadınlar, sarhoş adamlarla dans eder. Adamların hepsi dolandırıcı, hatta katildir... Ona sakın güvenme, duyuyor musun? O, kurnaz ve kabadır, evet, öyledir!»

Ustasının kadın için söylediği herşey yalnızca çocuğun ona duyduğu güvensizliği çoğaltmaya yaramıştı (ve düşlerinde de Rayissa'yı yüceltmişti.)

Rayissa yanında onun ilgisini çeken biri daha vardı. Camcı Kuzin denen adamın çırağı olan Anatol adındaki bu çocuk ince yapılı, kalkık burunlu, dağınık saçlı bir ağlandı, her zaman neşeliydi, yağ kokusu içinde dimdik yükseliyordu. «Peen-cerelere caam takılır,» diye bağırdığında Yevsey'in dinlemekten hoşlandığı güçlü, çınlayan bir sesi vardı.

Yevsey'le ilk konuşan o oldu. Yevsey merdivenleri süpürürken yukarıdan yüksek sesle birinin, «Hey sen, hangi ildensin sen bakalım?» diye sorduğunu duydu.

«Buradanım,» diye yanıtladı Yevsey.

«Ben Kastroma bölgesindenim. Kaç yaşındasın?»

«On üç.»

«Ben de. Niye benimle gelmiyorsun?»

«Nereye?»

«Irmağı, yüzmeye.»

«Dükkanda kalmam gerekli.»

«Bu gün pazar.»

«Olsun, fark etmez.»

«İyi, canın cehenneme öyleyse.»

Camcı çırağı, gözden yitip gitti ama onun öfkesiyle Yevsey aşağılanmış duymuyordu kendini.

Anatol, gün boyu bir kutu camı kent içinde dolaştırıp, duruyor, dükkan kapanacağı sıra da geri dönüyordu. Ondan sonra da hemen hemen tüm akşam, canlı sesi, kahkahaları, ıslıkları, türküleri yukarıdaki avludan yükseliyordu. Herkes onu azarlıyor ama onunla oynamaktan, şakalarına gülmekten de haz duyuyordu. Bu param parça giysili, kalkık burunlu çocuğun büyüklere böylesine bir yüreklilikle davranması Yevsey'i hem şaşırtıyor, hem de bu haylaz çocuğun peşinde sırma işlemeler satan kızların nasıl koştuklarını gördükçe onu kıskanıyordu. Ona karşı duyduğu hayranlık bir mıknatıs gibiydi. Temiz, sessiz bir yaşam düşleri kurmaya oturduğunda, şimdi bu karışık saçlı, küçük, gözüpek çocuk onlar içinde kendisine bir yer açıyordu.

Akşam yemeğinden sonra Yevsey, ustasına, «Aşağıya, avluya inebilirmiyim?» diye sorardı.

Yaşlı adam isteksizce boyun eğerdi. «O avluda sana göre hiç bir şey yok ki.»

Yevsey, hemen merdivenlerden aşağı koşar, Anatol'u izlemek için gölgeli bir yere otururdu. Küçük avlu her yandan yüksek yapılarla çevriliydi. İşçi kadınlar ve erkekler duvarlara dayalı çöp yığınları üzerinde otururdu. Anatol avlunun ortasında gösteriler yapardı.

«Kürkçü Zorikin kiliseye gidiyor,» diye bağırırdı.

Yevsey, şaşkınlık içinde, ufak tefek, bodur kürkçüyü, sarkık alt dudağı, acı çekiyormuş gibi kıstığı gözleriyle gerçekten gördüğünü sanırdı. Karnını dışarı çıkarıp, başını bir yana eğerek Anatol, kapıya doğru kısa adımlarla zoraki yürür, her davranışında isteksizliği gösterirdi. İzleyenler bağırır, beğendiklerini belli ederlerdi.

«Zorikin içkievinden dönüyor!»

Şimdi Anatol avluda sendeliyor, ayaklarını güçsüz güçsüz sürüklüyor, kollarını ölü gibi iki yana sarkıtıyordu. Dört açılmış gözlerinde camsı bir parıltı vardı, ağzı çirkin bir oyuk oluşturmuştu ama gülünçtü de. Durdu, göğsünü dövdü, hırıltılı bir ses-

le, «Tanrım, nasıl da hoşnutum, herşeyden, herkesten. Kölen Yakov İvoniç için herşey nasıl da güzel, Tanrım. Ama camcı Kuzin kötü biri Tanrının gözünü boyamaya çalışır o, insanların gözünde de bir salaktır - ah, Tanrım, işte gerçek bu..» diyordu.

İzleyenler yabanıl çığlıklar attılar ama Yevsey gülmedi. Kıskançlık ve şaşkınlığın iki yanlı etkisiyle bunalmıştı. Bir sonraki oyunun merakla beklerken bu çocuğu korkmuş ve yanlışı ortaya çıkartılmış olarak görme isteği kabarıyordu içinde. Biraz da tedirgin olmuştu çünkü camcı çırağı adamı tehlikeli biri gibi değil de gülünç biri gibi canlandırmıştı.

«İşte geliyor, camcı Kuzin!»

Yevsey'in önünde iri yarı, kırmızı yüzlü, kızıl sakallı ve hep yarı sarhoş köylü canlandı. Kirli gömleğinin kolları kıvrılmıştı. Sağ eli önlüğünün altından göğsünün üzerine konmuştu, sol eliyle kasıtlı olarak sakalını sıvazlıyordu. Asık suratı, çatık kaşlarıyla ağır ağır yürüyor, iki yana bakınarak pürüzlü, sert bir sesle bağırıyordu, «Yine mi başladın, seni kâfir? Bu saçmalıkları daha ne kadar dinleyeceğim? Seni allahın cezası, arsız şeytan.»

«Şimdi de cimri Raspopov!» diye bağırdı Anatol.

Sessiz ayakları üzerinde kayarak Yevsey'in ustasının düzgün, keskin görünümü geçti önlerinden. Sanki bir şeyleri kokluyormuş gibi burnu gülünç bir biçimde kırışmıştı; başını çabuk çabuk sallıyor, küçük eliyle alnındaki perçeme vuruyordu. Bu yansılamada iğrenç ama aynı zamanda acılı ve güldürücü bir şeyler vardı. Yevsey giderekçe daha çok tedirgin olduğunu gördü. Gerçekten ustasının, bu camcı çırağının gösterdiği gibi olmadığını biliyordu.

Sonra da Anatol izleyenlerin yüzündeki anlamı yansılamaya başladı. Küçük çalan bir zil gibi, yorulmak, usanmak bilmeden gece geç saatlere dek sürdürdü bunu, herkesi de anlayış ve sevgiyle güldürdü. Bazan onun masum gösterisine konu olan adam onun üzerine saldırıyor, ansızın avluda gürültülü bir kovalamaca başlıyordu. Yevsey yine kıskançlıkla içini çekti.

Yevsey'i gören Anatol, elinden tutup onu alanın ortasına çekti, izleyenlere tanıttı.

«İşte huzurlarınızda - tepeden tırnağa şeker ve sabundan yapılmış biri. Cimri Raspopov'un, küçük, zehirli mantar kuzeni.»

Çocuğun ince bedenini oradan oraya çevirerek, ustası, Rayissa Petrovna ve Yevsey üzerine bir sürü yabansı, gülünç sözcük yağdırıyordu.

Yevsey, «Bırak, gideyim!» diye bağırırken, ürkek ürkek elini Anatol'un güçlü kavrayışından kurtarmaya çalışıyor, aynı zamanda da pis imalarını anlayabilmek için kulağını dört açmış onu dinliyordu. Yevsey kendini kurtarabilmek için daha çok çaba göstermeye başlayınca, izleyenler, özellikle de kadınlar, tembel tembel, «Bırak gitsin,» dediler.

Nedense bu yardım girişimleri Yevsey'i tedirgin etti. Anatol'u da sıkmış olacak ki kurbanını iteleyip, kakalamaya, cimdiklemeye, bir kavgaya sürüklemeye çalışıyordu. Adamlardan bazıları da onları kışkırtıyordu.

«Haydi bakalım, dövüşün öyleyse! Kim daha güçlüymüş görelim!»

Kadınlar, «Yoo, hayır,» diye karşı çıkıyorlardı.

Bu sözcükler de Yevsey'in kulağına hiç hoş gelmedi.

Sonunda Anatol, aşağılayarak Yevsey'i bir kıyıya itti. «Ah, seni salak!»

Bir sabah, yine böyle bir gösteriden sonra Yevsey, evin önünde cam kutusunu taşıyan Anatol'la karşılaştı, ansızın, hiç de niyeti olmadan, «Niye hep benimle alay ediyorsun?» diye sordu.

Camcı çırağı ona baktı. «Edersem ne olur?» diye sordu.

Yevsey verecek karşılık bulamadı.

Anatol, «Kavga mı etmek istiyorsun?» diye yeniden sordu. «Bizim sundurmaya gel, ya da akşama dek bekle.» Serin kanlılıkla, iş konuşması yaparcasına söyledi bunları.

Yevsey yavaşça, «Kavga istemiyorum,» diye yanıtladı.

«Buna zorunlu da değilsin! Seni temizlerdim nasıl olsa,» dedi camcı çırağı ve sonra güvenle ekledi, «Bir güzel pataklardım.»

Yevsey içini çekti. Bu çocuğu anlayamıyor ama anlamak istiyordu. Bu yüzden de ikinci kez, yine aynı alçak sesle, «Niçin benimle alay ettiğini bilmek istiyorum,» dedi.

Anatol, yabansı bir biçimde tedirgin olmuştu. Canlılık dolu gözlerini kırptı, gülümsedi, ansızın öfkeyle bağırdı, «Ah, cehennemin dibine git! Ne diye karşıma çıkıp, duruyorsun? Sana öyle bir dayak...»

Yevsey, hemen dükkandan içeri girdi, bu hak etmediği aşağılanmanın gün boyu yüreğini sıkıştırdığını duydu. Ama bu olay, onun Anatol'a olan hayranlığından bir şey azaltmadı, yalnızca ne zaman avluda onun gözüne ilişse hemen oradan uzaklaştı ve camcı çırağını düşlerinden çıkardı.

Bir insana yaklaşmak için yaptığı bu başarısız girişimden kısa süre sonra bir gece Yevsey'i, ustasının odasından gelen gürültülü bir konuşma uyandırdı. Dinlediğinde Rayissa'nın sesini ayırdettiğini sandı. Gerçekten böyle olduğuna kendini inandırmak için kalktı, sımsıkı kapalı kapıya doğru süzülerek, gözünü anahtar deliğine uydurdu.

Uykulu gözleri ilkin mumun ışığına takıldı, ışık gözlerini duygusuzlaştırdı. Siyah sedirin üzerindeki kadının iri, göz alan bedenini gördü sonra. Çırılçıplak, yüzüstü yatıyordu; Uzun parmaklarıyle büktüğü saçları bir göğsünün üzerine düşmüştü. Beyaz bedeninin üstünde ışık titreşiyordu. Temiz, canlı, bir bulut denli hafifti. Çok güzeldi. Kadın konuşuyordu ama Yevsey sözcükleri yakalayamıyordu; yalnızca türkü söyler gibi, yorgun, yakınan sesini duyuyordu. Ustası, sedirin yanında bir iskemleye oturmuş, titreyen ellerle bardağa şarap dolduruyordu. Çenesindeki gri sakal da titriyordu. Gözlüklerini çıkarmıştı, yüzü iğrençti.

«Evet, evet! Haa! Ne kadınsın sen!» diyordu.

Yevsey kapıdan uzaklaştı, yatağına uzanıp, «Artık evlendiler,» diye düşündü.

Rayissa'ya acıyordu. Ne diye onun için atıp, tutan bir adamın karısı olmak zorunda kalmıştı? sonra bir de çırıl çıplak sedirin üzerinde yatarken üşüyor olmalıydı. Yaşlı adamın onun için söylediği sözleri doğrulayan bir düşünce geçti kafasından ama Yevsey, sıkılarak uzaklaştırdı onu.

Ertesi akşam Rayissa her zamanki gibi yemeği getirdi ve gelişi güzel, «Ben şimdi gidiyorum,» dedi.

Ustası, alışılmış, kuru, aldırmaz tavrıyla konuşuyordu. Aralarında değişen hiç bir şey yok gibiydi. Yevsey çıplak kadını yalnızca düşlerinde gördüğüne inanmaya başladı.

Bir keresinde Piotr dayı belli hiç bir neden olmaksızın birden ortaya çıktı. Saçları ağarmış, yüzü kırışmış, boyu kısalmıştı.

Fincan tabağından gürültüyle çay içip, sulu gözleriyle gülümseyerek, «Kör oluyorum, Öksüz,» dedi. «Artık çalışamıyorum, dilenmeye başlayacağım, herhalde. Yaşka hiç söz dinlemiyor. Kente gitmek istiyor ve eğer izin vermezsem, kaçacak. İşte böyle biri oldu.»

Demircinin söylediği her şey tatsızdı. Suçlu bir görünüşü vardı ve Yevsey ustasının önünde ondan utanıyor, bir tuhaf oluyordu. Gitmeye hazırlanırken Yevsey usulca eline üç ruble sıkıştırıp, onu kapıya dek geçirdi, bir kurtuluş duygusuyla.

Bir süre sonra kitapçı dükkanı çocuğa ölü kitaplarla dolu bir mezar gibi görünmeye başladı. Kitapların tümü, yıpranmıştı, insan elinden geçmişti, küflü, bozuk bir koku salıyordu. Çok azı satılıyor, bu da Yevsey'i şaşırtmıyordu. Yevsey'in anlayamadığı şey ustasının kitaplara ve alıcılara karşı takındığı tavırdı.

Yaşlı adam bir kitabı eline alır, küf kokulu sayfalarını özenle çevirir, kara parmaklarıyla kapaklarına vurur, usulca gülümser, başını sallardı. Canlıymışlar gibi kitapları okşar, bir kedi yavrusu gibi onlarla oynardı. Bir kitabı okurken, tıpkı Piotr dayının fırının karşısında yaptığı gibi onunla yavaş, tartışmalı bir konuşmayı sürdürürdü. Dudakları alaycı bir gülümsemeyle kıpırdar, başı sallanır, arada bir, bir şeyler mırıldanırdı.

«Yani, yani-evet-haa-görüyorum- bu da ne? Ha, ha! Ah, utanmaz-anlıyorum, anlıyorum - olmaz böyle şey - hayır, yoo!»

Sanki birisiyle tartışıyormuş gibi yaşlı adamdan gelen ünlemler Yevsey'i hem şaşırtıyor, hem korkutuyordu. Bunlar ustasının yaşamındaki gizli iki yanlılığın ip uçlarını veriyordu.

Bir keresinde ustası, «Sakın kitap okuma,» dedi. «Kitapların hepsi ahlak yoksunudur, baştan çıkmış düşüncelerin ürü-

nüdür. Herşeye el atar, düş gücünü uyartır, gereksiz bozulmalara yol açarlar. Bir zamanlar iyi, tarihsel kitaplar, geçmiş üzerine, sessiz insanların yazdığı öyküler vardı. Ama bu günlerde her kitap insan ruhunu çırıl çıplak soymak istiyor; oysa ruh, kendi başına, etin derinliklerine gömülüp, yaşamaktan çok daha hoşlanır, eğer kendini merak ifritine ve bağlılığı yok eden düşgücüne karşı korumak istiyorsa, elbette.»

Yevsey bu tür konuşmayı anlamıyordu ama tüm bunları belleğine yer ediyor, ustasının yaşamını örten gizemi güçlendiriyordu.

Yaşlı adam bir kitap sattığında neredeyse buna üzülür, alıcıyı koklar, onunla ya çok bağırarak acele acele, ya da bir ıslık gibi alçak sesle konuşurdu. Kara gözlükleri alıcının yüzüne yapışırdı. Genellikle de kitap satın alan bir öğrenciyi kapıya dek geçirdikten sonra onu bir gülümsemeyle izlerdi, bir kez de kısa boylu, solgun yanaklarında kısa sakalları olan, yakışıklı bir gencin arkasından parmağını sallamıştı. Alıcıların çoğu öğrencilerdi ama bazan yaşlı kişiler de gelirdi. Uzun süre kitaplar arasında gezinip, durur, fiatlar üzerine çekişmeli bir pazarlığa girişirlerdi.

Hemen hemen hergün gelen bir konuk da melon şapkalı, sağ elinde taşlı, büyük bir altın yüzük taşıyan bir adamdı. Şişman, geniş traşlı yüzünde, yaygın ve çilli bir burnu vardı. Adı Dorimedont Lukiç'ti. Ustayla satranç oynarken gürültüyle burnunu çeker, sol eliyle kulağına vururdu. Genellikle yanında kitaplar, kağıt paketler getirirdi. Ustası başını onaylarcasına sallar, onlara gülümser, ya masasına, ya arkasındaki bir rafın köşesine saklardı. Yevsey, ustasının bu kitaplar için para verdiğini hiç görmezdi ama onları sattığını görmüştü.

Öğrencilerden biri ötekilerden daha sık gelirdi. Uzun boylu, mavi gözlü, kızıl bıyıklı bu genç, geniş beyaz alnını çıplak bırakan bir biçimde şapkasını ensesine indirirdi. Kalın bir sesle konuşur, bir sürü eski dergi satın alırdı.

Bir keresinde usta, ona Dorimedont'un getirdiği kitaplardan birini gösterdi. Öğrenci sessizce sayfaları çevirirken, yaşlı adam ona acele bir fısıltıyla bir şeyler söyledi.

Öğrenci gülümseyerek, «İlginç,» diye bağırdı. «Ah, seni yaşlı günahkâr, korkmuyor musun, ha?»

Usta içini çekip, yanıtladı, «Eğer kişi bunun gerçek olduğuna tam anlamıyla inanırsa, elinden geldiğince, az da olsa geliştirilmesine yardım etmelidir.»

Uzun süre fısıldaştılar. Sonunda öğrenci, «Benim adresimi yaz,» dedi.

Yaşlı adam adresi küçük bir kağıda yazdı. Dorimedont yine geldiğinde, «Ne var, ne yok Matyeviç?» diye sorduğunda, usta ona kağıdı vererek, bir gülümsemeyle, «İşte bir yenisi daha,» dedi.

«Yaa, demek ki Nikodim Arkhangelski,» diye okudu Dorimedont. «Buradan iş çıkacağa benzer. Bu Nikodim'i buluruz.»

Bir kaç gün sonra satranca oturduklarında ustaya, «Şu senin Nikodim altın yumurtlayan tavukmuş. Evinde bir sürü şey buldular,» dedi.

Usta avcunu açarak, «Kitapları geri ver, bakalım,» diye homurdandı.

«Vereceğim, elbette.»

Mavi gözlü öğrenci bir daha ortalarda görünmedi. Kısa boylu, kara bıyıklı genç de yok oldu. Tüm bunlar çocuğun kuşkularını çoğaltıp, bir gizi; bir bilmeceyi gösteriyordu.

Kitaplar onun hiç ilgisini çekmiyordu. Okumayı deniyor ama kendini kitaba veremiyordu. Bir sürü yeni izlenimler getiren bu kitaplar, Yevsey'in kafasını ayrıntılara takmasına, sonra da bu ayrıntıların çözülüp, dağılmasına sıcak bir taş üzerindeki ince su gibi buharlaşmasına neden oluyordu. Çalıştığı, ortalıkta dolaştığı zamanlar düşünmesi olanaksızdı; eylem, düşünce ağını parçalıyordu. Çocuk, işini ağır ağır, özenle yapıyor ama içine kendisinden hiç bir şey katmıyordu.

Özgür olduğunda, kıpırdamaksızın oturur, yaşamın bütününü kaplayan, saldırgan gerçeği tatlı bir uyuşukluğa dönduren saydam bir buğu içinde bir uçuş duygusuyla uzaklara sürüklenirdi.

Yevsey, bu ruhsal durum içinde olduğunda günler yıldırım hızıyla geçiyordu. Yaşamı tekdüzeydi, beyni göze görünmez biçimde günün toz toprağıyla tıkanıyordu. Kente çok az iniyor-

du. Sevmiyordu da, bitmez tükenmez kaynaşması gözlerini yoruyor, gürültü beynini, ağır, felce uğratan bir karışıklıkla dolduruyordu. Kent, masallardaki binlerce aç gözlü ağzını gösteren, binlerce doyumsuz gırtlakla yutan canavara benziyordu.

Sabahları ustasının odasını toplarken, Yevsey, başını pencereden çıkarır, derin, dar sokağın dibine bakardı. Her yerde aynı kişileri görüyordu, her birinin bir saat sonra, iki saat sonra, ya da sonsuza dek ne yapacaklarını biliyordu; hepsini tanıyıp, hiç birisini sevmediği çıraklar, gösterişli tavırlarıyla ona tehditler savuruyor gibiydiler. Herkes işine, bir köpeğin zincirine olduğunca bağlıydı. Arada bir yeni bir şey gozlerinin önünden geçip, gidiyor ya da kulağında yankılanıyordu ama çocuk için tüm bu bildik, alışılmış, tatsız şeylerin karmaşasında anlaşılması olanaksız oluyordu.

Kentteki kiliseleri bile sevmiyordu. Çok ışıklıydılar, günlük ve yağ kokularıyla çok ağırdılar. Yevsey keskin kokulara dayanamazdı, başı dönerdi.

Bazan pazar günleri usta dükkanı kapatır, Yevsey'i kentte dolaşmaya götürürdü. Uzun süre ağır ağır yürürler, usta, büyük, varlıklı kişilerin evlerini gösterir, Yevsey'e onların yaşamını anlatırdı. Öyküleri bir çok kişiyle, kocalarından kaçan kadınlarla, ölülerle, ölü gömme törenleriyle dolu olurdu. Kuru, ağır başlı bir sesle, eleştiren bir tavırla konuşurdu, onlar üzerine. Yalnızca, şu ya da bu adamın nasıl, ne yüzünden öldüğünü anlatırken canlanırdı; ölümle ilgili durumlar, yeryüzü sorunları içinde en akıllıca, en öğrentici olanlarmış gibi konuşurdu.

Her yürüyüşün sonunda, bir müzik kutusunun çaldığı, herkesin yaşlı adamı tanıdığı ve ona sıkılgan bir saygılılıkla davrandığı bir çayevinde Yevsey'e çay içirirdi. Yorgun ve ağır kokulardan bir bulut içinde yitmiş olan Yevsey, müziğin gürültüsü, takırtısı altında uyuşuk bir tembelliğe gömülürdü.

Bununla birlikte, bir keresinde ustası onu sayısız güzel şeylerle, görkemli silahlarla, süs eşyalarıyla, ipeklilerle dolu bir yapıya götürdü. Ansızın, annesinin unutulmuş öyküleri çocuğun yüreğinde canlanmaya, göğsünde yeni, kanatlı bir umut titremeye başladı. Uzun süre, sessizce odaları dolaştı, şaşkınlık ve

umutla gözlerini kırptı. Eve döndüklerinde ustasına, «Kimin onlar?» diye sordu.

«Onlar devletindir, yani çarın,» diye karşılık verdi yaşlı adam, etkileyici bir biçimde.

Çocuk, başka bir soru sordu. «Tüm o giysileri, kılıçları kim kuşanmış?»

«Çarlar, boyarlar, imparatorluğun diğer büyükleri.»

«Artık öyle kişiler yok mu?»

«Nasıl olmaz? Var, elbette. Onlarsız yapamazsın. Ama yalnızca şimdi başka türlü giyiniyorlar.»

«Niye başka türlü?»

«Daha ucuz giyiniyorlar. Rusya bir zamanlar şimdi olduğundan daha varlıklıydı. Bir sürü yabancı ulus, Yahudiler, Polonyalılar, Almanlar soydu bizi.»

Raspopov, kimsenin Rusya'yı sevmediğini, herkesin onu soyduğunu, her türlü zararı verdiğini açıklayarak uzun süre konuştu... Uzun uzun konuştuğu zaman Yevsey ona inanmaz ya da anlayamazdı. Ama yine de, «Ben de Çarın malı mıyım?» diye sordu.

«Elbette onunsun. Ülkemizde herşey Çarındır. Yeryüzünün tümü tanrının, Rusya'nın tümü Çarındır.»

Yevsey, yakışıklı, düzgün yapılı kişileri, parıltılı giysileri içinde, çok renkli bir dansla döner, yeni, çok güzel bir yaşamı çağırırken düşlüyordu. Uyumak için yattığında kafasında yine bu düşünce vardı. Kendisini de bu öteki yaşam içinde, altın işlemeli, gök mavisi bir giysi, Fas derisinden çizmelerle gördü. Değerli taşlarla donanmış, sırmalı kadifeler içindeki Rayissa da oradaydı.

«Yani bu hep böyle sürüp, gitmeyecek!» diye düşündü.

Bir kez daha, değişik bir gelecek umudu yüreğini aydınlattı.

Kapının öte yanında, ustasının ilahi okuyan kuru, düz sesini duyuyordu.

BÖLÜM 4

Bir gün Yevsey ve ustası tam dükkanı kapamışlar, avluya cıkarlarken, keskin, çınlayan bir haykırış duydular. Anatol'du bu.

«Bir daha yapmayacığım, amca, hiç yapmayacağım!»

Yevsey o yana doğru yöneldi, sessiz bir utkuyla, iç güdüsel olarak «Ha, ha!» diye mırıldandı.

Böylesine neşeli, herkesin sevdiği bir cocuğun dudaklarından acı ve korku haykırışının yükseldiğini duymak hosuna gitmişti.

Yevsey, ustasına, «Burada avluda kalabilir miyim?» diye sordu.

«Yemek zamanımız. Ama ben de kalacağım, bir göz atıp, bu kücük şeytanı nasıl cezalandırdıklarını göreceğim!»

Herkes, sundurmanın yanındaki tuğla çevrili avlunun kapısına toplanmıştı. Ağır vuruşların, Anatol'un ağlama sesinin çınlamaları buradan geliyordu.

«Ben yapmadım, amca. Ah, tanrım! Bir daha yapmayacağım, yapmayacağım! Ne olursun dur artık!»

Sigarasını tüttüren saatçı Yakubov, «Hah, şöyle, döv onu!» dedi.

Şaşı gözlü, işlemci Zina da, uzun boylu, sarı yüzlü saatçıyı destekledi. «Belki bundan sonra biraz rahat ederiz. Avluda bir dakika bile sessizlik içinde kalamıyorduk.»

Raspopov, Yevsey'e dönerek, «Onun başkalarını yansılamakta olağanüstü bir yeteneği olduğunu söylüyorlar, doğru mu? diye sordu.

«Evet öyle,» diye onayladı, kürkçünün aşçısı. «O küçük bir şeytandır. Herkesle dalga geçer.»

Yumuşak bir şeylerle dolu bir çuval, döşemenin eski tan-

taları üzerinde sürükleniyormuş gibi tekdüze, sürtünme sesi geliyordu avludan. Aynı anda da Kuzin'in kaba, soluğu kesilmiş sesi, Anatol'un gittikçe zayıflamış, seyrekleşmiş haykırışları duyuluyordu.

«Yardım edin! Aman, tanrım!»

Sözcükleri, ince, boğuk bir iniltiye dönüşmüştü. Yevsey kendi yediği dayakların acısını anımsayarak titremeye başladı. İzleyenlerin sözcükleri, karmaşık bir duygu uyandırıyordu. Daha bir gün önce çocuğun soytarılıklarının tadını çıkarmaktan mutlu olan, şimdiyse onun dayak yemesini aynı hazla izleyen kişiler arasında bulunmak yabansıydı. Ama şimdi çalışmaktan yıpranmış bu asık suratlı, sağlıksız kişiler ona daha yapılan işkenceleri izleyen bu insanların hiç de gösteriş yapmadıklarına yürekten inanıyordu. Anatol için biraz üzülüyordu ama yine de iniltilerini duymak hiç kötü değildi. Ansızın kafasında, «Şimdi daha sessiz, bana daha yakın olacak.» düşüncesi parladı.

Uzun kolları, kısa, kara, kıvırcık saçları olan kürkçü Nikolai birden ortaya çıkıverdi. Küstah ve herkese karşı saygısız bu adam, izleyenleri kenara itip, sundurmaya girdi, oradan yüksek sesle bağırdı, «Dur bakalım! Çık dışarı!»

Ansızın herkes kapıdan uzaklaştı. Sundurmadan dışarı atılmış olan Kuzin yere oturup, iki eliyle başını kavradı, gözlerini büyük büyük açarak, yabanıl bir sesle, «Polis!» diye bağırdı.

«Gidelim bu allahın cezası yerden, Yevsey,» dedi ustası.

Çocuk avlunun bir köşesine çekilip, oradan izlemeye başladı.

Nikolai sundurmadan çıktı. Camcı çırağının ayak altında ezilmiş bedeni, bitkinlik içinde kollarından sarkıyordu. Kürkçü onu yere bıraktı, ayağa dikilip, «Su getirin, kadınlar, pis salaklar!» diye bağırdı.

Zina ve aşçı su getirmeye koştular.

Kuzin başını arkaya atarak, ağır ağır homurdandı. «Cinayet! Polis!»

Nikolai ona dönüp, göğsüne bir tekme atarak, sırt üstü yere yuvarladı.

Kara gözlerinin akları parlayarak, «Sizi kokmuş köpekler!»

diye bağırdı. «Burada bir çocuk öldürülüyor ve bu size yalnızca eğlence geliyor! O pis, çirkin suratlarınızı teker teker dağıtacağım!»

Kalabalıktan sövgüler yükseldi ama hiç kimse ona yaklaşmak yürekliliğini gösteremedi.

Usta, Yevsey'in elini tutarak, «Gidelim,» dedi.

Uzaklaşırlarken, iki büklüm olmuş Kuzin'i usulca kapıya doğru koşarken gördüler.

Yevsey, yine yalnız kaldığında artık Anatol'u kıskanmadığını anladı. Kendisine gördüklerini açıklayabilmek için yavaş çalışan beynini zorladı ve yalnızca onları eğlendirdiği için herkesin ondan hoşlanıyor göründükleri sonucuna vardı. Ama gerçek böyle değildi. Herkes, döğüşmekten, başkalarının kavgasını izlemekten, kabalaşmaktan hoşlanıyordu. Nikolai, Anatol'u kurtarmak için araya girmişti çünkü o da Kuzin'i dövmekten haz duyuyor, gerçekten de onu her tatilde dövüyordu. Güçlü ve yürekli olduğu için herkesi haklayabilirdi. Ama o da kendi payına düşen polis dayağını yiyordu. Buradan da Yevsey'in çıkardığı sonuca göre, ister sessiz ol, ister yürekli, ne yaparsan yap, aşağılanır, dayak yerdin.

Aradan günler geçti. Avlu sakinleri arasında dayak yiyen camcı çırağının hastahaneye kaldırıldıktan sonra çıldırdığı söylentisi yayıldı. Sonra Yevsey, gösteriler yaparken çocuğun gözlerinin nasıl parladığını, tavırlarının nasıl yabanıl olduğunu, yüzündeki anlamın ne çabuk değiştiğini anımsayarak, korku içinde, belki de Anatol'un hep deli olduğunu düşündü. Kısa süre sonra da onu unutup, gitti.

Sonbaharın yağmurlu gecelerinde Yevsey'in penceresi altındaki çatıdan kırık dökük sesler gelir, uykusunu kaçırır, onu tedirgin ederdi. Böyle bir gecede ustasının kızgın bağırışını duydu.

«Seni aşağılık kadın!»

Rayissa, her zamanki gibi alçak, türkü söyler sesiyle yanıtladı, «Sana izin veremem, Matyev Matveyiç.»

«Seni âdi yaratık! Şu sana ödediğim paraya bir bak!»

Ustasının kapısı aralıktı ve sesler kolayca duyuluyordu. Camın dışında incecik yağmur, ağlayan bir türkü söylüyordu.

Acımasız havadan yorgun düşmüş, nemli kanatlarını usulca camlara vuran, kocaman, yuvasız bir kuş gibi içini çekerek rüzgâr çatıda sürükleniyordu. Çocuk yatağına oturdu, ellerini dizlerinin çevresinde kenetledi, titreyerek dinledi.

«Yirmi beş rublemi geri ver, bakalım, pis hırsız!»

«Yadsımıyorum ki. Dorimedont Lukiç verdi parayı bana.»

«Ha, haa! Görüyorsun ya, sürtük karı!»

«Hayır, bir dakika izin ver - o adam konusunda casusluk yapmamı istediğin zaman...»

«Şişt... Bağırma öyle...»

Kapıyı kapadılar ama Yevsey, duvarın ötesinden ustasının bağırtılarını duyabiliyordu.

«Aklından çıkarma, aşağılık kadın, sen benim avucumun içindesin. Ve eğer Dorimedont'la dalga geçtiğini öğrenirsem...»

Kadının sesi sıcaktı, esnekti, yaşlı adamın kızgın sözcükleri çevresinde bir kedi yumuşaklığıyla kıvrılarak, onları Yevsey'in belleğinden siliyordu.

Kadın haklı olmalıydı. Sessiz rahatlığı, ustasının ona karşı tüm tavrı, çocuğu haklı olduğuna inandırıyordu. Yevsey şimdi on beş yaşını sürüyordu, bu yumuşak, güzel kadının onda uyandırdığı çekiş hoş bir coşkuyla çoğalıyordu. Rayissa'yla bir iki dakikadan çok bir arada olmadığından, yalnızca utangaç bir hazzın gizli duyuşlarıyla onun yüzüne bakıyordu. Kadın onunla, incelikli konuşuyor, bu da çocuğun içinde belli bir minnet duygusu uyandırıyordu; kendisine onu gittikçe daha güçlü çekiyordu.

Daha köydeyken, kadın-erkek ilişkilerinin acımasız gerçeğini öğrenmişti. Kent, bu gerçeği çamur parçalarıyla örtüyor ama çocuğu bu durum etkilemiyordu. Ürkek bir doğası olduğundan, kadın için söylenenlere inanamıyor, böylesine konuşmalar da onun içinde bir baştan çıkma değil de derin bir iğrenme yaratıyordu. Şimdi yatağında otururken Yevsey Rayissa'nın ince gülümsemesini, yumuşak sözcüklerini anımsıyordu. Bu anılarla uzaklara taşınmış olan çocuk, ustasının oda kapısı açılıp, yarı giyinmiş, saçları dağınık, elini göğsüne bastırmış Rayissa karşısına dikildiğinde yatağına girecek zamanı bulamadı. Çok korkmuştu, kıpırtısız uzandı. Yevsey'e tehdit dolu

parmağını sallarken gülümsüyordu kadın, sonra da kendi odasında gözden yitti. Çocuk hemen uyuyakaldı.

Sabahleyin, mutfağı süpürürken, Rayissa'yı odasının kapısında gördü. Elinde süpürgeyle ayağa kalktı.

Kadın, «Gelip, benimle kahve içer misin?» diye sordu.

Çocuk, mutlu ve tedirgin, «Daha yıkanmadım, bir dakika.» diye yanıtladı.

Bir kaç dakika sonra odasında, masada oturuyor, ince kaşlı, içlerinde parıldayan bir gülümsemeyle güzel gözlü kadının beyaz yüzünden başka bir şey görmüyordu.

«Beni çekici buluyor musun?» diye sordu kadın.

Çocuk, «Evet,» diye yanıtladı.

«Niçin?»

«Güzel ve iyisiniz.»

Bir düşteymişçesine karşılık veriyordu. Onun sorularını dinlemek yabansıydı, gözleri ruhunda olup, bitenleri mutlaka biliyordu.

«Ya Matyev Matyeviç'i de seviyor musun?» diye yavaş, alçak bir sesle sordu.

Yevsey yalnızca, «Hayır,» diye yanıtlaıd.

«Doğru mu? Ama öte yandan o seni seviyor. Kendisi söyledi bana.»

Çocuk başını sallayarak, «Hayır,» diye yineledi.

Rayissa kaşlarını kaldırdı, ona biraz daha sokuldu, «Bana inanmıyor musun?» diye sordu.

«Sana inanıyorum, ama ustama inanmıyorum, hiç inanmıyorum!»

Kadın daha da sokularak, acele bir fısıltıyla, «Neden? Neden?» diye sordu. Gözlerindeki sıcak parıltı çocuğun içine işliyor, daha önce hiç duymamış olduğu bir duygu yığınını uyandırıyordu. Onunla olduğunda bunlar içinden akıp, gidiyordu.

«Korkuyorum ondan. Senden başka herkesten korkuyorum.»

«Neden?»

«Seni de yanıltmışlar... Seni ağlarken gördüm. O zaman içkili olduğun için ağlamıyordun. Anlıyorum. Ben çok şey anlıyorum! Ama herşey bir araya geldiğinde anlamıyorum. Bir

şeyi tek başınayken en ince kıvrımına dek görebiliyorum, sonra onun yanında ona hiç benzemeyen bir şey daha görüyorum, nasıl oluyorsa, onu da anlıyorum. Ama tüm bunların anlamı nedir? Biri, ötekinden apayrı. Bir yaşama biçimi varmış gibi görünüyor, sonra yanında bir tane daha ortaya çıkıyor.

Rayissa şaşkınlıkla, «Neden söz ediyorsun?» diye sordu

«Gerçek bu.»

Bir kaç dakika sessizlik içinde birbirlerine baktılar. Çocuğun yüreği hızla atıyordu, şaşkınlıktan yanakları kızarmıştı.

Rayissa ayağa kalkarak, alçak bir sesle, «Sen şimdi gitsen iyi olur,» dedi. «Git, yoksa sana niçin bu denli geç kaldığını sorar. Benimle birlikte olduğunu söyleme. Söylemezsin, değil mi?»

Yevsey, sesindeki oynak, yumuşaklığın yankıları, gözlerindeki incelikle dolu olarak oradan uzaklaştı. Kadının sözcükleri bütün gün belleğinde çınladı, yüreğini sessiz bir mutluluk dalgasıyla sardı.

O gün yabansı bir biçimde uzundu. Kara bir bulut, evlerin catılarında, alanın üzerinde asılı kaldı. Yorucu, tekdüze olan gün griliği içinde yumak olup, orada salınıyormuş gibiydi. Yemekten sonra iki alıcı geldi dükkana; birisi ince uzun, sırtını çıkarmış, güzel grimsi bıyığı olan bir adamdı, ötekiyse kırmızı sakallı, gözlüklüydü. İkisi de kitapları uzun uzun, dikkatle incelediler. İnce, uzun olan, usulca ıslık çalıyor, sakalı durmadan titriyordu, kızıl sakallısı da ustayla konuşuyordu.

Yevsey, alıcıların seçtikleri kitapları sıralayarak, yaşlı Raspopov'un söylediklerini dinlemeye başladı. Ustasının ne söyleyeceğini önceden biliyordu, nasıl söyleyeceğini biliyordu ve akşamı beklediği sabırsızlık içinde, yaşlı adam üzerine bilgisini doğrulayarak sıkıntıdan kurtulmaya çalıştı.

Yaşlı adam abartılmış bir incelikle, «Bunları bir kitaplık için mi alıyorsunuz?» diye sordu.

«Öğretmenler Birliği kitaplığı için,» diye yanıtladı kızıl sakallısı. «Niçin soruyorsunuz?»

«Şimdi yaltaklanmaya başlayacak,» diye düşündü Yevsey ve yanılmamıştı.

«Seçişlerinizle çok iyi bir mantığınız olduğunu gösteriyor-

sunuz. Kitapların gerektiği gibi değerlendirildiğini görmek çok iyi bir şey.»

«İyi mi?»

Şimdi gülümseyecek diye düşündü Yevsey.

Yaşlı adam cana yakınlıkla gülümseyerek, «Evet, gerçekten,» dedi. «Bunlar gibi iyi kitaplarla içli dışlı olur, sonra da onları seversiniz. Onlar yalnızca kuru odun değildir, görüyorsunuz, ama bir aklın ürünleridir. Kişi, kendisi gibi, bir alıcının da kitaplara saygısı olduğunu görünce, zevkten şaşırıyor. Ortalama alıcı, can sıkan biridir. Gelir ve 'Eğlenceli bir kitap var mı, acaba?' diye sorar. Onun için hepsi birdir. Aklını geliştirecek bir şey değil de eğlence, oyuncak arar. Ve zaman zaman da biri çıkıp, yasaklanmış bir kitabı sorar.»

Adam küçük gözlerini kısarak, «Yasaklanmış kitapla ne demek istiyorsunuz?« diye sordu.

«Dışarıda ya da gizlice Rusya'da basılmış olanları.»

«Öylesine kitapları da satıyor musunuz?»

«Şimdi sesini alçaltacak.» Yevsey, ustasının bu davranışını da doğru kestirmiş olduğunu gördü.

Gözlüklerinin ardından bakışlarını, kızıl sakallı adamın yüzüne dikerek, usta sesini neredeyse bir fısıltıya indirdi.

«Niye olmasın? Bazan kişi buradan bütün bir kitaplık satın alır ve herşeyi de bulabilir, evet, herşeyi.»

«Şimdi öyle kitaplar var mı burada?»

«Evet, bir kaç tane.»

Kızıl sakallısı, «Bir görebilir miyim, lütfen?» diye sordu.

«Yalnızca kimseye söylememenizi rica ederim. Görüyorsunuz ya bunu kazanç amacıyla değil yalnızca hatır için yapıyorum. Kişi arada bir iyilik yapmak da ister.»

Sırtı çıkık adam ıslık çalmayı kesti, gözlüklerini düzeltip. yaşlı adamı dikkatle inceledi.

Ustası bugün Yevsey'e özellikle iğrenç görünüyordu, onu soğuk, sıkıntılı bir öfkeyle izliyordu. Şimdi Raspopov, kızıl sakallı adama orada saklı kitapları göstermek için dükkanın köşesine gidince çocuk, sırtı çıkık alıcıya, «O kitapları almayın,» diye fısıldadı.

Bu sözcükleri söyler söylemez de Yevsey korkuyla titre-

meye başladı. Gözlüklerin ardından, bir çift parlak, küçük göz, çocuğa delici bakışlarla bakıyordu.

«Niye almayalım?»

Yevsey bir duraklamadan sonra, büyük bir çaba harcayarak, «Bilmiyorum,» diye karşılık verdi.

Alıcı gözlüklerini yeniden yerleştirdi, oradan uzaklaşıp, daha yüksek ıslık çalarak, göz ucuyla yaşlı adamı incelemeye başladı. Sonra başını kaldırdı, şimdi daha düzgün bir bedeni, daha uzun boyu olduğu görülüyordu ve gri bıyığına vurarak, acele etmeksizin arkadaşına doğru yürüyüp, elinden kitabı aldı; baktı, masanın üzerine attı. Yevsey başına bir bela açılacağını bekleyerek onun davranışlarını izliyordu. Ama çıkık sırtlı adam yalnızca arkadaşının koluna dokundu, oldukça yalın ve sessiz bir biçimde, «Haydi, gidelim,» dedi.

Öteki, «İyi ama ya kitaplar?» diye bağırdı.

«Gidelim. Buradan kitap falan almıyoruz.»

Kızıl sakallı adam hızla gözlerini kırpıştırarak bir ona, bir ustaya baktı. Sonra da kapıya yürüyüp, dışarı çıktı.

«Kitapları istemiyor musunuz?» diye koştu usta.

Yevsey, onun ses tonundan şaşırmış olduğunu anladı.

Alıcı gözlerini ustanın yüzüne dikerek, «İstemiyoruz,» dedi.

Raspopov geri çekildi, büzüldü, elini sallayarak, Yevsey'in daha önce hiç duymamış olduğu, alışılmış dışı yüksek sesle, «Nasıl isterseniz, elbette,» dedi. «Yine de, bağışlayın ama pek bir şey anlayamadım.»

Çıkık sırtlı adam gülümseyerek, «Neyi anlamadınız?» diye sordu.

«İki saat kitapları didik didik ediyorsunuz, fiat üzerine anlaşıyorsunuz, sonra da ansızın-ama niye?» diye bağırdı yaşlı adam merakla.

«Yalnızca senin iğrenç yüzünü anımsadığım için. Hâlâ ruhunu teslim etmemişsin, bakıyorum.»

Çıkık sırtlı adam sözcüklerini ağır ağır, alçak sesle, apaçık söylüyordu ve sonra da hiç acele etmeksizin ama yankılanan bir yürüyüşle dışarı çıktı.

Yaşlı adam bir an onu gözleriyle izledi, birden bire Yevsey'e doğru kedi adımlarıyla yaklaştı.

«İzle onu, nerede oturduğunu bul,» diye çabuk çabuk fısıldadı, çocuğun omzunu kavrayarak. «Git, haydi, seni görmesin sakın, anlıyor musun? Çabuk ol!»

Yaşlı adam sıkıca tutmamış olsa Yevsey yere düşüverecekti. Ustasının sözcükleri, bir bebek çıngırağındaki zincir gibi, göğsünde kuru kuru ötüyordu.

«Ne diye titriyorsun, küçük salak?»

Yevsey, ustasının omzunu bıraktığını duyar duymaz kapıya koştu.

«Bekle, aptal!» Haykırmayla feice uğramış Yevsey, kımıltısız durdu. «Senden istememeliydim bunu! Sen yapamazsın-ah tanrım!»

Yevsey, bir köşeye çekildi. **Ustasını ilk kez böylesine çılgın görüyordu.** Öfkesinin, korkuyla, onun da çok iyi bildiği korkuyla karışık olduğunu anlamıştı, kendi yüreğinde de bu duygudan başka bir şey olmamasına karşın Raspopov'un korkusunu görmek hoşuna gidiyordu.

Tozlu. küçük, yaşlı adam, kapanda bir fare gibi dolaşıyordu dükkânda. Kapıya koşuyor, başını sokağa çıkarıyor, boynunu büküyor, geri dönüyor, içeri giriyordu. Elleri çaresizlikle titriyor, bedenini yokluyordu, gözlükleri burnundan düşene dek başını sallayarak homurdanıyor, fısıldıyordu.

«Ah... pis rezil-ah! Evet, seni pis rezil, hâlâ yaşıyorum!» Bir kaç dakika sonra da Yevsey'e, «Dükkanı kapa!» diye bağırdı.

Sonra da odasına girdi yaşlı adam, haç çıkardı, derin bir soluk aldı, kendini tüm ağırlığıyla kara sedirin üstüne attı. Genellikle ipek gibi düzgün olan derisi ansızın buruşmuştu, yüzü büzülmüş, giysileri kızgın bedeninden kıvrım kıvrım dökülür olmuştu.

«Rayissa'ya söyle bana biberli votka getirsin, büyük bir bardak dolusu.» Yevsey votkayı getirince, ustası kalktı, bir yudumda içkiyi yuvarladı, açık bir ağızla, uzun süre Yevsey'in yüzüne baktı.

«Aşağılandığımı anlıyor musun?» diye sordu.

«Evet.»

Yaşlı adam elini kaldırıp, usulca parmağını salladı.

Kırık bir sesle, «Onu tanıyorum,» dedi.

Kara şapkasını çıkararak, elleriyle dazlak kafasını ovdu. odaya göz gezdirdi, yine elleriyle başına dokundu, sonra da sedire döndü.

Rayissa yemeği getirdi.

Masayı hazırlarken, «Yorgun musunuz?» diye sordu.

«Pek iyi değilim. Sanırım biraz ateşim var. Bana bir bardak votka daha ver. Biraz bizimle otur. Gitmen için daha çok erken.»

Rayissa'ya buyruklar vererek, aceleyle konuşuyordu. Kadın, oturdu. Yaşlı adam gözlüklerini kaldırıp, onu tepeden tırnağa süzdü, kuşkuyla. Sonra da yemekte ansızın kaşığını havaya kaldırıp, «Yemek istemiyorum,» dedi.

Bir süre tabağın üzerine eğilerek, sessiz kaldı.

Yevsey o gün dükkanda neler olduğunu anlayabilmek için uğraşıp duruyordu. Sanki beklenmedik bir kibrit çakmıştı da, onun küçücük alevi bir şeyleri tutuşturmuş, ansızın ortaya çıkan bu öfkeli yangın yaşlı adamı içinde eritmişti. Herkes bir araya bağlanmış, görünmeyen ağlarla sarılmış kıvrılıp büküIüyor, çaresiz bir öfkeye kapılıyordu.

Birden bire, Yevsey'e bakarak, alçak, kuşkulu bir sesle yaşlı adam sordu, «Ne düşünüyorsun?»

Yevsey, ayağa kalkıp, tedirginlikle, «Düşünmüyorum,» diye yanıtladı.

«İyi öyleyse, çek, git. Yemeğini yedin. Masayı temizle ve git.»

Ustasını huzursuz etmeye kararlı olan Yevsey, işini özellikle yavaştan alıyordu.

«Git diyorum sana!» diye bağırdı adam cırlak bir sesle. «Seni salak!»

Odasına gidip sandığın üzerine oturdu Yevsey. Kapıyı biraz aralık bırakmıştı, ustasının söyleyeceklerini duyabilmek istiyordu.

«Ne diye orada oturuyorsun?»

Çocuk döndüğünde, kapıdan uzanmış ustasının başını gördü.

«Yat da uyu.»

Sonra kapı sıkıca kapanınca, Yevsey soyunup yatağa girdi.

Yaşlı adamın kuru sözcüklerinin sonbahar yaprakları gibi titreyişi kapının ardında duyuluyordu. Arada bir kızıp bağırmaktaydı. Bu da çocuğun hem uyumasını, hem de düşünmesini engelliyordu.

Ertesi sabah Rayissa, onu yine odasına çağırıp oturttu. Gülümseyerek, «Dün dükkânda ne oldu?» diye sordu.

Yevsey her şeyi ayrıntılarıyla anlattı, kadın, doygunluk içinde mutlulukla güldü. Sonra ansızın kaşlarını çatıp, usulca, «Onun ne olduğunu anladın mı?» dedi.

«Hayır.»

Kadın, gözlerini korkuyla açarak, «Muhbir,» diye fısıldadı

Yevsey susuyordu. Kadın ayağa kalkıp, ona yaklaştı.

«Ne biçim çocuksun sen!» dedi düşünceli, usulca çocuğun başını okşayarak. «Hiç bir şey anlamıyorsun. Geçen gün bana o söylediklerin de neydi? Hani şu bir başka yaşam üzerine?»

Bu soru onu yine gerçeğe döndürdü; öylesine istiyordu ki bunu anlatmayı. Görmeyen gözlerin dipsiz bakışlarıyle kadının yüzüne bakarak konuşmaya başladı.

«Elbette bir başka yaşam daha var. Yoksa tüm o peri masalları nereden çıkardı? Hem, yalnız peri masalları da değil ama...»

Kadın gülümsedi, sıcak parmaklarıyle saçlarını karıştırdı.

«Seni küçük aptal! Kıskıvrak bağlarlar seni,» dedi, ağır başlılıkla, hani neredeyse asık suratla ekledi. «Nereye gitmeni istiyorlarsa, seni ne yapmak istiyorlarsa, oraya götürürler, onu yaparlar. İşte yaşam budur!»

Rayissa'nın söylediği her sözcüğe sessizce katılarak Yevsey başını salladı.

Kadın içini çekip, camdan sokağa baktı. Yeniden Yevsey'e döndüğünde yüzü çocuğu şaşırttı. Kızarmıştı, gözleri küçülmüş, kararmıştı.

Boş, tembel bir sesle, «Biraz daha akıllı olsaydın,» dedi, «ya da belki biraz daha canlı olsaydın, sana birşeyler söyleyebilirdim. Ama sen öyle renksiz birisin ki sana hiç bir şey söylenmez. Ustana gelince, onu da boğazlamak gerek. Haydi,

şimdi koş ona söylediklerimi anlat - ona herşeyi yetiştiren sen.»

Soğuk bir aşağılanma ırmağı başından aşağı dökülmüş gibi Yevsey ayağa kalktı, «Senin üzerine hiç bir şey söylemem - hiç kimseye,» diye mırıldandı. «Seni öyle çok seviyorum ki - hatta onu boğazlasam bile, bu hiç bir şeyi değiştirmez. İşte seni böyle seviyorum.»

Ayaklarını sürüyerek kapıya yöneldi ama kadının elleri, ılık, beyaz kanatlar gibi onu yakalayıp, geri çevirdi.

«Seni incittim mi?» diye sorduğunu duydu. «Pekala, bağışla beni... Ah, onun nasıl bir canavar olduğunu, ondan nasıl nefret ettiğimi bir bilsen.» Çocuğu sıkıca göğsüne bastırıp, iki kez öptü. «Demek beni seviyorsun, öyle mi?»

Bilinmeyen bir mutluluğun sıcak anaforuna kapılmış olma duygusu içinde, «Evet,» diye fısıldadı, çocuk.

Gülerek, onu okşayan kadın, «Ah, seni küçük bebek,» dedi.

Çocuk, merdivenlerden inerken, onun kahkahasını dinleyerek gülümsüyordu kendi kendine. Başı dönüyordu, bütün bedeni tatlı bir yorgunlukla dolmuştu. Yüreğinde yanan mutluluğu döküp, saçmaktan korkuyormuş gibi ağır ağır, sakınarak yürüyordu.

«Nerelerde kaldın?» diye sordu ustası.

Yevsey ona baktı ama yalnızca solgun, biçimsiz bir karaltı görüyordu.

«Başım ağrıyor,» dedi usulca.

«Benim de. Bunun anlamı nedir? Rayissa üzgün mü?»

«Evet...»

«Seninle konuştu mu?»

«Evet...»

Usta çabuk çabuk, «Ne üzerine?» diye sordu.

Soru, Yevsey'in yüzüne tokat gibi inmişti. Bununla birlikte kendini toparlayıp, ilgisizlikle yanıtladı, «Mutfağı iyi süpürmediğimi söyledi.»

Sonra da Yevsey, yaşlı adamın, ağır, karanlık sözcüklerini duydu, «Bu kadın sakınılması gereken bir yaratıktır! Ah, evet, evet! Herşeyi öğrenmek ister ve bilmek istediği herşeyi insanın ağzından alır.»

BÖLÜM — 5

Mutluluk sanki önlerinde bir yerlerde gizlenmiş bekliyor gibi günler çabuk çabuk, büyük bir karışıklık içinde geçiyordu. Ama yine de her gün, bir öncekinden daha umut kırıcıydı.

Yaşlı adam asık suratlı, ağzından söz çıkmaz biri olmuştu. Yabansı gözlerle çevresine bakıyor, ansızın bir öfkeye kapılıp, bağırıyor, sonra da hasta bir köpek gibi acıyla uluyordu. Sürekli olarak hastalığından, midesinin bulandığından yakınıyordu; yemekte kuşkuyla yiyeceğini kokluyor, titreyen parmaklarla ekmeğini ufalıyor çayını, votkasını ışığa kaldırıp, bakıyordu. Her gece Rayissa'yı azarlamaları, onu tümden yok etme konusunda bitmez tükenmez tehditleri daha sıklaşmıştı. Kadın, onun öfkesine yumuşaklıkla, dayanarak karşılık veriyordu.

Ustasına duyduğu nefret çoğalır, onu bunaltırken, kadına duyduğu sevgi de güçleniyordu.

«Senin ne peşinde olduğunu bilmiyor muyum sanıyorsun, değersiz yaratık?» diye öfkeyle yakınıyordu. «Benim hastalığım nereden geliyor? Beni neyle zehirliyorsun?»

«Haydi, haydi bakayım - böyle düşüncelere kapılmamalısın!»

Kadının yumuşak sesi güven vericiydi. «Seni hasta yapan yaşlılık.»

«Yalan söylüyorsun, yalan!»

«Ve korku da bir başka neden...»

«Dilini tutsana sen, baş belâsı kadın!»

«Artık ölümü düşünme zamanın geldi.»

«Ha, haa! İşte senin istediğin de bu! Yalan söylüyorsun! Boş yere umutlanıyorsun! Senin ne olduğunu bilen yalnızca

ben değilim. Dorimedont Lukiç'e de anlattım her şeyi. Evet.» Yine göz yaşları dökerek, bağıra çağıra sızlanıyordu. «Onun sevgilisi olduğunu biliyorum. Beni zehirleme düşüncesini senin kafana sokan da o. Onunla daha kolay anlaşacağını sanıyorsun, değil mi? Yoo, anlaşamayacaksın, biliyorsun, anlaşamayacaksın!»

Bir gece böyle bir olaydan sonra Rayissa, yaşlı adamın odasından çıktı, elinde bir mum vardı, yarı giyinik, tenli, kösnücüldü. İki yana sallanarak, çıplak ayaklarıyla, kararsızlık içinde döşemeye basarak, bir düşteymişcesine yürüyordu. Gözleri yarı kapalıydı, uzanmış sağ elinin parmakları bir bunalım içinde havayı tırmalıyordu. Dumanlı, kızıl dili neredeyse göğsüne değecek denli ona yakın olan mum alevi, aralık, yorgun dudaklarını aydınlatarak, dişlerinde parlıyordu.

Görmeksizin Yevsey'in önünden geçti, çocuk içgüdüsel olarak peşine düştü. Mutfak kapısı önüne geldiğinde, gördükleri, korkudan onu dondurdu. Kadın, mumu masanın üzerine bırakmış, parmağıyla keskin yanını yokladığı bir bıçak tutuyordu elinde. Sonra başını eğdi, eli, yuvarlak boynuna uzandı, tam kulağının yanında, uzun parmaklarıyla birşeyler aramaya başladı. Sonra derin bir soluk alıp, ağır ağır bıçağı masaya bıraktı. Elleri yana düştü.

Yevsey, kapı tokmağını kavradı. Bu sesle kendine gelen kadın arkasına döndü.

Öfkeli bir fısıltıyla, «Ne istiyorsun?» diye sordu.

Yevsey, soluğu tutulmuş yanıtladı.

«Az sonra ölecek o... Niye bunu yapıyorsun kendine?»

«Şşşt!»

Çocuğu durdurup, bir destek arıyormuşcasına eliyle ona dokundu. Sonra yine yaşlı adamın odasına girdi.

Az sonra da usta, yataktan çıkamaz duruma geldi. Sesi inceldi, gırtlağından sık sık hırıltılar yükseliyordu. Yüzü karardı, zayıf boynu başını taşıyamaz oldu, çenesindeki gri perçem. aykırı bir biçimde dışarı fırladı. Doktor her gün geliyor, Rayissa'nın ona ilacını verdiği her kez boğuk bir sesle inliyordu, adam «Zehirli, ha?»

Kadın usulca yanıtladı, «Eğer istemiyorsan atarım.»

«Hayır, hayır! Bırak! Polis çağıracağım yarın. Beni neyle zehirlediğini soracağım.»

Yevsey, bazan kulağını, bazan gözünü, aralığa uydurarak, kapıda dururdu. Rayissa'nın gösterdiği sabır yüzünden ağlayacak denli duygulanırdı. Ona karşı duyduğu tutku göğsünde güçle buyürken, yaşlı adamın ölümünü de dört gözle bekliyordu.

Yatak gıcırdadı. Yevsey, bardağa çarpan kaşığın incecik şıkırtısını duyabiliyordu.

«Karıştır onu! Karıştır onu! köpüğünü al!» diye homurdandı, usta.

Bir gün de Rayissa'ya, onu sedire taşımasını buyurdu. Bir çocukmuş gibi kucağına aldı onu, kadın. Sarı başı, kadının pembe omuzuna yaslanmış, esmer, buruşuk ayakları, onun beyaz etekliğinin kıvrımları arasından ölgün ölgün sarkmıştı.

Geniş sedirin üzerine yayılırken, «Tanrım,» diye inledi. «Tanrım ne diye sadık köleni, günahkarların eline bıraktın? Benim günahlarım onlarınkilerden daha mı çok? Ah, tanrım!» Soluğu kesildi, boğazı hırıldamaya başladı. Boğuk bir sesle «Çık dışarı!» diye bağırdı. «Bir adam zehirledin zaten - seni çalışma kamplarından kurtaran benim ve şimdi de beni zehirliyorsun - ah, ah! Seni yalancı!»

Rayissa, usulca uzaklaştı. Şimdi, ustasının kuru, küçük bedenini görebiliyordu Yevsey. Karnı inip, kalkıyordu, bacakları kıvrıktı; aç gözlüüük içinde havayı yutmaya çalışırken, ağzının kara boşluğunu göstererek, diliyle onları yalarken açıp, kapadığı dudakları gri yüzünde tiksindirici bir biçimde bükülüyordu. Alnı, yanakları terden parlıyor, şimdi kocaman olmuş, batmış küçük gözleri Rayissa'nın her davranışını izliyordu.

«Hiç kimsem yok, yeryüzünde bana yakın kimse yok, gerçek dostum yok. Niçin tanrım?» Yaşlı adamın sesi hırıltılara boğuldu. «Seni uğursuz kadın, ikonun önünde beni zehirlemediğine yemin et!»

Rayissa duvara dönüp, haç çıkardı.

«İnanmıyorum sana, inanmıyorum sana,» diye homurdanırken, çarşaflara, göğsüne, sedirin arkasına sarılıyordu.

«İlacını iç. Daha iyi olursun,» diye Rayissa neredeyse bir çığlık attı.

«Daha iyi mi?» diye yineledi adam. «Sevgilim, bir taneciğim, sana herşeyi vereceğim, benim Ray...»

Kemikli kolunu ona uzattı, Rayissa'dan yaklaşmasını istedi, kara, küçük parmaklarını oynatarak.

«Ah, artık sana dayanamıyorum, iğrenç yaratık!» diye bağırdı Rayissa boğuk bir sesle. Adamın başının altından yastığı kaparak, yüzüne fırlattı, tüm bedeniyle üzerine abandı, mırıldandı, «Şeytan alsın seni! Defol! Defol!»

Boğuk gürültüyü, vuruşları duyuyordu Yevsey; Rayissa'nın onu boğmaya çalıştığını, ustasının ayaklarıyla sediri dövdüğünü anladı. Ne korku ne de acıma duydu. Yalnızca sonun çabuk gelmesini istedi. Elleriyle gözlerini, kulaklarını tıkayıp, döşemeye çöktü.

Kapının ansızın itilip, açılması onu ayağa kaldırdı. Rayissa omuzlarına dökülmüş saçlarını düzelterek, önünde duruyordu.

«Yaa, gördün, öyle mi?» diye ters ters sordu.

Yüzü kırmızı ama durgundu, elleri titremiyordu.

Yevsey başını sallayarak, «Gördüm,» diye karşılık verdi. Rayissa'ya sokuldu.

«İyi ya, polise söyleyebilirsin - istersen...»

Döndü, kapıyı açık bırakarak, odasına girdi. Yevsey sedire bakmamaya çalışarak kapıda duruyordu.

«Öldü mü, gerçekten öldü mü?» diye fısıltıyla sordu.

Kadın açıkça, «Evet,» diye yanıtladı.

Sonra Yevsey başını çevirip, ustasının küçük bedenine ilgisizlikle baktı. Sedirin üzerinde, sanki zamkla yapıştırılmış gibi dümdüz, kupkuru yatıyordu. Cesede baktı, Rayissa'ya baktı, kurtulmuşcasına iç çekti.

Köşede, yatağın yanındaki duvarda saat usulca, tedirgin ederek, çaldı, bir kez daha çaldı. Her vuruşta kadın ürküyordu. Saat doğru yürüyüp durmcık üzere olan sarkacı, kararsız bir elle tuttu. Dirseklerini dizlerine dayayıp, başını elleri arasına alarak, yatağa oturdu. Yoğun, kara bir örtüyle, ellerini, yüzünü kapatan saçları yine aşağı dökülmüştü.

Bu ağır başlı sessizliği bozmamak için parmak uçlarıyla

yere basarak Yevsey Rayissa'ya doğru yürürken, beyaz yuvarlak omuzlarına bakıyordu ve alçak bir sesle, «Bunu hak etmişti,» dedi.

«Camı aç,» dedi Rayissa, ters bir sesle. Sonra da, «Dur bir dakika. Korkuyor musun?» diye yumuşak bir sesle ekledi.

«Hayır.»

«Nasıl olur? Sen ürkek bir çocuksun.»

«Sen burada olunca korkmuyorum.»

«Onun için üzgün müsün?»

«Hayır.»

«Aç camı.»

Soğuk, gece havası odanın içine doldu, lambanın çevresinde dolanarak onu söndürdü. Gölgeler duvarlarda titreşiyordu. Kadın, başını sallayarak, saçlarını omuzlarına döktü, kocaman gözleriyle Yevsey'e bakmak için doğruldu.

Şaşkınlık içinde, «Ne diye bu yıkımlardan kurtulamıyorum?» dedi. Tüm yaşamım böyle geçti. Bir çukurdan, ötekine düştüm, her biri de öncekinden daha derin oldu.»

Yevsey, gidip, onun yanında durdu, uzun süre konuşmadılar. Sonunda kadın, yumuşak soğuk ellerini onun beline dolayıp, kendine bastırarak, alçak sesle, «Dinle beni,» dedi. «Söyleyecek misin?»

Çocuk, gözlerini kapatarak, «Hayır,» dedi.

«Söylemeyecek misin? Hiç kimseye? Hiç bir zaman?» diye sordu kuşkuyla.

Çocuk usulca ama kesinlikle, «Hiç bir zaman!» diye yineledi.

«Söyleme sakın. Ben sana yardım ederim,» diyerek, yanağına vurup, söz verdi. Ayağa kalktı, çevresine bakındı, canlılıkla, «Giyin,» dedi. «Hava soğuk. Ve odayı da biraz düzeltmek gerek. Git de giyin.»

Yevsey geri döndüğünde, ustasının bedeninin bütünüyle bir battaniyeye sarılmış olduğunu gördü. Rayissa yine bıraktığı gibi yarı giyinikti, omuzları çıplaktı. Bu çocuğa dokundu. Acele etmeksizin odayı düzenlediler, karmaşık odadaki sessiz boğuculuğun gece boyunca kendisi gibi korkunun ne olduğunu bilen bu kadını ona daha çok yaklaştırmış olduğunu duydu. Elin-

den geldiğince ona yakın durup, ustasının bedenine bakmaktan kaçındı.

Tan ağarmaya başlamıştı.

«Şimdi git, yat, uyu,» diye buyurdu Rayissa. «Ben seni biraz sonra uyandırıp, Dorimedont Bukiç'e götüreceğin bir not vereceğim.» Sandığına dek onunla birlikte giderek, eliyle yatağını yokladı, «Ah, nasıl da sert olmalı!» dedi.

Yattığı zaman da yanına oturdu, yumuşak, düzgün elleriyle başını okşayarak, alçak sesle konuştu, «Eğer biri çıkıp da bunların nasıl olduğunu sorarsa bilmediğini söylersin. Uyuduğunu, hiç bir şey görmediğini söylersin.»

Yevsey gözlerini kapatmamak için kendini zor tutuyordu.

«Hayır...» diye sürdürdü kadın, «Sen daha iyisi de ki...»

Ne yapması gerektiğini durgunluk içinde, kesinlikle söylüyordu, okşamaları annesinin anılarını canlandırıyordu. Mutluydu. Gülümsedi.

Türkü söyleyen sesiyle, «Dorimedont Lukiç de muhbirdir,» dediğini duydu. Tetikte olmalısın. Eğer senin ağzından bir şeyler alırsa, senin herşeyi bildiğini, bana yardım ettiğini söyleyeceğim. Sonra seni de tutuklarlar.» Şimdi kadın da gülümsüyordu ve yineledi. «Tutuklarlar, sonra da çalışma kampına atarlar. Anlıyor musun?»

Şimdiden yarı yarıya uykuya dalmış olan Yevsey, onun yüzüne bakarak, mutlulukla, «Evet,» diye fısıldadı.

«Uyukluyorsun. İyi, uyu, öyleyse.» Mutlu, sevinçli uykuya dalarken kadının sözcüklerini duyuyordu, «Sana söylediğim herşeyi unutacak mısın? Nasıl acılı bir çocuksun! Uyu bakalım!»

Yevsey, uyuyakaldı ama sanki hemen sert bir sesle uyandırıldı.

«Hey, çocuk! Kalk çabuk, Çocuk!»

Ellerini uzatarak, yataktan sıçradı. Yatağının yanında, elinde bastonuyla Dorimedont Lukiç duruyordu.

«Niçin uyuyorsun? Ustan ölmüş, ve sen de burada uyuyorsun.»

Şapkası o şemsiyesiyle Rayissa mutfak kapısındaydı.

«Yorgun o. Bütün gece uyumadık!»

«Yorgun mu? Velinimetin öldüğü gün ağlıyor olmalısın, uyuyor değil! Giyin bakalım!»

Gizli polisin geniş, çilli yüzü sertti. Yumuşak başlı bir atı yöneten dizginler gibi sözcükleri Yevsey'i sürükledi.

«Hemen karakola koş. Şu notu götür, sakın kaybetme.»

Yevsey kayıtsızca giyinip, sokağa çıktı. Gelip, geçenlere çarparak kaldırımda koşarken gözlerini açık tutabilmek için kendini zorluyordu.

«Keşke hemen gömebilsek onu!» diye düşündü kendi kendine istekle. «Dorimedont, onu korkutur, o da herşeyi anlatıverir... Sonra beni de tutuklarlar... Onun yanında olursam, tamam. Korkmam... Beni uyandırmadı, bıraktı uyuyayım, onu çağırmaya kendi gitti... Ya da belki korkuyor? Şimdi ben nasıl yaşayacağım?»

Geri döndüğünde, kara sakallı bir polisle, saçları kırlaşmaya başlamış, pelerinli bir adamın odada oturduklarını gördü. Dorimedont, polisle kesin, buyurucu bir sesle konuşuyordu. «Doktorun söylediğini duydunuz, İvan İvaniç. Kanserdi, görüyorsunuz ya?... Ah, işte çocuk! Git yarım düzine bira getir, Yevsey! Çabuk.»

Rayissa, mutfakta yumurta ve kahve hazırlıyordu. Sıvanmış kollarından, düzgün, becerikli dirsekleri görünüyordu.

Gülümseyerek, Yevsey'e, «Döndüğünde sana kahve vereceğim,» diye söz verdi.

Yevsey'i gün boyu oraya, buraya koşturdular. Evde ne olup bittiğini görecek zamanı yoktu ama Rayissa için işlerin yolunda gittiğini anlıyordu. O gün her zamankinden daha güzeldi, herkes ona bakmaktan hoşlanıyordu.

Gece, yorgunluktan neredeyse hasta olmuş, ağzında kötü, yapış yapış bir tatla yattığında, Dorimedont'un sert, baskılı bir sesle Rayissa'yla konuştuğunu duydu, «Onu gözden kaçırmamalıyız, anlıyor musun? Aptalın biri o.»

Sonra ikisi de Yevsey'in odasına girdiler. Gizli polis, kendisine önemli bir hava vererek, elini kaldırdı, burnundan gelen bir sesle, «Kalk bakalım! Şimdi nasıl yaşayacağını söyle bize,» dedi.

«Bilmiyorum.»

«Sen bilmezsen, kim bilecek?» Gizli polisin gözleri şişmişti, yüzü ve burnu morarmıştı. Çok ısınmış bir soba gibi sıcak sıcak, gürültüyle soluyordu.

Rayissa, incelikle, «Bizimle kalırsın, benimle,» dedi.

«Evet, bizimle kalırsın, ben de sana iyi bir iş bulurum.»

Yevsey susuyordu.

«İyi ama ne oluyor sana?»

Bir duraklamadan sonra, «Hiç bir şey,» dedi Yevsey.

«Bana teşekkür etmen gerekir, seni küçük salak,» diye yukarıdan bakarak açıkladı Dorimedont.

Yevsey, küçük, gri gözlerin, onu olduğu yere kımıldayamazcasına çivilediğini duyuyordu.

«Biz sana akrabalarından daha çok yakınlık gösteririz.» diye eklerken Dorimedont ondan uzaklaşıyor, ardında bira, ter ve yağın ağır kokusunu bırakıyordu.

Yevsey, camı açıp, uykuya batan kentin homurtusunu, karmaşasını dinledi. Uzandı, korkulu gözlerle karanlığa baktı. Giysi dolapları sandıkları, kocaman, kara kümeler gibi ağır ağır içinde dönüyordu karanlığın; güçlükle seçilebilen duvarlar sallanıyor gibiydi ve tüm bunlar onu boğucu, kurtuluşu olmayan bir tuzağa itiliyormuşcasına çoğalan bir korkuyla dolduruyordu.

Rayissa'nın odasında gizli polis kaba kaba gülüyordu.

«Bir şey değil bu... hımm... Birazdan geçer! Alışırsın...»

Yevsey, başını yastığın altına soktu, ama soluk alamayarak hemen yataktan fırladı. Ustasının gölge gibi ayakları önünden geçiverdi sanki, küçük, kırmızı, iç bulandırıcı gözleri parıldadı. Yevsey, kısa bir çığlık attı, kollarını açarak Rayissa'nın odasına koştu. Kapıyı itip, acı acı haykırdı, «Korkuyorum.»

Odanın öteki ucundan, iki, büyük, beyaz beden fırladı. Biri, korkmuş, öfkeli bir sesle, «Çık buradan!» diye bağırdı.

Yevsey, dizlerinin üzerine düşüp, onların ayakları dibine ürkmüş bir kertenkele gibi çöktü, yere.

«Korkuyorum!» diye usulca haykırdı.

Ondan sonraki günler, cenaze töreni ve Rayissa'nın Dorimedont'un evine taşınması hazırlıklarıyla geçti. Karanlık bir korku bulutu içinde, küçük bir kuş gibi Yevsey çevrede dolaşıyordu. Yalnızca orada bir aldatıcı bir umut gibi o ürkek dü-

şünce kafasında titreşiyordu, «Şimdi bana ne olacak?» Bu düşünce yüreğini özlemle yakıyor, içinde kaçıp, gitme, saklanma isteği uyandırıyordu. Ama heryerde Dorimedont'un kartal gözlerini görüyor, tekdüze sesini duyuyordu, «Haydi, oğlum, çabuk!»

Buyruk, çocuğun içinde bir yerlerde yankılanıyor, gece gündüz onu, o yana, bu yana sürüklüyordu. Geceleri bomboş, bitkin bir uykuya dalıyor, uykusu, ağır, karanlık, korkunç düşlerle dolu oluyordu.

BÖLÜM — 6

Günün birinde Yevsey, bu varoluş uyanıp, basık tavanlı, büyük bir odanın tozlu köşesinde, pis, yeşil muşambayla kaplı bir masanın önünde, titreyen elinde kalem tutarken buldu, kendini. Önünde, yazılarla dolu kalın bir kitap, bir kaç sayfa, boş, kağıt parçası duruyordu. Bütün bunlarla ne yapması gerektiğini hiç mi hiç kestiremiyor, çaresizlik içinde çevresine bakınıyordu.

Her birinde iki ya da dört kişinin oturduğu bir kaç masa daha vardı. Yorgundular, sinirliydiler, hızla kalemlerini oynatıyorlar, sürekli sigara içiyorlar, arada bir birlerine kısa, ters sözcükler söylüyorlardı. Keskin kokulu, mavi bir duman pencerelere doğru savruluyor, sokaktan, sağır edici, bitmez tükenmez bir gürültü geliyordu. Sürüyle sinek adamların kafaları üzerinde vızıldıyor, masalarda, duvarlardaki yazılarda geziniyordu; camlara çarpıyorlar, duygusuz ivecenlikleri içinde, bu boğucu, pis kafesi dolduran insanlara öykünüyormuş gibi görünüyorlardı.

Kapılarda polisler duruyordu; birileri girip, çıkıyor, birilerini selamlıyor, yaltaklanarak gülümsüyor, iç geçiriyorlardı. Hızlı, acılı konuşmaları havaya asılı kalıyor, çalışanların sert bağırtılarıyla kesiliyordu.

Odayı inceleyerek, sıra sıra yazıcılara bakarak, yüzlerini anımsamaya, aralarında kendisine yardım edecek birini bulmaya çalışarak, Yevsey, köşesinde oturuyor, masanın üzerinden başını uzatıyordu. Daha da güçlenmiş kendini koruma içgüdüsü yüzünden, baskı altında tuttuğu duygularını, kırık dökük düşüncelerini yalnızca bu yere, bu insanlara bir an önce

uyabilmek için zorluyor, böylece de onlar arasında eriyip, gitmek istiyordu.

Yaşlı, genç tüm yazıcıların belli, ortak görünüşleri, kılıksız, asık suratlı olmalarıydı. Hepsi de aynı ölçüde tedirgindiler. ellerini sallayıp, dişlerini göstererek bağırıyorlardı. Bir çoğu yaşlı, dazlak kafalıydı; kır saçlı olan iki kişi dışında, genellikle kızıl saçlıydılar. Bu kır saçlı iki kişiden biri, uzun boylu, uzun saçlı, kalın bıyıklı, sakalsız bir rahibe benzeyen bir adamdı; öteki, kocaman sakalı olan, kafası traşlı, kırmızı yüzlü biriydi. Yevsey'i bu köşeye getirip, önüne kitabı koyan, parmağıyla vurarak, belli bölümleri kopya etmesini söyleyen ikinci adamdı.

Şimdi, tepeden tırnağa karalar içinde, orta yaşlı bir kadın, bu yaşlı adamın önünde durmuş, ağlamaklı bir sesle sızlanıyordu, «Saygı değer, bayım...»

Yaşlı adam kadına bakmak sıkıntısına bile katlanmadan, «İşime engel oluyorsun,» diye bağırdı.

Kimileri yakınmak için, kimileri birşeyler istemek, kendilerini haklı çıkartmak için geliyorlardı. Ayakta durup alcak gönüllülükle, ağlarcasına konuşuyorlardı. Ötekilerse, oturuyorlar, öfkeyle, sövüp sayarak ya da bıkkınlıkla onlara bağırıyorlardı. Kağıtlar hışırdıyor, kalemler gıcırdıyor ve tüm bu gürültelerin ötesinden bir kızın usulca ağlaması duyuluyordu.

Kır bıyıklı adam, «Aleksi,» diye bağırdı. «Çıkart şu kadını buradan.» Gözü Yevsey'e takılınca, dimdik ona doğru yürüyüp, boğuk bir sesle, şaşırmış gibi, «Ne oluyor sana? Niye yazmıyorsun?» diye sordu.

Yevsey, başını eğdi, sessizdi.

Adam, omuzlarını silkerek, «Haa, bir aptala daha iş vermişler,» dedi. Uzaklaşırken, «Hey, Zarubin!» diye bağırdı.

Dar alınlı, gözleri tedirginlikle bakan, küçük başında, kara, kıvırcık saçları olan, zayıf bir genç Yevsey'in yanına oturdu.

Dirseğiyle dürterek, alçak bir sesle, «Derdin ne?» diye sordu.

Korkuya kapılmış Yevsey, «Ne yapmam gerektiğini anlamıyorum,» diye açıkladı.

Gerçi, karnının derinliklerinden geliyormuş gibi boş, kırık

bir ses çıkardı, «Ugh!» diye, sonra da bir sır veriyormuşçasına. «Ben sana öğretirim, sen de paranı alınca bana yarım ruble verirsin. Tamam mı?» diye fısıldadı.

«Tamam.»

Çocuk, kitaptan kopya edilmesi gereken isimleri gösterdi.

«Bitirdiğinde beni çağırırsan, yanlış yapıp, yapmadığına bakarım. Benim adım Yakov Zarubin.»

Yine sanki içinde birşeyler kırılmış gibi, «Ugh,» diyerek uzaklaşırken, sarsak sarsak masaların arasından kayıyor, dirseklerini yanına, bileklerini göğsüne bastırarak eğiliyordu. Dağınık, kara başını her yöne çevirip, küçük, kısık gözleriyle odayı kolaçan ediyordu. Onu bir an izledikten sonra Yevsey, saygı dolu bir tavırla kalemi mürekkebe batırıp, yazmaya başladı. Kısa süre sonra da o mutlu, bildik, herşeyi unutma durumuna gömüldü, hiç düşünmeyi gerektirmeyen işine kendisini kaptırarak, korkusundan kurtuldu.

Yevsey, az sonra yeni durumuna alışmıştı. İçgüdüsel olarak işini doğru yapıyor, hemen başından atabilmek için herkese boyun eğmeye, işini yapmaya hazır bekliyordu. Uysallığı, herkese boyun eğmesiyle, işinde yazıcı arkadaşlarının soğuk meraklarından, kaba saba gösterişlerinden akıllıca kurtulmayı beceriyordu. Sessizce, içine kapanarak, köşesinde kimsenin gözüne batmayan bir varoluş biçimi geliştirdi, yuvarlak, dipsiz bakışlarının önünden geçen, gürültülü, uyumsuz günlere hiç bir anlam veremez oldu.

Yakınmaları, iniltileri, korku çığlıklarını, polislerin sert seslerini, yazıcıların tedirgin homurtularını, kötü azarlarını dinleyip, durdu. Gelenler, yüzlerine tokat yiyor, enselerinden tutulup, yerlerde sürüklenerek dışarı atılıyordu. Kan akıtılması hiç de seyrek görülen bir şey değildi. Bazan da polisler, iplerle bağlanmış, dövülmüş, acıyla inleyen adamlar getiriyorlardı. Hırsızlar, tedirgin görünür, eski dostlarıymış gibi herkese gülümserdi, sokak kadınları da gülümserdi, sevgiyle, her zaman o bir tek tavırla giysilerini düzeltirlerdi. Kimlik belgeleri olmayanlar, asık suratlı, mutsuz olur, dünyayı ürkek gözlerle izlerlerdi. Polis denetimindeki politik suçlular, başları dimdik gelirlerdi; tartışır, bağırır, kimseyi selamlamaz, sessiz bir tiksinti ya da açık

bir düşmanlıkla davranırlardı. Bu tür suçlular büyük bir konuşma konusu olurdu; onlar, sövgü, bazan da öfke nesnesiydiler. Tüm bu alaylar ve düşmanlıkların ardında Yevsey, böylesine özgür bir seçişle davranan kişilere karşı gizli bir ilgi, korkulu bir saygıya benzer birşeyler duyduklarını anlıyordu.

Katı, suskun, şaşırtıcı bir görünümü olan politik ajanlar, yazıcılar arasında en çok ilgi uyandıran kişilerdi. Keskin bir kıskançlıkla onların kazandığı büyük paralardan konuşurlardı, yazıcılar. Seslerindeki korkuyla, onların herşeyi bildiklerini, hiç bir şeyin onlardan gizli kalamayacağını, diğer kişiler üzerindeki güçlerinin ölçüsüz olduğunu kanıtlıyorlardı. Herhangi bir kişi çevresinde bir takım düzenler çevirip, ne yaparsa yapsın, sonunda onu tutuklatmak onlar için çocuk oyuncağıydı.

Klimkov, güçsüz, tembel kafasıyla anlamlı bir bütünde bir araya getirememesine karşın giderek bir biçim kazanan bazı deneyler elde etti, bilincine varmaksızın. Öneminden ötürü merakını çoğaltıyor, ama bazan da gerekli yürekliliği düşündürerek, onu korkutan olasılıklar, var sayımlar akla getiriyordu deneyleri.

Çevresindekilerin hiç biri, hiç kimseye acımıyordu. Ne de Yevsey başkalarına acıyordu. Ağladıkları, hatta yedikleri dayaklardan ötürü inledikleri zaman bile ona gösteriş yapıyorlarmış gibi geliyordu. Herkesin gözlerinde, gizlenmiş, güvenilmez bir şeyler görüyor, kulağına, yumuşatılmış olmakla birlikte tehdit dolu bir tümce çarpıyordu sık sık, «Dur bakalım, bir gün sıra bize de gelir.»

Akşamları koskoca odada, hemen hemen tek başına oturup, o gün olanları anımsadığında herşey abartılmış, gerçek dışı görünüyor, hiç bir şeyin anlamı olmuyordu. Sanki herkes, sessizlik içinde, kötülüklerden uzak yaşanması gerektiğini biliyor ama hiç kimse değişik bir yaşam üzerine gizli şeyleri açıklamak istemiyordu nedense. Kimse birbirine güvenmiyordu; herkes yalan söylüyor, ötekilere de yalan söyletiyordu. Yaşamın neden olduğu genel tedirginliği görmek çok kolaydı. Herkes yaşamın yüklerinden yakınıyor, herkes karşısındakine tehlikeli bir düşman gözüyle bakıyor, yaşamdan doyum bulamayış yalnızca diğerlerine güvensizlikle özdeşleşebiliyordu.

Kimi zaman da Yevsey'i, ağır, gücünü kıran bir can sıkıntısı sarıyordu. Parmakları canlılıkları yitiriyordu; kalemi bir yana bırakıp, başını masaya dayıyor, kendi ruhunun derinliklerinde, özde ona çok gerekli birşeyleri ararken, gözlerini kırpmaksızın odanın bulanık yarı aydınlığına bakıyordu.

Sonra da şefi, kafası traşlı adam, ona bağırıyordu, «Klimkov, uyuyor musun, yoksa?»

Yevsey kaleme sarılırken, iç çekerek, yineliyordu, kendi kendine, «Bu böyle süremez.»

Ama bu sözlere gerçekten mi inandığına, yoksa, artık inanmayı bir yana bırakıp da yalnızca avuntu mu aradığına bir türlü karar veremiyordu.

Evdeki yaşamsa, karakolda olduğundan çok daha can sıkıcı, çok daha zordu. Yarı giyinik, buruşuk yüzü, ölgün gözleriyle Rayissa, tek sözcük etmeksizin ona kahvesini verirdi. Dorimedont, kadının odasında öksürür, anlaşılmaz şeyler söylerdi; tek düze sesi her zamankinden daha yüksek ve buyurucu olmaya başlamıştı. Öğle ve akşam yemeklerinde gürültüyle çiğner, dudaklarını yalar, dilini kocaman dışarı çıkarır, bağırır, yemeye başlamadan önce ac gözlülükle yiyecekleri incelerdi. Kırmızı, çilli yanakları parlar, küçük, gri gözleri, hiç de boş olmayan bir biçimde derisini gıdıklayan, iki soğuk böcek gibi yüzünde dolaşırdı Yevsey'in.

«Ben yaşamda, önemli olanla, olmayanı birbirinden ayırmayı iyi bilirim, dostum,» dedi, bir gün. «Hangi adamın bir dirhem iyiye, hangi adamın bir dirhem kötüye değer verdiğini bilirim, evet, iyi bilirim. Bana gelmekle çok şanslı olduğunu göstermiş oldun. İşte sana bir yer verdim, seni daha daha yükseltebilirim, yükselebileceğin denli yükseltirim, eğer aptal çıkmazsan, işte böyle.»

Şişko bedenini sallıyordu, konuşurken, altındaki iskemle acıyla inliyordu. Yevsey, bu adamın kendisine istediğini yaptırabileceğini anlamıştı.

Kimi zaman da ajan, kendindeon hoşnutlukla parlayarak, böbürlenirdi, «Bu gün yine Filip Filippoviç bana teşekkür etti. Hatta bana elini bile verdi.»

Bir gece yemekte Dorimedont kulağını çekiştirip durarak bir öykü anlattı.

«Bir gün, bir lokantada otururken, pirzola yiyen bir adam gördüm. Durmadan bir çevresine, bir saatına bakıyordu. Bak şimdi Yevsey, sakın aklından çıkarma, içi temiz, dürüst biri boyuna öteye beriye bakınmaz; çevresindeki kişiler onu ilgilendirmez, zamanın ne olduğunu da bilir. Öteki kişileri inceleyenler yalnızca Milli Emniyet ajanları ve suçlulardır. Böylece de elbette bu adamcağız gözüme ilişti. Derken, banliyo treni geldi, bir başka adam daha girdi içeri, kısa sakallı, esmer, Yahudiliği üzerinden akan biri, ceket iliğinde de biri kırmızı, biri beyaz iki çiçek - bir işaret, gizli bir işaret. Gözleriyle birbirlerini selamladıklarını görüyorum. «Ha, haa,» diye düşünüyorum kendi kendime. Esmeri, bir şeyler yiyor, bir bardak soda içip, dışarı çıkıyor. Daha önce lokantada olan onu izliyor ve ben de peşlerine takılıyorum.»

Dorimedont, yanaklarını şişirip, pis pis et ve bira kokan soluğunu Yevsey'in suratına üfledi. Yevsey iskemlesine sendeleyince de ajan bir kahkaha attı. Sonra da gürültüyle eğilip kalın parmağını havaya kaldırarak sürdürdü.

«Tam bir ay, yirmi beş gün bu iki bayın peşinden ayrılmadım. Sonunda onları rapor ettim! Kuşkulu kişilerin izi üzerinde olduğumu söyledim. Kim olduklarını anlamak için avlanmaya başladık. Pirzola yiyen, sarı saçlı adam, «Size ne?» dedi. Ama yahudi gerçek adını verdi ve onu yakaladık. Onunla birlikte bir de kadın yakaladık - kadın üçüncü kez elimize düşüyordu. Mantar toplar gibi insanları toplayarak dolaştık bir sürü yerde. Ama önemsiz bir topluluktu, çoğunu da tanıyorduk. O sarışın adam dün adını verene dek oldukça düş kırıklığına uğramış durumdaydı. Ama bak sen işe, işte o adam Sibirya'dan kaçmış, önemli biri çıkmadı mı, sonunda... Yaa... Görüyorsun ya Y..başında bir ödülü beklemek hakkım, artık.»

Rayissa, ajanın başı üzerinden bir yerlere bakarak dinlemişti; küçük küçük parçalar ısırarak bir ekmek kabuğu kemirmişti ağır ağır.

«Onları yakalıyorsunuz, boyuna yakalıyorsunuz, ama hala geriye yakalayamadıklarınız kalıyor,» dedi kadın, uyuşuklukla.

Ajan, gülümseyerek, gösterişli gösterişli yanıtladı, «Sen politikadan anlamıyorsun, işte bu yüzden de saçmalıyorsun, şekerim. Biz bu adamların kökünü kurutmak istemiyoruz ki. Bize gerçek yangının nereden çıktığını gösterecek kıvılcımlar olarak kullanıyoruz. Filip Filippoviç de böyle söylüyor, ve bir zamanlar o da politik bir suçluydu, dahası Yahudi dir de. Evet, evet. İncelik isteyen bir oyundur bu.»

Yevsey'in bunalmış bakışları, kare biçimli, havasız odada dolaştı. Çarların, generallerin, çıplak kadınların resimleriyle dolu sarı duvar kağıdı, hasta bir adamın bedenindeki çürükleri, yaraları anımsatıyordu. İnsanlardan soyutlanmak isteniyormuşçasına tüm eşyalar duvara itilmişti. hava, votka, sıcak, yağlı yemek kokuyordu. Lamba, yeşil bir gölge altında yanıyor, yüzlerine ölü gölgeler düşürüyordu.

Ajan, masanın üzerinden elini uzatıp, Yevsey'in saçını çekti. «Ben konuşurken, dinlemelisin.»

Dorimedont sık sık Yevsey'i dövüyordu. Tokatları can yakıcı değildi ama sanki yüzüne değil de ruhuna vuruyormuşçasına aşağılayıcıydı. Özellikle de parmağındaki ağır yüzükle Yevsey'in başına vurmaktan hoşlanırdı; parmağını büker, çocuğun kafasına vurur, yabansı, kuru, çatırtılı bir ses çıkarırdı. Yevsey'e vurulduğu her kez Rayissa, iğrentiyle kaşlarını kaldırıp, «Yeter Dorimedont Lukiç, yapmayın,» derdi.

«Niye? Kırılmaz, korkma. Öğrenmesi gerekenler var.»

Rayissa zayıflamıştı, gözlerinde mavi halkalar oluşmuş, bakışları anlamsızlaşmış, ilgisizleşmişti. Ajanın dışarıda olduğu geceler Yevsey'i votka almaya gönderir, küçük bir bardakla hepsini içerdi. Sonra da bilinçle serteleştirdiği bir sesle konuşurdu; söyledikleri karmakarışık, anlaşılmazdı, sık sık durur, iç çekerdi. Sonunda rahatladığı zaman, ağır ağır bir biri ardından düğmelerini çözer, önünü açar, yarı giyinik koltuğa yayıldığında eksimiş bir maya külçesini andırırdı.

Başını sallayarak, «Sıkılıyorum,» derdi. «Öylesine sıkılıyorum ki! Azıcık daha yakışıklı, ya da azıcık daha büyük olsaydın beni düşüncelerimden kurtarabilirdin. Ah, nasıl da gereksiz birisin!»

Yevsey suskunluk içinde başını eğdi. Aşağılanmanın böy-

lesine soğuk olması içini dondurmuştu.

«Peki, ama niye öyle suratını astın, sarardın?» diye yakındığını duydu. «Senin yaşındakiler çoktan kızlarla sevişmeye başlamışlardır, onlar yaşıyorlar, canlı onlar.»

Kimi zaman da içki içerken, çocuğu yanına çeker, saçlarını okşar, içinde, korku, utanç, keskin ama ürkek bir merak karışımı duygular uyandırırdı. Sıkıca gözlerini kapar, kendini suskunlukla, bilinçsizce bu hoyrat ve utanmasız ellerin gücüne bırakırdı. Zavallı, güçsüz ruhu, bir yıkım geleceği sezgisiyle ezilirdi.

«Git, yat, git! Ah, tanrım!» diye bağırırken, iğrentiyle onu iterdi.

Hem incinme, hem de keskin, tatsız bir coşku duyumları içinde yatarken, Rayissa'nın kalın, inleyen bir sesle türkü söylediğini duyardı - hep de aynı acılı türküyü - bir de bardağın şişeye çarparak çıkardığı şakırtıyı.

Ama, ince sonbahar yağmurlarının, yatağı başındaki camı kırbaçladığı karanlık bir gece Rayissa, kendine gerekli olan ergin duyguları çocuğun içinde uyandırmayı başardı.

Sarhoş bir gülümsemeyle gülümseyerek, «İşte, oldu.» dedi. «Şimdi sen benim sevgilimsin. Nasıl hoş olduğunu görüyorsun değilmi? Görüyorsun?»

Çocuk, soluğu kesilmiş, bacakları titreyerek, yüreği çarparak, yatağın kıyısında durdu. Büyük, yumuşak bedenine, bir gülümsemeyle yayılmış geniş yüzüne bakıyordu. Artık utanmıyordu ama yabansı bir yitiklik duygusu yüreğini kaplamıştı, öfkeyle onu içine bastırıyordu. Bilmediği bir nedenden ötürü ağlamak istiyordu. Gittikçe büyüyen bir acıyla, bu kadının kendine yabancı olduğunu, onu istemediğini, onun için beslediği tüm iyi ve ince duyguları, açgözlü bedenin bir yudumda yuttuğunu, onların çamurlu bir havuza düşen gecikmiş bir yağmur damlası gibi hiç bir iz bırakmadan yok olduklarını duyuyordu.

«Senle ben birlikte o Dorimedont denen domuza, onu nasıl kandırdığımızı göstereceğiz - yaklaş bana!»

Ona karşı çıkma yürekliliğini gösteremedi ama artık duyduğu iğrentiyi de gideremiyordu. Uzun süre çocukla oynadı,

utanmazca ona güldü, sonra bedenini kabaca itip, kendinden uzaklaştırarak ona sövdü, çekip, gitti.

Yalnız kaldığında Yevsey düş kırıklığı içinde, «Şimdi beni yıkacak,» diye düşündü. «Bunu, bana karşı kullanacak; unutmayacak, ben yok oldum.»

Camdan baktı. Biçimsiz, korkmuş bir şeyler, karanlığın içinde titriyor, nabız gibi atıyordu. Ağlıyor, acılı bir haykırışla camı kırbaçlıyor, duvarda süzülüyor, çatıya atlıyor, inleyerek sokağa düşüyordu.

Sakınan, çekici bir düşünce usulca kafasında dolaştı. «Yaşlı adamı boğduğunu açıklasam!»

Bu düşünce Yevsey'i korkuttu ama uzun süre onu kafasından çıkaramadı. «Şöyle ya da böyle beni yıkacak,» diye kendine karşılık verdi. Ama düşünce hala çok çekiciydi ve uzun süre onu bırakmadı.

Bununla birlikte sabahleyin Rayissa bir gece önceki acılı öfkeyi unutmuş gibiydi. Tembel tembel ona ekmeğiyle kahvesini verdi, ilgisizdi. Her zamanki gibi önceki gecenin içkisiyle hastaydı ama ne bakışı ne de sözcükleriyle karşılıklı ilişkilerine değinmedi.

İşine giderken oldukça güvenliydi, o günden sonra da geceleri iş yerinde çalışarak, sonra da elden geldiğince geç eve varmak için ağır ağır yürüyerek durumu kurtarmaya çalıştı. Kadınla yalnız kalmak zordu onun için. Güçsüz olmasına karşın, onun için değerli olan duygularını yok ettiği geceyi anımsayacağından korkarak, kadınla konuşmaktan sakınıyordu.

Yakov Zarubin ve Yevsey'in şefi, gri bıyıklı, arkasından herkesin Eski Baca diye çağırdığı Kapiton İvanoviç diğerlerinden daha sık gece işyerinde kalıyordu. Şefin traşlı yüzü, ince, kızıl bir damar ağıyla örülmüştü, bu yüzden de yakından bakılınca küçücük dallarla çizilmiş gibi görünmesine karşın uzaktan gül rengi bir görünümü vardı. Gülmeyen bakışları, gri kaşlar ve düşük göz kapakları altından öfkeyle parlardı. Homurtuyla konuşur, durmadan sigara içerdi. Mavimsi duman bulutları sürekli olarak kocaman, beyaz kafası üzerinde halkalanır, onu ötekilerden ayırırdı.

Bir keresinde Yevsey, Zarubin'e, «Amma da kendini beğenmiş,» dedi.

Kara saçlı, küçük Yakov, «Biraz kafadan sakattır,» diye yanıtladı. «Hemen hemen tam bir yıl akıl hastahanesinde kaldı.»

Kimi zaman da Yevsey Eski Baca'nın, uzun, gri ceketinin cebinden kara bir kitap çıkardığını, yüzüne yaklaştırdığını, kımıldayan bıyığı altından bir şeyler mırıldandığını görürdü.

«Dua kitabı mı o?»

«Bilmiyorum.»

Zarubin'in esmer yüzü kasıldı. Küçük gözleri parıldadı, Yevsey'e doğru eğilip, ateşli ateşli, «Kızlarla geziyor musun?» diye sordu.

«Hayır.»

«Neden?»

Yevsey, utanarak yanıtladı, «Cesaret edemiyorum...»

«Ugh! Benimle gel. Tamam mı? Karşılığında hiç bir şey istemezler. Yalnızca yirmi beş kopek gerekli, o da bira için. Polisten olduğumuzu söylersek, bizi parasız içeri alır, hiç bir şey beklemeksizin kızları verirler. Biz polislerden korkar onlar.» Daha alçak bir sesle ama daha ateşli ve açgözlü sürdürdü. «Ve ne kızlardır onlar! Kocaman, sıcak, kuştüyünden yataklar gibi. Kızlar dünyanın en güzel şeyleridir, inan! Bazıları da annenmiş gibi kucaklar seni... uyuyana dek saçını okşarlar.. Çok hoş olur!»

«Annen var mı senin?»

«Var ama ben teyzemle kalırım. Annem çok aşağılık bir kadındır. Bir kasabın kapatması. Onu görmeye gitmiyorum, zaten kasap da bırakmaz. Bir kez gittim oraya ve kasap sırtıma öyle bir tekme attı ki! Ugh!»

Zarubin'in küçük, fare kulakları titredi, kısık gözleri yabansı bir biçimde yukarı kalktı, parmağının tutkulu bir kıpırdayışıyla dudağının üzerindeki kara tüylere dokundu, coşkudan sarsılıyordu.

«Niye böylesine sessizsin? Daha yürekli olmalısın yoksa seni çalıştırmaktan öldürürler. İlkin ben de korkmuştum da

neredeyse canımdan oluyordum. Haydi gel, yaşamımızın sonuna dek dost olalım!»

Yevsey ondan hoşlanmıyordu, tedirginliği sinirlerini bozuyordu ama, «Tamam,» dedi.

«Elini ver. İşte, oldu! «Öyleyse yarın kızlara gidiyor muyuz?»

«Hayır, ben gitmem.»

Onlara doğru gelen Eski Baca'yı görmemişlerdi.

«Kim kazandı bakalım?» diye homurdandı.

Asık bir suratla ve saygısızca, «Kavga etmiyoruz,» dedi Zarubin.

Eski Baca, «Sen bir yalancısın,» dedi. «Klimkov, sakın ona uyma, anlıyor musun?»

Yevsey, ayağa kalkarak, «Evet,» dedi.

Saygılı bir merak, «Yevsey'i bu adama çekiyordu. Bir gün onunla konuşmak için gerekli cesareti şaşkınlık verecek biçimde topladı.

«Kapiton İvanoviç!»

«Ne oluyor?»

«Size bir şey sormak istiyordum da lütfen...»

«Haydi, haydi söyle...»

«Niçin insanlar böylesine kötü bir yaşam sürdürüyor?» diye soran Yevsey, tümcesinin sonunu getirebilmek için kendini zorlamıştı.

Yaşlı adam ağır kaşlarını kaldırdı. Klimkov'un yüzüne bakarak, «Sana ne bundan?» diye karşılık verdi.

Yevsey, yürekliliğini yitirmişti. Yaşlı adamın sorusu, tüm yalınkatlığıyla önünde duruyordu.

«Ah!» dedi, yaşlı adam yumuşaklıkla. Sonra da kaşlarını çattı, cebinden kara kitabı çıkardı, parmağıyla vurarak. «Yeni Ahit. Okudun mu bunu?»

«Evet.»

«Anladın mı?»

Yevsey, çekinerek, «Hayır,» dedi.

«Yeniden oku.» Bıyığını oynatarak, kitabı cebine sakladı. «Bunu okumaya başlayalı üç yıl oluyor. Kimse anlamaz. Bu çocuklar için, yüreği temiz olanlar için bir kitaptır.»

Bu söyledikleri yüreklendiriciydi, Yevsey daha başka şey-

ler de sormak istiyor ama toparlayamıyordu. Yaşlı adam bir sigara yaktı; duman her yanını sardı, soru soranı unutmuş gibiydi. Yevsey, sakınarak uzaklaştı. Kendini ona daha yakın buluyor, «Onun yanı başında oturmak çok hoş olmalı,» diye düşünüyordu.

Giderek, bu, onun düşü oldu. Ama Yakov Zarubin'in düşleri değişikti.

«Ne diyorum biliyor musun, Klimkov?» dedi ateşli bir fısıltıyla. «Politik ajan olarak Milli Emniyete girmeye çalışalım. Ondan sonra öyle güzel yaşarız ki! Oho!»

Yevsey susuyordu. Politik ajanlar korkutuyordu onu, sert bakışlarıyla, karanlık yaşamlarını, karanlık işlerini kuşatan gizemle.

BÖLÜM — 7

Evde bir yıkım ortaya çıktı. Bir gün, gece geç saatlarda, giysileri parçalanmış, şapkasız, bastonsuz, yüzü çürük ve kan içinde Dorimedont'çıka geldi. İri yarı bedeni titriyor, şişko yanaklarından yaşlar akıyordu. Hıçkıracak. boş bir sesle, «Gitmeliyiz buradan - başka bir kente... hemen!» diyordu.

Rayissa susuyor, votkalı suya batırılmış bir havluyla onun yüzünü siliyordu. Bağırıyordu, inliyordu.

«Öyle sert değil! Hayvanlar! Nasıl da dövdüler beni, sopalarla, bir düşünsene! Sopalı adamlar ha?... Dikkat et... acıyor...»

Ayakkabılarını çıkartırken Yevsey, gizli bir doyumla onun iniltilerini dinleyip, göz yaşlarını, akan kanını izledi.

Dorimedont yatağa girince, «Kimdi onlar?» diye sordu Rayissa.

«Beni dış sokaklara dek izlediler... Bir başka kente gönderilmemi isteyeceğim. Burada kalırsam beni öldürürler.»

Yevsey odasına çekildiğinde tartışmaya başlamışlardı.

Kadın, alışılmadık biçimde kesin bir sesle, «Ben gitmem,» dedi.

«Dilini tut! Hasta bir adamın sinirlerini bozma!» diye acı bir sesle bağırdı ajan. «Ben seni götürürüm!»

Sabahleyin Yevsey, Rayissa'nın taş gibi yüzünde ve ajanın öfkeli tedirginliğinde anlaşamamış olduklarını gördü. Yemekte yine tartışmaya başladılar. Ajan sövüp, saydı; şişmiş, mor yüzü korkunçtu, sağ kolu askıya alınmıştı, sol elini de tehdit ederek sallıyordu. Solgun ama soğuk kanlı Rayissa, adamın kırmızı elinin sallanmasını izleyerek, yuvarlak gözlerini çeviri-

yor, sözcükleri hemen hemen hiç değiştirmeden, sert ve inatçı bir havayla yineliyordu, «Hiç bir zaman, gitmeyeceğim.»

«Neden?»

«İstemiyorum.»

«Ah, elbette gideceksin.»

«Gitmeyeceğim.»

«Görüşürüz. Sen de kim oluyorsun, hem? Unuttun mu yoksa?»

«Tüm bunlar hiç bir şeyi değiştirmez.»

Yemekten sonra ajan yüzünü bir atkıyla sarıp, bir yerlere gidince, Rayissa Yevsey'i votka almaya gönderdi. Çocuk votkayla, bir şişe koyu renkli başka içki getirdiğinde, ikisini de bardakta karıştırıp, içti, gözleri kapalı, avucuyla ensesini ovuşturarak, ayakta uzun süre kaldı.

Başıyla şişeyi göstererek, «Biraz ister misin?» diye sordu. «İç haydi. Nasıl olsa günün birinde içmek zorunda kalacaksın, neden bu gün olmasın?»

Yevsey, sarkmış göğüslerine, küçük ağzına, örgün gözlerine, bakarak, daha kısa bir süre önce nasıl olduğunu anımsayıp, içinde ona karşı kederli bir acıma yükseldiğini duydu.

«Ah, Yevsey,» dedi, «kişi bütün yaşamını içi temiz olarak sürdürebilseydi.»

Dudakları kasıldı. Bir bardak daha doldurup, çocuğa uzattı.

«İç bakalım.»

Çocuk karşı çıkarak başını salladı. Kadın güldü.

«Seni küçük korkak! Yaşamın zor - bunu anlıyorum. Ama ne için yaşıyorsun - işte bunu anlamıyorum. Niye yaşıyorsun?»

«İşte öyle,» dedi Yevsey, boğuk bir sesle. «Başka ne yapılabilir?»

Rayissa, ona bakıp, yumuşaklıkla «Sanırım, sen günün birinde kendini asarsın,» dedi.

Bu sözlerden ötürü alt üst olan Yevsey, içini çekti, iskemlesinde daha dik oturdu.

Rayissa, tembel, gürültüsüz adımlarla aşağı yukarı yürüyordu. Aynanın önünde durup, gözlerini kırpmaksızın uzun uzun yüzüne baktı. Elleriyle, dolgun, beyaz boynunu yokladı, omuzları titredi, kolları ağır ağır iki yanına düştü, dudaklarını

bükerek yine aşağı yukarı gidip, gelmeye başladı. Ağzını açmadan bir türkü homurdanıyor, türküsü dişi ağrıyan birinin iniltisini andırıyordu.

Yeşil bir abajurla örtülü lamba masanın üstünde duruyordu. Camdan görünen bomboş gökyüzünde ayın yuvarlağı vardı. Ay da yeşildi, orada asılı bir kötülük belirtisiydi sanki, odadaki gölgeler gibi kıpırtısızdı.

Yevsey iskemlesinden kalkarak, «Ben yatıyorum,» dedi.

Rayissa ona bakmadı, yanıtlamadı. Sonra kapıya doğru yürüyüp, daha alçak bir sesle yineledi, «İyi geceler, ben yatıyorum.»

«Git öyleyse, seni tutan yok, git haydi!»

Rayissa'nın yaşamaktan bıktığını anlıyordu Yevsey. Ona birşeyler söylemek istiyordu.

Kapıda durarak. «Yapabileceğim bir şey var mı?» diye sordu.

Kadın yorgun, uykusuz gözleriyle ona baktı. Yumuşak bir sesle, «Cehennemin dibine git,» diye yanıtladı.

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşmayı sürdürdü. Etekleri hışırdadı, şişeler şangırdadı. Arada bir öksürdü.

Soğukkanlılıkla söylediği sözcükler Yevsey'in kafasına çakılmıştı, «Sanırım günün birinde sen kendini asarsın...»

Gece yarısı, ajan, Klimkov'u sarsarak uyandırdı. Hırçın bir fısıltıyla, «Rayissa nerede?» diye sordu. «Bilmiyor musun? Seni salak!»

Dorimedont öteki odaya girdi, sonra başını kapıdan çıkarıp, sert sert sordu, «Ne yapıyordu?»

«Hiç bir şey.»

«İçiyor muydu?»

«Evet.»

«Domuz!»

Ajan, kulağını çekip, gözden yitti.

Lamba cızırtılı bir ses çıkarıyordu. Ajan, soluğu kesilmiş sövdü, sonra da bir an tutuşan, karanlıkta korkunç bir görünüm oluşturan, sönen kibritler çakmaya başladı. Sonunda olgun bir ışık Yevsey'in yatağına ulaştı. Ürkek ürkek titriyor, sanki dar girişte birşeyler arıyordu. Dorimedont, Yevsey'in

odasına döndü. Şişmiş gözünün biri kapanmıştı, açık ve tedirgin olan ötekisiyle çabucak duvarları inceledi, Yevsey'in yüzüne dikti. «Rayissa bir şey söyledi mi?»

«Hayır.»

«Salak...»

Yevsey, yatağında doğruldu.

Dorimedont, «Olduğun yerde kal!» diyerek, gelip, ayak ucuna oturdu. Alışılmadık biçimde yumuşak bir sesle, «Bir yaş daha büyük olsaydın,« diye söze başladı, «seni politik ajan olarak Milli Emniyet'e sokardım. Çok iyi bir durumdur. Aylık pek çok değildir ama başarılı olursan iyi ödüller alırsın... Ve istediğini yapmakta da özgür olursun... Rayissa güzel bir kadın, değil mi?»

«Evet, güzel,» diye ona katıldı Yevsey.

Ajan yabansı yabansı gülümsedi. Sol eliyle başındaki sargıya dokunup, duruyor, kulağını çekiştiriyordu. «Ah, ne kadındır o! Doyum olmaz ona, tüm günahların, baştan çıkartmaların anasıdır. Nereye gitti dersin?»

Yüreğinde büyüyen belirsiz bir korkuyla Yevsey usulca «Bilmiyorum.» dedi.

«Başka sevgilisi yok... Bak Yevsey, kadınlara hemen kapılma. Çok pahalıya patlarlar adama. Binlerce ruble kazandım, hani nerede onlar?»

Kaba saba, ağır, sargılara bürünmüş adam, Yevsey'in gözleri önünde sallanıyor, parçalanıp, dökülüverecekmiş gibi görünüyordu. Tekdüze sesi tedirgindi, sol eliyle sürekli kafasını, göğsünü yokluyordu.

«Ne çok zaman harcadım onlar için!» dedi, kuşkuyla odanın karanlık köşelerine göz gezdirerek. «Dur durak bilmez bir kovalamacadır bu ama yeryüzünde ondan iyi şey de yok... Kimileri kumarın daha iyi olduğunu söylerse de onlar da kadınsız yapamaz... Ne de avlanmak seni kadınlara karşı koruyabilir. Hiç bir şey koruyamaz.»

Sabahleyin Yevsey, ajanın giyinik olarak sedirde uyuduğunu gördü. Lamba hâlâ yanıyordu, oda, duman ve gazyağı kokusuyla doluydu. Ağzı kocaman açık, sağlam eli döşemede sallanan Dorimedont, horluyordu. İğrençti, acınasıydı.

Tan ağardı, solgun, kare biçimli bir gökyüzü parçası pencereden içeri süzüldü. Odadaki sinekler uyandı, gri renkli cama çarparak, vızıldamaya başladı. Gazyağı kokusu yanında odayı ağır, günah yüklü bir başka koku daha doldurmuştu.

Lambayı söndürdü Yevsey, dalgınlık içinde yıkandı, apar topar giyinip, işe gitmek için yola koyuldu.

Zarubin, Yevsey'e bağırdığında neredeyse öğle olmuştu «Hey Klimkov, Rayissa Fialkovskaya, senin patronun Lukiç'in metresi değil miydi?»

Yevsey çabuk çabuk, «Evet, ne olmuş?» diye sordu.

«Boğazını kesmiş.»

Sırtına saplanan korkulu bir acıyla Yevsey, ayağa kalktı,

«Az önce sandık odasında bulmuşlar. Haydi, gidip, bakalım.»

Yevsey, gerisin geri iskemlesine çökerken, «Ben gitmiyorum!» dedi.

Zarubin, bir yandan koşup, bir yandan da yazıcılara bağırarak gitti. «Ben size dememiş miydim Dorimedont Lukiç'in metresi o diye?»

'Metres,' sözcüğünü özellikle vurgulayarak, bir çeşit tad alarak bağırıyordu.

Yevsey, onun gidişini boş gözlerle izledi, ve önünde, havada Rayissa'nın görünümü yükseldi. Güzel, gür saçları, çevresine yayılmıştı. Yüzü yeşildi, ağzı sıkı sıkı kapalıydı, gözlerinin yerinde kara lekeler vardı. Ölü yüz Yevsey'e bakıyor, onu gözlerinin önünden uzaklaştıramıyordu.

«Niye yemeğe gitmiyorsun?» diye sordu Eski Baca.

İçeride hemen hiç kimse kalmamıştı. Yevsey, içini çekerek, «Ev sahibem boğazını kesmiş,» diye yanıtladı.

«Haa, anlıyorum! Evet! Öyleyse bir içkievine git.»

Eski Baca uzaklaştı. Yevsey, ayağa fırlayıp, onu kolundan yakaladı. «Beni yanına al.»

«Nereye yani?»

«Tümden senin yanında kalayım.»

Eski Baca ona doğru eğildi.

«Tümden,» demekle ne demek istiyorsun?»

«Senin evinde, seninle birlikte... her zaman.»

«Önce yemeğimizi yiyelim... Haydi gidelim...»

İçkievinde, keskin sesli bir kanarya ötüp, duruyordu. Yaşlı adam sessizce kızarmış patates yedi ama Yevsey, umutla, yakarırcasına adamın yüzüne bakıyor, hiç bir şey yiyemiyordu.

«Benimle birlikte kalmak istediğini söyledin. İyi ya, gel öyleyse.»

Yevsey, bu sözcükleri duyunca, ansızın kendisinin korkunç bir yaşamdan kurtarılmış olduğunu duydu. Yüreklenmiş olarak, teşekkür edercesine, «Ayakkabılarınızı da boyarım,» dedi.

Eski Baca masanın altından, yırtık bir çizme içindeki ayağını çıkardı, Yevsey'e bakarak, «Gerek yok,» dedi. «Gelelim senin ev sahibene. İyi bir kadın mıydı?»

Yaşlı adamın gözleri incelikle çocuğun üzerinde dolaşıyor, sanki «Bana doğruyu söyle,» der gibi yakarıyordu.

Yevsey, başını eğerek, «Bilmiyorum,» dedi ve ilk kez olarak bu sözcüğü çok sık kullandığını düşündü.

Eski Baca, «Yani!» dedi.

Kendisinden hiç de hoşnut olmaksızın Yevsey, «Hiç bir şey bilmiyorum,» dedi. Ansızın biraz daha yüreklendi. «Onu, bunu görüyorum ama tüm bunların anlamı nedir, ne için, niye böyledir anlayamıyorum. Bir başka yaşam daha olmalı.»

Eski Baca gözlerini büzerek, «Bir başka yaşam mı?» diye yineledi.

«Evet. Başka türlüsü olanaksız.»

Adam, yumuşak yumuşak gülümsedi, bıçağıyla tabağa vurup, garsonu çağırdı, «Bir şişe bira! Demek ki başka türlüsü olanaksız? Tuhaf bir şey bu.»

«Ne olur izin verin, gelip, sizinle kalayım...» diye yineledi Yevsey. «Gelebilir miyim?»

«Evet, evet. Gel bakalım...»

Sessizlik içinde birasını içmeye başladı.

İşyerine döndüklerinde Dorimedont, Yevsey'i bekliyordu. Sargıları gevşemişti, gözünün biri kanlıydı; apar topar Yevsey'in yanına gelip, gizem dolu bir sesle, «Rayissa'yı duydun mu? Bunu yapan içkidir, hiç kuşku yok,» diye fısıldadı.

«Artık oraya dönmüyorum,» dedi Yevsey. «Kapiton İvanoviç'le kalacağım.»

Ansızın üzülmüş yibi görünen Dorimedont, çevresine bakınıp, fısıldadı, «Dikkatli olsan iyi edersin! Pek aklı başında biri değildir. Yalnızca acıdıkları için onu burada tutuyorlar. Tehlikeli bile olabilir. Dikkat et. Ağzın da sıkı olsun...»

Yevsey, ajanın öfkeleneceğini sanmıştı. Fısıltısıyla şaşırmış, kulağını dört açıp, onu dinliyordu.

«Ben bu kentten ayrılıyorum. Demek ki burada bitiyor beraberliğimiz. Şefime senden söz edeceğim, yeni bir adama gereksinme duyduğunda seni anımsayacaktır, güvenebilirsin. Bu gün eşyalarını evden al, duyuyormusun? Ben de otele yerleşeceğim. İşte beş ruble, yararı olur. Ve ağzını da sıkı tut!»

Kuşkulu gözleriyle çevresini tarayarak, uzun süre fısıldayıp durdu aceleyle, kapı açılınca da kaçmak istiyormuşcasına iskemlesinden fırladı. Bir tür merhem kokusu saçıyordu ortalığa. Sanki zayıflamış, küçülmüş, kendine güvenini yitirmişti.

«Elini Yevsey'in omuzuna koyarak, «Hoşça kal,» dedi. «Dikkatli yaşa ve kimseye, hele kadınlara hiç güvenme. Paranın değerini aklından çıkarma. Gümüşü harca, altını biriktir, bakırı hor görme, demirle kendini koru - bu bir kazak atasözüdür. Ben Kazağım biliyorsun!»

Yevsey, onu dinlemekte güçlük çekiyor, sıkılıyordu. Ajanın söylediği tek sözcüğe bile inanmıyordu, her zamanki gibi ondan korkuyordu. Uzaklaştığında, kurtuluş duygusuna kapıldı. istekle işine dönüp, kendini onun içinde yitirmeye, böylece de Rayissa'nın ve onu üzen herşeyin anısından uzaklaşmaya çalıştı. Yaşamında birşey değişmişti, bütün gün içinde bunun kıpırtısını duydu. Bir başka yaşamın eşiğinde durduğunu anlıyor, sürekli olarak göz ucuyla Eski Baca'yı izliyordu. Gri bir duman içinde yaşlı adam masasına eğilmişti. İsteksizce düşündü Yevsey, «Herşey sanki birden bire oluyor. Rayissa boğazını kesti, şimdi de ben...»

Neler olacağını pek de kestiremiyordu, istekle günün sona ermesini bekledi.

Akşam, Eski Baca'yla birlikte sokakta yürürken, herkesin ona dikkat ettiğini, hatta bazılarının bakmak için durduklarını

gördü. Hızlı olmamakla birlikte, uzun adımlarla, iki yana sallanarak, turna kuşu gibi boynunu ileri uzatarak yürüyordu. Ellerini arkasına kavuşturup, önü açık ceketinin eteklerini iki yana savurtup, kırık kanatlar gibi bedenine çarptırarak eğiliyordu. Yaşlı adamın çektiği dikkatler, Yevsey'in gözünde dünyanın ona verdiği değerin belirtisiydi.

«Adın ne senin?»

«Yevsey.»

Uzun eliyle buruşuk şapkasını düzelterek, inceleyerek, yanıtladı adam, «İvan güzel bir isimdir.» Benim İvan adında bir oğlum vardı.»

«Nerede şimdi?»

Yaşlı adam durgunlukla, «Bu seni ilgilendirmez,» diye karşılık verdi. Bir kac adım daha attıktan sonra aynı tonda ekledi. «Eğer, 'vardı,' diyorsam, artık yok demektir, burada değil demektir.» Alt dudağını öne çıkarıp, küçük parmağıyla kaşıdı, yumuşaklıkla, «Kimin kimden yararlanacağını görürüz,» dedi. Sonra boynunu bir yana oynatıp, başını eğdi, Klimkov'un gözlerinin içine baktı, ağır başlılıkla, havada parmağını sallayarak, «Bugün bir arkadaşım beni görmeye gelecek,» dedi. «Bir arkadaşım var yalnızca bir tane. Ne konuştuğumuz, ne yaptığımız seni hiç ilgilendirmez. Senin ne bildiğini ben bilmiyorum. senin ne yaptığını ben bilmek istemiyorum. Aynı şey senin için de geçerli. Kesinlikle.»

Yevsey, başını salladı.

«Bunu genel bir kural yap. Herkes için söz konusu olsun. Kimse senin üzerine birşey bilmemeli. Sen de ötekiler üzerine hiç bir şey bilmemelisin. İnsanın yıkımı, şeytanın yaydığı şeyleri bilmektir. Mutluluk bilgisizlikten. Açıkça ortada bu.»

Yevsey, onun yüzüne bakarak, dikkatle dinliyordu. Bunu gören yaşlı adam, «Sende insancıl birşeyler var, görüyorum,» dedi ve ekledi, «Köpekte de insancıl bir şeyler vardır.»

Dar, tahta bir merdiveni tırmanıp, boğucu, karanlık, toz kokan bir çatı katına geldiler. Eski Baca Yevsey'e bir kutu kibrit verip, kendisi yere çömelerek, el yordamıyla bir şeyler arar, yırtık muşamba ve paçavraya dönmüş bir keçeyle kaplı

kapıyı açmaya çalışırken çakmasını söyledi. Yevsey, kibritleri tuttu, parmakları yanıyordu.

Yaşlı adam, uzun, dar, beyaz, tabut kapağını andırır tavanı olan bir odada oturuyordu. Kapının karşısında geniş bir pencere ölgün ölgün parlıyordu. Girişin solundaki köşede küçük bir soba vardı. Soldaki duvar boyunca bir yatak uzanıyor, karşısındaysa eğrilmiş, kırmızımsı bir sedir duruyordu. Oda, kâfur ve kuru ot kokuyordu. Yaşlı adam camı açıp, derin derin soludu.

«Temiz hava almak iyidir,» dedi. «Sen sedirde uyursun. Adın ne demiştin? Aleksi mi?»

«Yevsey.»

Masadan lambayı aldı, duvarı gösterdi. «İşte benim oğlum, İvan.»

İnce, kara kalem vuruşlarıyla çizilmiş, ensiz, beyaz bir çerçeveye yerleştirilmiş bir portre duvarın göze batmayan bir kıyısında asılıydı. Geniş bir alnı, sivri burnu, inatla kapanmış ağzı olan genç bir adamın resmiydi. Yaşlı adamın elinde lamba titredi, odayı incecik, inleyen bir sesle doldurarak, abajur cama çarptı.

Lambayı yine masanın üzerine koyarken, «İvan,» dedi. «Kişinin adı çok büyük anlamlar taşır.»

Başını camdan çıkardı, gürültüyle, soğuk havayı içine çekti, Yevsey'e dönmeksizin semaveri hazırlamasını söyledi. Çocuk, ocağın başında işiyle uğraşırken, kambur bir adam içeri girdi, sessizce şapkasını çıkartıp, yüzünü yelpazeledi.

«Daha sonbahar olmasına karşın hava boğucu,» dedi, derin, güzel bir sesle.

«Ha, haa, demek geldin,» dedi Eski Baca.

Pencerenin yanında durarak alçak sesle konuşmaya başladılar. Yevsey kendisi üzerine konuştuklarını anlamıştı ama sözcükleri seçemiyordu.

Sonra üçü birlikte masaya oturdular. Eski Baca çay koymaya başladı. Yevsey, arada sırada konuğa gizlice göz atıyordu. Traşlı yüzü mavimsiydi, büyük, kalın dudaklı bir ağzı, düzgün alnının altında iki çukura yerleşmiş kara gözleri var-

dı. Dazlak kafası köşeli ve büyüktü. Uzun parmaklarıyla usulca masaya vuruyordu.

«Haydi, oku bakalım,» dedi Eski Baca.

Kambur adam, palto cebinden bir tomar kağıt çıkartıp, açtı. «Başlıkları atlayacağım.» Öksürdü, gözleri yarı kapalı okumaya başladı. «Biz bu yazıya imza atanlar, hiç kimsenin tanımadığı ve olgunluk yaşına erişmiş kişiler, şimdi yüreklerimizin derinliklerinden doğan, yaşamın param parça ettiği ama Majestelerinin acıma ve zekalarına olan kutsal inancının zedelenemediği yüreklerimizin derinliklerinden fışkıran acılarımızı anlatan bu sıkıcı yazıyla köleleriniz olarak ayaklarınızın dibine düşüyoruz.» «Nasıl iyi olmuş mu?»

«Sürdür bakalım,» dedi Eski Baca.

«Çünkü siz Rus halkının babası, kutsal zekanın kaynağı yeryüzünde herşeyi yapabilen tek güç...»

«'Yeryüzünde yetkiyle donatılmış tek güç,' desen daha iyi olacak,» diye düşüncesini ileri sürdü Eski Baca.

«Bekle! Bekle! 'Rusya'da adaleti kurmaya ve sürdürmeye gücü yetecek tek kişisiniz -' İşte burada yazış biciminin daha iyı olması için bir sözcük daha eklemeliyiz ama hangisi olacağına karar veremiyorum.»

Eski Baca sert bir sesle ama bağırmaksızın, «Sözcüklere dikkat et,» dedi. «Herkes için değişik bir anlam taşıyabileceklerini unutma.»

Kambur gözlüklerini düzeltip, ona baktı.

«Evet, doğru gerçekten... Ama bunu sonra konuşuruz. . 'Ulu Rusya'mız yıkıntıya doğru gidiyor. Ülkemize kötülük egemen olmuş, korku kol geziyor. Halkımız, yoksulluk ve sıkıntı altında ezilmiş durumda. Yürekleri kıskançlık kaplamış. Sabırlı ve ince Rus halkı ortadan kalkıyor, yerine aç gözlülükle saldırganlaşmış, yüreksiz bir topluluk doğuyor, bunlar, kurt adamlar, çapulculuğun gözü dönmüş canavarları oluyor. İnanç yok edilmiş, kutsal kalesi dışında halk acı içinde duruyor. Kafaları kötülüklerle dolu kişiler, savunmasızları, kendilerine hedef tahtası olarak seçiyorlar, şeytansı bir sinsilikle onlara tuzak kuruyorlar, hayatlarımızın kutsal koruyucusu olan zat-ı alilerinizin yasalarına karşı çıkmaları için onları kandırıyorlar.»

«'Kutsal koruyucu mu?' bu çok dinsel oldu,» diye mırıldandı Eski Baca. «Başka bir biçimde söylemeliyiz. Ve hemen bir başkaldırı ruhunun halk içinde uyandığını, 've böylece de tanrının kutsallığı aziz varlığı...'

Kambur, beğenmeyerek, başını salladı.

«Biz yalnızca değinebiliriz. Öğüt vermeye hakkımız yok.»

«'Düşmanımız kimdir, adı nedir? Tanrı tanımaz olanlar, sosyalistler, derimciler, tiranlar. Aileyi ortadan kaldıranlar, çocuklarımızı çalanlar, anti hristiyanlık öncüleri..'»

Kambur adam yumuşakça, «Sen ve ben hristiyanlığa karşı olanlara inanmıyoruz.»

«Önemi yok bunun. Biz kitleler adına konuşuyoruz. Onlar inanıyorlar. Kötülüğün köklerini göstermeliyiz. Ve bizce bu neredthough? Yıkım kuramında...»

«O, bilir bunu.»

«Ona gerçeği söyleyecek kim var çevresinde? Kimse çılgınlık ilmeğini çocuklarının boynuna takmaz. Öğretileri ne üzerine kuruludur? Genel yoksulluk ve onun yol açtığı açlıklar. Ve ona düpedüz demeliyiz ki, 'Siz halkın babasısınız ve varlıklısınız. Öyleyse topladığınız varlıklarınızı halkınıza veriniz. Böylece de kötülüğün kökünü kazımış olacaksınız, herşey sizin elinizle kurtulacak.'»

Kamburun ağzı, büyük, dar bir yarık görünümünde açıldı, «Bu yüzden de bizi çalışma kampına gönderirler,» dedi.

Sonra da bir Yevsey'in yüzüne, bir Eski Baca'nın yüzüne baktı, Yevsey, okunanları ve konuşmaları bir peri masalıymış gibi dinlemiş, sözcüklerin kafasına girip, orada sonsuza dek kalacak biçimde kazındıklarını duymuştu. Dudaklarını aralayıp, ayrı ayrı ikisine de istekli gözlerle baktı, kamburun karanlık bakışları yüzüne dikildiğinde bile gözlerini indirmedi. Olanlar onu büyülemişti.

«Açıkça söylemeliyim ki,» dedi kambur, «bu durum biraz tedirginlik verici...»

«Ne işler karıştırıyorsun, Klimkov?» diye asık suratla sordu Eski Baca.

Yevsey'in boğazı kurudu, birden karşılık bulamadı. «Dinliyorum.»

Ansızın onların yüzlerinden kendisine inanmadıklarını, korktuklarını anladı. Masadan kalktı, şaşkınlıkla, «Hiç bir şey söylemem,» dedi bilinçsizce. «Hiç kimseye söylemem, ne olur bırakın dinleyeyim. Hem sonra Kapiton İvanoviç, ben kendim söylemedim mi size herşey başka türlü olmalı diye, unuttunuz mu?»

«Görüyor musun?» dedi Eski Baca, Yevsey'i gösterip, kızgınlıkla. «İşte sana bir örnek. Yalnızca küçük bir çocuk, o bile herşeyin başka türlü olmasını istiyor. İşte onlar da güçlerini buradan alıyorlar.»

Kambur, «Evet, evet,» dedi.

Yevsey, utanmıştı. Kaşları çatık Eski Baca ona doğru eğildi. «Çara bir mektup yazdığımızı bilmelisin. Politik suçlardan ötürü göz altında tutulanlara karşı daha acımasız önlemler alınması gerektiğini söylüyoruz. Anlıyor musun?»

«Anlıyorum.»

«Bu kişiler,» diye açık seçik ve buyurucu bir sesle başladı kambur, «yabancı ülkelerin ajanlarıdır, özellikle de İngiliz ajanıdırlar. Rus halkını başkaldırmaya kışkırtmak ve devletin gücünü zayıflatmak için çok yüksek aylıklar alırlar. İngilizler bunu Hindistan'ı ellerinden almalıyız diye yapıyorlar.»

Yevsey'le konuşmayı biri bırakıyor, öteki alıyordu. Biri sözünü bitirdiğinde, diğeri sürdürüyordu. Karmaşık dillerini anlamaya çalışarak, özenle dinliyor ve beynine böylesine alışılmadık biçimde yüklendiği için kendini uyuşturulmuş duyuyordu. Yaşamın tümünü, tüm insanları, onların acılarını güzelleştirecek, karşı konulmaz birşeyleri anlamak üzere olduğunu görüyordu. İki akıllı adamın, bir yetişkinle konuşurcasına kendisiyle konuşmaları anlatılamaz ölçüde hoş bir şeydi, gereksinmeler içinde, giysileri yoksul ama yine de yeni ve daha iyi bir yaşam kurulmasına kendilerini böylesine vermiş bu adamlara karşı güçlü bir saygı ve minnet duygusuyla dolmuştu. Ama az sonra kurşun dökülmüşcesine başı ağırlaştı, yüreğinin çok hızlı atışı yüzünden acılı bir boğuntu duyarak, istemeden gözlerini kapadı.

«Haydi, git, yat,» dedi Eski Baca.

Yevsey, boyun eğerek kalktı, özenle soyundu, sedire uzandı.

Ilık, hoş kokulu bir nem, sonbahar gecesinin soluğuyla camdan içeri dalga dalga süzülüyordu. Karanlık gökyüzünde binlerce yıldız kırpışıyor, daha daha yükseklere çıkıyordu. Lambanın alevi titriyordu, o da yüksekiere tırmanmaya çalışıyordu. Birbirine doğru eğilmiş iki adam ciddi, alçak sesle konuşuyordu. Yevsey'in her yanını gizemli, coşku verici, şeyler kuşatıyor, yeni ve iyi bir şeyler olacağını üzerine sevinçli bir istek dolduruyordu içini.

BÖLÜM — 8

Yevsey, Kapiton İvanoviç'le birlikte oturmaya başlayalı daha bir kaç gün olmuştu ama daha şimdiden kendini önemli biri olarak duymaya başladı. Daha önce karakolda iş gören polislerle konuşurken alçak, saygılı bir ses tonu kullanıyordu. Şimdiyse yaşlı Butenko'yu sert bir sesle masasına çağırır, azarlar olmuştu, «Şuraya bak, yine mürekkepliğime sinekler dolmuş!»

Haçlarla, madalyalarla kuşanmış gri saçlı polis, gelişi güzel, gereksizce şişirilmiş açıklamalarına başladı.

«Burada topu topu otuz dört mürekkeplik, binlerce de sinek var. Sinekler bir şey içmek istiyor, mürekkepliklere tırmanıyorlar. Başka ne yapabilirler ki?»

Banyodaki aynanın önünde Klimkov, dikkatle, küçük, sivri burunlu, ince dudaklı, gri, köşeli yüzünü inceliyor, bıyıklarının çıkıp çıkmadığına, sulu, kararsız gözlerine bakıyordu.

Kafasındaki incecik saç tutamlarını düzeltmeyi beceremeyince, «Saçımı kestirmeliyim,» diye düşündü. «Yakalıklarım da kolalı olmalı; boynum çok ince.»

Aynı akşam saçını kestirdi, iki yakalık aldı, kendisini daha da erkekleşmiş duydu.

Eski Baca çocuğa özenle, incelikle davranıyordu ama gözlerinde onu sinirlendiren, şaşırtan alaycı bir pırıltı vardı. Kambur adamın her gelişinde yüzü dalgın bir anlama bürünüyor, sesi sertleşiyordu. Ötekinin hemen hemen her söylediğine yabanılıkla karşı çıkıyordu. «Öyle olmaz - öyle değil - hayır - kafan, doğru dürüst ateş edemeyen bir tüfek gibi çalışıyor, düşünceleri her yana saçıyor. Kişi tam hedefi vuracak biçimde ateş edebilmelidir.»

Kambur, ağır başını sallayıp, «İyi iş bir tek günde bitirilmez,» diye yanıtladı.

«Zaman geçiyor, düşman büyüyor.»

«Haa, yeri gelmişken söyleyeyim,» dedi kambur günün birinde. «Bir adamı izliyorum. Evi benimkine pek uzak değil. Sivri sakallı, kısık gözlü, acele adımlarla yürüyen, uzun boylu biri. Bahçıvana nerede çalıştığını sordum. İş aramak için gelmiş olduğunu söyledi. Hemen oturup, Milli Emniyet'e bir mektup yazdım. İşte böyle.»

Eski Baca kolunu havada savurarak onu susturdu.

«Bu tür şeylerin hiç bir yararı olmaz. Ev nemliyse elbette içinde hamam böcekleri bulunacaktır. Böyle davranarak onlardan kurtulunmaz. Kurutulması gerek evdir. Ben bir askerim,» dedi göğsünü döverek. «Bir sürü kişiye buyruklar verdim ve yaşamı anlarım. Herkes yasaları, kuralları iyice tanımalıdır, bu düşünce beraberliği sağlar. Yasaları anlamamızı engelleyen nedir? Yoksulluk. Salaklık, yalnızca yoksulluğun bir sonucudur. Ne diye o yoksullukla savaşmıyor? Yoksulluk tüm insan akılsızlığının, ona, Çara karşı duyulan düşmanlığın kökünde yatan şeydir.»

Yevsey, yaşlı adamın söylediği herşeyi belleğine yerleştiriyor, ona güveniyordu: tüm insan acılarının kaynağı yoksulluktur. Burası açık. İşte oradan çıkıyor, tüm kıskançlıklar, kötülükler, kabalıklar. Ve aç gözlülük de oradan çıkıyor, herkesin duyduğu yaşam korkusu, birbirinden korkması. Eski Baca'nın planı yalın kattı, akıllıcaydı. Çar varlıklıydı, halk yoksul. Çar varlıklarını halkına verse, herkes incelikli ve doyum bulmuş olurdu.

Yevsey'in başkalarına karşı takındığı tavır değişmişti. Yine eskisi gibi boyun eğiyordu ama diğerlerine yüksekten, yaşamın gizlerini çözmüş, barış ve doyum bulmaya giden yolu ötekilere de gösterebilecek birinin gözleriyle bakıyordu.

Bir gün Yakov Zarubin'le birlikte bir içki evinde otururlarken, bilgisiyle övünme gereksinmesi duydu, yaşlı adam ve kambur arkadaşından duymuş olduğu herşeyi anlatıverdi.

Zarubin'in ince gözleri parladı. İskemlesinde kıpırdandı. iki elinin parmaklarını da saçlarının arasına sokarak, karıştırdı.

«Tam anlamıyla doğru, doğru, ah tanrım!» diye alçak sesle bağırdı. «Gerçekten nasıl iş bu! Onun binlerce milyonu, var bizse burada eriyip, gidiyoruz. Kim öğretti sana tüm bunları?»

Yevsey, kesin bir sesle, «Hiç kimse,» dedi. «Ben kendim düşündüm.»

«Yok, yok, sen bana doğruyu söyle. Nereden duydun bunu?»

«Söylüyorum ya işte, kendim buldum.»

Yakov, beğenerek, ona baktı.

«Eğer bu dediğin doğruysa, senin çok iyi bir kafan var demektir. Ama ben senin yalan söylediğine inanıyorum.»

Yevsey, kırılmıştı.

«Bana inanıp, inanmaman bir şey değiştirmez.»

Nedense Yakov, bir kahkaha attı, coşkuyla ellerini oğuşturdu.

İki gün sonra, bir yardımcı polis müfettişiyle, kır saçları kısacık kırpılmış, geniş, sarımsı yüzlü bir adam Yevsey'in masasına yaklaştı.

«Klimkov, hemen Milli Emniyet'e gitmeniz gerekiyor,» dedi müfettiş, alçak, ürkütücü bir sesle. «Masanız kilitli mi?»

«Hayır...» Yevsey, ayağa kalktı ama bacakları titriyordu, yine iskemlesine çöktü. Kırpık saçlı adam masasının gözünü açıp, tüm kağıtları dışarı çıkardı.

Korkudan felce uğramış, ne olduğunu anlayamayan Yevsey, yarı karanlık bir odadaki, yeşil keçe kaplı bir masanın başında kendine geldi. Göğsünde bir acı dalgası yükselip, alçalıyor, ayaklarının altında döşeme inip, kalkıyor, yeşil gölgeli duvarlar o yana, bu yana salınıyordu. Masanın üzerinde, kara bir sakalla çevrili, pırıltılı, mavi gözlükler takmış beyaz bir yüz yükseliyordu. Yevsey gözünü kırpmaksızın gözlüklere, mavi, dipsiz karalığa bakıyordu; bir mıknatıs gibi onlara çekildiğini, damarlarındaki kanın emildiğini duyuyordu. Yüreğinden bir deri tabakası soyuyormuşcasına Eski Baca ve kambur arkadaşı üzerine tüm bildiklerini, en ince ayrıntılarına dek anlattı.

Kulak zarını delen, keskin bir ses sözünü kesti.

«Demek ki bu çılgın yaratıklar, her şeyden İmparator Çarın sorumlu olduğunu söylüyorlar, ha?»

«Evet...»

Mavi gözlüklü adam, ağır ağır elini uzattı, telefonu kulağına götürdü, sövgü dolu bir sesle sordu, «Belkin, sen misin? Evet? Bu gece iki aşağılık adamın odalarını arayıp, tutuklayacaksınız. Birisi karakolda yazıcı, Kapiton Reussov, öteki Maliye Bakanlığında görevli - Anton Driagin. Ha, haa, evet, elbette.»

Yevsey, iki eliyle masanın kıyısını kavradı.

«İşte böyle dostum,» dedi, kara sakallı adam, kendini iskemlesinde arkaya atarak. Elleriyle sakalını sıvazladı, kalemiyle oynadı, masanın üstüne attı, ellerini pantalon ceplerine soktu. İnsanı boğacak denli uzun bir süre sessiz kaldı, sonra da sert bir sesle, her sözcüğü vurgulayarak sordu, «Ne yapacağım şimdi seni?»

Yevsey, bir fısıltıyla, «Beni bağışlayın,» dedi.

Kara sakallı adam, düşünceli düşünceli, «Klimkov,» dedi. «Sanki bu adı bir yerlerde duymuş gibiyim.»

«Beni bağışlayın,» diye yineledi Yevsey.

«Kendini suçlu buluyor musun?»

«Evet, buluyorum.»

«İşte bu iyi. Neden suçlu duyuyorsun?»

Klimkov, susuyordu. Kara sakallı adam, iskemlesinde öylesine rahatlıkla, durgunlukla oturuyordu ki, Yevsey'i hiç bir zaman dışarı bırakmayacakmış gibiydi.

«Bilmiyorsun, ha. Düşün öyleyse,» dedi.

Klimkov, ciğerlerine biraz daha hava çekip, Rayissa'yı, onun yaşlı adamı nasıl boğduğunu anlattı.

Mavi gözlüklü adam, ilgisizce esneyerek, «Lukiç mi?» dedi. «Haa, işte bu yüzden adın yabancı değil bana.»

Yevsey'e doğru yürüdü, parmağıyla çenesini kaldırıp, bir iki saniye yüzüne baktı. Sonra da zili çaldı.

Ağır ayak sesleri duyuldu, kalın bilekleri olan, yüzü çiçek bozuğu bir adam içeri girdi. Yevsey'e bakarken, kırmızı parmaklarını açıyor, korkunç bir biçimde oynatıyordu.

«Götür bunu.»

«Köşe odaya mı?»

«Evet.»

«Yürü bakalım,» dedi Semyonov.

Klimkov, yere diz çökmek istiyordu. Adam, kollarından tutup, sürüklediği, taş bir merdivenden indirmeye başladığında dizlerini büküyordu.

«Ne oluyor sana, günahkâr? Korktun mu yoksa?» diye sordu Yevsey'i küçük bir kapıdan içeri itelerken. «Ne bet kalmış, ne beniz, ama yine de başkaldırıyor!»

Sözcükleri Yevsey'i tümden alt üst etti. Ardından demir kapının ağır bir şangırtıyla kapandığını duyunca, yere çömeldi, ellerini dizleri çevresinde kenetledi, başını eğdi. Üzerine ağır bir sessizlik çökmüştü, öleceğini sandı. Ansızın ayağa fırladı kollarını sallayarak; bir fare yumuşaklığıyla odada dört dönmeye başladı. El yordamıyla, kaba bir battaniyeyle örtülü bir yatak buldu; kapıya koştu, dokundu, karşı duvarda kare biçimli küçük bir cam gördü, oraya yöneldi. Demir parmaklıkla çevrili, toprak düzeyinin altında bir deliğe bakıyordu; karlar parmaklıktan süzülüyor, kirli camlardan aşağı akıyordu. Klimkov, sessizce kapıya geri döndü, alnını dayadı.

«Bağışlayın beni,» diye yakardı. «Çıkarın beni.»

Sonra yine döşemeye düştü, bir umutsuzluk denizinde boğularak bilincini yitirdi.

Günler, geceler, kara ve gri şeritler gibi ağır ağır sürüklenerek geçiyor, çürüten tekdüzelikleriyle Yevsey'i yıkıyordu. Kötü şeyler olacağı sezgisi getiren sağır bir sessizlikle doluydu günler, ağır, acılı ilerleyişlerinin duracağını gösteren hiç bir belirti de yoktu. Yevsey'in tüm duyguları körelmişti. Düşünemiyordu; kafesinde dolaşırken ayak sesinin duyulmamasına çalışıyordu.

Onuncu gün, bir kez daha mavi gözlüklü adamla onu Gizli Polis kuruluşuna getiren adamın karşısına çıkartıldı.

«Bulunduğun yer pek de hoş değil, ha, Klimkov?» diye sordu esmer adam, kalın, kırmızı alt dudağını şapırdatarak. Tiz sesi, sanki içten içe gülüyormuş gibi yabansı biçimde şıngırdıyordu. Elektrik ışığı gözlüklerinin mavi camından yansıyor, güçlü ışınlar, Yevsey'in bomboş yüreğini deliyor, onu karanlığa sürükleyen, çıldırmak tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bu günah yüklü günlere bir son verebilmek için istenen herşeyi yaptıracak kölece bir tutkuyla dolduruyordu.

Alçak sesle, «Bırakın gideyim,» dedi.

«Evet, evet, bırakacağım, hatta daha çoğunu da yapacağım. Seni yanıma alacağım. Şimdi içinden çıktığın o deliğe ve öteki rahat deliklere başkalarını tıkan sen olacaksın.» Dudaklarını şapırdatarak güldü. «Lukiç senin için aracılık etmişti; dürüst işlerinin anısına bir saygı olarak, sana iş vereceğim. Başlangıç için ayda yirmiş beş ruble alırsın.»

Yevsey, suskunluk içinde eğildi.

«Buradaki Piotr Petroviç sana göz kulak olacak, yol gösterecek. Söylediği herşeyi yapmalısın. Anlıyor musun? Birlikte kalacaksınız.»

Beklenmedik ölcüde gürültülü bir sesle, kır saçlı adam, «Evet!» diye yanıtladı. «Böylesi benim için de en iyisi...»

«Anlaştık öyleyse.»

Yine Yevsey'e dönerek esmer adam, alçak, yumuşak bir sesle daha rahatlatıcı, umut verici şeyler anlatmaya başladı. Yevsey sözcüklerini içine sindirmeye çalışıyor, gözlerini kırpmaksızın, bıyığının altındaki kırmızı dudağının tekdüze kıpırdayışını izliyordu.

«Şimdi sakın unutma ki sen, Çarımızın kutsal varlığını, yaşamına ve kutsal gücüne yönelmiş saldırılardan koruma görevini yüklendin. Anlıyor musun?»

Yevsey, duyulur, duyulmaz bir sesle, «Bütün yüreğimle size teşekkür ederim,» dedi.

Piotr Petroviç, ansızın başını kaldırdı .

«Ben ona herşeyi açıklarım. Şimdi gitmem gerekli.»

«Gidebilirsin, öyleyse. Haydi bakalım Klimkov, sen de git. İyi iş görürsen, mutlu olursun. Ama elden düşme kitap satan Raspopov'un öldürülmesinde parmağın olduğunu da unutma. Bunu sen kendin söyledin, ben de tanıklığını yazıya geçirdim. Duyuyorsun ya? Güle güle.»

Filip Filippoviç başını salladı, tahtadan kesilmişcesine katı bir görünümü olan sakalı da sallandı. Sonra da Yevsey'e, kısa parmakları bir sürü altın yüzükle dolu şişko, beyaz elini uzattı.

Yevsey, gözlerini yumdu, irkildi.

Filip Filippoviç, ince bir sesle, gıdıklayıcı bir gülüşle, «Amma da küçük bir korkaksın, dostum!» diye bağırdı. «Şimdi ar-

tık korkacağın hiç bir şey, hiç kimse yok. Çarımızın uşağısın ve korkmamalısın. Artık ayağını sağlam yere basıyorsun. Anladın mı?»

Yevsey, sokağa çıktığında bir an soluk alamadı. Sendeledi, neredeyse düşüyordu. Paltosunun yakasını kaldıran Piotr, çevresine bakındı, bir araba çağırdı.

Yavaş yavaş, «Benim evime gidiyoruz,» dedi.

Yevsey göz ucuyla ona baktığında, neredeyse şaşkınlıktan bağıracaktı. Piotr'un iyice traşlı suratında, birden bire bir bıyık belirmişti.

«Peki ama, niye bana öyle bakıp, duruyorsun?» diye Yevsey'in bu davranışından tedirgin olmuş, ters ters sordu.

Alın yazısının bu yeni efendisinin yüzüne bakmamak için kendini zorlayarak, Yevsey başını öne eğdi. Piotr durmadan parmak hesabı yapıyor, onları birbiri ardından büküyor, kaşlarını çatıyor, dudaklarını ısırıyordu. Arada bir de öfkeyle sürücüye bağırıyordu, «Çabuk ol, haydi sallanma.»

Sulu kar ve yağmur yağıyordu, soğuktu. Yevsey'e, araba, dik tepeden aşağı, kara, pis bir bataklığa hızla düşüyormuş gibi geliyordu.

Küçük, üç katlı bir yapının önünde durdular. Üç sıra karanlık, kör pencere içinde yalnızca bir kaç tanesi içeriden sarı bir ışıkla parlıyordu. Çatıdan sular akıyordu.

«Merdivenlerden çık,» diye buyurdu Piotr. Artık bıyığı yoktu.

Merdivenleri çıkıp, bir sürü beyaz kapının önünden geçerek, uzun bir koridorda yürüdüler.

Yevsey burasının bir tutukevi olduğunu sandı ama kavrulmuş soğan ve ayakkabı boyasından oluşan ağır koku ortadaki tutukevi düşüncesine ters düşüyor, güven veriyordu. Piotr aceleyle, beyaz kapılardan birini açtı, elektriği yaktı, odanın köşelerini dikkatle gözden geçirdi.

Paltosunu, şapkasını çıkartırken kuru bir sesle, çabuk çabuk, «Sana kim olduğunu soran çıkarsa,» dedi, «kuzenim olduğunu söylersin. Çarskoe Selo'dan iş aramaya geldin. Unutma sakın - ve yanlış da yapma.»

Piotr çok dalgın görünüyordu, gözleri donuktu, konuşması

ters; ince dudakları sürekli, kıpırdanıyor, bükülüyordu. Zili çalıp, başını kapıdan çıkardı.

«Semaver,» diye bağırdı.

Odanın bir köşesinde duran Yevsey, çevresine kederli kederli bakındı, ne olduğunu bilmediği bir şeyi belirsizce bekliyordu.

«Paltonu çıkart, otur. Sen yandaki odada kalacaksın,» dedi ajan, aceleyle bir deste oyun kağıdını açıyordu. Cebinden bir defter çıkardı, kağıtlardan dört el dağıttı.

Klimkov'a bakmaksızın, «Anlıyorsun, elbette,» diye konuşmasını sürdürdü, «anlıyorsun ya bizimki gizli bir iştir. Kendimizi gizlemeliyiz yoksa Lukiç'i öldürdükleri gibi bizi de öldürürler.»

Yevsey, alçak bir sesle, «Öldürüldü mü o?» diye sordu.

Piotr ilgisizlikle, «Evet,» dedi. Alnını oğuşturdu, kartları inceledi. «Bin iki yüz on dördüncü el - bende as, kupa yedilisi, sinek kızı var.» Defterine bir not yazdı, başını kaldırmaksızın iki ayrı ses tonuyla konuşmaya başladı; kartları sayarken belirsiz, daigın bir havayla, Yevsey'e yapacaklarını anlatırken, kuru, açık, hızlı bir biçimde konuşuyordu.

«Devrimciler Çarın ve tanrının düşmanlarıdır. Kupa onlusu, üçlü, karo oğlanı. Rusya'yı ortadan kaldırabilmek için Alman'lar satın almıştır onları. Şimdi biz Ruslar, tüm gereksinmelerimizi kendimiz karşılayacak duruma geldik ve Almanlar... Papaz, beşli ve dokuzlu - hay allah kahretsin! Bu, on altıncı rastlantı.»

Piotr ansızın neşelendi, gözleri parladı, yumuşak, doygun bir anlam yayıldı yüzüne.

Yevsey'e bakarak, «Ne diyordum?» diye sordu.

«Almanlardan söz ediyordunuz.»

«Almanlar açgözlüdür, Rus halkının düşmanıdır, ülkemizi ele geçirmek isterler. Herşeyimizi onlardan almamızı ve ekmeğimizi onlara vermemizi isterler. Almanların ekmeği yoktur - karo kızı - çok hoş bu! kupa ikilisi, sinek onlusu, onlu mu?...» Gözlerini kısarak tavana baktı, içini çekti, kartları karıştırdı. «Genel olarak Rusya'nın varlıklarını, gücünü kıskanın tüm yabancılar - bin iki yüz on beşinci el - ülkemizde bir ayaklan-

ma çıkarmak istiyorlar, çarı tahtından indirip - üç as - hımm!!! bizi daha kolay soyup, yok edebilmek için onun yerine her tarafta kendi adamlarını başımıza getirmek peşindeler. Böyle bir şey olmasını istemezsin, değil mi?»

Hiç bir şey anlamamış olan. adamın parmaklarının hızlı kıpırtılarını izleyen Yevsey, «İstemem,» dedi.

Piotr, dalgın dalgın, «Elbette kimse istemez,» dedi. Yine önüne kağıtları yayıp, düşünceler içinde yanağına vurmaya başladı. «Bir Rus olarak böyle bir şeyi isteyemezsin, öyleyse yabancıların casusları olan devrimcilere karşı savaşmalı, Rusya'nın bağımsızlığını, Çarın gücünü ve yaşamını korumalısın. İşte hepsi bu. Daha sonra bunu nasıl yapacağını öğreneceksin. Yalnızca bir tek şey var; bu iş, dalgınlığı bağışlamaz. Bizim gibi kişilerin kafalarının arkasında da gözleri bulunmalıdır. Eğer bulunmazsa hapı yuttun demektir - sinek ası, karo yedilisi, sinek onlu..»

Kapı çalınıyordu.

«Aç kapıyı,» diye buyurdu Piotr.

Bir tepsi üzerinde semaver taşıyan, kızıl, kıvırcık saçlı bir çocuk içeri girdi.

«İvan, bu benim kuzenimdir. Burada, benimle kalacak. Yandaki odayı hazırlayıver.»

İvan, alçak bir sesle, «Bay Çizhov burada,,» dedi.

«Sarhoş mu?»

«Biraz. İçeri girmek istedi.»

Uşak odadan çıkınca, ajan, «Çay yap, Yevsey,» dedi. «Kendine bir bardak bul da çay iç. Karakolda kaç para alıyordun?»

«Ayda dokuz ruble.»

«Şimdi hiç paran yok mu yani?»

«Yok.»

«Biraz para gerekli olacak, kendine bir de yeni giysi almalısın. Her zaman aynı giysiyi giyemezsin. Sen herkesi gözlemeli ama hiç kimsenin gözüne batmamalısın.»

Yeniden kartları sayarak, mırıldanmaya başladı. Usulca çayını veren Yevsey, boşu boşuna o günün izlenimlerini toparlamaya çalışıyor, ama kendini hasta duyuyordu. Tüm bedeni elleri titriyordu, bir köşeye uzanıp, yatmak, gözlerini kapamak,

hiç kıpırdamaksızın orada uzun süre kalmak istiyordu. Daha önce hiç bilmediği sözcükler, anlamsız bir biçimde kendilerini yineliyorlardı kafasında.

«Öyleyse suçun ne?» diye soruyordu Filip Filippoviç'in ince sesi.

«Dorimedont, öldürüldü,» diyen ajanın kuru sesini duydu. «on altıncı rastlantı.»

Kapı hızlı hızlı çalındı. Piotr başını kaldırdı.

«Sen misin Saşa?»

Kızgın bir ses, «İyi ya, açsana kapıyı,» diye yanıtladı.

Yevsey kapıyı açınca, uzun bacakları üzerinde sallanan, kara bıyıklı, uzun boylu bir adam belirdi önünde. Bıyıklarının uçları çenesinin bitimine dek uzanıyordu, kılları çok da sert olmalıydı ki her biri tek tek fırlamıştı yerinden. Şapkasını çıkararak, dazlak kafasını gösterdi, şapkayı yatağın üzerine fırlattı, iki eliyle birden kabaca yüzünü oğuşturmaya başladı.

«Şapkan ıslak, sen de tutmuş yatağıma atıyorsun,» dedi Piotr.

Konuk burundan gelen bir sesle, «Şeytan götürsün senin yatağını,» dedi.

«Paltoyu as, Yevsey.»

Konuk oturdu, uzun bacaklarını, uzattı, bir sigara yaktı.

«Bu Yevsey de kim?» diye sordu.

«Kuzenim.»

«Hepimiz akraba oluruz zaten. Votkan var mı?»

Piotr, votka ve içecek başka şeyler söylemesi için Yevsey'i gönderdi. Yevsey, söyleneni yaptıktan sonra, masaya oturdu, görünmemek için semaveri kendi yüzüyle, konuğun yüzu arasına yerleştirdi.

«İşler nasıl gidiyor, kart düzenbazı?» diye başıyla kartları göstererek sordu, konuk.

Piotr, ansızın iskemlesinden yarı yarıya kalktı, canlı canlı, «Gizi buldum sonunda! Evet, buldum,» dedi.

«Yaa, sonunda buldun demek,» diye alay etti konuk. «Seni salak!» Ağır ağır başını sallayarak, dudağını büküyordu.

Piotr, defterini kavradı, parmaklarıyla üzerine vurarak, ateşli ateşli fısıldadı, «Ama göreceksin Saşa! Daha şimdiden

on altıncı rastlantıyı gördüm. Buradaki özelliği anlayabiliyor musun? Ve daha yalnızca bin iki yüz on dört el dağıttım. Şimdi artık kartlar daha sık yineleniyorlar. İki bin yedi yüz dört el oynamalıyım. Anlıyor musun? Yani elli iki kez elli iki. Sonra da her renkteki kağıt sayısına göre bir kez daha on üç el oynamalıyım. Yani otuz beş bin yüz elli iki kez. Sonra da renklerin sayısına göre dört kez daha yinelemeliyim. Bu da, yüz kırk bin altı yüz sekiz kez eder.»

Konuk yine burundan gelen sesle, «Tam bir salaksın,» diye alay etti, başını sallayıp, dudağını bükerek.

«Ama niye, Saşa niye? Açıkla bana!» diyerek Piotr usulca bağırdı. «Görmüyor musun, ondan sonra bir oyunda olası tüm elleri bileceğim. Bir düşün! Kartlarıma bakacağım,» - defterini burnuna dayayıp, okumaya başladı çabuk çabuk -» sinek ası, karo yedilisi, maça onlusu. Demek ki öbür oyuncular arasında birinde kupa papazı, karo beşlisi ve onlusu var, ötekinde as, kupa yedilisi, sinek kızı var, üçüncüsünde de karo kızı, kupa ikilisi ve sinek onlusu.»

Elleri titredi, şakaklarında terler parıldadı, yüzü yumuşadı, incelikli bir anlama büründü.

Semaverin arkasından gözetleyen Yevsey, beyazları kırmızı damarlarla dolu, büyük, donuk gözlerini, şişmişcesine kocaman burnunu, bir sargı gibi şakakları arasındaki sarı derinin üzerinde sıralanmış sivilcelerini görüyordu Saşa'nın. Keskin, pis bir koku saçıyor, Yevsey'e korkulu bir şeyler anımsatıyordu.

Piotr defterini göğsüne bastırıp, elini havada savurdu.

«Sonra da tek bir yanlış yapmaksızın oynayabileceğim» diye esriklik içinde fısıldadı. «Yüz binlerce milyon bana gülümseyecek, ve işin içinde hiç bir düzen olmayacak, yalnızca yalınkat bir bilgi sorunu - hepsi bu. Herşey kurala uygun.»

Yumruğuyla göğsüne öyle bir vuruş vurdu ki öksürmeye başladı arkasından. Sonra da iskemlesine devrilip, usulca güldü.

Sigara izmaritini döşemeye atarak, «Niye votkayı getirmiyorlar?» diye söylendi Saşa.

«Yevsey, git de bir bak...» diye Piotr çabuk çabuk baş-

ladı ama tam o anda kapı çalındı ve votka geldi. Piotr gülümseyerek, «Yine içiyorsun ha?» diye sordu.

Saşa şişeye uzandı.

«Daha değil ama şimdi başlayacağım.»

«Bu hastalığınla sana hiç de iyi gelmez.»

«Sağlıklı kişilere de iyi gelmez votka. Votka ve düş gücü. Sen, örneğin kısa süre sonra bir salak olacaksın.»

«Olmam. Sen benim için üzülme.»

«Olacaksın, olacaksın. Ben matematikten anlarım, daha şimdiden de kafanın köreldiğini görüyorum.»

«Herkesin kendine göre bir matematiği vardır,» diye sinirle yanıtladı Piotr.

«Öff, yeter artık, sus!» dedi Saşa, votkasını yudumlayıp, bir ekmek parçasını koklayarak. Bir bardak daha doldurmak için uzandı.

«Bu gün,» diye başladı, başını eğip, ellerini dizlerine dayayarak, «yine generalle konuştum. Ona bir öneride bulundum. Dedim ki, 'Bana olanak sağlayın, gerekli kişileri toprağı kazıp, altından çıkarayım. Bir edebiyat klubü açar, hepsini mantar gibi tek tek toplayıp, ayaklarınıza sererim.' Yanaklarını şişirdi, göbeğini dışarı çıkardı ve dedi ki - salak - 'Ne yapılacağını, nasıl yapılacağını ben daha iyi bilirim.' Her şeyi bilir o! Ama metresinin, von Rutzen önünde çırıl çıplak dans ettiğini, kızının da çocuk aldırdığını bilemiyor daha.»

İkinci bardak votkayı da yuvarlayıp, üçüncüsünü doldurdu. «Fareler, hepsi pis fare onların. Yaşamaya hakları yok! Bir keresinde din adamları yirmi üç bin frengilinin öldürülmesini buyurmuştu. Hem o zaman yeryüzünde pek de çok insan yoktu hani. Elimde güç olsa ben milyonları yok ederdim.»

Piotr gülümseyerek, «Önce kendini,» dedi.

Saşa bir düşteymişcesine, yanıtlamaksızın burnunu büktü.

«Tüm liberalleri, generalleri, devrimcileri, hoppa kadınları toplar, demet yapar, yakıverirdim. Yeryüzünü kana bular, toprağı külleriyle gübrelerdim. Ve nasıl da güzel bir hasat olurdu. İyi beslenmiş köylüler, besili yöneticilerini seçerdi. İnsan bir hayvandır, geniş otlaklar, verimli tarlalar gerekir ona. Kentleri yıkardım. Gereksiz herşeyi, insanın bir koyun ya da horoz gibi

yalınkat yaşamasını engelleyen herşeyi. Hepsinden kurtulurdum, canı cehenneme!»

Bıktırıcı, kin dolu sözcükleri Yevsey'in yüreğine saplanıyor, midesini bulandırıyordu. Bunları dinlemek hem zor, hem tehlikeliydi.

«Ya yine beni çağırıp, ne söylediğini sorarlarsa? Belki de tuzağa düşürmek için böyle konuşuyor. Yakalayacaklar beni.» Titredi, tedirginlikle iskemlesinde kıpırdadı. Alçak bir sesle, «Gidebilir miyim?» diye sordu Piotr'a.

«Nereye?»

«Uyumak istiyorum.»

«Evet, gidebilirsin.»

«Gidebilirsin! Cehennemin dibine!» Bu da Saşa'nın onu uğurlamasıydı.

BÖLÜM — 9

Işığı yakmadan, gürültüsüzce soyundu Klimkov. Karanlıkta el yordamıyla yatağı aradı, nemli, soğuk çarşaflara sıkıca sarındı. Hiç bir şey görmek, hiç bir şey duymak istemiyor, küçülüp, göze çarpmaz bir yığın olabilmeyi diliyordu. Saşa'nın alaylı sözcükleri belleğinde çınlıyordu. Kokusu burun deliklerine yapışmıştı, alnının sarı derisi üzerindeki kırmızı şeridi görüyordu. Gerçekten de kapının öte yanındaki kızgın sözcükleri duyulabiliyordu.

«Ben kendim de köylüyüm, ne yapılması gerektiğini bilirim.»

İstememesine karşın Yevsey, dinlediğini, bu kötü adamın anımsamaktan kaçındığı kimi anımsattığını bulmaya çalışarak, sıkıntı içinde beynini zorladığını gördü.

Karanlıktı, soğuktu. Camların ardından tekdüze, titreyen yansımalar geçip, gidiyordu. Bir yerlerden ince bir sürtünme sesi geliyordu. Rüzgarın savurduğu yağmur, ağır damlalarla camları dövüyordu.

«Bir manastıra kapanmak isterdim!» diye acıyla düşündü Klimkov. Kentteki yaşamı süresince adını çok az duyduğu tanrıyı anımsadı ansızın. Tüm bu zaman boyunca kendisi de onu çok az düşünmüştü. Hep korkuyla, yaralanacağı duygusuyla dolu olan yüreğinde cennetin bağışlaması umuduna yer kalmamıştı. Ama şimdi o ansızın beklenmedik biçimde ortaya çıkmış, ağır, sıkıcı umutsuzluğunu yok ederek, göğsünü ılık duygularla doldurmuştu. Yataktan atlayıp, yere diz çöktü; ellerini sıkıca göğsüne bastırarak, yüzünü odanın karanlık köşesine döndü, gözlerini kapadı; yüreğinin atışını dinleyerek, suskunluk içinde bekledi. Ama çok yorgundu, içerisi çok soğuktu; so-

ğuk, binlerce sivri iğneyle derisine batıyordu. Titredi, yatağına döndü.

Uyandığında, sessiz yakarışlarını yönelttiği köşede ikon değil de iki tane resim bulunduğunu gördü. Birisinde, şapkasına yeşil tüy takmış, bir avcı şişko bir kızı öpüyor, ötekindeyse elinde çiçekle çıplak kalçalı, sarışın bir kadın görülüyordu.

İlgisizlikle odasını gözden geçirirken içini çekti. Yıkanıp, giyindikten sonra camın önüne oturdu. Kaldırım, sokak, evler, herşey pisti. Atlar, başlarını sallayarak ağır ağır geçiyorlardı; sırılsıklam sürücüler, vidaları gevşemişcesine sallanan sıralarda oturuyorlardı. Her zamanki gibi insanlar apar topar bir yerlere koşturuyorlardı. İliklerine dek ıslanmış, çamura batmış bu kişiler alışılmıştan daha az tehlikeli görünüyorlardı.

Yevsey acıkmıştı ama çayla ekmek istemeye hakkı olup, olmadığını kestiremiyordu; duvarın vurulduğunu duyana dek de taş gibi kıpırtısız kaldı yerinde. Sonra Piotr'un odasına yürüyüp, kapıda durdu.

Yatağında uzanan ajan, «Çayını içtin mi?» diye sordu. «İşte bakalım.»

Piotr, çıplak ayağını yataktan çıkardı, bir an parmaklarını bükerek inceledi.

«Çayımızı içtikten sonra benimle geleceksin,» dedi esneyerek. «Sana bir adam göstereceğim, onu izleyeceksin. Her gittiği yere gideceksin, anlıyor musun? Bir eve girdiği saati, orada ne zamana dek kaldığını bir yere yazacaksın. Kimi gördüğünü bulacaksın. Evden çıkar da, yolda bir başkasıyla buluşursa, onun da görünümünü yazacaksın. Sonra da - ama başlangıçta herşeyi anlıyamazsın.» Piotr, Klimkov'a bakıp, usul usul ıslık çalmaya başladı; yana dönerek tembellikle sürdürdü konuşmasını «Dün gece Saşa buradayken saçma sapan konuşuyordu - duyduklarını sakın kimseye söyleyeyim deme. Hasta bir adamdır, üstelik içiyor da ama güçlü biri olduğunu hesaba katmalı. Sen ona bir şey yapamazsın ama o seni canlı canlı yer. Unutma bunu. Bak, söyleyeyim sana, dostum, bir zamanlar o da öğrenciydi, neler karıştırdıklarını çok iyi bilir. Politik bir suçtan ötürü içeri bile girmiş. Şimdiyse ayda yüz rub-

le alır.» Piotr'un zayıf yüzü, uykuyla buruştu, kaşları çatıldı. Giyindi, sıkıntılı, yakınan bir sesle sürdürdüğü konuşmasını. «Bizim işin şaka kaldırır yanı yoktur. Adamları şöylece boğazlarından yakalayıversen bir kerede, iyi olurdu ya bunu yapana dek her birinin peşinde kilometrelerce tuzak kurmak zorunda kalırsın.»

Bir gece önce, günün tüm karışıklıklarına karşın Yevsey, Piotr'u ilgi çekici ve uyartıcı bulmuştu. Şimdiyse tedirginlikle konuştuğunu, isteksizlikle davrandığını, eline aldığı herşeyi düşürdüğünü görerek, onun yanında kendini daha yürekli duyuyordu.

«Bütün gün sokaklarda mı dolaşacağız?» diye soracak cesareti toparladı.

«Bazan gece de dışarda kalmak gerekir, sıfırın altında otuz derece soğukta. Şu bizim işi yaratan, uğursuz bir kötülük tanrısı olmalı.»

«Ne zaman yakalanır bu adamların tümü?» diye yeniden sordu Yevsey.

«Kimlerin?»

«Şu düşmanların...»

«Devrimciler ya da politik suçlular de onlara. Senle, ben hiç bir zaman yakalayamayız onları tümden. Hepsinin sanki bir de ikizi vardır.»

Çay içerken, Piotr defterini açtı, baktı, ansızın coşkuyla doldu. İskemlesinden fırladı, büyük bir hızla kartları açtı, hesaplamaya başladı, «Bin iki yüz on altıncı el. Bende maça üçlüsü, kupa yedilisi, karo ası var.»

Evden çıkmadan önce kara bir palto, astragan şapka giydi, koltuğunun altına bir çanta sıkıştırınca da alışılmış tipte bir memur görünümü kazandı.

«Sokakta yanıma yanaşma,» dedi sert bir sesle,» benimle de konuşma. Ben bir eve gideceğim; sen bahçıvan kulübesine girer, Timofyev'i beklemek zorunda olduğunu söylersin. Çok kalmam...»

Kalabalığın içinde Piotr'u kaçırmaktan korkan Yevsey, gözlerini üzerinden ayırmaksızın izliyordu onu. Ama ansızın Piotr yok oluverdi. Klimkov, şaşkına dönmüştü. Öne koştu, durdu,

elektrik direğine yaslandı. İlk kat pencereleri demirli, karanlık, büyük bir ev yükseliyordu önünde. Dar girişten bakınca, kocaman taşlarla kaplı, çıplak, sıkıntılı bir avlu gördü. İçeri girmeye korkuyordu. Tedirginlikle ayak değiştirerek çevresine bakındı.

Kırpık, kızıl sakallı, çabuk çabuk avludan çıkan bir adam belirdi ansızın. Kısa bir palto, alnına indirilmiş bir şapka giyiyordu. Gri gözünü Yevsey'e kırptı, alçak sesle, «Niye bahçıvana gitmedin?» diye sordu.

«Sizi gözden yitirdim.»

«Yitirdin mi? Gözünü dört açsan iyi edersin! Bu yüzden başın derde girebilirdi. Dinle şimdi. Buradan üç kapı ileride Hükümet Binası var. Az sonra oradan biri çıkacak. Adı Dimitri İlyiç Kurnokov. Unutma sakın. Gel, göstereyim sana onu.»

Bir kaç dakika sonra da Klimkov, yıpranmış paltoyla, buruşuk bir şapka giyen adamın ardına küçük bir köpek gibi hızlı hızlı yürüyordu. Adam uzun boylu, şişmandı; bastonunu sallayıp, sert sert yere vurarak, hızla yürüyordu. Kır karışmış, kara, kıvırcık saçları şapkasının altından fışkırıyor, kulaklarına, ensesine dökülüyordu.

Yevsey'in içini ansızın insanlara karşı bir acıma, çok az duyduğu bir duygu kapladı. Küçük adımlarla karşıdan karşıya geçer, öne koşar, yine sokağın karşısına geçip, adamla yüz yüze gelirken yüzünden korku terleri boşalıyordu. Önüne, kara sakallı, kalın kaşlı, dalgın dalgın gülümseyen, mavi gözlü bir yüz çıktı. Adamın dudakları kıpırdıyordu. Ya bir türkü mırıldanıyor ya da kendi kendine konuşuyordu.

Klimkov, durup, eliyle yüzünün terini sildi. Sonra sırtını kamburlaştırıp, yere indirdiği gözlerini yalnızca kurbanını kaçırmamak için arada bir kaldırarak, izlemeye başladı.

«Pek genç değil,» diye düşündü. «Besbelli yoksul da. Herşey yoksulluktan oluyor zaten... bir de korkudan...»

Eski Baca'yı anımsayıp, titredi.

«Beni öldüresiye döver,» diye düşündü. Ve ona acıdı.

Sokağın sürekli gürültüsünü duydu; soğuk, vıcık vıcık çamur, her yanına sıçrıyordu, Klimkov'u bir sıkıntı ve yalnızlık

duygusu sarmıştı. Rayissa'yı anımsadı, sokakları ardında bırakabilmeyi diledi.

İzlediği adam bir evin merdivenlerinde durdu, zili çaldı, şapkasını çıkarıp, yüzünü yelpazeledi, yine başına geçirdi. Yevsey, kaldırımda, beş adım öteye yerleşti. Acıyarak adamın yüzüne baktı, onunla konuşmak için ansızın bir istek doğdu içinde. Adamın gözüne ilişti bu çocuk, kaşları çatıldı, arkasını döndü. Yevsey, tedirginlikle başını eğdi, bir taşın üzerine oturdu ve, «Keşke bana karşı kaba davransaydı... Ama bu işler de böyle yapılsaydı...» diye ansızın düşündü.

İnce, ıslık gibi bir sesin, «Milli Emniyetten mi?» diye sorduğunu duydu. Soruyu, uzun boylu, kızılımsı saçlı, elinde bir süpürgeyle, kirli önlüklü bir köylü sormuştu.

Yevsey, «Evet,» diye yanıtladı ve o anda da, «Söylememeliydim,» diye düşündü.

«Bir yenisi daha,» dedi kapıcı. «Hepiniz de Kurnokov'un peşinde misiniz?»

«Evet.»

«Anlıyorum. Söyle şeflerine bu sabah istasyondan sandıklarla, tam üç sandıkla bir konuğu geldi. Daha polise kaydını yaptırmadı. Yirmi dört saatı var. Kısa bıyıklı, ufak tefek, güzel bir genç.» Kapıcı sustu, bir kaç kez kaldırımda süpürgesini gezdirdi, Yevsey'in pantolonuna, pabuçlarına çamur sıçrattı. Sonra durup, «Burada çok göze batıyorsun. Onlar da aptal değildir, senin gibileri bilirler. Kapıp önünde dursan daha iyi,» dedi.

Yevsey, söz dinleyerek, kapıya gitti. Ansızın sokağın karşı kaldırımında, yeni bir palto, eldivenler giyen, baston taşıyan Yakov Zarubin'i gördü. Başına melon şapka geçirmişti, kaldırımda yürürken, güzelliğinin bilincinde bir sokak kızı gibi cilveyle gülümsüyordu.

Çevresine bakınarak, «Günaydın,» dedi «Senin yerini almaya geldim. Lebed Sokağında Somonov'un içkievine git, oradan Nikolay Pavlov'u sor.»

«Sen de mi Milli Emniyettesin?» diye sordu Yevsey.

«Ben senden on gün önce girdim. Niye sordun?»

Yevsey, esmer, parıltılı, küçük yüzüne baktı

«Beni ele veren sen miydin?»

«Sen de Eski Baca'yı ele vermedin mi?»

Bir süre düşündükten sonra Yevsey, asık suratla yanıtladı, «Sen bana ihanet ettikten sonra yaptım bunu. Benim konuştuğum tek kişi sendin.»

«Eski Baca'nın da konuştuğu tek kişi sendin. Ugh!» Yakov güldü, Yevsey'in omzuna vurdu. «Haydi kımılda bakalım, miskin piliç!» Bastonunu sallayarak Yevsey'in yanında yürümeye başladı. «Çok iyi bir iş bu; tam bana göre. Bir lord gibi yaşayabilirsin, şöyle bir çevreyi dolaşır, ne olup, bittiğini iyice anlarsın. Bu giysiyi görüyor musun? Kızlar şimdi benden daha çok hoşlanacak...»

Az sonra da Yevsey'den ayrıldı, çabuk çabuk yürüyerek, geri döndü. Derin düşüncelere dalmış olan Klimkov, gidişini iğrentiyle izledi. Yakov'un saman kafalı olduğuna inanıyordu; onu, kendinden bir sınıf daha aşağıya yerleştiriyor, böylesine doygun, iyi giyimli olduğunu görerek tedirgin oluyordu.

«Beni ele verdi. Ben Eski Baca'yı anlattımsa, bunu korkudan yaptım. Ama o niye yaptı?» Sonra da Yakov'u uyartırcasına ekledi, «Bekle, bakalım, sonunda kimin daha iyi olduğunu görürüz.»

İçkievinde Nikolay Pavlov'u sorduğunda, merdiveni gösterdiler. Çıktı, kapının öte yanında Piotr'un sesini duyunca durdu.

«Bir destede elli iki kart var. Bu kentte, benim bölgemde, binlerce kişi yaşar, ben de onların bir kaç yüzünü tanırım. Kimin kiminle yaşadığını, her birinin nerede çalıştığını bilirim. Ama kartlar sonsuza dek aynı kalırken, insanlar değişir.»

Odada Saşa'dan başka bir üçüncü adam daha vardı. Uzun boylu, düzgün yapılı bu adam, pencerede durmuş gazete okuyordu ve Yevsey içeri girince yerinden kımıldamadı.

Kötü kötü bakarak, «Amma da sersem sepet,» diye Yevsey'i karşıladı Saşa. «Buna başka bir görünüş vermeli. Duyuyor musun, Maklakov?»

Gazete okuyan adam, başını çevirip, büyük, parlak gözlerle Yevsey'i inceledi.

«Evet,» dedi.

Coşku içinde, saçları darma dağınık Piotr, bir ördek kemiğiyle dişlerini karıştırırken, Yevsey'den gördüklerini anlatmasını istedi. Yemek artıkları masanın üzerindeydi; yağ ve ekşi lahana kokusu, Yevsey'in burun deliklerini gıdıklıyor, açlığını duyuruyordu. Piotr'un önünde durup, isteksizce kapıcının verdiği bilgiyi yineledi. Maklakov, gazeteyi ve ellerini arkasına götürdü, başını eğip, tıpkı saçları gibi açık renk sarı karışımı gümüş rengi olan bıyıklarını bükerek, dikkatle dinlemeye başladı. Çatık kaşlı, durgun bakışlı, temiz, ciddi yüzü, iyi dikilmiş güzel giysisi içindeki güçlü bedeninin güvenli kıpırdayışları, kalın sesi Maklakov'u, Saşa ve Piotr'dan ayırıyor, ona bir üstünluk veriyordu.

«Kapıcı sandıkları kendisi mi içeri taşımış?» dedi Yevsey'e

«Söylemedi.»

«Demek ki taşımamış. Yoksa sana ağır mı, hafif mi olduklarını söyledi. Kendileri taşımışlar.» Ve ekledi, «Edebiyattır, sanırım. Yeni yayınlardır.»

«Hemen bir arama yapmalıyız!» dedi Saşa boğuk bir sesle, sonra da yumruğunu sallayarak, çirkin bir and içti.

«Bir baskı makinası bulmalıyım. Bana bir daktilo verin çocuklar, kendim baskı makinası hazırlarım. O salakları da çıkarırım ortaya. Onlara gerekli herşeyi veririz. Sonra da yakalatıp, yığınla paraya konarız.»

«Hiç de kötü bir numara değil!» diye bağırdı Piotr.

Maklakov, Yevsey'e bakıp, «Yemek yedin mi?» diye sordu.

«Hayır.»

Piotr başıyla masayı göstererek, «İşte yemeğin,» dedi. «Çabuk ol.»

Maklakov, durgunlukla, «Niye artık yesin?» diye sordu: kapıya yürüdü, açtı, dışarı bağırdı, «Bir yemek, lütfen.»

Saşa burundan gelen sesiyle, «Şu salak Afanasov'u inandırmaya çalışsana,» dedi Piotr'a. «Geçen yıl ele geçirdikleri baskı makinasını bize versin.»

Maklakav, onlara bakıp, sessizce bıyığını büktü. Garsonla birlikte içeri yuvarlak, çiçek bozuğu yüzlü, alçak gönüllü görünümü olan bir adam daha girdi. Yemeğini verdiler. Yeni gelen, herkese iyilikle gülümsedi, Yevsey'in elini sıkıp, «Benim adım So-

lovyyov,» dedi. «Haberi duydunuz mu, arkadaşlar? Bu gece Kristov salonunda devrimcilerin yemeği olacak. Adamlarınızdan üçü garson gibi oraya gidecekler, sen de onlar arasındasın, Piotr.»

«Ben mi, yine mi ben?» diye bağıran Piotr'un yüzü dalga dalga kızardı; kızgın ve daha yaşlı görünüyordu. «İki ayda, üçüncü kezdir ki garson rolü oynuyorum. Bu kadarı da fazla artık. Gitmeyeceğim işte!»

«Bunu benimle değil, başkasıyla konuşmalısın.»

«Solovyov! Ne diye hep uşaklığa beni seçiyorlar?»

Saşa bir kahkaha atarak, «Uşağa benziyorsun da ondan,» dedi.

Solovyov, içini çekerek, «Üç kişi olacaksınız?» diye yineledi. «Bira içmeye ne dersin?»

Piotr, kapıyı açıp, bağırdı.

«Yarım düzine bira!»

Ellerini kenetleyip, parmaklarını çıtırdatarak, penreceye yürüdü.

«İşte görüyor musun, Maklakov?» dedi Saşa. «Aramızda hiç kimse, ciddi olarak, istekle çalışmıyor gerçekte. Ama devrimciler, başlarını almış, gidiyorlar - şölenler, toplantılar, edebiyat yağmuru, fabrikalarda açık propaganda!»

Maklakov, susuyordu. Saşa'ya bakmıyordu. Kısa boylu, şişko Solovyov, sevimli sevimli gülümseyerek söze karıştı.

«Bu gün istasyonda bir sürü kitapla bir kız yakaladım. Zaten yazın, tatilde gözüme ilişmişti. 'Haydi güzelim,' diye düşünmüştüm, 'şimdilik eğlenmene bak,' Sonra bu gün izleyecek kimse bulamadan istasyonda yürürken, çevreme bakınıyordum ve onu gördüm, elinde bir bavulla geliyordu. Yanına yaklaşıp, saygılı bir tavırla, bir iki sözcük etmemizi istedim. Ürküp, renginin solduğunu, bavulu arkasına sakladığını ayırt ettim. 'Ha, haa,' diye düşündüm, 'küçük aptalım, belânı buldun işte.' Hemen karakola götürdüm, bavulunu açınca 'Kurtuluş'un' son sayısı ve daha bir sürü hain çerçöpün bulunduğunu gördük. Kızı, Milli Emniyet'e götürdüm. Başka ne yapabilirdim? Turna kuşu bulamazsan, göl balığı yersin... Arabada küçük yüzünü öte yana çeviriyordu. Yanaklarının yandığını, gözlerinin yaşlarla dolduğu-

nu görebiliyordum. Ama dilini tuttu. 'Rahatınız iyi mi bayan?' diye sorduğumda, yanıtlamadı.»

Çiçek bozuğu yüzünü kaplayan kırışıklıklar ağzını titreterek yumuşaklıkla güldü Solovyov.

Maklakov, «Kimdi o?» diye sordu.

«Dr. Melikhov'un kızı.»

«Ha, haa,» diye homurdandı Saşa. «Tanırım onu.»

«Ağırbaşlı biridir. Vladimir ve Anna'dan buyruk alır,» dedi Solovyov.

«Tanırım onu,» diye yineledi Saşa. «Ötekiler gibi bir maskaradır. Bir keresinde beni iyileştirmeyi denemişti...»

«Şimdi seni ancak tanrı iyileştirebilir!» dedi Solovyov incelikle. «Sağlığın hızla kötüleşiyor.»

Saşa, «Canın cehenneme,» diye bağırdı.

Pencereden bakan Maklakov, arkasını dönmeksizin, «Kız ağladı mı?» diye sordu.

«Hayır, ama pek mutlu da değildi. Ben kızları yakalamaktan hoşlanmam, biliyor musunuz, benim de kızım var da...»

Saşa, kızgınlıkla, «Ne bekliyorsun, Maklakov?» diye sordu.

«Çocuk yemeğini bitirene dek bekleyeceğim... Bir sürü zaman var..»

Saşa, Klimkov'a, «Hey, sen, daha hızlı yiyemez misin?» diye bağırdı.

Yemeğini yerken Yevsey, dinliyor, izliyor ve Saşa dışında hiç birinin öteki kişilerden daha korkutucu ya da kötü olmadığını, doygunlukla görüyordu.

Kendini onlara sevdirmek, yararlı olmak isteği güçleniyordu içinde. Çatalını, bıçağını bırakıp, kirli bir peçeteyle ağzını sildi.

«Ben hazırım,» dedi.

Kapı, ardına dek açıldı, darmadağınık, hantal görünüşlü bir genç düşercesine içeri girip, «Şşşt! Şşşşt!» diye fısıldadı.

Başını kapıdan çıkardı, dinledi, kapadı özenle. «Kilitlenmiyor mu?» diye sordu. «Anahtar nerede?» Çevresine bakınıp, derin bir soluk aldı. «Tanrıya şükür!» diye bağırdı.

«Seni enayi,» diye alay etti Saşa. «Bu kez ne oldu bakalım? Yine peşine mi düştüler?»

Genç, ona doğru koştu. Soluk soluğa, kollarını sallayıp, yüzünün terini silerek, alçak bir sesle mırıldanmaya başladı, «Peşimdeydiler, elbette. Çekiçle beni öldürmek istediler. İki tanesi tutukevinin önünde ardıma düştü. Ziyaret saatında oradaydım. Dışarı çıkarken, kapıda duruyorlardı ikisi de ve birinin cebinde çekiç vardı.»

Solovyov, boynunu uzatarak, «Belki de bir tüfekti,» dedi.

«Çekiçti.»

Saşa, alayla, «Gördün mü, yani?» dedi.

«Bildiğimi anlamıyor musun? Beni bir çekiçle öldürmeye karar verdiler, gürültüsüzce. Ah!»

Boyunbağını düzeltti, paltosunu ilikledi, ceplerinde birşeyler aradı, ıslak, kıvırcık, saçlarını bastırdı. Sinirli ellerle bedenini yokladı; her yanı hemen dökülecek gibiydi. Gri, kemikli yüzü terliydi, kara gözleri büyümüştü, bir o yana, bir bu yana devriliyordu. Ansızın donup, kaldı. İçten gelme bir korkuyla Yevsey'in yüzüne dikildi, geri geri kapıya gitti, genç.

Yabanıllıkla, «O da kim? O da kim?» diye haykırdı.

Maklakov, yanına gidip, elini tuttu.

«Kendine gel Yelizar. İçimizden biri. Yeni geldi.»

«Tanıyor musunuz?»

«Aptal!» diyen Saşa'nın öfkeli sesi duyuldu. «Sen doktora gitmelisin.»

«Seni troleybüsün altına itelediler mi hiç? Yaa, demek daha itelemediler? Bana isim takmadan önce bekle, bakalım.»

Saşa, «Görüyorsun ya Maklakov,» diye başladı ama genç, büyük bir kızgınlıkla sürdürüyordu konuşmasını, «Tanımadığın kişilerce geceyarısı dövüldün mü hiç? Ah! Anlıyor musun bunu? Tanımadığın kişiler! Yüz binlerce böyle kişi var, benim tanımadığım kişiler, bu kentte, yüz binlerce. Onlar heryerde ve ben yapayalnızım.»

Solovyo, yumuşak, güven veren bir sesle konuşmaya başladı ama sözcükleri, içinde bir korku kasırgası taşıyan, bu paniğe kapılmış gencin yeni bir patlamasında boğuldu. Bu fısıltıyla akan sözlerle dolmuş, ürkütülmüş, kırık dökük bedenin kıpırtılarından, kolların korkakça savrulmasından başka şey göremez olmuş Yevsey'in başı dönmeye başladı. Her an koca-,

man, kara bir şey kapıyı parçalayıp, içeri giriverecek, odayı dolduracak, herkesi parçalayacak gibiydi.

Maklakov, omuzuna dokunarak, «Gitme zamanı geldi,» dedi.

Arabada otururlarken, Yevsey, alçak sesle, asık suratla, «Bu iş bana göre değil,» dedi.

«Niçin?» diye sordu Maklakov.

«Korkağım ben. Tabansızın biriyim.»

«Geçer bu.»

Yevsey çabucak, «Hiç bir şey geçmez,» dedi.

Maklakov, durgunlukla, «Herşey geçer,» diye yanıtladı.

Soğuktu, karanlıkta, sulu bir kar yağıyordu. Işıkların yansımaları, altından gölcükler oluşturarak, çamura düşüyordu; insanlar, otlar, üzerlerine basıyor, yok ediyordu. Kafası bomboş olan Yevsey, ileri bakıyor, Maklakov'un yüzünü incelediğini duyuyordu.

«Alışırsın,» diye sürdürdü, Maklakov, «ama başka bir işin varsa, hemen bırak bunu. Var mı başka işin?»

«Hayır.»

«Uzun süredir mi Milli Emniyettesin.»

«Dünden beri.»

«Ah, hep böyle olur işte...»

Yevsey, yumuşak bir sesle, «Şimdi beni nereye götürüyorsunuz?» diye sordu.

Yanıtlamaksızın Maklakov yeni bir soru sordu, «Hiç yakının var mı?»

«Hayır, hiç kimsem yok.»

Ajan, yerinde kıpırdandı ama karşılık vermedi. Gözleri yarı kapalıydı, burnundan soluk alıyor, yanaklarındaki sakallar titriyordu. Kilise çanlarının derin çınlamaları, ılıkca, yumuşakça, havada salınıyordu. Hüzünlü, bakır rengi bir türkü, kenti, sağlam, kara bir sayvanla örten ağır bulutun altından yükselmeksizin, acıyla evlerin çatılarında sürükleniyordu.

«Yarın pazar,» dedi Maklakov, ağır ağır. «Kiliseye gider misin?»

Yevsey, «Hayır,» diye yanıtladı.

«Niye?»

«Bilmiyorum... Öyle işte... Orası çok kalabalık da.»

«Ben giderim. Sabah ayinlerini severim. Kore, ilahi okur, güneş camlardan süzülür... Hoştur...»

Maklakov'un yalınkat sözcükleri, Yevsey'e konuşma cesareti verdi.

«Evet, ilahi söylemek hoştur,» diye başladı. «Küçükken, kilise korosundaydım. İlahi söylersin ve nerede olduğunu unutursun... sanki var olmuyormussun gibi...»

«Geldik,» dedi Maklakov.

Yevsey, içini çekip, önlerinde uzanan istasyon yapısına baktı, ansızın belirivermiş, yollarını tıkamıştı.

Büyük bir kalabalığın toplanmış olduğu platforma gidip, duvara yaslandılar. Maklakov gözlerini indirdi, uykuya dalacakmış gibiydi. Oradan, buradan jandarmaların mahmuz şıngırtıları geliyordu; güneş yanığı tenli, kara gözlü, ince bir kadın gülüyordu; sesi gençti, çınlıyordu.

«Şu gülen kadını ve yanındaki yaşlı adamı unutma,» dedi Maklakov, belirgin bir sesle. «Kadının adı Sarah Lurie'dir, ebedir. Sadavaya sokağında, 7 numarada oturur. Hem tutukevinde kaldı, hem sürgüne gitti ve çok da akıllıdır. Adam da eski bir sürgündür, gazetecidir.»

Ansızın Maklakov, bildik bir yüz görmüş gibi ürktü. Ellerinin çabuk bir kıpırdayışıyla, şapkasını iyice yüzüne indirdi, daha da alçak bir sesle konuşmasını sürdürdü. «Kara paltolu, uzun boylu, şapkasını arkaya itmiş, kızıl saçlı adamı görüyor musun?»

Yevsey, başını salladı.

«O, yazar Mironov'dur. Değişik kentlerde dört kez tutuklandı. Sen kitap okur musun?»

«Hayır,» dedi Yevsey.

«İşte bu olmadı. O, büyük bir coşku verecek biçimde yazar...»

Kafasında boynuzu, üç tane ateşten gözü olan, kara, demir bir solucan, kocaman bedenini sarsarak, bir çığlık attı, kayarak istasyona girdi. Havayı kalın, beyaz soluğuyla doldurarak, durdu, hain hain tısladı. Ilık, nemli kokusu Yevsey'in yü-

zünü dövdü. Kara, insan gölgeleri, Yevsey'in gözleri önünde kaynaşmaya, fırlamaya başladı.

Bu demir yığınını, ilk kez böylesine yakından görüyordu Yevsey. Canlı ve tutkularla dolu gibiydi. Tüm dikkatini çekiyor, aynı zamanda da içinde düşmanca, acılı bir sezgi uyandırıyordu. Yuvarlak, kör edici, ateşten gözleri, kendilerini çocuğun belleğine kazıyarak, onu tehdit ediyor, gözlerini kamaştırıyor, kocaman, kızıl tekerlekleri dönüyor, çelik tabakaları, devsi bir bıçak gibi yükselip, alçalıyordu. Maklakov, usulca bağırdı.

«Ne oldu?» diye sordu Yevsey.

Ajan, tedirginlikle, «Hiç bir şey,» diye yanıtladı. Yanakları kızarmıştı, dudağını ısırıyordu. Yüzündeki anlama bakarak, Yevsey, onun acele etmeksizin yürüyen, bıyığını büken yazarı ve yanındaki yaşlıca, önü açık bir palto, büyük kafasına yazlık şapka giymiş adamı izlediğini anladı. Yaşlıca adam, yüksek sesle gülüyor, kızıl sakallı yüzünü kaldırarak bağırıyordu, «Oradan, oraya gider, dururum...»

Yazar şapkasını çıkarıp, birini selamladı. Saçları kısa kesilmişti, alnı genişti. Çıkık elmacık kemikleri, yaygın bir burnu, kısık gözleri vardı. Klimkov, onun yüzünü kaba ve tatsız bulmuştu. Kocaman kızıl bıyığı, yüzünün anlamına, askerce, sert birşeyler katıyordu.

«Gel bakalım,» dedi Maklakov. «Herhalde birlikte gidecekler. Çok tetik olmalıyız. Yeni gelen adam çok önemli biridir.»

Sokakta bir arabaya bindiler.

Maklakov, sürücüye, «Şu arabayı izle,» dedi. Sırtını kamburlaştırmış, bedenini sallayarak, uzun süre sessiz kaldı. Sonunda, «Geçen yaz,» diye başladı, «Onun evinde bir arama yapmıştım.»

«Yazarın evinde mi?» diye sordu Yevsey.

«Evet.» Önlerindeki arabanın durduğunu gören Maklakov, «Geç onları,» diye çabucak buyurdu.

Bir dakika sonra da arabadan atlayarak, sürücünün cebine biraz para sıkıştırdı.

Yevsey'e, «Sen bekle,» dedi, nemli karanlığın içinde gözden yitti. Yevsey, onun, «Özür dilerim, burası Yakovlev'in evi mi?» dediğini duydu.

Birisi boş bir sesle yanıtladı, «Burası Pertzev'in evi.»

«Peki, Yakovlev'inki hangisi?»

«Bilmiyorum.»

«Özür dilerim...»

Yevsey, bahçe duvarına yaslanmış, Maklakov'un ağır adımlarını sayıyordu.

«Kolay bir iş bu, yalnızca birilerini izleyeceksin,» diye düşündü.

Geri dönen ajan, bir şeylere sıkılmış gibiydi.

«Burada yapılacak iş kalmadı,» dedi. «Yarın değişik bir şeyler giyip, bu evi gözleyeceksin.»

Sokakta yürümeye başladılar. Maklakov'un çabuk çabuk konuşması, bir davul gibi Yevsey'in kulaklarını dövüyordu.

«Bu eve giren herkesin yüzünü, giysisini, yürüyüş biçimini aklında tut. Birbirine benzeyen iki kişi yoktur. Herbirinin kendine has bir özelliği vardır. İlk öğreneceğin şey, kişideki bu özelliğin ne olduğunu yakalayabilmektir - gözlerindeki, sesindeki, yürürken ellerinin duruşundaki, birini selamlarken, şapkasını çıkarışındaki özelliği yakalayabilmesin. Herşeyden önce bizim işimizde iyi bir bellek gerekir.»

Yevsey, ajanın gizli bir düşmanlıkla konuştuğunu anlıyor, üzülüyordu.

«Senin çok göze batan bir yüzün var, özellikle de gözlerin. Böyle olmaz. Kılık değiştirmeden, ilgileneceğin bir şeyler olmadan ortalıkta dolaşmamalısın. Belki de sana bir sokak satıcısı görünüşü vermeliyiz. Üzerinde, iğneler, tokalar, kurdelalar, incik, boncuk olan bir tabla taşımalısın. Bunu almanı sağlayacağım. Sonra arka kapılara uğrayıp, uşaklarla tanışabilirsin.» Maklakov, sustu, sakalını çıkardı, cebine soktu, şapkasını düzeltti, daha ağır yürümeye başladı. «Uşaklar her zaman yanlarında çalıştıkları kişiler üzerine kötü şeyler anlatmaya hazırdırlar. Onların ağzından özellikle de kadınların, ahçıların, çocuk bakıcılarının ve oda temizlikçilerinin ağzından söz almak çok kolaydır. Dedikodu yapmayı severler. İliklerime dek dondum ben,» dedi, buyruklarını değişik bir tonda bitirerek. «Birşeyler yemeye gidelim.»

«Benim hiç param yok.»

«Olsun, tamam.»

İçkievinde, Maklakov, kendine her zaman iyi iş görülmesine alışkın birinin sert sesiyle, «Bir bardak konyak,» dedi. «Büyük bardak olsun, iki de bira. Sen konyak içer misin?»

Yevsey, tedirginlikle, «İçki içmem,» dedi.

«Bak, bu iyi işte.»

Ajan, birşeyler ararmış gibi Klimkov'un yüzüne baktı, bıyığını düzeltti, bir an gözlerini kapayıp, kemikleri çıtırdayana dek gerindi. Konyağı içtikten sonra alçak sesle sürdürdü konuşmasını, «Senin geveze olmaman da iyi. Boyuna ne düşündüğünü söyle bana,» dedi.

Yevsey, başını eğdi, bir duraklamadan sonra yanıtladı, «Kendimi, herşeyi...»

«Ama özellikle neyi?»

Maklakov'un gözleri yumuşak yumuşak parlıyordu, Yevsey içtenlikle karşılık verdi, «Belki de benim için en iyi şeyin bir manastıra kapanmak olacağını düşünüyorum.»

«Niçin? Tanrıya inanır mısın?»

Bir an düşündükten sonra, özür dilercesine yanıtladı Yevsey, «İnanırım. Ama bu kez tanrıyı değil, kendimi düşünüyorum. Tanrı için ben neyim mi?»

«Haydi, içelim, bakalım.»

Yevsey, yüreklilikle bardak dolusu birayı yuvarladı. Soğuktu, acıydı, tüm bedenini titretti. Dudaklarını yalayıp, ansızın, «Sizi sık sık döverler mi?» diye sordu.

«Kimi? Beni mi?» diye bağırdı ajan, hem şaşırmış, hem aşağılanmış gibiydi.

«Yalnızca sizi değil, yani genellikle tüm ajanları.»

«Görevliler, demelisin, ajanlar, değil,» diye düzeltti Maklakov, gülümseyerek. «Evet, bazılarını döverler ama ben hiç dayak yemiş değilim.»

Düşünceler içinde yitip, gitti. Omuzları çökmüştü, küçülmüş gibiydi, beyaz yüzünde bir gölge dolaşıyordu.

«Köpeksi bir yaşamımız vardır bizim. Herkes bizi çirkin yaratıklar olarak görür,»diye fısıldadı, sonra da yüzüne bir gülümseme yayıldı, Yevsey'e doğru eğildi. «Şu beş yıl içinde yalnızca bir kez bana insan gibi davranıldığını gördüm... Miro-

nov'un evindeydi. Yanımda jandarmalarla, bir şef üniforması içinde gitmiştim oraya. Pek iyi değildim, ateşim vardı, ayakta duramıyordum. Biraz tedirginlikle ama gülümseyerek, uygar bir kişi gibi karşıladı bizi. Uzun elli, kedi bıyıklı iri yarı bir adamdır o. Odadan odaya bizimle birlikte dolaşıyor, bize saygıyla, siz, diyor, çarparsa özür diliyordu. Onun önünde hepimiz, yüzbaşı, müfettiş ve öteki adamlar tedirgin olmuştuk. Herkes onu tanıyordu; gazetelerde resimleri çıkmıştı, yurt dışında bile tanınıyordu. Biz de tutmuş, gece yarısı evini arıyorduk. Utanıyordu. Bana baktığını gördüm. Sonra yanıma yaklaşıp, Siz oturmalısınız. Hasta gibisiniz, biliyor musunuz? Oturun, lütfen, dedi. Sözleri beni altüst etmişti. Oturup, Uzak dur benden, diye düşündüm. Ama o konuşmasını sürdürdü, 'Bir ilaç alır mıydınız?' Herkes susuyordu, ne bana, ne ona bakıyorlardı.» Maklakov, usulca güldü. «Bana kinin verdi. Çiğnedim. Ağzımda dayanılmaz bir acılıkla, içim karmakarışık olmuş oturuyordum orada. Ayağa kalkmaya çalışırsam, düşeceğimi duyuyordum. Yüzbaşı işe karıştı, karakola götürülmemi söyledi. Arama da neredeyse bitiyordu zaten. Müfettiş, 'Üzgünüm ama sizi tutuklamak zorundayım,' dedi. 'Ne bekliyorsunuz öyleyse,' dedi yazar. 'Tutuklayın! Herkes yapabildiği şeyi yapar.' Bu sözleri, yüzünde bir gülümsemeyle, öylesine bir yalınkatlıkla söylemişti ki.»

Yevsey, öyküyü beğendi. Yumuşak bir akşama gibi yüreğine dokunmuş, içinde Maklakov'a yararlı olma isteği doğurmuştu.

Ajan, içini çekti. Bir bardak daha konyak isteyip, ağır ağır yudumladı. Ansızın içine kapanmıştı, başı masaya düştü.

Yevsey, konuşmak istiyordu ama sözcükler karmakarışık kafasında dönüyor, onları anlaşılabilir, açık seçik bir biçimde düzenleyemiyordu. Sonunda, epey çalıştıktan sonra, Yevsey soracağı şeyi buldu.

«O da bizim düşmanlarımızla birlikte mi çalışıyor?»

Ajan, başını kaldırmaksızın, «Kim?» diye sordu.

«Yazar.»

«Hangi düşmanlar? Ne demek istiyorsun sen?» Ajanın yüzü alaycıydı, dudakları küçümsemeyle bükülmüştü. Yevsey,

utanmıştı, Maklakov, onun yanıtını beklemeden ayağa kalkıp, masaya gümüş bir para attı.

«Hesaba yazın,» dedi birine.

Şapkasını giydi, Klimkov'a başka söz etmeksizin kapıya yürüdü. Yevsey, şapkasını giymeye cesaret edemeden, parmak uçlarında peşinden gitti.

«Yarın saat dokuzda orada ol. On ikide ayrılacaksın», dedi sokağa çıkan Maklakov.

Ellerini palto cebine sokup, gözden yitti.

Issız sokakta yürüyen Yevsey, aşağılanmış olduğu duygusu içinde, «'Hoşça kal,' bile demedi,» diye düşündü.

Hasta gibiydi. Her yanından karanlıkla kuşatılmıştı. Biranın yapışkan acılığı ağzından göğsüne çökmüştü, yüreği düzensiz atıyordu. Sonbaharda yağan karın ağır kanatları gibi belirsiz düşünceler kafasında kıpırdıyordu.

«İşte tüm gün çalıştım. Ne olurdu birileri beni birazcık sevseydi...»

BÖLÜM 10

O gece Yevsey, düşünde, kuzeni Yaşka'nın göğsüne oturmuş, boğazını yakalamış, kendini boğduğunu gördü. Uyandı, yan odadaki Piotr'un kızgın, kuru sesini duydu. «Ben imparatorluğun da, tüm bu dümenlerin de içine tükürürüm!»

Bir kadın güldü, birinin ince sesi çınladı, «Şşşt, şşşt, bağırma.»

«Kimin haklı, kimin haksız olduğunu ayırdedecek zamanım yok. Aptal değilim ben, gencim, yaşamak istiyorum. Ben garson kılığına girmiş dört saat ortalıkta koştururur, her türlü dolandırıcıya uşaklık ederken, bu alçak adam da, tutmuş, otokrasi üzerine nutuk atıyor bana. Ayaklarım şiş, eğilmekten sırtım ağrıyar. Eğer otokrasi senin için bu denli önemliyse, bedelini ödemelisin. Ama ben gururumu şu otokrasi denen şeye beş kuruşa satamam. Tanrım, satmam!»

Bir kaç saat sonra Yevsey, Pertzev'in evinin önünde, kaldırımda oturuyordu. Uzun süre evin önünde bir aşağı, bir yukarı yürümüş, pencereleri saymış, adımlarıyla uzunluğunu ölçmüş, eskilikten dağılacakmış gibi görünen gri yüzünü tüm ayrıntılarıyla incelemiş, sonunda da yorulup, kaldırıma oturmuştu. Ama dinlenecek pek çok zaman bulamadı. Omuzuna atılmış bir paltoyla, ayakkabısız, şapkasız yana eğik yazar çıktı dışarı. Sokağı geçip, dosdoğru Yevsey'in yanına geldi.

Sert yüzüne, çatık, kızıl kaşlarına bakarak, «Beni dövecek,» diye düşündü Yevsey. Ayağa kalkıp, gitmek istiyordu ama korkudan olduğu yere zincirlenmiş, kıpırdanamıyordu.

Kızgın bir sesin, «Ne diye burada oturuyorsun?» dediğini duydu.

«Özel bir nedenle oturmuyorum...»

«Git buradan.»

«Gidemen.»

«Al şu mektubu, git, seni gönderen adama ver.»

«Gidemem...»

«Neden?»

Büyük, mavi gözler buyurucuydu.

Yevsey'in bu bakışlara karşı çıkacak gücü yoktu. Yüzünü çevirerek, mırıldandı. «Benim - benim - iznim yok - sizden bir şey almaya - sizinle konuşmaya.»

Yazar, çarpık çarpık güldü, zarfı Yevsey'in eline sıkıştırdı.

Klimkov, gri zarfı aldı, öldürücü, anlaşılmaz bir şanssızlık belgesiymiş gibi sağ eliyle göğsünün üzerinde tutup, uzaklaştı.

Sürekli olarak korkunç bir düşünce çınlıyordu kafasında. «Şimdi bana ne yapacaklar?»

Birden, zarfın mühürlü olmadığını gördü. Onu şaşırttı bu. Durdu, çevresine bakındı, çabucak mektubu çıkardı.

«Beni bu salaktan kurtarın. Mironov,» diyordu.

Rahat bir soluk aldı.

«Bunu Maklakov'a vermeyelim. Beni azarlayacaktır mutlaka ama...»

Korkusu geçmişti ama bu iş için ne denli uygunsuz biri olduğunu, öylesine çok sevdiği ajanı yine hoşnut edemediğini düşünerek üzüldü.

Maklakov'u yemekte, karalar giyinmiş, küçük, şaşı gözlü bir adamla birlikte buldu.

«Sizi tanıştırayım. Klimkov - Krasavin.»

Yevsey, mektubu çıkarmak için elini cebine sokarken, tedirgin bir sesle, «Bir şeyler oldu da,» dedi.

Maklakov, elini kaldırdı. «Sonra anlatırsın. Şimdi otur, yemeğini ye.»

Yüzü yorgun, gözleri donuk, açık renk, güzel saçları dağınıktı.

«Dün akşam sarhoş olmuştur,» diye düşündü Yevsey.

«Hayır, Timofey Vasilyeviç,» diye soğuk ve ağır başlı bir sesle konuşmasını sürdürdü şaşı gözlü adam. «Yanılıyorsunuz.

Eğer yüreğinizi koyarsanız, yapılan her işte hoş bir yan bulursunuz.»

Maklakov ona baktı, bir bardak dolusu votkayı bir yudumda içti.

«Onlar da bizim gibi insan ama bunun pek anlamı yok. Kimi şunu söylüyor, kimi bunu, tüm bunların ortasında ben canımın istediğini yapıyorum.»

Şaşı gözlü adam, Yevsey'in, denetleyemediği gözünü incelediğini görerek, gözlüklerini taktı. Davranışları, kara bir kedininkiler denli yumuşaktı, uyanıktı. Dişleri, küçük, keskin, burnu, düzgün, inceydi. Konuştuğunda, küçük, pembe kulakları titriyordu. Kanca gibi parmaklarıyla, tabağının kıyısına koyduğu ekmeğini ufalıyordu.

Yevsey'e doğru başını sallayarak, «Yardımcı mı?» diye sordu.

«Evet.»

«İşler nasıl gidiyor, delikanlı?»

«Ben daha dün başladım...»

Krasavin başını salladı. İnce, kara bıyığını bükerek, düzgün bir biçimde konuşmaya başladı. «Elbette, Timofey Vasilyeviç, siz alın yazısını değiştiremezsiniz. Tanrının yasasına göre çocuklar büyür, büyükler ölür. Yalnız tüm bunlar sizi ve beni ilgilendirmez. Bizim belli bir amacımız var. Yasaları ve düzeni yıkmaya çalışan kişileri yakalamamız isteniyor bizden, hepsi bu. Zor bir iş, karışık iş. Ona bir tür av da diyebiliriz.»

Maklakov ayağa kalktı, Yevsey'i de çağırarak, köşeye yürüdü.

«Ne oldu, bakalım?»

Yevsey, notu verdi. Ajan okudu, şaşkınlıkla Klimkov'un yüzüne bakıp, bir kez daha okudu.

Alçak bir sesle, «Nerden çıktı bu?» diye sordu.

Yevsey, tedirgin bir fısıltıyla yanıtladı, «Kendisi verdi bana. Sokağa çıkıp...»

Azarlanmayı, hatta bir tokadı bekleyerek, boynunu büktü ama alçak bir gülüş duyup, sakınarak başını kaldırdı, yüzünde geniş bir gülümseme, gözlerinde mutlu bir parıltıyla ajanın zarfa baktığını gördü.

«Ne anlaşılmaz bir çocuksun,» dedi Maklakov. «Şimdi bundan kimseye söz etmesen iyi olur.»

«Başarılı bir iş yaptığınız için sizi kutlayabilir miyim?» diye sordu Krasavin.

«Evet, gerçekten,» dedi Maklakov. «Ama Japonlar da hakkımızdan geldiler, sonunda, Gavrilo,» diye ellerini oğuşturarak, mutlulukla bağırdı.

Krasavin, kulaklarını oynatarak, «Bu gerçek üzerine böylesine mutlu oluşunu anlayamadığımı söylemeliyim,» dedi. «Bir çoklarının diyeceği gibi bir ders olmasına karşın öylesine çok Rus kanı aktı ve güçsüzlüğümüz öylesine ortaya kondu ki...»

«Peki ama suç kimde?»

«Japonlarda. Ne istiyorlar? Her ülke kendi sınırları içinde yaşamalıdır.»

Sonra içten bir tartışma başladı ama Maklakov'un davranışıyla güveni çağalmış olan Yevsey dinlemedi onları. Ajanın yüzüne baktı, durmadan kendi alın yazısına, yetkililere sövüp, sayan, bu yüzden de Eski Baca gibi pekalâ içerisini boylayabilecek olan Piotr yerine bu adamla yaşamanın çok daha iyi olacağını düşündü.

Krasavin gitti. Maklakov mektubu çıkardı, bir kez daha okudu, Yevsey'e bakarak, kahkahalara boğuldu.

«Bak şimdi, hiç kimseye bu konuda tek söz etmeyeceksin. Anlıyor musun? Kendi dışarı çıktı demiştin, değil mi?»

«Evet, kendi geldi ve, «Git buradan,» dedi, Yevsey, suçlu suçlu gülümsedi.

Gözlerini kısarak, ajan pencerden baktı, ağır ağır, «Evet, bir sokak satıcısına benzemelisin,» dedi. «Söylemiştim ya sana. Bugünlük işin bitti. Senin yapabileceğin bir şey yok artık. Güle güle. Kısa süre içinde sana başka bir şeyler ayarlamaya çalışırım.»

Maklakov elini uzattı. Yevsey, bu eli hoşnutlukla sıktı, ilk kez kendini mutlu duyarak, uzaklaştı.

BÖLÜM 11

Bir kaç hafta sonra Klimkov, kendini daha rahat duymaya başlamıştı. Her sabah, yumuşak, sıcak giysilerine bürünüyor, göğsüne asılı incik boncuk tablasıyla ya ajanların toplandığı bir içkievine, ya karakola, ya da iş arkadaşlarından birinin evine gidip, o gün neler yapacağını öğreniyordu. Buyruklar açık seçik yalınkattı.

«Falanca eve git, uşaklarla tanış. Ev sahiplerinin nasıl yaşadığını öğren.»

Uşakların bölümüne ilk gidişinde, sattıklarının ucuzluğuyla, verdiği küçük armağanlarla onları kendi tarafına çekerdi. Sonra da şeflerinin ilgilendiği, küçük ayrıntılar konusunda onları dikkatle sorguya çekerdi. Topladığı bilginin yetersiz olduğuna inanırsa, yaşlı, şişko ve çok duyarlı Solovyov'un kafasında yaptığı düzenlemeye uygun olacak biçimde, kendi de bazı şeyler uydurarak, bütünlerdi öyküsünü.

Bir keresinde Solovyov, ağdalı bir dille, «Bizim ilgilendiğimiz kişiler», dedi, «hep aynı alışkanlıkları benimsemişlerdir. Tanrıya inanırlar, kiliseye giderler, yoksul giyimlidirler ama davranışları uygardır. Çok kitap okur, geceleri geç saatlara dek oturur, sık sık bir sürü konuk ağırlar ama çok az içki içer ve kağıt oynamazlar. Yabancı ülkeler, hükümet sistemleri sosyalizm ve halkların özgürlüğü üzerine konuşurlar. Büyük yoksul halk kitleleri üzerine, onları Çarımıza karşı ayaklandırıp, hükümeti tümden yıkma, en yüksek yerlere kendilerinin geçmesi ve sosyalizm yoluyla yeniden kitlelerin köleleştirilip, kendilerinin özgürleşmesi gerekliliği üzerine konuşurlar.» Ajanın, yumuşak sesi zayıfladı. Öksürdü, derin derin içini çekti. «Özgürlük - herkes özgürlüğü sever ve ister. Ama bana özgürlük

verirseniz, yeryüzündeki en korkunç canavar olmayacağımı kim bilebilir? İşte sorun bu. Bir çocuğa bile tüm özgürlükleri vermek olanaksızdır. Kutsal insanlar, tanrının azizleri bile etin baştan çıkarmalarına karşı koyamamışlar, gözden düşmüşlerdir. İnsanların yaşamları, özgürlüklerle değil korkuyla birlikte tutulur. İnsanlar yasalarla yönetilmelidir. Ama devrimciler yasalara karşı çıkıyorlar. Onlar da kendi aralarında bölünmüşler. Kimileri bombalarla falan, Çarı ve onun sadık adamlarını, bakanlarını hemen ortadan kaldırmak istiyorlar. Ötekilerse biraz daha bekleme taraflısı; önce genel bir ayaklanma hazırlayacaklarını, sonra da hemen arkasından herkesi öldüreceklerini söylüyorlar.» Solovyov, düşünceli düşünceli gözlerini tavana kaldırıp, bir an durdu. «Onların politikalarının başını, sonunu anlamak zor bizim için. Belki de onlar gerçekten bir şeyler biliyorlar ama bizim görebildiğimiz kadarıyla hepsi haince bir saçmalıktır. Biz, tanrının bize kutsal armağanı olan Çarımızın buyruklarını yerine getiririz. Tanrı önünde bizden sorumlu olan odur, onun istediğini yapmak da bizim görevimizdir. Ve devrimcilerin güvenini kazanmak için de sürekli yakınmalısın, 'Yoksullar için yaşamak çok zor,' demelisin, 'Polis bize çok kötü davranıyor, yasa, kural diye bir şey kalmamış.' Çok kötü niyetli kişiler olmalarına karşın saftırlar, onları kolayca bu tuzağa düşürebilirsin. Uşaklarına karşı da uyanık olmalısın, hepsi aptal değildir. Alıcı olarak onları yitirmektense, gerektiğinde sattıklarının fiatını indir ama kuşku uyandırmamaya çalış. 'Peki ama ne oluyoruz? Herşeyi bedava niyetine satıp, bitmez tükenmez sorular soruyor, diye düşünebilirler. Yapılacak en iyi şey arkadaşlıklar kurmaktır. Sevimli, ateşli, dolgun göğüslü bir kızı ayarla, ondan her türlü yararlanabilirsin. Sana gömlekler diker, geceyi birlikte geçirmeye çağırır seni, sonra da istediğin herşeyi alabilirsin ağzından. Bilirsin o tür kızları - ince, küçük, ev faresi gibidirler. Bir kadın sana, bir çok kapı açabilir.»

Bu, şişman, çiçek bozuğu yüzlü, kolları kıllı, kalın dudaklı adam kadınlar üzerine konuşmaya eğilimliydi. Yumuşak sesini alçaltarak, fısıldamaya başlar, boynu terler, bacaklarını tedirginlikle oynatır, ne kaşı, ne de kirpiği olan gözleri, sıcak, yağlı bir nemle dolardı. Burnu çok iyi koku alan Yevsey, he-

mencecik Solovyov'un, sıcak, yağlı, bozuk et koktuğunu anlamıştı.

Karakolda çalışırken Yevsey, ajanların, herşeyi bilen, herşeyi avuçlarının içinde tutan, arkadaşları ve yardımcıları bulunan kişiler olduğunu sanırdı. Tüm tehlikeli kişileri bir anda yakalayabilecek güçte olmalarına karşın bunu yapmaktan kaçınıyorlardı çünkü yalnızca gelecekte de yapılacak bazı işleri bulunsun istiyorlardı. Milli Emniyete girdiklerinde, ana, baba, kardeş tanımadan herkese karşı acımasızca davranacaklarına, yaşamları boyunca sürdürecekleri kutsal işleri üzerine hiç bir zaman tartışmayacaklarına and içiyorlardı.

Yevsey, sert görünüşlü kişiler bulacağını ummuştu; kafasında onları çok az konuşan, sokaktaki insanlar için anlaşılmaz olan sözcükler kullanan, bir büyücünün gizemli gücünü elinde tutan, herkesin kafasından geçenleri okuyabilen, yaşamın gizlisini, saklısını bilen kişiler olarak canlandırmıştı.

Şimdiyse, dikkatli gözlemleri sonucunda onların alışılmış tipte kişiler olduğunu, öteki insanlardan hiç de daha tehlikeli olmadıklarını görüyordu. Gerçekten de dışarıda pek bulunmayan türden, güçlü arkadaşlık bağları vardı. İçtenlikle, yanlışlarını, başarısızlıklarını anlatıyor, kendilerine gülüyor, kızgınlık dereceleri değişmekle birlikte hepsi üstlerine sövüp, sayıyordu.

Onları bir arada tutan yakın bağlar, birbirleri için duydukları endişeler hemen göze çarpıyordu. İçlerinden biri buluşmaya geç kalır ya da hiç gelmezse, gelmeyeni herkes merak eder, tedirgin olurdu. Yevsey, Zarubin ya da sayısız, 'yardımcı'lardan biri aramaya, başka buluşma yerlerine bakmaya gönderilirdi.

Çarpıcı yanlarından biri de paraya karşı gösterdikleri ilgisizlik, biri kumarda ya da hovardalıkta parasını yitirirse herkesin parasını onunla paylaşmak için gösterdiği istekti. Hepsi şans oyunlarını seviyor, kâğıt hilelerinden çocukca bir sevinç duyuyor, becerikli olanları kıskanıyordu.

Birbirlerine şeflerinin çapkınlık öykülerini de kıskançlıkla anlatıyor, tanıdıkları hoppa kadınları ayrıntılarıyla tanımlıyor, cinsel ilişki kurmanın değişik biçimlerini ateşli ateşli tartışıyorlardı. Çoğu bekardı, gençti ve hepsi için de kadın alkol gibiydi - onları yatıştırır, ninni söyler, köpeksi yaşamlarının kurun-

tularından kurtarırdı. Hemen hepsinin ceplerinde açık saçık resimler vardı, utanmasızca bazı sözcükler söyleyerek zaman zaman onları incelerler, bu da Yevsey'de kuşku ve mide bulantısıyla karışık, keskin, uyuşturucu bir merak uyandırırdı. Kısa zaman sonra da bazılarının homoseksüel, bazılarının da cinsel yönden kötü, bulaşıcı hastalıklara yakalanmış olduklarını, hepsinin de elden geldiğince çabuk sarhoş olabilmek için birayla votkayı, konyakla birayı karıştırarak, inanılmaz ölçüde içki içtiğini öğrendi.

Yalnızca bir kaçı işini bir avcının coşkusuyla yapıyor, becerikliliğinden ötürü övünüyor, kendini kahraman sanıyordu. Çoğunluk içinse bu iş, sıkıcı, tekdüze ve cansızdı.

Yabanıl hayvanlar gibi tuzağa düşürüp, yakaladıkları kişileri tartışırlarken, Saşa'nın içinden bir ırmak gibi fışkıran ateşli nefretin izi bulunmazdı seslerinde. Onların içinde ayrı duran tek kişi Melnikov'du. Bu, iri yarı, kıllı, kalın, boğuk sesli, sırtını kamburlaştırarak yürüyen, çok az konuşan bir adamdı. Kara gözleri her zaman tetikteydi, bir şeyler bekliyor gibiydi, Yevsey, onun korkunç şeyler düşünmekte olduğunu sanırdı. Krasavin ve Solovyov da ötekilerden değişikti. Birincisi, soğuk bir öç alma duygusu taşımasıyla, ikincisi, dayaklardan, kan dökülmesinden ve kadınlardan konuşurken duyduğu cinsel istekle ayrılırdı onlardan.

Genç ajanlar arasında en göze çarpan kişi Yakov Zarubin'di. Her zaman bir iş peşinde, herkesi konuşmaya zorlayan, devrimciler üzerine sorularla bunaltan Zarubin kaşlarını çatar, kızgınlıkla bir deftere notlar alırdı. Hiç kimsenin ondan hoşlanmamasına, defterine kuşkuyla bakmasına karşın o boyuna önemli ajanlara yaltaklanırdı.

Çoğu da devrimcilerden, çok sıkıcı birinden söz ediyormuşcasına konuşurdu; kimi zaman yabansı, eğlendirici biri gibi alayla, kimi zaman da kötü davranışlarından ötürü cezalandırılması gereken bir çocukmuşcasına tedirginlikle anlatırlardı onları. Yevsey, tüm devrimcilerin saman kafalı, ciddiyetten uzak, ne istediğini bilmeyen, yalnızca yaşama düzensizlik ve yıkım getiren kişiler olduğunu düşünmeye başladı.

Bir keresinde Yevsey, Piotr'a, «Siz bana devrimcilerin Al-

man'lardan para aldığını, onlara çalıştığını söylemiştiniz,» dedi, «ama şimdi ötekilerin daha değişik şeyler söylediklerini duyuyorum.»

Piotr, tedirginlikle, «Ne demek istiyorsun, 'Değişik şeyler'le?» diye sordu.

«Onların yoksul ve akılsız olduklarını söylüyorlar. Alman'lardan söz eden yok artık.»

«Canın cehenneme! Senin için ne fark eder ki? Sana söyleneni yap. Senin rengin karoysa, karo gibi oynanırsın.»

Yevsey, Saşa'dan elden geldiğince uzak durmaya çalışıyordu. Hasta adamın uğursuz yüzü onu korkutuyor, iyot kokusu ve alaycı, ters sesi içinde nefret uyandırıyordu.

«Alacaklar,» diye bağırırdı Şaşa, yetkililere sövüp, sayarak. «Ellerinin altında milyonlar var; bizim önümüze üç beş kuruş atıp, yüzbinlerce rubleyi, kadınlara, aynı amaçla üst sınıflar arasında çalıştıklarına bizi inandırmak istedikleri yüksek kişilere harcıyorlar. Ama devrim oradan, ya da orta sınıftan çıkmayacak - bunu bilmeleri gerekir salakların, - devrim, yerin altında, toprakta, halk arasında büyür. Bana beş milyon versinler, bir ay içinde devrimi sokağa dökeyim; onu karanlık köşesinden çekip, gün ışığına çıkarayım.»

Saşa, boyuna istenmeyen kişilerin topluca öldürülmeleri üzerine planlar yapıyordu. Yüzü kurşun rengi alıyor, gözleri donuklaşıyor, ağzından köpükler saçılıyordu.

Herkesin ona karşı davranışından bir hoşnutsuzluk vardı ama ondan korkuyorlar, hastalığına karşı duydukları iğrentiyi saklamaya çalışıyorlardı. Yalnızca Maklakov, soğukkanlılıkla ilişkiden kaçınıyor, karşılaşmalarında ve ayrılışlarında elini bile vermiyordu. Herkesle alay edip, tüm arkadaşlarına aptal diyen Saşa da, Maklakov'u kendisiyle aynı düzeyde tutuyordu. Onunla konuşurken ağırbaşlı bir tavır takınıyordu, gerçekten de her zaman konuşmaya hazırdı. Ona arkasından bile sövüp saymıyordu.

Bir kez Maklakov, her zamanki gibi ona, «hoşça kal,» demeden dışarı çıkınca, Saşa, «Bu bay benden hoşlanmıyor,» dedi. «Şeytan götürsün onu, hakkı da var! Onun ataları koca koca, süslü odalarda yaşamışlar, temiz hava solumuşlar, iyi be-

sin almışlar, temiz çamaşırlar giymişler. O da aynı şeyleri yapıyor. Bense bir köylüyüm, hayvan gibi pisliğin, bitlerin içinde doğdum, büyüdüm, kara ekmek yedim. Onun kanı benimkinden daha iyi, evet, gerçekten hem kanı, hem kafası. Ve kafa da ruhtur.» Bir duraklamadan sonra boğuk bir sesle ama alay etmeksizin konuştu; «Yalnızca salaklar insanların eşitliğinden söz edebilir! Evet, aptallar ve yalancılar, aristokratlar ve alçaklar. Aristokrat, eşitlik masalı anlatır çünkü güçsüz bir alçaktır, kendi kendine hiç bir şey yapamaz. 'Sen de benim kadar iyi bir adamsın. Öyleyse benim daha iyi yaşayabilmem için bir şeyler yap.' İşte eşitlik öğretisi budur.»

Saşa'yı yalnızca, özel görevi işçileri ele vermek olan Malnikov asık suratla destekledi.

«Evet,» dedi Melnikov, «Dolandırıcıdır onlar, hepsi!» kara, pösteki gibi başını onaylayarak, sallayıp, kıllı yumruklarını sıktı.

«Köylülerin at hırsızlarını öldürdükleri gibi ortadan kaldırmalı onları,» diye bağırdı Saşa.

«Öldürmek belki biraz çok kaçar ama bazan bu baylardan birinin kulağına bir yumruk atıvermek büyük bir zevk olabilir,» dedi ajan Çasin, iyi bir bilardo oyuncusuydu, kıvırcık saçlı, ince yapılı, kısa burunluydu. «Şöyle tatsız bir durum düşünün, örneğin. Bir hafta önce Kononov otelinde bir bayla oynuyordum. Yüzünün yabancı gelmediğini düşündüm ama bütün tavuklar tüylüdür. O da gözlerini bana dikmişti. 'Haydi, bak bakalım,' diye düşündüm. 'Bundan zarar gelmez.' Ondan üç ruble ve yarım düzine bira kazandım. içkilerimizi içerken, ansızın ayağa fırlayıp, 'Seni tanıdım,' dedi. 'Ajansın. Üniversitedeyken, sayende dört ayımı tutukevinde geçirmiştim. Alçağın birisin.' Önce korktum ama az sonra sinirlenmeye başlamıştım. 'Benim yüzümden değil, kendi politik suçların yüzünden girdin içeri,' dedim. 'Senin politikan da beni hiç ilgilendirmez. Ya benim, gece, gündüz, karda, kışta tam bir yıl peşinde koşmak zorunda kalıp, on üç gün hastahanede yatmama ne demeli.' Gerçek de bu. Düşünebiliyor musunuz, bana böyle saldırmasını, pis domuzun! Bir rahip gibi yanaklarını tombullaştırmıştı, altın bir saat', boyun bağında zümrüt iğnesi vardı.»

Bir aktörünkü gibi çabuk değişen, güzel yüzlü Akim Grok-

hotov, «Ben de tanırım öyle adamları, dedi. «Gençken kafaları bulutlardadır, ama ciddi yıllar yaklaşınca evde, karılarının çevresinde, barış içinde dört döner, yaşamlarını kazanmak için Milli Emniyete girmeye bile hazır olurlar. Doğa kuralıdır bu.»

«Devrimden başka hiç bir şeye yetenekleri olmayanlar da vardır aralarında. Ve en tehlikeliler de onlardır,» dedi Melinkov.

«Evet, evet,» diyen bıçak gibi sesi geldi, hırsla şaşı gözünü yuvarlayan Krasavin'in.

Bir kez kumarda çok para yitiren Piotr'un umutsuz, yorgun sorusunu duydular. «Şu bizim köpeksi yaşamımız ne zaman sona erecek?» diyordu.

Solovyov, ona bakıp, kalın dudaklarını çiğnedi.

«Bu tür şeyleri biz yargılayamayız. Bizim işimiz yalınkattır. Bizim yapacağımız şey, şeflerimizin gösterdiği tehlikeli kişiyi, bellemek, ya da onu kendimiz bulmak, bilgi toplamak, gözlemlemek, yetkililere rapor yazmak, sonrasını da onlara bırakmaktır. Özen göstermemiz gereken de onların canlı yakalanmasıdır. Politika bizi ilgilendirmez. Bir kez bizim bölümde bir ajan vardı, Grişa Sokovnin, o da böyle konularda düşünmeye başladı, sonunda tutukevi hastahanesinde veremin yardımıyla öldü.»

Ajanlar arasındaki konuşmalar çok az değişirdi; örneğin, günün birinde, her zaman son modaya uygun, şık giyinen ama alçak gönüllü, sessiz biri olan berber Viekov, «Dün üç kişiyi tutukladılar,» dedi.

Birisi ilgisizlikle, «Aman, ne havadis,» diye yanıtladı.

Ama Viekov, bildiği herşeyi arkadaşlarına anlatmaya kararlıydı. Neredeyse kışkırtıcı bir sesle konuşmasını sürdürürken, küçük gözlerinde yumuşak bir dikbaşlılık parlıyordu. «Göründüğü kadarıyla devrimciler, yine Nikitskaya sokağında işler çeviriyorlar, büyük olaylar dönüyor.»

«Ne salaklar! Oradaki tüm kapıcılar eski adamlarımızdır.»

Viekov, sakınarak, «Ama kapıcı parayla kandırılabilir,» dedi.

«Öyleyse sen de. Herkes parayla kandırılabilir, bu yalınkat bir fiat sorunudur.»

«Duydunuz mu çocuklar, Siskaçev, dün yedi yüz ruble kazandı?»

«Ama oyunda hile yapar o.»

«Evet, elbette. Ama yalnızca düzenbaz değil, bir büyücüdür de.»

Viekov çevresine bakındı, utangaçlıkla gülümseyip, sessizce, özenle giysisini düzeltti.

Bir başka kez de, «Yeni bir bildiri yayınlandı,» dedi.

«Yığınla bildiri var. Şeytan bilir hangisinin yeni olduğunu.»

«İçinde bir sürü zararlı düşünce var.»

«Okudun mu?»

«Hayır. Filip Filippoviç söyledi. Çok kızmıştı.»

«Yetkililer her zaman kızgındır. Bu da doğa kuralıdır,» dedi Grokhotov, içini çekerek.

«Kim okuyor bu bildirileri?»

«Ooo, çok iyi okunur bunlar, herkes okur.»

«Ne olmuş yani? Ben de okudum ama rengimi değiştirmedim. Nasılsam öyle kaldım. Bu bildiri değil bomba sorunudur.»

Bununla birlikte ajanlar bombalar üzerine konuşmaktan kaçınır, bu konuda söz edildiği her kez, konuyu değiştirmek için sert bir çaba gösterirlerdi.

«Kazan'da kırk bir ruble değerinde altın çalınmış.»

Birisi, coşkuyla, merakla, «Hırsızları yakalamışlar mı?» dedi.

Bir kaşkası acı acı, «Yakalanmaları kaçınılmaz,» diye yanıtladı.

«Yakalanmadan önce, paralarını kaçırmak için epey koşacaklar.»

Hepsini bir kıskançlık bulutu kapladı, eğlence, kumar, pahalı kadın düşlerine daldılar.

Melnikov, savaşla herkesten daha çok ilgiliydi, sık sık gazeteleri dikkatle okuyan Maklakov'a, «Hâlâ yeniliyor muyuz?» diye soruyordu.

«Yeniliyoruz.»

Gözlerini yuvarlayarak, şaşkınlıkla, «Ama niye?» diye sordu. «Yeterince adamımız mı yoktur, nedir?»

Maklakov, kuru bir sesle, «Yeterince sağduyumuz, yok,» diye yanıtladı.

«İşçiler huzursuz. Anlayamıyorlar bunu. Generallerin rüşvet aldığını söylüyorlar.»

«Bu doğru işte,» diye Krasavin söze karıştı. «Hiç biri Rus

değil» -pis pis sövdü- «bizim kanımızın onlarca değeri yok.»

Yabansı bir gülümsemeyle, «Kan ucuzdur,» dedi Solovyov.

Kural olarak ajanlar, savaş konusunda konuşmaktan kaçınır, sanki birbirleri önünde tedirgin olur, çok ileri gitmekten korkarlardı. Bir yenilgi gününde alışılmıştan çok votka içip, sarhoş olduktan sonra da önemsiz konularda tartışmaya başladılar.

Bu toplantılarda Saşa da varsa ansızın patlar, onlara söverdi, «Sizi enayiler!» derdi. «Hiç bir şey anlamıyorsunuz, bozulmuş adamlar!»

Karşılık olarak kimileri özür dilercesine gülümser, kimileri asık suratla sessiz kalırdı.

«Ayda kırk rubleye çok şey anlaman baklenemez,» diye mırıldanırdı biri.

Saşa, «Sizi yeryüzünden kaldırmalı,» diye bağırırdı.

Kimsenin Saşa'dan hoşlanmadığını gören Yevsey de nefret ediyordu ondan.

Ajanların çoğu, sürekli saldırı, öldürülme korkusuyla ruh hastası olmuşlardı. Yelizar Titov gibi bazıları da korkudan akıl hastahanesine giriyorlardı.

Tedirgin bir sesle Piotr, «Dün klüpte oynuyordum,» dedi, «bir şeyin enseme dayandığını duydum, sırtımda soğuk bir ürperti gezinmeye başladı. Çevreme bakındım, adamın biri, uzun boylu biri, köşede durmuş, santim santim ölçer gibi bana bakıyordu. Daha fazla oynayamadım. Yerimden kalkınca, onun da köşesinden ayrıldığını gördüm. Arka merdivenlerden avluya, oradan da sokağa koştum. Araba çağırdım, bir kıyısına büzülüp, arkama baktım. Ansızın adam bir yerlerden önüme çıkıp, atın burnu dibinden karşıya geçti. Belki de aynı adam değildi. Ama durum böyle olunca düşünemiyorsun. Ağzımı açıp, bir çığlık attım. Ama nasıl da bağırdım! Araba durdu, yere atlayıp, deli gibi koşmaya başladım, peşimde de arabacı. Tanrım, nasıl koştum!»

Grokhotov, gülümseyerek, «Evet, böyle şeyler gerçekten olur,» dedi. Bir keresinde de aynı nedenle ben avluya saklandım. Ama orası daha kötü olduğu için çatıya tırmanıp, gün ağa-

rana dek bacanın arkasında oturdum. İnsan insanın kurdudur. Bu da doğa kuralı.»

Bir keresinde de Krasavin, yüzü solgun, terleyerek geldi, ilk kez gözü kıpırtısızdı.

Ellerini başına bastırıp, alçak bir sesle, umutsuzca, «Beni izliyorlar,» dedi.

«Kim?»

«Onlar... Onlar izliyor...»

Solovyov, yatıştırmaya çalıştı.

«Sokaklarda bir sürü insan yürür, Gavrilo.»

«Yürüyüş biçimlerinden benim peşimde olduklarını anladım.»

On beş günden çok da Yevsey Krasavin'i hiç görmedi.

Ajanlar, Yevsey'e iyi davranıyorlar, arada bir ona gülmeleriyse aşağılayıcı gelmiyordu. Yaptığı yanlışlar yüzünden üzülürse, «İşe alışırsın. Geçer bu!» diye avutuyorlardı.

Gerçekten bu adamların işlerini ne zaman yapabildiklerine şaşıyordu. Bütün günlerini, kendisi gibi önemsiz yardımcıları bilgi toplamaya göndererek içkievlerinde geçiriyorlardı.

Tanıdığı tüm ajanların ardında daha başkaları bulunduğunu, onların devrimcilerin içine karışan ve ajan provokatör diye bilinen korkusuz kişiler olduklarını biliyordu. Yalnızca bir kaç kişiydiler ama bu bir kaç kişi işin büyük bölümünü yapıyor, onu tümden yönetiyordu. Sokak ajanları onları kıskanıyor, kendilerinden uzak duruşları nedeniyle sevmiyor ama yetkililer çok yüksek paralar ödeyerek, onlara armağanlar veriyordu.

Bir kez Grokhotov, Yevsey'e sokakta bu adamlardan birini gösterdi, «Bak, Yevsey!»

Uzun boylu, düzgün yapılı bir adam kaldırımda yürüyordu. Açık renk saçları arkaya taranmış, şapkasının altından, omuzlarına dökülmüştü. Geniş, aristokrat görünüşlü bir yüzü, gösterişli bıyığı vardı. Bedenine oturan giysileri, onun önemli, iyi yaşayan, soylu biri olduğunu belli ediyordu.

Grokhotov, gururla, «Ne adam olduğunu görüyor musun, onun?» dedi. «Çok hoş, değil mi? Ajan provokatördür, gerçek bir uzmandır. On iki bomba yapıcısını ele verdi; kendisi bomba yapmalarına yardım etti. Bir bakanlığı havaya uçurmak is-

tiyorlardı. Bombaların nasıl kullanılacağını öğretti onlara, sonra da yakalattı. Akıllıca iş, değil mi?»

«Evet,» dedi Yevsey. Adamın, sokak ajanlarına hiç benzemeyen hoş görünüşüyle gözleri kamaşmıştı.

«İşte gerçek ajanlar böyledir,» dedi Grokhotov. «Görüyorsun ya bir bakanı bile ardında bırakabilir. Buna yakışır yüzü, yapısı var. Ve biz - neyiz biz? Aç bir efendinin yoksul dilencileri.»

Yevsey içini çekti, görünüşü görkemli ajan içinde kıskançlık uyandırmıştı.

Dostça bir bakış ya da ince bir sözcük için herkesin işine koşmaya hazır Klimkov, uysallıkla kentin içinde dört dönüyor, izliyor, sorguya çekiyor, bilgi veriyor, hoşnut etmeyi becerirse, içtenlikle mutlu oluyordu. Çok çalışıyor, yorgunluktan bitkin düşüyor, düşünecek zamanı kalmıyordu.

Ciddi düşünceleri olan Maklakov, tanıdığı herkesten iyi ve arınmış görünüyordu. Her zaman ona bir şeyler sormak istiyor, kendisini anlatmak istiyordu - genç ajanın yüzü güven veriyordu!

Bir kez, «Timofey Vasilyeviç, devrimciler ayda kaç para alır?» diye sordu.

Maklakov'un parlak gözlerinden belirsiz bir gölge geçti.

Alçak ama kızgın bir sesle, «Neler saçmalıyorsun,» dedi.

BÖLÜM — 12

Biribirinin aynı günler, hızlı bir akış içinde geçiyordu. Kimi zaman Yevsey, onların gelecekte de, böylesine alışılmış konuşmalar, bildik ortalıkta konuşmalarla sürüp gideceklerini sanıyordu.

Ama kış ortasında herşey ansızın sarsıldı, deprem oluyormuşcasına sallandı. İnsanlar, kuruntular içinde gözlerini dört açmaya başladılar, ellerini salladılar, kızgınlıkla kavga ettiler, sövdüler, korkunç bir tokatla kör edilmişler, sendeliyorlarmış gibi, şaşkınlıkla, oldukları yerde kaldılar.

Herşey işte böyle başladı. Araştırmaları üzerine hemen gerekli bir raporu vermek için Milli Emniyete gittiği bir akşam Klimkov, oradaki havanın oldukça değişik ve anlaşılmaz olduğunu gördü. Memurların, ajanların, yazıcıların, dedektiflerin yüzleri başkalaşmış, her zamanki kişiliklerinden uzaklaşmışlardı. Yarı şaşkın, yarı sevinçliydiler, bir an alçak gizemli seslerle, hemen arkasından da bağırarak, öfkeyle konuşuyorlardı. Odadan odaya anlamsız bir koşuşturma, tedirgin gözlerini kuşkuyla kısarak birbirlerinin sözcüklerini dinleme, baş sallamalar, iç çekmeler hemen göze çarpıyordu; konuşma ansızın yumuşuyor, yine ansızın bir tartışma patlıyordu. Sürekli genişleyen halkalarla bir korku ve şaşkınlık girdabı odayı silip, süpürüyor gibiydi. İçeridekileri, önce bir toz yığını gibi bir araya topluyor, sonra güçsüzlüklerini bilerek onlarla oynar gibi öteye beriye saçıveriyordu. Klimkov, bir köşede durup, bu karışıklığı boş gözlerle izliyor, gergin bir dikkatle dinliyordu.

Güçlü boynu bükülmüş, başı ileri çıkmış Melnikov'un, kıllı elleriyle herkesi omuzundan yakalayıp, alçak, boş bir sesle sorduğunu duyuyordu, «Gerçekten halk mıydı?» diye.

«Yüz binden çok kişi diyorlar.»

«Yüzlercesi öldürüldü! Ve yaralandı...!» diye bağırdı Solovyov.

Bir yerlerden Saşa'nın iğrenç, sağır edici sesi geliyordu.

«Herkesten önce rahipleri yakalamalıydılar. Salaklar!»

Kollarını arkasına kavuşturmuş, dudaklarını ısırıp, her yanı dikkatle inceleyen Krasavin, ortalıkta dolaşıp, duruyordu.

Sessiz, küçük Viekov, gelip, Yevsey'in yanında durdu. Sinirli sinirli paltosunun düğmelerini çekiştiriyordu.

«Demek iş buraya geldi,» dedi. «Tanrım! Kan gövdeyi götürmüş!»

Yevsey, alçak bir sesle, «Tam anlamıyla ne olmuş?» diye sordu.

Viekov, sakınarak çevresine bakındı, Klimkov'un kolunu tutup, fısıldadı;

«Dün Petersburg'da halk, başlarında rahipler ve kilise bayraklarıyla Çarı görmek için yürüyüşe geçti. Anlıyor musun? Ama izin verilmedi. Askerler çağrıldı, kan döküldü.»

Yakışıklı, saygı değer görünüşlü Leontyev önlerinden geçip, burundan sıkma gözlüklerinin ardından Viekov'a baktı, «Filip Filippoviç nerede?» diye sordu.

Viekov, ürktü, arkasından koştu.

Karanlıkta, duyduklarının anlamını araştırmak için Yevsey, gözlerini kapadı. Kilise bayraklarıyla bir halk yığınının sokaklarda yürüyüşünü gözünün önüne getirmesi kolaydı ama askerlerin neden onlara ateş açtıklarını anlamıyor, buna inanmıyordu da. Genel coşkunluğa katılmaktan kaçınamıyor, kendisi tedirgin ve altüst olmuş duyuyordu. Bu koşuşturmada yerini almak istiyor ama tanıdığı ajanlara yanaşmaya karar veremediği için köşesine iyice büzülüyordu.

Önünden fırlayıp, geçiveren insanlar da durup, düşüncelerini bir araya toplayabilecekleri güvenli bir yer alıyormuş gibi görünüyordu.

Ellerini cebine sokmuş. Maklakov, kalabalığa, belli etmeden göz atıyordu. Melnikov, yanına yaklaştı.

«Savaş yüzünden mi ayaklandılar?»

«Bilmiyorum.»

«Ne istiyorlarmış?»

«Anayasa,» diye yanıtladı Maklakov.

Asık yüzlü ajan başını salladı.

«İnanmam buna.»

Melnikov, bir ayı gibi ağır ağır arkasını dönüp, söylenerek uzaklaştı.

«Kimsenin bir şey anladığı yok. Kuru gürültü yapıyorlar...»

Yevsey, kendisine bakan Maklakov'un yanına gitti.

«Ne istiyorsun?»

«Raporum var.»

Maklakov, eliyle onu yana itti.

«Böyle bir günde raporla kim uğraşır!»

«Timofey Vasilyeviç, 'anayasa,' ne demek?»

Ajan, durgunlukla, «değişik bir yaşam biçimi,» dedi.

Kıpkırmızı, terleyen Solovyov yanlarına geldi.

«Bizi Petersburg'a gönderip, göndermeyecekleri üzerine bir şey duydun mu? Sanırım, gönderirler. Ne iş! Bir ayaklanma bu, gerçek bir ayaklanma. Dereler gibi kan akmış. Tüm bunların anlamı nedir? Sonu neye varır?»

Yevesey'in beyninin içinde bir şeyler dönüyor gibiydi. Maklakov'un kesin sözcüklerini sürekli duyuyordu, «Değişik bir yaşama biçimi.»

Bu sözcükler yüreğini sarıyordu, onları anlayabilmek istiyordu. Ama çevresindeki herşey karmakarışıktı, anlamsızdı, oda Melnikov'un kızgın, tedirgin edici sesiyle doluyordu.

«Onların ne tür kişiler olduklarını bilmek önemli. İşçi başkadır, sokaktaki adam başka. Kişi bu ikisini birbirinden ayırabilmelidir.»

Krasavin, açık seçik biçimde, «Eğer sokaktaki adam da Çara başkaldırmaya başlamışsa,» dedi, «bu, artık sokaktaki adam yok, yalnızca başkaldıranlar var demektir.»

«Evet, ama bekle bakalım, belki de işin içinde bir düzmece var.»

Zarubin, Yevsey'in yanına süzülerek, «Dinle küçük şeytan,» dedi. «İyi bir şeyler yakaladım. Gel benimle, sırrımı sana da söyleyeyim.»

Klimkov, bir süre onu sessizce izledikten sonra durdu.

«Nereye gidiyoruz?»

Bir içkievine. Anlarsın ya orada Margarita diye bir kız var. Onun da şapkacı bir kız arkadaşı var, cumartesi günleri bu şapkacı kızın evinde kitap okuyorlar - öğrenciler falan. Bir gidişte hepsini yakalayacağım!»

«Ben gitmek istemiyorum,» dedi Yevsey.

«Ah, sen! Ugh, Hiç bir şey yapılmaz seninle!»

Karmaşık izlenimlerden, uzun bir iplik, usulca kendini Yevsey'in yüreği çevresinde sarıyor, neler olduğunu anlamasını engelliyordu. Kimsenin gözüne çarpmadan, içinde yaklaşan bir mutsuzluk sezgisiyle, her zaman bir yerlerde gizlenmiş onu bekleyen, şimdiyse çağıran, yüreğini yeni bir korkuyla dolduran mutsuzluk sezgisiyle yürüdü. Evlerin dibinde, gölgede yürümeye çalışıyor, öfkeli yüzleri, coşkun sesleri, ölüm ve kan üzerine, bir çöp yığınına atılmış paçavralar gibi bir mezara yığılmış bir sürü ceset üzerine birbirini tutmaz konuşmaları anımsıyordu.

Evde, uzun süre, sokak lambasının sarı ışığına bakarak, camın yanında durdu. Gelip, geçenler, bir an ışık halkasının içinde yürüyüp, yine karanlığa dalıyorlardı. Yevsey'in kafasında da ölgün bir ışık parlıyor, ürkek aydınlığından, körlerin yürüyüşü gibi birbirine çaresizlikle tutunmuş, sakınan, geri düşünceler, yavaşça, beceriksizce sürünüp, geçiyordu.

Günler, yığınların öldürülmesi, yok edilmesi üzerine korkunç söylentilerle, bir çılgınlık içinde geçiyordu. Yevsey için bu günler, emdikleri kanla şişmiş, gözsüz, kara canavarların yeryüzünde ağır ağır sürüklenmesi gibiydi. Kocaman çenelerini açarak, havayı, boğucu, tuzlu bir kokuyla zehirleyerek sürünüyorlardı. İnsanlar, koşuyor, düşüyor, bağırıyor, hıçkırıyor, göz yaşlarını kanlarına karıştırıyordu. Ve kör canavarlar onları yok ediyordu, yaşlı, genç, kadın, çocuk, hepsini ezerek. Onları alın yazılarına daha da yaklaştırıyordu, yaşamlarının yöneticisi, yani korkuları - kocaman bir ırmağın akıntısı denli güçlü korkuları.

Tüm bunların başka bir yerde, uzak kentte olmamasına karşın Yevsey korkunun her yerde olduğunu biliyordu. Her yönden kendini kuşattığını duyuyordu.

Hiç kimse anlamıyordu Petersburg'da olanları, hiç kimse, hiç bir şeyi açıklayamıyordu. Olay, koskoca bir bilmece gibi insanların önünde duruyor, korkutuyordu. Ajanlar, sabahtan akşama dek buluşma yerlerinde oturup, gazeteleri okuyorlardı; tartıştıkları, birbirlerine sokulup, votka içtikleri, sabırsızlıkla bir şeyler bekledikleri işyerlerini dolduruyorlardı.

«Biri bana gerçeği söyleyebilir mi?» diye sorup, duruyordu Melnikov!

Olaydan bir kaç gün sonra, bir akşam Milli Emniyet'te toplandılar, Saşa ateşli bir nutuk attı.

«Şu saçma sapan konuşmaları kesin,» dedi. «Bu Japonların bir oyunu. Anlıyorsunuz, değil mi? Saraya giderken halka içki içirdiler; devrimciler, şarapçılara saldırılması, dükkanlarının yağmalanması için buyruk verdiler. Duyuyor musunuz?» Düşüncelerine katılmayan dinleyicileri arıyormuşcasına odayı gözden geçirdi. Halkını seven Çarın dışarı çıkacağını sandılar. Ve onu öldürecekleri zaman da oydu. Anlaşıldı mı?»

«Evet, anlaşıldı,» diye bağırdı Yakov Zarubin ve defterine bir şeyler yazmaya başladı.

Saşa, boğuk bir sesle, «Salak!» diye bağırdı. «Sana sormamıştım. Melnikov, anlıyor musun?»

Melnikov, bir köşede oturmuş, iki eliyle başını tutmuş, dişi ağrıyormuş gibi ileri geri sallanıyordu. Durumunu değiştirmeksizin, «Dümen, bunların tümü,» diye yanıtladı. Yumuşak ama özlü bir şeyler yere düşmüş gibi sesi gürültüyle döşemeye çarpmıştı. «Yalan bu, tümü yalan!»

«Evet, yalan,» diye yineledi Saşa ve yine çabuk çabuk, anlaşılır biçimde konuşmaya başladı. Bazan alnına dokunuyor, parmaklarına bakıyor, onları dizlerine sürtüyordu. Sözcüklerinin de kendisi gibi bir çürük kokusu taşıdığını duyuyordu. Yevsey. Ajanın söylediği her şeyi anlıyor ama söylediklerinin, kafasındaki korkunç ölüm sahnesi resmini silmediğini, gerçekte de silemeyeceğini duyuyordu.

Herkes susuyordu; arada bir başlarını sallıyor, birbirlerine bakmaktan kaçınıyorlardı. Oda sessizdi, kasvetliydi. Saşa'nın sözleri uzun süre başları üzerindeki havada dolaşıyor, kimseye dokunmuyor gibiydi.

«Halkın aldatılmış olduğu biliniyorsa, neden öldürüldüler?» diye beklenmedik bir soru ansızın patladı Melnikov'dan.

Saşa, «Salak!» diye haykırdı. «Diyelim ki sana karının sevgilisi olduğumu söylediler, sen de kafayı çekip, bıçakla kapıma dayandın, ne yapabilirim ben? Sana yalan söylemiş olmalarına, benim suçsuz olmama karşın, 'Bıçaklardım,' desene haydi!»

Melnikov ayağa kalktı, kendine çeki düzen verdi, haykırdı, «Ulumayı kes, pis köpek!»

Bu sözler üzerine Yevsey'i tepeden tırnağa bir titreme aldı, yanında oturan, ince, güçsüz Viekov, korkuyla fısıldadı, «Ah, tanrım! Tutun onu!»

Saşa dişlerini gösterdi, elinin birini cebine soktu, çıkardı. Tüm ajanlar - oda kalabalıktı - sessizce, kıpırdamadan oturuyorlar, Saşa'nın eline bakıyorlardı. Melnikov, şapkasını salladı, ağır ağır kapıya yürüdü.

«Senin tabancandan korkmuyorum.»

Ardından kapıyı çarparak, kapadı. Viekov, kilitlemek için kalktı, yerine döndüğünde, «Ne tehlikeli adam!» dedi.

«Demek ki,» diye sürdürdü konuşmasını Saşa, cebinden bir tabanca çıkarıp, inceleyerek. «Yarın sabah, her biriniz, işe başlayacaksınız, duydunuz mu? Şimdi artık eskisinden daha çok yapılacak şey olduğunu da kafanızdan çıkarmayın. Bazılarımız Petersburg'a gidecek. İlki bu. İkincisi de, şimdi artık, gözlerinizi, kulaklarınızı dört açmak zamanı geldi çünkü herkes, olanlar üzerine her tür saçmalığı geveleyecektir. Devrimciler, eskiden olduğu gibi sözlerini sakınmayacaklardır, anladınız mı?»

Yakışıklı Grokhotov, derin bir soluk aldı, «Şu Japonlar üzerine söylenenler doğruysa... öyle büyük paralar dönüyorsa... herşey açıklanır elbette.»

«Biraz açıklamayla, tüm bunlara anlam verilebilir,» dedi biri.

«Herkes bu ayaklanmayla ilgili.»

Sözcükleri, cansız ve gergindi.

«Tamam, işte artık, ne yapacağınızı, ayaklananlara nasıl karşılık vereceğinizi biliyorsunuz,» dedi Saşa öfkeyle. «Eğer eşeğin biri anırmaya başlarsa, yakalayın boynundan, polis ça-

ğırın, doğru karakola yollayın. Böyle kişilere ne yapılacağını bilir onlar. Hey, Viekov, biriniz, zili çal, soda iste!»

Yakov Zarubin zile koştu.

Saşa ona baktı, dişlerini göstererek, «Küçük köpek, demin seni susturdum diye bana kızma...» dedi.

«Kızmadım...»

«E-e-eve-e-t,» diye Grokhotov dalgınlıkla, ağır ağır söylendi. «Ama onların da bir güç olduğunu yadsıyamazsın. Herşeye karşın yüz binlerce kişiyi ayağa kaldırmak pek de kolay iş değil...»

«Salaklık hava denli hafiftir, ayağa kaldırılması kolaydır,» diyerek susturdu onu Saşa. «Bunu yapacak paraları vardı. Bana öylesine çok parayı ver de göstereyim sana tarihin nasıl yeniden yazılacağını.» Saşa kötü kötü and içti, sedirden kalktı, tabancayı tutan, sarı, ince elini uzattı, gözlerini kıstı, tavana nişan alarak, dişleri arasından özlem dolu, ağlamaklı bir sesle bağırdı, «Ah, tanrım, göstereyim sana!»

Bu konuşma Yevsey'e bir yangının alevleriyle boğuşmaya çalışan bir kaç yağmur damlası denli etkin görünmüştü. Büyüyen korkuyu dağıtmamıştı, yıkım sezgisinin sessiz büyüyüşünü durduramazdı.

Tam bu sıralarda, insanlara karşı yeni bir davranış biçimi bilinçsizce gelişti Yevsey'in kafasında. Bir yandan, yüz binlerce kişinin varlıklı, güçlü Çara gidip, yardım isteyebilmek için sokaklarda toplanabileceğini, öte yandan bir bölümün de on binlerce kişiyi bu yüzden öldürebileceğini öğrenmişti. Eski Baca'nın, halkın yoksulluğu ve Çarın varlıkları konusunda söylediği herşeyi anımsadı, her iki tarafın da sırf korkuları nedeniyle böyle davrandıklarına inandı. Kimileri sürekli olarak yoksulluklarından, ötekilerse yoksul olmaktan korkuyordu.

Ne olursa olsun, halk, umutsuz yürekliliğiyle onu şaşırtmış, daha önce hiç bilmediği duygular uyandırmıştı içinde.

Şimdi her zamanki gibi göğsüne asılı küçük tablasıyla sokakta yürürken, yanından geçen birine yol vermek için özenle yana çekiliyor ya da kendini evlerin duvarına yapıştırıyordu;

insanların yüzlerine daha dikkatle. saygıya benzer bir duyguyla bakıyordu. Yüzler ansızın değişmiş, her biri daha değişik, kendine has özellikler taşır olmuştu; birbirleriyle daha yalınkat, daha istekli konuşuyor, daha çevik adımlarla, daha kararlı basarak yürüyorlardı.

BÖLÜM — 13

Üzerlerine bilgi toplamakla görevlendirildiği bir doktorun ve gazetecinin evine sık sık gidiyordu Yevsey. Doktorun yanında çalışan, Daşa adında bir hemşire vardı. Şişman, yuvarlak, gök mavisi gözleri, dolgun göğüsleri olan bu kadın, çok sevimli, sağlıklıydı. Yevsey, bu sıcak yürekli, genç yaratıktan hoşlanıyordu. Her zaman, beyaz ya da mavi, temiz bir giysi giyer, çıplak boynuna bir sıra boncuk takar, çabuk çabuk konuşur, ama arada bir sesi pek güzelleşirdi. Yevsey, onun sıcak çavdar ekmeği koktuğunu düşünüyor, köyünden söz etmesini severek dinliyordu.

Onu ilk kez, Saşa ayaklanmanın nedenini açıkladıktan beş gün sonra gördü. Aşçının odasında bir yatakta oturur buldu. Yüzü şişman, alt dudağı gülünç bir biçimde dışarı fırlamıştı.

Asık suratla, «Günaydın,» dedi. «Hiç bir şey istemiyoruz. Gidebilirsin. Bir şey istemiyoruz.»

«Beyleriniz sizi üzdü mü?» diye sordu Yevsey. Durumun böyle olmadığını duymasına karşılık, bu soruyu sormanın işi gereği olduğunu düşünüyordu. Sonra da etkileyici biçimde içini çekip, «Yaşamınız boyunca onlara çalışıyorsunuz...» dedi.

İnce, sinirli bir kadın olan aşçı ansızın, «Kız kardeşinin kocası öldürüldü, kardeşi de öylesine kırbaçlandı ki hastahaneye kaldırılması gerekti,» diye bağırdı.

Yevsey, yumuşak bir sesle, «Petersburg'da mı?» diye sordu.

«Evet, elbette.»

«Neden?»

«Kim bilir niye öldürdüler hepsini, canavarlar!»

Maşa derin bir soluk aldı, düşünceli düşünceli söylendi.

«Ah, tanrım! Tam bir kitap kurduydu, sessiz bir adamdı, hiç içki içmezdi. Ayda kırk ruble kadar kazanırdı. Tanya'yı dövdüler, yakında da çocuğu olacak. Arkadaşını bacağından vurdular; hepsini sakatlayıp, öldürdüler, canavarlar! Tanrı da onların cezalarını verir!»

Darmadağın olmuş, acınası durumda, umutsuz bir öfkeyle çığlık attı, kendini yatağa fırlattı, buhran içinde titreyip, inleyerek, yüzünü yastığa gömdü.

Masadan sobaya, sobadan masaya yürüyüp, duran aşçı, «Dayısı mektup yazdı,» dedi. «Neler anlattığını bir duysan! Tüm sokak mektubu okuyor. Hiç kimse başını, sonunu anlamıyor. Halk, kutsal ikonlar ve rahiplerle, dine uygun olarak yürüyüşe geçti. Çara gidip, «Babamız, İmparatorumuz, bu denli çok memura gerek yok. Yaşamı bize zehir ediyorlar; vergilerimizi ödüyoruz ama açgözlülüklerinin sonu gelmiyor, hiç doymuyorlar, kanımızı içiyorlar!» demek istiyorlardı. Herşey dürüsttü, açıktı, bir aydır hazırlanıyorlardı. Polise söylenmişti herşey, onları durduran çıkmadı. Böylece de yola koyulup, yürümeye başladılar ama ansızın bir yerlerden askerler belirdi, ateş açtılar. Her yandan kuşatıp, vurmaya, sürmeye, atlarının nalları altında ezmeye başladılar! Çoluk cocuk hepsini! Bu kıyımı iki gün sürdürdüler. Düşünebiliyor musun?»

Keskin, katı sesi bir fısıltıya dönüşmüş, sobadaki yağın cızırtısı, çaydanlıkta kaynayan suyun öfkeli fokurtusu, ateşin tekdüze kükremesi, Maşa'nın iniltileri duyulabilir olmuştu. Aşçının sorusuna karşılık vermesi gerektiğini düşünerek, Maşa'yı avutmak isteyerek, Yevsey sakına sakına öksürdü, hiç kimseye bakmaksızın, «Tüm bu işlerin arkasında Japonların bulunduğunu söylüyorlar,» dedi.

Aşçı neredeyse alaycı biçimde, «Yaaa öyle mi?» diye bağırdı. «Japonlar, elbette, elbette Japonlar! Biz biliriz o Japonları, hepsi burada yaşar. Beylerimiz açıkladı bize onların kim olduklarını. Sen bir de kardeşimle konuş Japonları, hepsinin gerçek adlarını bilir o. Japonlar değil, alçaklar var bu işin arkasında!»

Melnikov'un söylediklerinden Yevsey, aşçının kardeşi Metvey Zimin'in bir mobilya fabrikasında işçi olduğunu, yasak ki-

taplar okuduğunu biliyordu. Şimdi ansızın, kardeşinin politik güvenilmezliğini polisin bildiğini aşçıya söylemek isteği sardı içini. Ama tam o anda Maşa yataktan atladı, saçlarını düzeltirken, «Doğru dürüst bir açıklama bulamadıklarından Japonları ortaya atıyorlar!» diye bağırdı.

«Alçaklar!» dedi aşçı, ağır ağır. «Dün pazarda, biri daha Japonları geveliyordu, ağzında. Yaşlı bir adam da dinliyordu, bir duysaydın neler söylediğin, generallere, bakanlara, hatta Çara. Gerçekten, ağzına geleni söyledi! Hayır, halkı kandıramazlar!»

Klimkov, yere bakıyor, susuyordu. Aşçıya, kardeşinin izlendiğini söyleme isteği sönmüştü. Şimdi ölenlerin hepsinin, bu iki kişi denli şaşkın ve «Ne diye oldu tüm bunlar? Ne için?» diye soran yakınlar bıraktıklarını düşünüyordu arkalarında. Ağlıyorlar, içlerinde bir nefreti, öldürenlere ve onları haklı çıkarmaya çalışanlara karşı korkunç bir nefreti büyütüyorlardı. İçini çekerek, «Korkunç bir şey olmuş,» dedi. «Ama ben askerleri korumak zorundayım...» diye düşündü.

Maşa, mutfak kapısını ayağıyla itip, çıktı. Kapıya uzun uzun bakıp, «Umutzuzluk içinde Maşa,» diyen aşçıyla yalnız kaldı Yevsey. «Sütü bile kesildi. Üç gündür çocuk emziremiyor. Baksana bana, satıcı, perşembe onun doğum günü, benim de, diyelim sen konuk olarak gelip, bir armağan verse ona, küçük bir armağan, bir dizi boncuk, örneğin, nasıl olur? Belki biraz düzelir, bunu yapmak da bir görev, bazan.»

«Teşekkür ederim, gelirim.»

Klimkov, kafasında kadının söylediklerini tartarak, ağır ağır yürüdü. Konuşması öylesine gürültülü, öylesine kendine güvenliydi ki, kişi, anlattıklarının kendi duyguları değil de başkasının duyguları olduğunu hemen anlıyordu. Maşa'ya gelince, onun acısı hiç dokunmamıştı Yevsey'e. Ne olursa olsun, bunun, yaşamın genel akışı içinde alışılmış dışı, çok yüreklice bir şey olduğunu duyuyordu. Yevsey, ayaklanmayı kendine göre açıklıyordu: insanları birbirlerine karşı çıkmaya iten şey korkuydu, silahlanmış ve korkudan çılgına dönmüş olanlar, silahsız ve umutsuzluktan çılgına dönmüş olanları ortadan kaldırmışlardı. Ama nasılsa bu açıklama ona gerekli düşünce huzurunu getirmi-

yordu. Duyduklarından ve gördüklerinden, insanların, korkunun pençesinden kurtulmaya başladıklarını, inatla suçluları aradıklarını, bulduklarında da yargıladıklarını anlıyordu. Her yerde, binlerce gizli bildiri ortaya çıkıyor, Petersburg'daki kanlı günleri anlatıyor, Çara lanetler savuruyor, yöneticilerine inanmamalarını söylüyordu halka. Yevsey, bu bildirilerden bazılarını okumuştu. Dillerini pek anlamamakla birlikte, içlerinde tehlikeli bir şeyler, zorla yollarını açıp, yüreğine giren, onu yepyeni bir korkuyla dolduran bir şeyler olduğunu sezmişti. Bir daha da okumamaya karar verdi.

Bildirilerin basıldığı yayın evini bulmaları, onları dağıtanları yakalamaları üzerine kesin buyruklar verilmişti. Saşa, sövgüler yağdırıyordu, bir kez de belirsiz bir aşağılama yüzünden Viekov'u tokatladı. Filip Filippoviç, ajanları odasına çağırıyordu, akşamları, olayları tartışmak için. Genellikle odanın ortasındaki masanın önünde oturuyor, ellerini masaya koyuyor, uzun parmaklarıyla, usulca, kalemlerle, kağıtlarla oynuyordu. Parmaklarındaki bir sürü taş, değişik renklerde parlıyordu. Kara sakalının altından, büyük, sarı bir madalya ışıldıyordu. Kısa boynunu ağır ağır oynatıp, duvarın kıyısında, bir boyun eğiş ve suskunluk içinde oturan tüm kişilerin yüzlerine, mavi, dipsiz gözlüklerinin ardından bakıyordu. İskemlesinden hemen hiç kalkmıyordu. Şişko, beyaz, ağır yüzü, bir resim gibiydi; sakalı yapaydı sanki. Sustuğu zaman etkileyiciydi ama törpülenen demir gibi cızıltılı, ince, çınlayan sesiyle konuşmaya başlar başlamaz, kara pelerini, madalyası, değerli taşları, sakalı, başkasınınmış gibi görünüyordu. Kimi zaman Yevsey, önünde akıllıca kurulmuş bir kuklanın oturduğunu, onun arkasından da büzülmüş, cüce gibi küçük bir şeytanın saklandığını düşünürdü. Biri, tutup da kuklaya bağırırsa, şeytan korkacak, bir çığlıkla yerinden fırlayıp, camdan atlayacak sanıyordu.

Ama Filip Filippoviç'ten korkuyor, mavi gözlüklerin ardındaki kararlı bakışları üzerine çekmemek için elden geldiğince ondan uzakta oturuyor, kıpırdamamaya çalışıyordu.

«Baylar,» diyen, ince sesi havada titrer, Yevsey'in yüreğini soğuk, çelik bir sonda gibi gıdıklardı. «Söylediklerimi aklınızdan çıkarmayın. Hepiniz, tüm kafanızı, tüm ruhunuzu, gizli

ve hain düşmanla savaşmaya vermelisiniz. Ana yurdumuz Rusya'nın korunması savaşında her yol geçerlidir. Devrimciler, yollarını titizlikle seçmezler; adam öldürmekten kaçınmazlar. Onların ellerinde kaç arkadaşınızın yok olduğunu anımsayın bir. Size öldürmenizi söylemiyorum. Adam öldürmek için akıllı olmaya gerek yoktur. Her hangi bir aptal da öldürebilir. Yasalar sizden yana. Siz yasalara karşı çıkanlarla savaşıyorsunuz. Onları dağıtmak suçtur. Onlar dağıtılmamalı, zehirli tohumlar gibi hep birlikte yok edilmelidir. Büyüyen devrimi bastırmanın en iyi yolunu siz kendiniz bulmalısınız. Çarımız ve ülkemiz istiyor bunu sizden.» Yüzüklerini incelediği bir duraklamadan sonra sürdürdü konuşmasını. «Görevinize kendinizi çok az veriyorsunuz, onu çok az seviyorsunuz. Örneğin eski devrimci Saydakov'u elinizden kaçırdınız. Onun bu kentte üç buçuk ay kaldığını biliyorum ben. İkinci olarak da, bu zamana dek yayın evini hala bulamadınız.»

Birisi aşağılanmış bir ses tonuyla, «Ajan provakatörler olmadan çok zor bu,» demek yürekliliğini gösterdi.

«Sözümü kesmeyin, lütfen. Ben de biliyorum neyin kolay, neyin zor olduğunu. Bu güne dek haince eğilimleri olduğu bilinen bir çok kişi üzerine yeterli ip ucu toplamayı beceremediniz; onları tutuklayabilmemiz için gerekli zemini hazırlayamadınız.»

Piotr, gülerek, «Zemin olmadan tutuklayın, öyleyse» dedi.

«Şakanın sırası mı? Ben ciddi konuşuyorum. İp ucu olmadan tutuklarsak, yine salıvermemiz gerekir. Hepsi bu. Ve siz Piotr Petroviç, uzun süre önce bana bir söz vermiş olduğunuzu anımsamanızı isterim. Unuttunuz mu? Siz de Krasavin, sizi teröristlerin yuvasına götürebilecek birini tanıdığınızı söylemiştiniz. Haydi bakalım, ne çıktı o işin sonunda?»

«Adam dolandırıcının biriydi. Ama biraz daha bekleyin. Ben ne yapılması gerektiğini bilirim,» dedi Krasavin, soğuk kanlılıkla.

«Evet, her neyse, ona hiç kuşkum yok ama hepinizden daha istekle çalışmamız, ortaya bir şeyler çıkarmamız gerektiğini anlamanızı istiyorum.»

Kimi zaman konuşmaya başladı mı, soluk bile almadan, durgunlukla, aynı ses tonuyla bir saat susmazdı. Değişik biçimde söylediği tek sözcük, «malısınız,» olurdu. Sanki Yevsey'in boynuna dolanır, onu boğardı. Camsı bakışının mavi parıltısı, dinleyicileri her süpürüşünde, söylenen bu, «malısın» lar sonunda tüm odayı doldurana dek yinelenirdi.

Böyle toplantılardan sonra ajanlar bir birlerine döner, «Ha, haa, evet, kendisi de yahudi dönmesidir, bir bakmak yeter!» derlerdi.

«Geçen yıl başında maaşına altı yüz ruble artış geldiğini söylüyorlar.»

Zaman zaman da, yakışıklı, şık giyimli Leontyev, Filip Filippoviç'in yerine konuşurdu. Hiç oturmaz, elleri ceplerinde, herkesin yol vermesini isteyerek, önlerinden geçip, bir aşağı bir yukarı yürürdü. Çatık kaşlı, düzgün yüzünde, soğuk, titiz bir anlam vardı, ince dudakları isteksizce kıpırdar, gözleri hiç görünmezdi.

Bazan da Yasnogurski adında bir adam gelirdi Petersburg'dan. Ufak tefek, geniş omuzlu, dazlak kafalı, göğsünde nişanlar olan biriydi. Kocaman bir ağzı, sarkık yüzü, iki küçük taş gibi katı gözleri, uzun elleri vardı. Konuşurken, gürültüyle dudaklarını şaklatır, büyük büyük andlar içer dururdu. Bir cümlesi özellikle Yevsey'i etkilemiş, belleğine kazınmıştı. «Halka, 'Siz değişik bir yaşama, daha kolay bir yaşama biçimi düzenleyebilirsiniz,' diyorlar. Ama yalan söylüyorlar, arkadaşlar. İmparatorumuz, çarımız ve Kutsal Kilisemiz düzenler yaşamı, halksa hiç bir şeyi değiştiremez. hiç bir şeyi.»

Tüm konuşmacılar aynı şeyi söylüyorlardı; polis daha ateşli, daha ciddi çalışmalıydı çünkü devrimciler gittikçe güçleniyordu. Kimi zaman da çarlardan, onların nasıl iyi ve akıllı olduklarından, yabancı ülke halklarının onlardan nasıl korktuklarından, nefret ettiklerinden çünkü onların her zaman diğer ulusları yabancı boyunduruğundan kurtardığından söz ediyorlardı...: Bulgarları, Sırpları, Türk sultanlarından, Türkmenleri İran şahından, Mançuryalıları Çin imparatorundan kurtarmışlardı. Almanlar, İngilizler, Japonlar bu işten hoşlanmıyorlardı. Rusya'nın kurtardığı bu ülkeleri kendileri ele geçirmek

istiyorlardı. Ama çarın buna izin vermeyeceğini bildiklerinden, ondan nefret ediyor, her kötülüğü yapmak istiyor, Rusya'da bir ayaklanma çıkarmaya çalışıyorlardı.

Yevsey, bu konuşmaları dinlerken, Rus halkından söz edileceği, niçin herkesin, korkunç ve kaba olduğunun, niçin birbirlerine işkence etmekten hoşlandıklarının, böylesine tedirginlikle, rahatsız yaşadıklarının açıklanacağı zamanı beklerdi. Bu korkunç yoksulluğun, bu dünya çapında korkunun, her yandan yükselen kızgın kükremelerin nedenini duymak istiyordu. Ama böyle şeylerden söz eden yoktu.

Böyle bir toplantıdan sonra, birlikte sokakta yürürlerken Viekov, «Demek ki güçleniyorlar,» dedi. «Duydun mu? Bu işin nasıl böyle olduğunu anlamak olanaksız. Yer altında yaşayan gizli kişiler var, ansızın karışıklık çıkarıp, yaşamlarını sarsıyorlar herkesin. Güçlerini nereden aldıklarını anlamak çok zor.»

Melnikov, şimdi her zamankinden daha huzursuz, daha suskundu. Zayıflamıştı, dağınıktı. Günün birinde yumruğuyla dizine vurup, «Gerçeği bilmek istiyorum,» diye bağırdı. «Nasıl öğrenebiliriz gerçeği?»

Maklakov, kızgınlıkla, «Ne oluyor?» diye sordu.

«Ne mi oluyor? İşte bu oluyor: anladığım kadarıyla, bir bölüm görevli, yani bizler, gücünü yitirmiş durumda. Şimdi halk karşısında güçlenen başka bir bölüm var; işte bu denli yalınkat.»

«Ve sonuç da - saçmalık!» dedi Maklakov, gülerek.

Melnikov, ona bakıp, içini çekti, «Yalan söyleme Timofey Vasilyeviç. Yalan söylüyorsun, biliyorsun. Akıllı bir adamsın ama yalancısın.»

Devrimciler üzerine konuşmalar Klimkov'un belleğine gömülüyor, orada güçsüz düşüncelerin büyümesi için ince, yeni bir toprak katı oluşturuyordu. Bu düşünceler onu altüst ediyor, usulca, bilinmeyen bir bölgeye çekiyordu.

BÖLÜM 14

Maşa'nın doğum gününe giderken, Yevsey'in aklına, «Bu gün marangozla tanışacağım. Devrimci o,» düşüncesi geldi.

İlk konuk Yevsey'di. Maşa'ya bir dizi mavi boncuk, Anfissa'ya da pembe bir tarak verdi. Armağanları, ikisi de çok beğenmişlerdi, Yevsey'e çay sundular, içki sundular. Dolgun, beyaz boynunu eğerek, Maşa, onun yüzüne incelikli bir gülümsemeyle baktı, gözleri sıcacık okşadı yüreğini. Anfissa, çayı koyarken, «Haydi bakalım, küçük satıcı, senin düğününü ne zaman kutlayacağız?» diye sordu.

Tedirginliğini gizlemeye çalışan Yevsey, içtenlikle, «Evlenme kararını hiç bir zaman veremem ben. Çok zor bir şey bu,» dedi.

«Zor mu? Ah, seni ürkek adam! Duyuyor musun, Marya? Evlenmenin zor olduğunu söylüyor.»

Maşa göz ucuyla Yevsey'e bakıp, aşçının gülüşüne karşılık olarak gülümsedi.

«Belki de zor sözcüğünün onun için başka bir anlamı vardır.»

Yevsey, başını kaldırarak, «Evet, var,» dedi. «Görüyorsunuz ya, kişinin yürek yüreğe yaşayabileceği, korkmadan yaşayabileceği birini bulması zor demek istiyorum... Yani güveneceğiniz bir kişiyi.»

Maşa, yanına oturdu. Çocuk, göz ucuyla onun boynuna, göğüslerine bakıp, içini çekti.

«Onlara nerede çalıştığımı söylesem mi?» diye düşündü. Bu tasarısından ötürü korkarak, bastırmaya çalıştı.

Sesini yükselterek, çabuk çabuk sürdürdü, «Eğer kişi yaşamı anlayamazsa, onun için yalnız kalmak daha iyidir.»

Bir bardak daha içki dolduran Maşa, «Yalnız kalmak da zordur,» dedi. «İç bakalım.»

Yevsey, üzerinde hiç bir baskı olmaksızın, açıkça konuşmak istiyordu onlarla. Onu istekle dinlediklerini gördü; iki bardak içkinin de yardımıyla bu ona coşkunluk vermişti. Ama, gazetecinin temizlikçisi Liza tam bu anda içeri girip, Maşa'nın ve Anfissa'nın dikkatini üzerine çekti. Gözünün biri yana kayan, canlı, saçlarını özenle tarayıp, şık giyinen bu kız, güzel ve utanmasız görünüyordu.

«Şu bizimkiler yemeğe konuk çağırmışlar, benim gitmemi de istemiyorlar,» dedi, otururken. «Ama ben, 'Hayır, hayır,' dedim, 'Sizin ne yaptığınız beni ilgilendirmez ya...'»

Klimkov, ansızın görevini anımsayarak, kurulmuşcasına, «Çok konuk gelecek mi?» diye sordu.

«Ah, evet! Ama ne konuklar! Eline beş para sıkıştıracak biri çıkmaz içlerinde. Yıl başında bile onlardan alabildiğim tek armağan iki ruble, otuz kopek oldu.»

«Belki de varlıklı değillerdir, ha?» diye sordu Yevsey.

«Varlıklı mı? Ah, hayır! Hepsinin lastik pabuçları delik içinde.»

«Kim onlar? Nerelerde çalışırlar?»

«Değişik yerlerde. Kimileri gazetelere yazı yazar, kimileri daha öğrenci. Ah, öğrencilerden biri öyle yakışıklı ki! Kara kaşlar, kıvırcık saçlar, küçük bir bıyık, beyaz, düzgün dişler - ve yaşam dolu. Kısa süre önce Sibirya'dan geldi; avcılıktan konuşup, durur.»

Yevsey, Liza'ya bakıp, başını eğdi. «Sus,» demek istiyordu. Ama onun yerine alçak bir sesle, «Sürgün, sanırım?» diye sordu.

«Kim bilir? Bizim beyle, hanımı da sürgünmüş, polis söyledi.»

«Evet, aslında, bugünlerde kim sürgün değil ki?» diye bağırdı aşçı. «Bir zamanlar, bir mühendisin evinde çalışırdım. Adı Popov'du, varlıklıydı, evi, atları vardı, evlenme hazırlığı içindeydi. Derken, ansızın bir gece, polis gelip, tutukladı. Doğru Sibirya'ya yolladılar.»

«Bizim beyleri eleştiremem ben,» dedi Liza. «Hiç eleş-

tiremem. Doğru kişilerdir onlar. Hiç kötü söz söylemezler. Ötekiler gibi de aç gözlü değillerdir. Herşeyi bilir, herşey üzerine konuşurlar.»

Yevsey, çaresizlikle, Maşa'nın pembe yanaklarına baktı, «Başka bir zaman gidip, şunun beyini araştırsam iyi olur...» diye düşündü. «Ama burada kalmayı öyle istiyorum ki... Şu kız da konuşmayı bir kesse, küçük salak!»

Maşa gururla, «Bizim bey de herşeyi anlar,» dedi.

Liza büyük bir coşkuyla, «Şu iş olduğunda, yani Petersburg'daki durum ortaya çıktığında,» diye başladı, «bütün gece oturup, konuştular.»

«Evet, bizim beyle, hanım da size gitmişlerdi,» dedi Maşa.

«Ev, insan doluydu. Konuştular, bildiriler yazdılar, biri ağladı bile, yemin ederim ağladı!»

«Ağlanacak çok şey var,» diye içini çekti aşçı.

«O adam başını elleri arasına alıp, 'Zavallı Rusya,' diye ağladı. Ona su verdiler. Ben bile acıyıp, ağlamaya başlamıştım.»

Maşa, yabanıl gözlerle çevresine bakındı.

«Ah, tanrım, kız kardeşimi düşündüğüm zaman!» Ayağa kalkıp, aşçının odasına girdi. Kadınlar, anlayışlı gözlerle onun gidişini izliyorlardı. Klimkov, bir kurtuluş duygusuyla içini çekip, sıkılıyormuş gibi yaparak, kurulmuşcasına sordu, «Kime yazdılar o bildirileri?»

«İşte onu bilmiyorum,» diye yanıtladı Liza.

«Marya ağlamaya gitti,» dedi aşçı.

Kapı açıldı, aşçının kardeşi, öksürerek, girdi içeri.

Boynundan kırmızı atkısını çıkarırken, «Isırıcı bir soğuk var,» dedi.

«Öyleyse, bir içki al, bakalım!»

«Teşekkür ederim, alırım,» dedi. «Sağlığınıza, en iyi dileklerle!»

İnce, uzundu, acele etmeksizin, rahat tavırlarla dolaşıyordu. Sivri kafasına, açık renk sakalına uymayan çok ağırbaşlı bir sesi vardı. Yüzü, küçük, ince, alçakgönüllü, gözleri, büyük, açık kahverengiydi.

Yevsey, sessizce, marangozun elini sıkarken, «Bir devrimci,» diye düşündü. «Artık gitmem gerek,» dedi odadakilere.

Anfissa, elini yakalayarak, «Nereye?» diye bağırdı. «Biraz daha kal, şimdiden gidemezsin, değil mi? Bakın, ne güzel bir armağan verdi bana!»

Zimin, Yevsey'e bakıp, düşünceli düşünceli, «Dün bizim fabrikaya yeni bir sipariş geldi. Bir oturma odası, bir çalışma odası, bir de yatak odası. Bugünlerde tüm siparişler ordudan geliyor. Çaldıkları paralarla son modaya uygun yaşamak istiyor hepsi,» dedi.

Yevsey, tedirginlikle, «İşte buyurun,» diye geçirdi kafasından. «İçeri girer girmez başlıyor, hemen. Ah, tanrım!»

Sorusunun nereye götüreceğini düşünmeksizin, «Sizin fabrikada devrimci var mı?» diye sordu Zimin'e.

En duyarlı yerine dokunulmuşcasına Zimin, çabucak ona döndü, gözlerinin içine baktı. Aşçı yüzünü astı, alçak, yakınan bir sesle, «Şimdilerde, her yerde oldukları söyleniyor,» dedi.

«Akıllı olduklarından mı, yoksa akılsızlıklarından mı?» diye sordu Liza.

Marangozun, sert, araştıran bakışlarına dayanamayan Yevsey, ağır ağır başını eğdi.

Zimin, incelikli ama katı bir sesle, «Niye ilgilendiriyor bu seni?» diye sordu.

Yevsey, tedirginlikle, «Özel bir ilgim yok,» dedi.

«Neden soruyorsun öyleyse?»

«Özel bir nedeni yok,» dedi Yevsey; bir kaç dakika sonra da, «Konuşacak bir şeyler bulabilmek için,» diye ekledi.

Marangoz, gülümsedi.

Üç çift, göz kaskatı, kuşkuyla üzerine dikilmiş gibi geldi Yevsey'e. Rahatı kaçmıştı, acı birşeyler boğazını sızlatıyordu. Maşa, suçlu suçlu gülümseyerek, aşçının odasından çıktı. Ötekilerin yüzlerini görünce, gülümsemesi söndü.

«Ne oluyor?»

«Şarap yüzünden,» düşüncesi geçti Yevsey'in kafasından. Ayağa kalktı, sendeledi, «Sordum çünkü uzun zamandır,» dedi, «kız kardeşinize sizden söz etmek istiyordum.»

Zimin de ayağa kalktı. Yüzü buruşmuştu, sararmıştı.

«Benim üzerime ne söyleyecektin ona?» diye soğukkanlı bir üstünlük duygusuyla sordu.

Maşa'nın yavaş fısıltısı ulaştı Yevsey'in kulağına, «Ne oluyor bunlara?»

«Biliyorum,» dedi Yevsey. Döşemeden yükselmiş, tüy denli hafif boşlukta uçtuğu duygusu içindeydi. Olağan dışı bir açıklıkla herşeyi görüp, gözlemleyebiliyordu. «Bir Milli Emniyet ajanının sizi izlediğini biliyorum.»

Aşçı, iskemlesinde sallandı, korku ve şaşkınlıkla, «Matvey? Ne demek oluyor bu? diye bağırdı.

Güven veren bir tavırla, elini ona uzatan Zimin, «Bekle,» dedi. «Bu ciddi bir iş.» Kesin, sert bir sesle, Yevsey'e, «Bana bak, delikanlı, artık evine gitmelisin,» dedi. «Ben de gidiyorum. Paltonu giy.»

Yevsey, gülümsedi. Hala kendini bomboş, hafif duyuyordu, çok hoş bir duyguydu bu. Oradan nasıl uzaklaştığını güçlükle anımsayabildi ama hepsinin suskunluk içinde kaldıklarını, hiç birinin onu geçirmediğini, «Güle güle,» demediğini unutmadı.

Sokakta, Zimin, omuzuna bir dirsek vurup, açık, alçak bir sesle, «Artık kız kardeşimi göremeye gitmeni istemiyorum,» dedi.

«Neden? Sizi kırdım mı?» diye sordu Yevsey.

«Kimsin sen?»

«Satıcı.»

«Nasıl oluyor da benim izlendiğimi biliyorsun?»

«Arkadaşım söyledi.»

«Ajan mı?»

«Evet.»

«Sen de ajansın, değil mi?»

«Hayır,» dedi Yevsey. Ama Zimin'in ince, solgun yüzüne bakınca, sesinin soğuk kanlı, tekdüze çınlamasını anımsadı, hiç çaba göstermeksizin düzeltti yalanını, «Evet, öyleyim.»

Bir kaç adım konuşmadan yürüdüler.

Zimin, ansızın durarak, «Haydi, çek, git bakalım,» dedi. Sesi yumuşaktı, yabanıl biçimde başını sallıyordu. «Git diyorum sana!»

Yevsey, bir çite yaslanıp, kırpışan gözleriyle adama baktı. Zimin de ona bakıyordu, sağ elini salladı, sonra.

Yevsey, şaşkınlık içinde, «Ama görmüyor musun,» dedi, «sana yalnızca gerçeği söyledim, izlendiğini söyledim...»

«Eee, ne olmuş»

«Sen de bana kızıyorsun.»

Zimin ona doğru eğilip, fısıltılı seslerle, öfkeyle konuştu. ««Evet, pis herif, canın cehenneme! Senin yardımın olmadan da izlendiğimi biliyordum. Ne olacak, yani? İşin iyi gitmiyor mu yoksa? Beni satın alıp, arkamdan beni kullanarak arkadaşlarımı ele vereceğini mi sanıyorsun? Seni aşağılık yaratık! Yoksa kendi bilincini temize çıkarmak için mi yaptın? Cehennemin dibine git, ve işte bir kez daha söylüyorum, git, yoksa kemiklerini kıracağım!» Yevsey, gücünü toplayıp, uzaklaştı.

Arkasından nefret dolu bir fısıltıyla, «İğrenç yaratık!» dediğini duydu.

Klimkov, arkasını dönüp, yaşamında ilk kez, sesinin tüm gücüyle birine sövdü, «İğrenç yaratık sensin!» diye bağırdı. «Seni köpoglu köpek!»

Zimin. karşılık vermedi. Ayak sesleri duyulmuyordu. Bir yerlerden, bir kızağın karda çıkardığı gıcırtılar, demirin taşa sürtünmesinden doğan sesler geliyordu.

Ağır ağır kaldırımda yürüyen, Klimkov, «Oraya dönmüştür,» diye düşündü. «Söyleyecek onlara. Maşa, kızar bana...» Tükürdü, bir türkü mırıldanmaya başladı. Sonra yine bir sokak lambasının önünde durdu, bir yerlerden, bir avuntu bulması gerektiğini duyuyordu.

«İşte ben yürüyorum, canım isterse türkü de söylerim. Polis beni duyar da, 'Ne diye burada bağırıyorsun?' diye sorarsa, ona Milli Emniyet kartımı gösteririm. 'Ah, bağışlayın beni,' der polis. Ama marangoz türkü söyleyecek olsa, hemen karakolda alır soluğu: 'Böylesine huzuru bozamazsınız!' «Klimkov, gülümsedi, karanlığa baktı. «Evet, dostum, senin türkü söyleme olanağın yok.»

Ama bu, ona aradığı güvenceyi veremedi. Yüreğinde bir eziklik duygusu vardı, ağzına yapışmış acı bir tat, gözlerinde yaşların birikmesine neden oluyordu. Türküsünü sürdürdü yine

ama bu kez gözlerini sımsıkı kapamış, ciğerlerinin olanca gücüyle bağırıyordu. Oysa hiç bir şeyi değiştirmedi bu. Kuru, diken diken yaşlar, göz kapaklarından süzülüyor, yanaklarını üşütüyordu.

Hala yürekli tavırlar takınmaya çalışarak, alçak sesle, «Arabacı!» diye bağırdı. Ama kızağa oturunca, ansızın içindeki gerilimin azaldığını, gevşediğini duydu. Başı önüne düştü, iki yana sallanarak, mırıldandı, «Bir insana davranmanın çok iyi biçimi - çok iyi - teşekkür ederim! Ah, siz iyi insanlar, akıllı insanlar.»

Böylesine kendine acıma duygusuna dalıp, gitmek, oldukça haz veriyordu. Çocukluğunda sık sık duyduğu, tatlı bir uyuşuklukla dolduruyordu yüreğini. Öteki kişilerin gözünde bir kahraman, kendi gözündeyse özellikleri olan bir kişi gibi görünmesine yol açıyordu, bu.

BÖLÜM 15

Ertesi sabah, Yevsey, kaşlarını çatmış, tavana bakıp, umutsuzlukla, bir gün önce olanları düşünerek, yatağında uzanıyordu. «Hayır, izlemem gerekenler hiç de başkaları değil,» diye düşündü. «Ben kendimi izlemeliyim.» Bu düşünce ona yabansı göründü. «Neden? Öyleyse ben kendi kendimin düşmanı mıyım?»

Tembel tembel giyinmeye, o günkü görevini düşünmeye zorladı kendini - bir fabrika bölgesinde görevliydi.

Güneş parlıyordu, çağıldayan sular, çatılardan dökülüyor, pis karı sürükleyip, götürüyordu. İnsanlar, çabuk çabuk, mutlulukla yürüyorlardı. Lenten kilisesinin incelikli çanları, ılık havada usul usul çalıyor, seslerden oluşmuş enli bir kurdela yumuşaklıkla savruluyor, kentten, açık mavi boşluğa doğru süzülüyordu.

«Kırlarda bir yerlere, tarlalara gidebilseydim!» diye düşünen Yevsey, fabrika bölgesinin dar sokaklarına giriyordu.

Dört bir yanında kırmızı, acımasız duvarlar yükseliyordu; başının üzerindeki gökyüzü, dumandan kirlenmiş, sıcak yağ kokusuyla dolmuştu hava. Tümüyle sevimsiz bir görünüşü vardı, insanların çalıştığı, duman karası fabrika dizilerinin bitmez tükenmezliği hemen gözleri yoruyordu.

Klimkov, bir içki evine girdi, camın yanında küçük bir masaya oturdu, bir çay söyleyip, genel konuşmaları dinlemeye başladı. Pek kalabalık değildi, ama herkes işçiydi, yemek yiyip, içki içerken, tembellikle bir iki sözcük ediyorlardı. Köşede bir yerlerden, yürekli, genç bir ses duyuldu, «Bir düşün bakalım, tüm bu paralar nereden geliyor?»

Yevsey, tedirginlikle döndü. Varlıklılar üzerine konuşanları

sık sık duyuyor, bu konuşmalar her zaman içinde bir tür sıkıntılı şaşkınlık uyandırıyordu. Böyle konuşmaya yönelten şeyin açgözlülük ve kıskançlık olduğunu düşünüyordu. Aynı zamanda bir görevli olarak da bu sorunların özellikle çekinceli sayıldığını biliyordu.

«Çalışman karşılığında eline hiç bir şey geçmiyor, aldığın herşey içinse dünyanın parasını ödüyorsun. Değil mi? Tüm varlık bizim almamız gereken paradan toplanıyor. Örneğin...»

«Hepsi nasıl da açgözlü, nasıl eli sıkı,» diye düşündü Yevsey. «Dün gece nasıl da açgözlülükle boncuklarımı kaptı Maşa... beş para etmez hiç birisi... Ve kardeşi de beni dövmedi çünkü yalnızca polis çağıracağımdan korktu... Beni evden attılar ama armağanlarımı geri vermediler... domuzlar...»

Diğerlerini eleştirmekten gelen, doyurucu acı içine tatlı tatlı dalıp, giderek, hiç bir şey duymaz, hiç bir şey görmez oldu. Ansızın yanı başında yürekten bir ses çınladı, «Vay, vay, bakın hele, Yevsey Klimkov bu!»

Aceleyle başını kaldırıp, karşısında kıvırcık saçlı, tanımadığı bir genç gördü.

«Tanımadın mı beni? Anımsamıyor musun Yakov'u? Kuzeniz biz.»

Gülerek masaya oturdu. Gülüşü, anılardan, kiliseden, sessiz ırmak kıyısından, yangından, demircinin konuşmalarından ılık bir bulut içine sarmıştı Yevsey'i. Tedirginlik içinde sessizce gülümseyerek, ürkekçe sıktı kuzeninin elini.

«Tanımadım seni.»

«Şaşmam!» diye bağırdı Yakov. «Kentlerde, öyle çok yeni şey doluyor ki insanın kafasına, eskilere hiç yer bırakmıyor, belleği zayıflıyor. Ama ben seni tanıdım, hemen! Hiç değişmemişsin... İşlerin nasıl gidiyor?»

Klimkov, sakınarak, yanıtladı. Bu karşılaşmanın neden çekinceli olacağını duyduğunu anlamıyordu. Ama Yakov, ikisinin yerine de konuştu. Elden geldiğince çabuk bitirmesi gerekliymiş gibi, bir solukta köyü anlatıverdi. İki dakika içinde Yevsey'e, babasının kör olduğunu, annesinin hastalığını, üç yıldır kentte olduğunu, bir fabrikada çalıştığını anlatmıştı.

«İşte tüm öyküyü dinledin.»

Kalın, göze batar bir kurum tabakasına bulanmıştı; yüksek sesle konuşuyor, giysileri yırtık olmasına karşın, varlıklı bir hava taşıyordu üzerinde. Klimkov, meraklı bir beğeniyle baktı ona; hiç kötülük düşünmeksizin, bu güçlü çocuğun kendisini kaç kez dövmüş olduğunu anımsadı ve hemen ardından, «Belki o da devrimcidir,» diye merakla düşündü.

«İşlerin nasıl gidiyor?» diye yineledi Yakov.

«Ya senin?»

«İş zor, yaşam yalınkat. Gerçekten de yapılacak öyle çok şey var ki - yaşamak içinse hiç zaman yok. Tüm gününü, tüm yaşamını iş veren alıyor, sana yalnızca dakikalar kalıyor. Bir kitap okuyacak zaman bile yok. Hep tiyatroya gitmek istiyorum ama o durumda ne zaman uyuyacağım? Sen kitap okuyor musun?»

«Ben mi? Hayır.»

«Elbette, senin de zamanın yoktur. Ama ben az da olsa bir şeyler okuyacak zaman buluyorum. Öyle olağanüstü kitaplar var ki burada! Birini okumaya başlıyorsun, sevgilinin kollarındaymışcasına uzaklara alıp, götürüyor seni. Doğru söylüyorum! Kızlarla aran nasıl? Şansın iyi mi?»

«Pek kötü değil,» dedi Yevsey.

«Bana karşı çok iyiler! Buradaki kızlar da - ah, evet, çok hoşlar! Tiyatroya gidiyor musun?»

«Eh, işte ara sıra.»

«Ben çok seviyorum. Sanki yarın ölecekmişim gibi hepsini yutuyorum. Müzik dinlemeye bayılıyorum, örneğin... Sonra hayvanat bahçesi - işte olağanüstü güzel bir yer daha sana.»

Yakov'un yanaklarının coşkudan kızarması, kara pislik tabakasının altından bile görünüyordu. Gözleri yanıyordu. Dudaklarını şapırdattı, rahatlatıcı bir şeylerin tadını çıkarıyor gibiydi.

Yevsey'in içinde bir kıskançlık canlandı, seçmesini bilen bu sağlıklı bedene duyduğu kıskançlık. Yakov'un güçlü yumruklarıyle onu nasıl dövdüğünü inatla anımsıyordu. Ama Yakov coşku dolu konuşmasını sürdürüp duruyordu. Çınlayan, neşe dolu sözcükleri, bağırmaları, kırlangıçlar gibi kanat çırpıyordu. Yevsey'in çevresinde. Gülümsemesini tutamıyordu ama dinlemek

isteği ve çirkin, suçluluk denebilecek bir duygu arasında ikiye bölünmüş gibiydi. Başını çevirip, camın önünden geçen Grokhotov'u gördü. Ajanın sol omuzunda ve kolunda, yırtık ceketler, kirli pantalonlar, gömlekler asılıydı. Yevsey'e belli belirsiz göz kırparak hırçın sesiyle bağırdı, «Eskici, eskiler alırım, eskiler satarım, eskici!»

Yevsey apar topar ayağa kalkarak, «Gitmeliyim,» dedi.

«Cumartesi günleri boşsun, değil mi? Beni görmeye gel. Yok, yok ben sana gelsem daha iyi. Nerede oturuyorsun?»

Yevsey susuyordu, oturduğu yeri söylemekten kaçınıyordu.

«Hey, ne oluyor? Yoksa bir kızla birlikte mi oturuyorsun? Boş ver. Bizi tanıştırırsın, olur biter. Niye utanıyorsun? Doğru bildim mi?»

«Yalnız oturmuyorum, anlıyorsun ya.»

«Anlıyorum.»

«Ama bir kızla birlikte değil yaşlı bir adamla oturuyorum.»

Yakov bir kahkaha attı.

«Gülünç bir çocuksun sen, yani konuşma biçimin demek istiyorum. Elbette, yanımızda yaşlı bir adam istemeyiz. Ben de iki arkadaşımla birlikte kalıyorum, bizim yer de uygun değil. Kendimize bir buluşma yeri ayarlayalım.»

Nerede buluşacaklarını kararlaştırıp çıktılar aşevinden. Ayrılırlarken Yakov kuzenin'in elini coşkuyla, canlı canlı sıktı, Yevsey de belki bu davranışını geri alır kuşkusuyla hemencecik bıraktı onu. Yürürken sıkıntıyla düşünüyordu, «Burası en zorlu bölgelerden biri; devrimcilerin yuvası olduğu söyleniyor; Yakov, ayağıma bağ olacak.»

Gri bir gölge gibi öfkeli bir tedirginlik kapladı içini.

Arkasında, Grokhotov, «Eskiler alırım,» diyordu, sonra bir fısıltıyla, «Gömleklerimden birini almaz mıydınız?» diye sordu.

Yevsey dönüp Grokhotov'un dökülen giysilerinden birini alarak sessizce incelemeye başladığında, ajan malını yüksek sesle övüyor, bir yandan fısıldıyordu. «Biliyor musun gerçekten iz üzerindesin. Şu kıvırcık saçlı çocuk var ya, ben de onu gözüme kestirmiştim. Tam anlamıyla bir sosyalist. Sakın peşini bırakma, bir çoğunu daha yakalayabilirsin böylece.» Sonra Yevsey'in elinden paçavrayı kaptı, kestirip atmak istiyormuş-

casına bağırdı. «Böyle bir giysiye beş kopek mi veriyorsun? Şaka ediyorsun sanırım, dostum, ben de hiç hoşlanmam bundan. En iyisi bu işi burada keselim.» Hem yürüyüp, hem bağırarak sokakta gözden yitti Grokhotov.

«Şimdi izlenecek olan kişi benim,» diye düşündü Yevsey, Grokhotov'un arkasından bakarken.

Az deneyi olan bir ajan işçilerle ilişki kurmayı başardığında, bu durumu hemen önderine bildirmek zorundaydı, o da ya bu ajana daha çok deneyi olan bir yardımcı verir ya da kendisi işçilerle ilişki kurardı: daha sonra da diğerleri kıskançlıkla, «Çifte ajan tuzağına girdi,» derlerdi onun için.

Çifte ajanın görevi tehlikeli sayılırdı ama tüm bir topluluğun ele verilmesini yetkililer armağanlandırır, bu yüzden de bütün ajanlar, «tuzağa girmeye,» seve seve katlanmak yanında, bazan da bu şans sonucu olanağı kendileri ele geçirebilmek için ötekinin ayağını kaydırmaya çalışır, her şeyi berbat ederlerdi. Sık sık da bir ajan işçilerin arasına karışmayı başarır, sonra anlaşılmaz bir yolla işçiler onun uğraşını öğrenir, tam zamanında kaçmayı başaramazsa iyi bir dayak atarlardı. Buna da, «tuzağın kapanması,» denirdi.

İnanmak istemesine karşın, Yakov'un sosyalist olduğuna inanması zordu Klimkov'un. Kuzenin'e karşı duyduğu kıskançlık, bu kez de ayağına bağ olacağı duygusuyla bir tedirginliğe dönüşmüştü. Yevsey bir kez daha çok önceleri ondan yemiş olduğu dayakları anımsadı.

Akşam Piotr'a bu karşılaşmadan söz etti.

Piotr, kızgınlıkla, «İyi ya, ne yapıyorsun bu konuda?» diye sordu. «Bundan sonraki adımın ne olacağını söylemelerini mi bekliyorsun? Size ne halt etmeye bir şeyler öğretmeye çalışırız ki?» Tedirginlik, mutsuzluk içinde, gözlerinin altında mor halkalarla, hemen uzaklaşıp gitti Piotr.

«Yine oyunda kazanamamış,» diye düşündü Yevsey, umutsuzlukla.

Ertesi gün Saşa Yevsey'in başına konan devlet kuşunun öyküsünü dinlemeye geldi. Ayrıntılarıyla sorguya çekti onu, bir süre düşündü, o çirkin gülümseyişi yüzüne yayılırken Yevsey'e yapacaklarını anlatmaya başladı.

«Bırak azıcık zaman geçsin, sonra da gizlice bir basım evinde yazıcı olduğunu söylersin onlara, görüyorsun ya? Mutlaka bir daktilo bulup bulamayacağını soracaklardır sana. Sen de aldırmazmışsın gibi bulabileceğini söylersin, böylece senin bu işi pek önemsemediğini sanırlar. Sakın soru sorma, aptal pozlarına gir, ki sen de bunu doğal olarak yaparsın. Ama bak söyleyeyim sana, bu küçücük işi bozarsan bir sürü zorluk çıkacak demektir karşına... Her buluşmanızdan sonra duyduklarını bana bildir.»

Saşa'nın önünde iplerinden oynatılan bir kukla gibi duruyordu Yevsey kendini. Ajanın sivilceli, sarı yüzüne bakıyor, hiç bir şey düşünemiyordu; yalnızca ona kusma isteği veren, bu iğrenç koku bulutu içinden çıkabileceği zamanı bekliyordu.

Yakov'la buluşmaya giderken içi bomboştu. Ama dudaklarının arasında bir sigara, şapkası yana eğik kuzenini görünce, ona dostça gülümsedi.

Yakov, mutluluk dolu bir sesle, «İşler nasıl?» diye sordu.

«Bir iş buldum,» diye bağırdı Yevsey, sonra da hemen ardından, «Aceleden her şeyi ayağıma dolaştıracağım,» diye düşündü.

«Ne tür bir iş?»

«Basım evinde yazıcılık.»

Yakov gürültülü bir ıslık çaldı.

«Basım evinde mi? Doğru mu söylüyorsun? Bir an düşüncelere daldı. Sonra ansızın canlanarak, «Bu gece benimle geliyor musun?» dedi. «Çok iyi bir topluluk olacak, iki kız var, biri şapkacı, öteki iplik fabrikasında çalışıyor. Bir de genç olacak, çilingir, hem şarkı söyler, hem gitar çalar. İki kişi daha, hepsi de çok iyi insanlardır.»

Yakov, aceleyle konuşuyor, gördüğü her şeye gözleriyle gülümsüyordu. Vitrinlerin önünde duruyor, hepsine eşit değer veren, eşit ölçüde ilginç ve çekici bulan birinin gözleriyle içindekileri inceliyordu.

«Baksana, ne hoş bir giysi, ha? Bizim Olga'yı böyle bir şeye bürünmüş düşün bir, eli ayağı bir birine dolaşırdı! Kitaplar - şunu okudum, şu küçük, sarı kitabı. Sen de okumalısın, insanın nasıl geliştiğini görürsün... Kitaplar yaşamın tüm gizlerini

çözer. Kalın kitapları sevmem, ortasına geldiğinde başını, sonuna geldiğinde ortasını unutursun. Kısa ve açık seçik yazdıkları zaman daha iyi!»

Bir silahçı dükkânı gösterip esriklik içinde bağırdı, «Şu tabancalara bir bak! Oyuncak gibi.»

Yakov'un duygusal durumuna kendini bırakan Yevsey, vitrindeki eşyalara göz atıyor, sonra da bu parlak madenlerin güzel, çekici çeşitliliklerini, neşe veren renk renk kapaklarıyla kitapları, renkler ve madenlerin baş döndürücü karışımını ilk kez görüyormuşçasına şaşkınlıkla gülümsüyordu. Yakov'un genç sesini duymaktan, yaşama sevinciyle bilenmiş hızlı konuşmasından hoşlanıyordu. Klimkov'un ruhundaki karanlık boşluğu kolayca giriyor, kendini unutturuyordu ona.

Beğenen bir tavırla, «Neşeli bir çocuksun sen,» dedi.

«Ha, haa, öyleyim. Kazaklardan dans etmesini öğrendim. Fabrikada bir takım kazaklar var. Bizimkiler az daha grev yapacaklardı, duydun mu? Evet, yapacaklardı, gazeteler bile yazdı.»

Grevden çok basit bir şeymiş gibi konuşması Yevsey'i kışkırtmıştı, «Neden grev yapıyorlar?» diye sordu.

'Neden?' ne demek? Biz işçiler hakkımızı alamıyoruz ki! Başka ne yapabiliriz?»

«Yani siz de aynı şeyi mi yapacaksınız?»

«Neyi? Ayaklanma mı? Elbette! Başka ne yapılabilir? Arkadaşız biz hepimiz!»

«Ya Kazaklar?»

«Kazaklar mı? Onlar da bizden. Başlangıçta bize tepeden bakmaya kalkıştılar ama sonunda anlaştık. 'Yoldaşlar, bize de bildiri verin,' dediler.»

Yakov birden konuşmayı kesip kaşlarını çatarak Yevsey'in yüzüne baktı. Bir kaç dakika suskunluk içinde yürüdü.

Bildirilerden söz edilmesi Yevsey'e görevini anımsatmıştı. Acı çekiyormuş gibi alnını buruşturdu, bir şeyleri hem kendisinden hem de kuzenin'den uzaklaştırmak istiyormuşcasına alçak sesle, «Ben de okudum o bildirileri,» dedi.

Yakov yürüyüşünü yavaşlatarak, «Sonra?» diye sordu.

«Anlamıyorum onları... Neye yarıyorlar?»

«Bir kez daha oku.»

«İstemiyorum.»

«Gerçekte pek ilgilenmiyorsun sanırım.»

«Hayır.»

Bir süre hiç konuşmadan yürüdüler. Arada bir kuzeni'ne bakan Yakov kendinden geçmişçesine ıslık çalıyordu.

«Hayır, o bildiriler çok değerlidir, bütün iş köleleri onları okumak zorundadır,» diye Yakov alçak, derin bir sesle başladı. «Biz tutsaklarız, kardeşim, yaşamımızın sonuna dek zincirlerle bağlanmışız zorlu bir çalışmaya. Biz kapitalizmin köleleriyiz, evet, işte oyuz. Doğru değil mi? Ama o bildiriler bir özgürlük soluğudur, kafalarımızı kurtarır, pasın demiri kırdığı gibi zincirlerimizi kırarlar.»

Klimkov daha hızlı yürümeye başladı. Yakov'un su gibi akıcı konuşmasını dinlemek istemiyordu. Hatta, «Benimle böyle konuşmamalısın! Lütfen!» demek istediği bile zorluyordu içini.

Ama konuşmayı Yakov kendi kesti.

«İşte hayvanat bahçesine geldik!»

Soğuk bir şeyler içip, askeri bandoyu dinlediler.

Yevsey'i dirseğiyle dürterek, «Nasıl, çok hoş değil mi?» diye sordu Yakov. Müzik durunca Yakov içini çekti. «Çaldıkları Faust'tu. Opera. Tam üç kez dinledim tiyatroda. Ah, ne güzeldir! Öykü çok aptalca ama müzik, ah, öyle güzel ki! Haydi gel, maymunlara bir göz atalım.»

Maymunların bölmesine giderlerken Faust ve şeytan Mefistofeles'in eğlenceli öyküsünü anlattı. Bir iki arya söylemeye bile kalkıştı ama bu, becerisini çok aşan bir iş olduğu için kahkahalara boğuldu.

Müzik, Yakov'un operayı anlatması, tatil giysileri içindeki kalabalığın gevezelikleri, kahkahaları, başdöndürücü ilk yaz göğü - tüm bunlar Klimkov'u uyuşturmuştu.

Ona bakarken, şaşkınlıkla, ««Nasıl da yürekli!» diye düşündü. «Ve her şeyin ne olduğunu da biliyor. Ama daha benimle aynı yaşta.»

Kuzeni sıra sıra küçük kapıyı zorlayarak açıyor, her birinin ardından birbirinden daha hoş bir gürültü ve ışık boşanıyor gibi geliyordu Yevsey'e. Yeni izlenimleri içine çekerek çevresine bakınıyordu, sonra bir an gözleri kuruntuyla dört açıldı. Kala-

balıkta dolaşan ajanlardan birinin tanıdık yüzünü gördüğünü sandı.

Maymun kafesinin önünde durdular, Yakov'la. «Şunlara bir bak!» dedi uysal bir gülümseyişle Yakov. «Tam insan gibi değiller mi? Öyle düşünmüyor musun? Gözleri, yüzleri, bütünüyle her şeyleri nasıl da akıllı görünüyor, değil mi?» Ansızın bir şeyleri dinlemek için sustu. «Dur bir dakika, hah, işte geliyorlar!» Gözden yitti, bir dakika sonra da yanında genç bir kız ve yelek giymiş bir delikanlıyla Yevsey'in yanına döndü. Mutlulukla haykırdı. «Buraya gelmeyeceğinizi söylemiştiniz bana, dönekler! Bu kuzenin, Yevsey Klimkov. Size ondan söz etmiştim. Bu da Olga - Olga Konstantinovna, bu Aleksi Stepanoviç Makarov.»

Klimkov, beceriksizce eğilip yeni arkadaşlarının elini konuşmaksızın sıktı. «İşte, şimdi beni 'tuzağa sokacak,'» diye düşündü. «Şimdi çıkmalıyım tuzaktan.»

Tedirginlikle kalabalıkta tanıdığı ajanlardan birini aramasına karşın gitmek istemiyordu. Hiç ajan da görmedi.

Yakov kıza dönerek, «Onu tanımak kolay değildir,» dedi. «Benim gibi değildir, ben günahkarım bilirsin.»

«Bizim yanımızda utanman gereksiz. Basit kişileriz biz,» dedi Olga.

Yevsey'den bir baş daha uzundu, tepesine fırçalanmış açık renk saçları boyunu, daha da uzun gösteriyordu. Solgun, uzun yüzünde, gri-mavi gözleri duru duru gülümsüyordu.

Yelekli adamın ince anlamlı bir yüzü vardı, tavırları yavaş, gözleri dostluk doluydu. Yürürken, bir çeşit aldırmazlık içinde, güçlülüğü açıkça belli olan bedenini iki yana sallıyordu.

«Tövbe etmeyen günahkârlar gibi sonsuza dek burada dönüp duracak mıyız?» diye yumuşak, derin bir sesle sordu.

«Haydi oturacak bir yer bulalım.»

Klimkov'un yüzüne bakmak için Olga başını eğdi.

«Daha önce hiç gelmiş miydin buraya?»

«Hayır, ilk kez geliyorum.»

Onun yanında yürüyor, nedense ayaklarını daha çok kaldırarak adım atmak gereğini duyuyordu Yevsey, bu da yürüyüşünü daha yabansı yapıyordu. Bir masaya oturup bira istedi-

ler. Makarov yumuşak bir ıslık çalar, kıstığı gözleriyle gelip geçenlere bakarken, Yakov şakalar yapıp duruyordu.

«Hiç arkadaşın var mı?» diye sordu Olga.

«Hayır, bir tane bile yok.»

«İşte, sende ilk gözüme çarpan bu oldu. Senin yalnız biri olduğunu anlayıverdim. Yalnız kişilerin kendilerine özgü bir yürüyüşleri vardır.» Sonra gülümseyerek, «Kaç yaşındasın?» diye sordu.

«Yakında on dokuzuma basacağım.»

Makarov yumuşak bir sesle, «Hey, bakın bir ajan geçiyor!» diye bağırdı.

Yevsey hemen ayağa fırladı ama aynı hızla geri oturdu. Bu kendiliğinden korkusunu anlayıp, anlamadığını görmek için Olga'ya baktı. Bu konuda bir şey söylemek olanaksızdı. Sessizce, dikkatle Melnikov'un kara bedenini inceliyordu. Ajan, büyük bir çaba harcayarak masalar arasında yolunu açıyordu, boynu eğilmiş, gözleri yere çakılmıştı. Kolları yerinden çıkmışcasına iki yanında sallanıyordu.

«Kavak ağacına doğru yürüyen Yahuda'ya benziyor,» dedi Yakov alçak bir sesle.

Maklakov, «Sarhoş sanırım,» dedi.

«Hayır, hep öyledir,» demek geldi Yevsey'in dilinin ucuna. İskemlesinde kıpırdandı.

Melnikov kara bir çakıl taşı gibi kalabalığın içine girip az sonra neşe dolu renkleri içinde yitti.

Olga, «Nasıl yürüdüğünü gördün mü?» diye sordu Yevsey'e.

Klimkov başını kaldırdı, bir şeyler bekleyerek dikkatle ona baktı.

«Aşağılık bir adam olmalı ama yalnız ve acı çeken biri de. Sanırım yalnızlık güçsüz bir kişiyi her yöne çekebilir.»

Yevsey bir şeyi ansızın anlamaktan gelen bir fısıltıyla, «Evet,» diye yanıtladı. Teşekkür edercesine kızın yüzüne bakıp daha yüksek sesle, «Evet,» diye yineledi.

«Onu dört yıl önce tanımıştım,» dedi Makrakov. Yüzü sanki birden bire incelmiş, uzamıştı. Kemikleri görünür oldu, gözleri açıldı, karardı, sert sert uzaklara bakmaya başladı. «Bize

okuyacak kitap veren bir öğrenciyle, Tikhonov adlı bir işçiyi yakalattı. Öğrenci sürgüne gönderildi, Tikhonov bir yıl tutukevinde yattıktan sonra tifodan öldü.»

Olga birden bire, «Ajanlardan korkar mısın?» diye sordu Yevsey'e.

Vurdumduymazcasına, «Niye?» diyerek Yevsey ona döndü.

«Onu gördüğünde ayağa fırladın.»

Yevsey, hızlı hızlı boğazını oğuşturup ona bakmaksızın, «Evet, çünkü onu ben de tanıyorum,» dedi.

Makarov, gülümseyerek, «Ahha,» diye mırıldandı.

«Bu günkü yarışların sürpriz atısın sen,» diye bağırdı Yakov.

Klimkov ne onların bağırışlarını ne de anlayışlı bakışlarını ayırtedebiliyor, yalnızca susuyor ve kendine karşın bir şeyler söyleyip, tadını çıkardığı bu asılsız ama tatlı cenneti bozacağından korkuyordu.

Taze ilk yaz gecesi, yumuşaklıkla, iyi yüreklilikle, renkleri ve sesleri bastırarak indi. Kızıl bir gökyüzünde güneş batıyor, bando ağır, düşünce dolu bir müzik çalıyordu.

«Haydi,» dedi Makarov. «Burada mı oturuyoruz yoksa eve mi gidiyoruz?»

Eve gitmeye karar verdiler. Yolda Olga, «Hiç tutukevine girdin mi?» diye sordu Klimkov'a.

Yevsey, «Evet,» diye yanıtladı ama hemen ardından, «çok uzun süre değil,» diye ekledi.

Bir tramvaya bindiler, sonra da Yevsey kendini mavi duvar kağıdıyla kaplı, küçük bir odada buldu. Dardı oda, boğucuydu ama mutluluk can sıkıntısının karşıtı olarak ortaya çıkıyordu. Makarov, Yevsey'in daha önce hiç duymadığı şarkıları gitarla çalıp söyledi. Varlıklılara gülüp, işverenlere söverek yeryüzündeki hemen her şey üzerine konuştu Yakov. Sonra da bağırarak, ıslık çalarak, tüm odayı ayak vuruşlarıyla doldurarak dans etti. Gitar ritmi vurguluyor, Makarov, kutlayarak, bağırarak Yakov'a cesaret veriyordu.

«Haydi Yaşa! Neşe, üzüntüyü korkutup kaçırır!»

Olga ağırbaşlılıkla izliyor, arada bir Klimkov'a gülümseyerek soruyordu, «Çok iyi, değil mi?»

Daha önce hiç bilmediği sessiz bir mutlulukla sarhoş olmuştu Yevsey de karşılık olarak gülümsüyordu. Kendini unutmuştu, yalnızca arada sırada bir kaç saniye için yüreğini zorlayan bir şeyler duyuyordu. Bilinci bu duyguyu açık seçik bir düşünceye çeviremeden de hiç bir iz bırakmaksızın yok oluyordu.

Evine dönene dek bu mutlu çocukları polisin eline vermekle görevli olduğunu anımsayamadı. Bu düşünce yüreğine soğuk bir öfke dalgası saldı. Beyni körelmiş, odanın ortasında kala kaldı. Soluk alması zorlaşmıştı, kuru dilini dudaklarında dolaştırdı. Çabucak giysilerini çıkarıp iç çamaşırlarıyla camın önüne oturdu. Yarı yarıya felce uğramış, bir kaç dakika orada oturduktan sonra, «Onlara söyleyeceğim, ona söyleyeceğim. Olga'ya...» diye düşündü.

Ama tam o anda da marangoz Zimin'in öfkeli, tiksinti dolu sesini anımsadı, «İğrenç yaratık!» Klimkov başını sallayarak bu düşünceyi bir yana bıraktı. «Olga'ya yazarım. Yalnızca, 'Dikkatli olun,' derim ve ona kendimi anlatırım.»

Bu düşünce neşesini yerine getirdi. Ama bir an sonra, «Arama yaptıklarında benim mektubumu bulurlar, yazımı tanırlar sonra da işim bitik demektir,» diye düşündü.

Neredeyse gün ağarana dek camın önünde oturdu. Sanki tüm bedeni büzülmüş, patlak bir balon gibi havası boşalmıştı. Acı içinde yüreği hastaydı; dış dünya üzerine çullanıyor, pusuya yatmış bekleyen yüzlerle doluyordu. Onların arasında bir yerlerden Saşa'nın günah yüklü, kırmızı bir top gibi yüzü öfkeyle bakıyordu. Klimkov, kendi içine gizlenmeye çalışarak iki büklüm oldu, sonunda ayağa kalktı, parmak uçlarında yatağına gitti, sessizce kendini battaniyesinin altına sakladı.

BÖLÜM 16

Uzun süre tembel tembel oturmuş bir at gibi yaşam, yabansı bir biçimde huysuzlanmaya, tıpkı daha önce de olduğu denli duygusuzlukla, kabalıkla, körlükle dizginlerini tutmaya çalışanların isteklerine direnmeye başladı.

Her gece Milli Emniyet'te çalışanlar gittikçe çoğalan bir korkuyla halk arasında genel tedirginliğin yeni belirtilerinden, toprak sahiplerinin yerlerini ele geçirmek için gizlice örgütlenmiş olan köylülerden, açıkça hükümeti eleştirmeye başlamış işçi topluluklarından, günden güne göze görülür biçimde büyüyen devrimcilerin gücünden konuşuyorlardı. Filip Filippoviç, boyuna kendi bölümündeki ajanları acımasızca eyleme sokmaya çalışıyor, isteksizlikleri yüzünden gıcırtılı, tedirgin edici sesiyle azarlıyordu onları. Umutsuzlukla dudaklarını yalayan Yasnagurski de acıklı bir yakarış içinde gözlerini cennete dikiyor, ellerini yüreğine bastırıyor. «Çocuklarım!» diyordu, «Çara yapılan hizmetler hiç bir zaman boşa harcanmış sayılmaz, unutmayın!»

Ama Krasavin asık suratla, «Ne yapmamız gerekiyor yani?» diye sorunca, ellerini sallamakla yetindi. Bir yanıt bulamayan, dipsiz, kara ağzı yabansı biçimde bir çukur oluşturdu.

Sonunda, «Yakalayın onları!» diye bağırdı.

Ufak tefek Leontyev'in kuru kuru öksürdüğünü ve Saşa'ya, «Göründüğü kadarıyla bizim eski çarpışma yöntemleri artık bu günkü evrensel çılgınlık döneminde pek işe yaramıyor,» dediğini duydu Yevsey.

«Eeeevet, tükürükle yangın söndürülmez,» diye fısıldayan Saşa'nın çirkin yüzü bir gülümsemeyle çarpıldı.

Hepsi sinirliydi; yakınmalar ve bağırışlarla inliyordu oda. Saşa uzun bacaklarını topladı, hiç bir şeyden korkmaksızın acı

bir sövgüyle bağırdı, «Demek böyle, ha! Devrimciler sizin hakkınızdan geliyorlar, değil mi?»

Ajanlar gece gündüz sokaklarda dört dönüyor, her gün gözlemlerini anlatan uzun raporlar getiriyorlardı. Bir birlerine umutsuzca, «Şimdi yapmamız gereken şey bu mu?» diye soruyorlardı.

Ülke çapında bir ayaklanmanın büyümesi nasıl engellenir hiç kimse bilmiyordu.

Parmaklarını çıtırdatan Piotr, «Bizi asarken eldiven kullanmayacaklar,» dedi.

«Sağ kalmayı başarırsak en azından iş bulamayız,» diye umutsuzlukla ekledi Solovyov. «Hiç değilse emekli aylığı bağlasalar. Ama bağlamazlar.»

Melnikov sıkıntılı sıkıntılı, «Aylıksız kalmak da boynumuza geçirilen idam ilmeği olacak,» dedi.

Daha çok kısa süre önce Yevsey'in gözünde korkulacak, çok güçlü kişiler olan ajanlar, şimdi geçen yıldan kalma kuru yapraklar gibi sokaklarda savruluyordu.

Başka kişiler de bulunduğunu, basit ve güven dolu bu insanların yüreklilikle ilerlediklerini, yollarına çıkan engelleri neşe içinde aştıklarını şaşkınlıkla görüyordu Yevsey. Onları, bıkkınlık içinde, gizlice sokaklarda, evlerin içinde sürünen, bu kişileri bir gece tutukevine atabilmek için yeterli bilgi toplamaya çalışan ajanlarla karşılaştırıp ajanların yaptıkları işe inanmadıklarını açıkça gördü.

Olga'yı, onun insanlara karşı duyduğu derin, etkin tutkuyu seviyordu; gürültücü, biraz övünen, geveze Yakov'u seviyordu, isteyen her hangi birine son gömleğini verebilecek olan, arkadaşlığı rahat Aleksi'yi seviyordu. Düşlerinin gerçekleşeceğine inandığı, düşünmeksizin kendini onların inancına bıraktığı daha bir sürü yeni kişiyle tanıştı.

O güne dek bir boyun eğiş içinde adına çalıştığı gücün hızlı ufalanışını görerek Yevsey arkadaşlarını ele verme gerekliliğinden kaçınmanın bir yolunu aramaya başladı.

«Eğer onları görmeye gidersem,» diye düşündü, «ele vermemem olanaksız. Onları başka bir ajana bırakmaksa daha kö-

tü. Herşeyi anlatmalıyım. Şimdi daha da güçlendiklerine ve güçleneceklerine göre onlardan yana olmam daha iyi.»

Böylece de bu yeni tanıdıklarının çekiciliklerine kendini bırakarak Yakov'u görmeye daha sık gitti, Olga'yla daha çok birlikte oldu. Her gidişinden sonra da durgunluk içinde söylediklerini, yapmak istediklerini Saşa'ya bildiriyordu, en ince ayrıntılarıyle. Onlar üzerine konuşmak hoşuna gidiyor, gerçekten de konuşmalarını gizli bir doyum bularak yineliyordu.

Donuk gözleriyle öfkeli, alaylı Klimkov'a bakan Saşa, «Ah, seni salak,» diye dudağını büktü. «Sen kendin onlara yön vermelisin. Örneğin daktilo bulabileceğin konusunda hiç ip ucu verdin mi?... Haa, verdin mi salak?»

«Hayır, daha yapmadım.»

«Yaa, ne bekliyorsun öyleyse? Yarın söyle, salak çocuk!»

Saşa'nın söylediklerini yapmak kolaydı Yevsey için. Hem Olga, hem Yakov bir daktilo bulup bulamayacağını sormuşlardı. Her kez'de kesin bir karşılık vermekten kaçınmıştı.

Bir sinir gerilimi sırasında hep duyduğu o karanlık boşluk duygusunu taşıyarak Olga'ya gitti ertesi akşam. Görevini yerine getirme kararını bir başkasının isteği üzerine almıştı; o konuda düşünmesi gerekmemişti. Bu karar içinde büyüyüp yayıldı, tüm korkuları, çirkinlikleri ve anlayışı getirdi.

Ama yarı aydınlık odada, önünde duran Olga'nın uzun boyunu, usulca onu karşılamak için kıpırdayan arkasındaki gölgesini görünce Klimkov cesaretini yitirdi, şaşırdı, tek sözcük etmeksizin eşikte kaldı.

Olga onun ellerini tutarak, «Ne oluyorsun? Hasta mısın?» diye sordu.

Lambanın ışığını açtı, çay koyarken konuşmasını sürdürdü, «Çok hasta görünüyorsun...»

Klimkov işini bir an önce bitirmeye karar verdi.

«Bana bak. Bir daktilo gerektiğini söylemiştin.»

«Evet, öyle. Vereceğini de biliyordum.»

Bu sözcükleri çok yalınkat bir biçimde söylemişti ama onlar Yevsey'in yüzüne tokat gibi indi. Şaşkınlık içinde kendini geriye attı.

Boş bir sesle, «Böyle düşünmenin nedeni ne?» diye sordu.

«Sana sorduğumda evet, yada hayır demedin. Böylece doğal olarak vereceğin sonucuna vardım.»

Yevsey anlamamıştı. Gözlerine bakmamaya çalışıyordu. Kuşkuyla, «Ama neden? diye yineledi.

«Seni ağırbaşlı biri olarak gördüğüm için olmalı. Sana güveniyorum.»

«Hiç kimseye güvenmemelisin,» dedi Yevsey.

«Ne saçma, elbette güvenirsin.»

«Bir de yanılmış olduğunu düşün?»

Olga omuzlarını silkti. «Bir kişiye güvenmemek, tanımadan önce düzenbaz ya da yalancı olduğunu düşünmek, nasıl yapılabilir böyle şey?»

Yevsey içini çekerek, «Daktilo sağlayacağım,» dedi. Görevini tamamlamıştı. Başı eğik, ellerini sımsıkı dizlerinin arasına sokmuş Olga'yı dinleyerek bir kaç dakika sessiz oturdu.

Olga dirseklerini masaya dayamış, söz verdiği daktilonun ne zaman, nerede gerekli olduğunu fısıldıyordu. Şimdi görevini bitirmiş olduğu için ruhunun derinliklerinden boğucu bir bulantı yavaş yavaş yükseliyordu; içinde korkunç bir yarık açan o ürkütücü duygu uyanıyor, onu acıyla dolduruyordu.

«Bak gördün mü,» dedi kız yumuşak bir sesle, «insanların bir birlerini tanımaları nasıl kısa sürüyor? Hepimiz arkadaş arıyor ve buluyoruz. Herkes bir birine daha çok güveniyor, daha yürekli oluyor.»

Sanki sözcükleri bile gülümsüyordu. Olga'nın yüzüne bakmaya cesaret edemeyen Yevsey, duvardaki gölgesini izliyor, üzerine onun mavi gözlerini, solgun dudaklı küçük ağzını, biraz yorgun, yumuşak, incelikli yüzünü çiziyordu.

«Bunun, onu yok etmek için bir tuzak olduğunu söyleyeyim mi şimdi?» diye sordu kendine.

Sonra da kendi yanıtını duydu. «Beni atar evden. Sövüp sayar bana, dışarı atar.»

Birden, «Marangoz Zimin'i tanıyor musun?» diye sordu

«Hayır. Niçin?»

Yevsey ağır bir soluk aldı. «Nedeni yok. İyi bir adamdır, sosyalisttir.»

Klimkov, yavaş yavaş, «Onu tanımış olsaydı,» diye düşündü, «beni ondan sormasını isterdim. Sonra da belki—»

İskemle altında eriyor gibiydi, bulantının boğazına yükselip onu boğacağını duydu. Öksürdü, küçük odaya gelişigüzel göz gezdirdi, öylesine temiz, arı, solgun ve ince olan bu kız yüreğini sarstı. Yakov'un yüzü denli yuvarlaktı ay, camdan içeri bakıyor, lamba ışığını tedirginlik verecek ölçüde gereksizleştiriyordu.

«Lambayı söndürürüm, diz çökerek önünde dururum, onu kucaklar her şeyi anlatırım. Ama ya beni iterse?»

Bu düşünce onun niyetini değiştirmedi. Ağır ağır iskemlesinden kalktı, elini lambaya koydu. Sonra eli kayıtsızlıkla yanına düştü, bacakları titremeye başladı. Ayakta sallanıyordu.

«Ne yapıyorsun?» dedi Olga.

Yanıtlamaya çalıştı ama sözcükler yerine yumuşak bir hırıltı yükseldi boğazından. Dizlerinin üzerine düşüp titreyen elleriyle kızın giysisini kavradı. Sıcak elini onun alnına bastırdı kız, öteki eliyle de omuzunu tutarak bacaklarını iskemlenin altında uzaklaştırdı.

«Hayır, hayır, ayağa kalk!» diye sert bir sesle bağırdı. «Ah, ne korkunç bir şey! Dayanamam buna, lütfen kalk. Bak canım seni çok iyi anlıyorum, senin için üzgünüm de ama kalk lütfen, yalvarmanı istemiyorum...»

Kızın sıcak bedeni içinde cinsel istek uyandırmıştı, kendini iten ellerin, yüreklendirici okşamalar olduğunu sandı.

«Azize değil ki o,» düşüncesi geçti kafasından, kızın dizlerine daha kararlılıkla sarıldı.

Kız artık inandırmaya çalışarak değil buyururcasına, «Kalk diyorum sana!» diye bağırdı.

Yevsey hiç bir şey söylemeyi beceremeden kalktı. Kız tüm duygularını birbirine karıştırmış, içinde diken diken bir şey bırakmıştı.

«Anlamaya çalış,» diye mırıldandı Yevsey, ellerini uzatarak.

«Evet, evet, tanrım, anlıyorum - Tanrım! Her zaman yoluna çıkar bu işte!» diye bağırdı kız. Yevsey'in yüzüne bakarak sert bir sesle sürdürdü konuşmasını, «Bıktım, usandım bundan.

Hepiniz beni yalnızca bir kadın olarak göremezsiniz... Nasıl da acınası durumdasınız, tümünüz...»

Kız pencereye gitti. Masa aralarındaydı. Yevsey'in yüreğini soğuk bir şaşkınlık doldurmuştu; ağır ağır yükselen, kavurucu bir utanç dalgası içinde eriyordu.

«Artık beni görmeye gelme, lütfen. İkimiz için de sıkıcı olur.»

Yevsey şapkasını aldı, paltosunu omuzuna attı, başı eğik uzaklaştı. Dakikalar sonra bir evin önünde, bir sırada oturuyor, yapay bir zorbalık girişimiyle söyleniyordu, «Orospunun biri o!» Elden geldiğince çok aşağılayıcı sözcük bulabilmek için kafasını zorluyor, Olga'nın tüm varlığını kirletebilmek, tepeden tırnağa karaya bulamak isteğiyle onun ince uzun görüntüsüne yağdırıyordu bulduğu sözcükleri. Ama sövgüleri ona dokunamıyordu, Yevsey içinde bir kızgınlık uyandırabilmek için inatla çalışmasına karşın gerçekte duyabildiği tek duygu utanç oluyordu.

Büyük, parıltılı bir lastik top gibi sessizce zıplar görünen ayın gökyüzündeki yuvarlak, yalnız ışıltısına baktı uzun süre, bir yüreğin vurusu denli yumuşak kıpırtısının sesini duydu. Her zaman yaşamının acılı bölümlerinde ona soğuk bir inatla bakar sandığı solgun, hüzünlü yuvarlağına aldırmadı bu kez. Geç olmuştu ama kent daha uykuya dalmamıştı. Mırıltısı gece havası içinde yüzüyordu.

«Eskiden geceler daha sessiz olurdu,» diye düşündü Klimkov. Ayağa kalktı, kollarını paltosuna sokmadan yürüdü, şapkası ensesine inmişti.

«Güzel, bekle de gör bakalım,» diye düşündü. «Onları ele vereceğim ve başka bir kente gönderilmemi isteyeceğim.»

Makarov'a üç bölümde, ayrı ayrı paketlerle daktiloyu getirdi, basım işlerinin yapılacağı yeri buldu. Herkesin önünde Saşa ona övgüler yağdırdı.

«Harika çocuk! Ödülünü alacaksın!»

Yevsey onun beğenen tavırlarına ilgisizlikle karşılık verdi Saşa ayrıldığında, Maklakov'un keskin, ansızın zayıflamış yüzünü gördü önünde. Odanın karanlık bir köşesindeki sedire oturmuş ajan, bıyığını bükerek Yevsey'in yüzüne bakıyordu. Bakış-

larında Yevsey'in içine işleyen bir şeyler vardı, çocuk başka yana döndü.

«Klimkov, buraya gel,» diye bağırdı ajan.

Klimkov gidip yanına oturdu.

«Kardeşini ele verdiğin doğru mu?» diye alçak sesle sordu Maklakov.

«Kuzenim olur.»

«Hiç pişman değil misin?»

«Hayır.» Her zaman yukarılardan söylenen sözcükleri anımsayarak usulca yineledi, «Askerler için olduğu gibi bizim içinde ne anne, ne baba, ne kardeş, yalnızca Çarın ve ülkemizin düşmanları vardır.»

Maklakov gülümseyerek, «Evet, elbette,» dedi.

Yevsey, onun sesinden ve gülümsemesinden kendisiyle alay ettiğini anladı. Kırıldı ona.

«Belki üzgünüm. Ama dürüstlük ve bağlılıkla iş görmem gerekiyorsa anlıyorsunuz ya...»

«Elbette, seninle tartışmıyorum, sıkıcı adam.»

Sonra Maklakov onun dizine bir tokat vurup birden, «Seni zavallı kötü ruhlu küçük,» dedi.

Yevsey ayağa kalktı. Titreyen bir sesle, «Timofey Vesilyeviç,» diye mırıldandı.

«Evet, ne oluyor?»

«Söyleyin bana...»

«Ne söyleyeyim sana?»

«Bilmiyorum.»

«İyi ya, ben de bilmiyorum.»

«Kuzenim için üzgünüm,» diye mırıldandı Klimkov. «Bir de kız vardı orada. Onlar hepsi bizden çok daha iyi; Tanrım gerçekten iyi!»

Maklakov da ayağa kalktı, gerindi, kapıya doğru yürürken buz gibi bir sesle, «Canın cehenneme!» dedi.

Yevsey yalnız kalmıştı. Olga'ya karşı yüreğinde kabaran öç alma duygusu, herkese duyduğu öfkeyle karışıyor, ona direnmede gösterdiği güçsüzlükle besleniyordu. Yevsey dış dünyaya karşı kendini düşünceli bir savunmayla kapattı, daha önce hiç bilmediği bir coşkunlukla çalışmaya başladı.

BÖLÜM 17

Olga, Yakov ve basım işine karışan herkesin yakalanması kararlaştırılmış olan gece ağır ağır yaklaştı. Yevsey gizli baskı makinasının Kostya adında iri yarı, kızıl sakallı bir adamla, sağlam yapılı, çiçek bozuğu yüzlü karısının oturduğu küçük bir evin bahçesine kurulduğunu biliyordu, Olga da o evde temizlikçi olarak çalışırdı. Kostya'nın saçları kısacık kesilmişti, karısının gri bir yüzü, belirsiz, ortalıkta dolaşan gözleri vardı. İkisi de Yevsey'e pek akılları başlarında değilmiş, uzun bir süreyi hastahanede geçirmişler gibi gelmişti.

Bir gece Makarov'un evinde onları Yakov'a göstererek, «Ne biçim insanlar bunlar,» demişti. Yakov tanıdıklarıyla övünmeye bayılırdı. Kıvırcık saçlı başını gururla salladı, önemli bir hava vererek açıkladı, «Zorlu yaşam koşullarından ötürü böyleler. Her zaman nemli ve havasız mahzenlerde geceleri çalışırlar. Tutukevindeyse dinlenirler. Böylesine bir yaşam herkesin içini dışına çıkarır. Ama onlar mutlu kalmayı başarmışlardır. Kostya yaşam öyküsünü anlatırken - ki sen orada göz yaşından başka hiç bir şey olmadığını sanırsın - seni çılgınlar gibi güldürür...»

Klimkov, Olga'yı son bir kez görmeye can atıyordu. Tutukluların geçirileceği sokakları öğrendi, tüm bunların kendisini ilgilendirmediğine inanmaya çalışarak onları görmeye gitti. Ama kızı düşünmemek elinde değildi.

«Korkacaktır mutlaka. Ağlayacaktır.»

Her zamanki gibi gölgelere gizlenerek yürüdü. Bir iki kez ilgisizlikle ıslık çalmayı denedi ama Olga üzerine belleğine yağan anıları durduramadı. Onun durgun yüzünü, güven dolu gözlerini görüyor, kırık dökük sesini duyuyor, sözcüklerini anımsıyordu, «İnsanlar için böyle kötü şeyler söylememelisin, Klim-

kov. Kendini suçlayacağın hiç bir şey yok mu? İnsanları hor görmeye ne hakkın var?»

Olga'yı dinlerken Yevsey hep onun haklı olduğunu düşünmüştü. Şimdi bile bundan kuşkulanmasına neden yoktu. Ama tepeden tırnağa onu ağlarken, acınası durumda, korkmuş görme isteğiyle dolmuştu.

Uzaklarda bir arabanın tekerlekleri gümbürdemeye, at nalları şakırdamaya başladı. Klimkov bir bahçe duvarına yaslanıp bekledi. Araba yanından geçti. Kıpırdamaksızın baktı Yevsey, iki kederli yüz, sürücünün gri sakalını, yanındaki komiser muavinin büyük bıyığını gördü.

«İşte hepsi bu,» diye düşündü, «onu görmek olanağını bile bulamadım.»

Ama sokağın sonundan bir araba daha çıkıp hızla önünden geçti. Yevsey atın sırtında şaklayan kırbacı, atın yorgun homurtusunu duyabiliyordu. Sesler hiç kıpırtısız havada asılı gibiydi. Yevsey onların sonsuza dek orada asılı kalacaklarını düşündü.

Başı bir atkıyla örtülü Olga bir jandarmanın yanında oturuyordu. Sürücünün yanında bir de polis görünüyordu. Beyaz ve ince o bildik yüz önünden geçip gitti. Yevsey pek görememişti ama Olga'nın tam anlamıyla durgun olduğunu, hiç de korkmadığını anlamıştı. Nedense ansızın içini bir mutluluk kapladı, tatsız biriyle konuşuyormuşcasına, «Ağlamıyordu, o ağlamaz!» dedi kendi kendine.

Gözlerini kapayarak bir süre daha kaldı orada. Sonra ayak sesleri mahmuz şakırtıları duyarak tutuklananların sokakta yürütüldüklerini anladı. Bulunduğu yerden ayrıldı, çok gürültü yapmamaya çalışarak koşup önüne çıkan ilk köşeyi döndü. Yorgunluktan bitkin, ter içinde döndü eve.

Ertesi günün akşamı Filip Filippoviç mavi gözlerini Yevsey'e çevirip her zamankinden daha da ince bir sesle, konuşmasına tam bir tören havası vererek, «Başarınızdan ötürü sizi kutlamalıyım, Klimkov. Uzun bir başarı zincirinin ilk halkası olacağını umarım bunun,» dedi.

Klimkov durduğu yerde ayak değiştiriyor, bu görünmez zincirlerden kurtulmak ister gibi usulca kollarını uzatıyordu.

Odada bir kaç ajan daha vardı. Törpülenen demir gıcırtısını sessizce dinliyorlar, bakışlarını üzerinde duyan, kendini çirkin bulan ve sıkılan Yevsey'e bakıyorlardı.

Filip Filippoviç konuşmasını bitirince Yevsey yumuşak bir sesle başka bir kente gönderilip gönderilemeyeceğini sordu.

Filip Filippoviç kuru kuru, «Saçmalık bu, dostum,» dedi. «Böylesine korkak olduğun için utanmalısın. Ne oluyor sana? Bu ilk başarın ve sen kaçıp gitmek istiyorsun. Başka yere gönderilmenin ne zaman gerekli olduğuna yalnızca ben karar veririm. Şimdi gidebilirsin.»

Saşa'nın ödülü de geldi.

«Hey zehirli mantar,» diye bağırdı, «Al bakalım şunu.»

Nemli sarı eliyle Yevsey'in eline dokunarak avucuna bir kağıt para sıkıştırıp uzaklaştı.

Yakov Zarubin Yevsey'in önüne atladı. «Ne kadar?»

Yevsey beceriksizce parayı tutarak, «Yirmi beş ruble,» dedi.

«Kaç kişiydiler?»

«Yedi.»

Zarubin gözlerini tavana kaldırarak mırıldandı, «Üç yedi yirmi bir eder. Dördü yediye böl - adam başına üç buçuk ruble.»

Yavaşça bir ıslık çaldı, çevresine bakınarak, «Saşa yüz elli aldı, dedi. «Aslında onun bu işteki payı altmış üç rubleydi. Hepimizi soyuyarlar çünkü aptalız biz. Eee, Yevsey ne dersin? Bana bir şeyler ısmarlayacak mısın..?»

Yevsey parasını elinde tutarak usulca, «İyi ya,» dedi. Parayı cebine koymaya bir türlü karar veremiyordu.

Yolda Zarubin iş bilir bir tavırla, «Her neyse, seninkiler de zaten küçük bir topluluktu,» dedi.

Klimkov gücenmiş olarak, «Neden?» diye sordu. «Hiç de az değillerdi aslında.»

«Onlara karşılık sana çok az para verdiler, gerçekten çok az. Ben tüm kuralları biliyorum. Kimse beni kandıramaz, hayır, kandıramaz. Krasavin yalnızca bir tek devrimci yakaladı, ona burada yüz ruble verdiler, yüz ruble de Petersburg'dan yalladılar. Solovyov pasaportu olmayan bir kadın yakaladığı için yet-

miş beş ruble aldı. Görüyorsun ya? Ve Maklakov da. Elbette o, avukatları, profesörleri, yazarları yakalar, onların da özel bir fiatı vardır. Tehlikeli değillerdir ama yakalanmaları çok zordur.»

Yakov Zarubin soluk almaksızın konuşuyordu. Klimkov onun gevezeliğinden iğreniyordu, düşünmesini engelliyordu bu.

Bir geneleve girdiler. Zarubin, çok önceden beri oraya giren birinin yüksek sesiyle uzun boylu, zayıf, tek gözlü ev sahibine, «Lidia iyi mi? Ya Kapa?» diye sordu. «Yevsey sen Kapa'yı bir görmelisin. Ah, ne kızdır o, bak söylüyorum işte! Onsuz bin yıl da yaşasan öğrenemeyeceğin şeyleri öğretir sana! Limonata ve konyak istiyoruz. Önce Yevsey, şu limonatayla konyağı içmeliyiz. Etkisi tıpkı şampanyaya benzer, bir dakikada gökyüzüne çıkıverirsin...»

«Benim için hepsi bir.»

Burasının pahalı bir ev olduğu açıkça belliydi. Pencerelerde gösterişli perdeler asılıydı. Eşyalar iyi cins, hoş giyimli kızlar yanına yaklaşılmaz, kibirliği göründü Yevsey'e. Tüm bunlar şaşırttı onu. Önünden geçen kızlara yol açabilmek için bir köşeye büzüldü; eteklerini Yevsey'in bacaklarına sürterek geçerken onu hiç görmüyorlarmış gibiydiler. Bir sürü yarı çıplak beden tembel tembel dolanıyordu ortalıkta. Hepsi de birbirinin aynı görünen ama değişik göz boyalarıyla boyanmış gözler kendi eksenleri çevresinde dönüyor, parlıyordu.

Kızıl saçlı bir kız, yanındaki, iri yarı, büyük çıplak göğüslü, boynuna mavi bir kurdela takmış sarışın arkadaşına, «Öğrenci mi bunlar?» diye sordu. Öteki kızıl saçlının kulağına bir şeyler fısıldayınca kız Yevsey'e bakıp suratını buruşturdu. Yevsey başını çevirerek tedirginlik içinde, «Bizim kim olduğumuzu biliyorlar,» dedi Zarubin'e.

«Evet, elbette. Onun için giriş ücretinin yalnızca yarısını alıyor hesabı da yüzde yirmi beş eksik getiriyorlar.»

Yevsey tatlı, yakıcı sıvıdan iki bardak içti. Bu onu mutlu etmek yerine çevresine karşı daha duygusuz yapmıştı. Lidia ve Kapitolina adlı iki kız masalarına gelerek onlara katıldı. Biri uzun boylu ve güçlü, öteki iri yarı, şişmandı. Lidia'nın başı göv-

desine göre çok küçüktü; alnı dar, çenesi çıkık, balık dişleri gibi küçük dişli ağzı yuvarlak, gözleri kara ve şeytansıydı. Kapitolina değişik boylardaki balonlardan oluşmuş gibiydi. Patlak gözleri de bütüne uygundu, körmüşçesine donuk donuk bakıyordu.

Siyah saçlı küçük Zarubin çekirge gibiydi. Havayı kokluyor, başını bir o yana, bir bu yana çeviriyor, bacak bacak üstüne atıyor, ince, kara ellerini, her şeyi duymak, her şeyi yakalamak için dört bir yana uzatıyordu. Onu izlerken Yevsey birden ağır ve tekdüze bir sıkıntının içinde büyüdüğünü duydu.

«Pis fare!» diye düşündü. «Benim paramla kendine güzel bir kız, bana da rezalet bir şey seçmiş.»

Aslında sıkıntısının köklerinin bundan daha da derine uzandığını duydu. Koca bir bardak konyak doldurdu, bir yudumda bitirdi, yanan ağzını açıp gözlerini devirdi.

«Aferin sana!» diye bağırdı Yakov.

Kızlar güldü, bir dakika için Yevsey derin bir uykuya dalmışçasına sağır ve kör kaldı.

«Bu Lidia var ya, Yevsey, işte o benim gerçek dostumdur. Çok akıllı bir kızdır, evet çok!» Zarubin Yevsey'i kandırmak için gömleğinin kolundan çekti. «Üstlerimin gözüne girdiğim zaman onu buradan çıkartıp evleneceğim, onu da bizim işe sokacağım. Tamam mı Lidia, sevgilim?»

«İyi ya, bekleyelim de görelim,» dedi kız, kurnaz gözleriyle baygın baygın bakarak.

Ağır eliyle Yevsey'in omuzuna bir tokat vuran Kapitolina derin, kalın sesiyle, «Niye böyle sessizsin, dostum?» diye sordu.

«Herkesle böyle konuşur,» dedi Yakov.

Yevsey kıza bakmaksızın ondan uzaklaşarak, «Benim için hepsi bir,» diye yanıtladı. «Yalnızca ona kendisinden hoşlanmadığımı, gitse daha iyi olacağını söyleyiver.»

Bir kaç saniye hiç kimse konuşmadı.

Kapitolina kısık bir sesle, soğukkanlılıkla, «Canın cehenneme!» dedi. Eliyle masadan destek alarak, ağır ağır koca bedenini iskemleden kaldırdı. Bu aşağılanmadan üzülmediği için Yevsey içerlemişti. Kadına bakarak, «Bir cins fil bu!» dedi.

«Ah, ne terbiye!» diye bağırdı Lidia.

«Evet Yevsey. Bu çok büyük kabalık dostum!» diye Zarubin de ona katıldı. «Kapitolina Nikolayevna harika bir kızdır. Bu işten anlayan herkes beğenir onu.»

«Benim için hepsi bir,» dedi Yevsey. «Bira istiyorum.»

«Hey, buraya bakın, bira getirsenize!» diye bağırdı Zarubin. «Kapa, hayatım, bira göndersene bize.»

İri yarı kadın, ayaklarını sürükleyerek, sessizce uzaklaştı. Yevsey'e doğru eğilerek Zarubin büyük deneyi olan biri gibi üstü kapalı öğretisine başladı. «Görüyorsun ya Yevsey, burası özel bir kuruluştur, elbette, ama kızlar da senin, benim gibi insandır. Ne diye gereksiz yere onları küçük düşüresin ki?»

«Beni yalnız bırak!» dedi Yevsey.

Çevresindeki her şeyin sessiz olmasını istiyordu. İlk yaz bulutlarının üzünç dolu savruluşu gibi ortalıkta yüzen kızların durmasını istiyordu. Boğulmuş bir adamınki denli mavi yüzlü, iyi traşlı piyanistin, gürültülü bir kahkahayla çığlıklar atan, kükreyen, koca bir canavarın çenesine benzeyen piyanonun sarı dişlerinde gezinen ellerinin durmasını istiyordu. Herkesin oturmasını, sessiz, kıpırtısız kalmasını istiyordu. Sokaktan geçen birinin görünmez, hain eli çekiştirip duruyormuşcasına yabansı bir biçimde çırpınan perdelerin durmasını istiyordu. Hepsinin ötesinde de beyazlar giymiş Olga'nın kapıda görünmesini istiyordu. Sonra da Yevsey, ayağa kalkacak, odayı dolaşacak, tüm gücüyle herkesi tokatlayacak, Olga onların hepsini nasıl iğrenç bulduğunu, kendisinin nasıl yanıldığını ve hiç bir şey anlamamış olduğunu görecekti.

Zarubin'in yakından sözcükleri inatla kulağına doluyordu. «Eğlenmek için geldik şuraya, sen de tutmuş hemen iş açıyorsun başımıza.»

Bütün bedeni sallanan Yevsey, Yakov'un yüzüne sıkıntıyla baktı, ansızın gelen soğuk bir sezgiyle, «Şu pis köpeğin yüzünden bulaştım bu çorba gibi işe. Hepsi onun yüzünden,» dedi kendi kendine.

Dolu bir şişe bira aldı, bir bardağa boşalttı, içti, elinde şişeyle ayağa kalktı.

«Para benim, senin değil, pis maymun!»

«Ne olmuş yani? Senle ben arkadaşız.»

Kısa kesilmiş, diken diken saçlı, kara başı arkaya atılmıştı Zarubin'in. Yevsey keskin, parıldayan, küçük gözlerini, esmer yüzünü, eğri büğrü dişlerini görüyordu.

«Otursana,» dedi Zarubin.

Klimkov şişeyi savurup tam gözünü nişanlayarak yüzüne vurdu. Al kanı, yağlı ve nemli parıldadı yüzünde, bu görünüş karşısında yabanıl bir coşku doldurdu Yevsey'in yüreğini. Birayı kendi üzerine dökerek bir kez daha savurdu kolunu. Herkes üzerine atılmaya, bağırmaya, ulumaya başlamıştı. Birisi tırnaklarını Klimkov'un yüzüne geçirdi. Her yanından kollar, bacaklar çevirmişti onu, yerden kaldırılıp taşındı. Birisi sıcak, yapışkan tükürdüğünü boşalttı yüzüne, boğazını sıktı, saçını çekti.

Her yanı pislik, yara içinde, sırılsıklam, giysileri paramparça olmuş durumda bir karakolda kendine geldi. Her şeyi birden anımsadı, ilk kez korkmaksızın, «Şimdi ne olacak?» diye düşündü.

Önceden tanıdığı bir polis yüzünü yıkayıp eve gitmesini söyledi. Yevsey, «Beni yargılayacaklar mı?» diye sordu.

«Bilmiyorum,» dedi polis. İçini çekip kıskançlıkla ekledi, «Pek yapamazlar. Saygı duyulur senin kemiklerine, ayrıcalıklıdır... Sen de... İyi korunursunuz.»

Sessiz geçen bir kaç günden sonra, kendisine ince sesiyle bağıran Filip Filippoviç çağırdı onu. «Seni salak adam. Olay çıkaracağın yerde iyi davranışlarınla örnek kişi olman gerekir senin! Eğer böyle bir şey yaptığını bir daha duyarsam, seni bir ay tutuklatırım. Anlıyor musun?»

Klimkov korkmuştu. Kendi içine büzülüp kabuğunun altında sessizce, görünmeden, düşünmekten kaçınmak için elden geldiğince çok çalışıp yorulmaya çabalayarak yaşamaya başladı.

Yakov Zarubin'le karşılaştığı zaman sağ gözünün üzerinde küçük kırmızı bir yara izi bulunduğunu gördü; ajanın değişken yüzündeki bu yeni özellik onun için bir haz kaynağı oldu. Bir başka insanı dövecek yüreklilik ve gücü bulmuş olması gurur veriyordu.

«Niye yaptın bunu bana?» diye sordu Yakov.

«Nedeni yok,» dedi Yevsey. «Sarhoştum.»

«Çok budalaca bir davranıştı! Seni şeytan! Bizim işte yüzün ne demek olduğunu bilirsin. Hiç iz bulunmamalı.»

Zarubin bu yanlışın kapanması için Yevsey'den iyi bir yemek ısmarlamasını istedi.

BÖLÜM 18

Ama yine de Klimkov düşmanca düşüncelerin gücünden saklanmayı beceremedi. Bazı bakanların bile Çara ve Rusya'ya karşı olanlardan para aldıkları haberi yayıldı ajanlar arasında. Çarın gücünü ortadan kaldırmak, varolan iyi yaşama biçimini bir başkasıyla, yabancı devletlerden alınma ve Rus halkı için zararlı olan bir başkasıyle değiştirmek için inceden inceye planlar kurmuşlardı. Bu bakanlar bir bildiri yayınlayarak Çarın isteği ve izniyle yakında halka beğendikleri yerde toplanma, ilgilendikleri her konuda konuşma, gazetelerinde her diledikleri yazma ve yayınlama özgürlüğü tanınacağını bildirmişlerdi. Tanrıya inanmama özgürlüğü bile verilecekti.

Filip Filippoviç saatlarca Krasavin, Saşa, Solovyov ve deneyi olan diğer ajanlarla toplantılar yapıyordu. Bu toplantıların sonunda hepsi umutsuz, düşünceli görünüyor, arkadaşlarının sorularına kısa, anlaşılmaz karşılıklar veriyorlardı.

Bir gün dış odayla Filip Filippoviç'in çalışma odası arasındaki yarı açık kapıdan Saşa'nın coşkudan incelmiş sesi geldi, «Onlarla konuşmamız gereken konu anayasa değildir, politika değildir,» diyordu. «Bu yeni düzenin onları yok edeceğine inandırmalıyız kendilerini. Aralarında uysal olanlar açlıktan ölecek, yüreklilerse zindanlarda çürüyecek. Ne tür adamlar çalışıyor bizimle birlikte - alçaklar, değer ölçülerini yitirmiş olanlar, kafadan sakatlar, kör hayvanlar, değil mi?

«Tanrı aşkına sen neler söylüyorsun?» diye bağırdı Filip Filippoviç.

Sonra da Yasnogurski'nin ağlamaklı sesi geldi, «Senin planın nedir öyleyse? Bak dostum, söyleyeyim sana, nereye varmak istediğini bir türlü anlamıyorum.»

Piotr, Grokhotov, Yevsey ve iki yeni ajan dış odada oturuyorlardı. Yenilerden biri kızıl saçlı, kanca burunlu, iri çilli, altın gözlüklüydü; öteki yüzü traşlı, dazlak, kırmızı yanaklı, geniş burunlu, sol kulağının yanında, boynunda doğuştan mor bir leke taşıyan bir adamdı. Arada sırada bir birlerine göz atarak Saşa'nın her sözcüğünü hiç ses çıkarmaksızın, can kulağıyle dinliyorlardı. Piotr sık sık kalkıp kapıya yürüyordu. Sonunda kapıya varınca gürültüyle öksürdü ve görünmeyen bir el hemen kapadı kapıyı. Dazlak ajan kalın parmaklarıyla, özen göstererek burnuna dokundu, alçak sesle, «Değer ölçülerini yitirmişler diye kime diyordu?» dedi.

Önce hiç kimse yanıtlamadı sonra Grokhotov içini çekerek, «Herkese öyle der,» karşılığını verdi.

Piotr düşlere dalmış bir gülümsemeyle, «Akıllı bir şeytandır o!» diye bağırdı. «İçinin derinliklerine dek çürümüştür ama günden güne gözünün önünde daha da güçlenir. İşte eğitimin seni sürüklediği yer budur!»

Dazlak ajan yarı kör gözleriyle bir birine, bir ötekine bakıyordu, yeniden üzüntüyle, «Bizi demek istiyordu, değil mi?» diye sordu.

«Politika kafa isteyen bir iştir. Midem de her şeyi almaya hazır olmalıdır,» diye yanıtladı Grokhotov.

«Ben de eğitim görmüş olsaydım tüm kozlarımı oynardım,» dedi Piotr.

Kızıl saçlı adam aldırmazlık içinde, tembel tembel oturuyor, sürekli olarak esnemek için ağzını açıyordu.

«Kapıdan laf araklıyorsunuz ha?» dedi alayla.

Ajanlar teker teker odaya girmeye başladılar, hepsi de terliyordu, acımasızdı, birbirlerine bıkkın, umutsuz sözcükler söylüyorlardı. Kaşları çatık, sinirli Maklakov keskin ve aşağılayıcı gözleriyle girdi içeri. Gözleri yarı kapalı Krasavin dosdoğru çıktı dışarı, arkasından kapıyı çarparak kapadı.

Saşa Piotr'a, «Misilleme yapılacak,» dedi. «Biz gizli bir topluluk, onlar da en iyisinden aptallar olarak kalacaklar. İşte hepsi bu. Hey,» diye bağırdı, «kimse bir yere kıpırdamasın. Tartışacağız!»

Birden herkes kıpırtısız ve sessiz kaldı. Yasnagurski yüzün-

de geniş bir gülümsemeyle çalışma odasından çıktı; etli kulakları ensesine yapışmış kaygan bir pasta görünümü kazanmıştı. Ellerini sıkıp incelikle alçak gönüllülükle başını sallayarak ajanlar arasında dolaştı. Birden bir köşeye çekilip, hoş, tiyatrolara yakışır biçimde konuşmaya başladı, «Siz ey Çarımızın iyi uşakları, kırık bir kalple size sesleniyorum - siz korkusuz, siz erişilmez, siz Çarın gerçek evlatları, siz ananızın, babanızın ve Ortodoks Kilisesinin gerçek evlatlarına sesleniyorum.»

Yasnagurski'nin anlattıklarında gizli bir sövgü sezen biri Yevsey'e, «Aynı nakarata başladı,» diye fısıldadı.

«Düşmanımızın yeni kurnazlığını, yeni ve zehirli tuzağını biliyorsunuz hepiniz. Bakan Buligin'in bildirisini okudunuz. Tanrının Rusya ve Rus halkı için kendine verdiği güçten isteyerek vaz geçeceğini söylüyor. Tüm bunlar ruhlarını yabancı kapitalizme satmış olanların çirkin bir oyunudur, arkadaşlarım, kardeşlerim. Kutsal Rusya'mızı yıkmak için yeni bir girişimdir. Söz verdikleri parlamentoyla neyi elde etmek istiyorlar gerçekte? Bu anayasayla, bu özgürlükle ne kazanmak istiyorlar?»

Ajanlar birbirlerine yaklaştı.

«Tanrının ve İsa'nın önünde, gerçek ışığıyla araştıralım bu çimenler arasındaki yılanların iğri büğrü yollarını. Yalınkat Rus duyarlığımızla bakalım onlara ve gözlerimiz önünde nasıl tozlara karıştıklarını izleyelim. Biraz düşünün bakın. Çarımızın kutsal gücünü, tanrıdan aldığı buyruklarla ülkemizi gönlünce yönetmek özgürlüğünü elinden almak istiyorlar. Halk kendi sözcülerini Çara göndersin, onun gücünü hiçe sayarak yasalar çıkarsın diye genel seçimler yapılmasını istiyorlar. Bilgisiz ve şaşırmış olan halkımızın şarapla, parayla kandırılabileceğini, Çarın yerine, hainlerin, özgürlükçülerin, devrimcilerin adamlarını geçireceğini umuyorlar. Bu adamlar kimlerdir? Yahudiler, Polonyalılar, Ermeniler, Almanlar, tüm yabancılar, tüm Rus düşmanları.»

Klimkov Yasnagurski'nin arkasına gizlenmiş, alayla gülümseyen Saşa'yı görüp bu hasta adamın gözüne batmamak için başını eğdi.

«Bu satılmış dolandırıcılar takımı çarımızın kutsal tahtını kuşatacak, onun zeki gözlerini ülkemizin alın yazısına kapaya-

caklar. Rusya'yı yabancıların eline bırakacaklar. Yahudiler Rusya'da kendi düzenlerini kuracaklar, Polonyalılar, Ermeniler, Rusya'nın güçlü eliyle koruduğu tüm öteki dilenciler kendi düzenlerini kuracaklar, Yasalarını çıkaracaklar, sonra da Ruslar yalnız kalacak sonra da, sonra - yani demek istiyorum ki...»

Yasnagurski'nin yanında duran Saşa onun kulağına bir şeyler fısıldamaya başlamıştı. Yaşlı adam sıkıntıyla onu yana itti, eskisinden daha yüksek sesle konuşmasını sürdürdü. «Sonra da Almanlar ve İngilizler üzerimize çullanıp, bizi açgözlü pençelerine alacaklar. Rusya'nın karşısında yıkım tehlikesi var, değerli arkadaşlarım, çok değerli dostlarım. Gözümüzü dört açmalıyız!»

Konuşmasının son sözcüklerini de bağırdıktan sonra bir dakika sustu. Arkasından ellerini başının üzerine kaldırarak yeniden başladı. «Ama Çarımızın sadık dostları var. Ona bağlı bekçi köpekleri gibi gücünü ve zaferlerini koruyorlar. Devrimcilerin alçakça düzenlerine karşı, anayasaya karşı, bizim için, Rusya'nın gerçek evlatları olanlar için tam bir yıkım demek olan her şeye karşı bir örgüt kurdular. Çara ve Rusya'ya yaptıkları hizmetlerden ötürü şereflendirilmiş olan Kontlar, Prensler kadar, Çara sadık, kutsal geçmişimize sadık valiler de bu örgüte katılıyorlar. Belki de en yüksek...»

Bir kez daha Saşa Yasnagurski'nin sözünü kesti. Yaşlı adam onu dinledi, kızardı, elini salladı, ansızın bağırdı, «İyi ya sen konuş öyleyse onlarla. Ne oluyor? Ne hakkın var senin?... İstemiyorum...»

Birden yerinden sıçradı, ajan kalabalığını iterek odadan çıktı. Saşa öne çıkıp onun yerini aldı. Uzun boyuyla, eğilerek, başı öne çıkmış durdu orada. Kan bürümüş gözleriyle dinleyicilerine gelişigüzel bakıp ellerini oğuşturarak keskin bir sesle, «Haydi bakalım, söylediklerinden bir şey anladınız mı?» diye sordu.

Oradan buradan bir kaç alçak sesin, «Evet... anladık...» dediği duyuldu.

«Pek sanmam!» diye bağırdı Saşa, alayla. Sonra da tutkuyla, yabanıllıkla ama yine de şaşılacak bir kesinlikle konuşmaya başladı.

«Dinleyin, aranızda biraz kafası olanlar, söylediklerimi aptallara açıklasın. Devrimciler, özgürlükçüler, yani generallikle Rus orta sınıfı üstünlük kazandı. Hükümet onların isteklerine boyun eğdi; anayasa çıkarmaya çalışıyor. Ve bir anayasa sizin için ne demektir biliyor musunuz? Söyleyeyim. Bu sizin için açlık ve ölüm demektir çünkü siz bir işe yaramaz tembeller topluluğusunuz, hiç bir şey yapamazsınız. Bir çoğunuz için bu zindan demektir çünkü hak ettiniz. Bir kaçınız için hastahane yada tımarhane demektir - çılgın değilseniz bile çoğunuz ahmaksınız. Polis ortadan kaldırılacak, Milli Emniyet kapatılacak, siz sokaklara döküleceksiniz. Anlaşıldı mı?»

Hepsi taş kesilmişcesine sessizdiler.

Klimkov, «Ben de uzaklara giderim,» diye düşündü.

Bir süre sustuktan sonra Saşa, «Sanırım yeterince açıkladım,» dedi ve yeniden dinleyicilerine baktı. Alnındakı kırmızı yara izi tüm yüzüne yayılmış gibiydi, yüzü kurşun mavisi olmuştu.

«Yeni düzen sizin işinize yaramayacak. Öyleyse ona karşı savaşmalısınız, değil mi? Kimin için, kimin adına çalışacaksınız? Kendiniz için, kendi çıkarınız için, bu güne dek yaşadığınız gibi yaşayabilmek için. Anlaşıldı mı? Ne yapacaksınız öyleyse?»

Koskoca hastalıklı bir kalp inip kalkıyor, iç çekiyor gibi sıkıcı, ağır bir kıpırdanma oldu odada. Kimi ajanlar, sessizce, asık suratla, başları eğik uzaklaştılar. Birinin öfkeyle homurdandığı duyuldu, «Bir şöyle diyorlar, bir böyle. Onun yerine ne diye aylıklarımızı çoğaltmazlar ki?»

«Hep bizi korkutmaya çalışıyorlar, hep.»

Bir düzine kadar adam köşede, Saşa'nın çevresinde toplanmıştı. Yevsey usulca onlara yaklaşıp Piotr'un coşkulu sesini duydu. «İşte böyle konuşulur! İki kere iki dört eder, tüm kartlar da astır!»

Yumuşak bir sesle, gizli bir merakla, «Tüm bunlar doyurucu değil benim için,» dedi Solovyov. «Düşünün! Ne demek düşünün! Herkes kendine uygun biçimde düşünür. Ne yapacağımı söylesinler istiyorum.»

Krasavin, kesin, kaba bir sesle, «Söylendi sana!» dedi.

Maklakov durgunlukla, «Ben anlamıyorum,» diye karşılık verdi.

«Sen mi?» diye bağırdı Saşa. «Yalan söylüyorsun! Çok iyi anlarsın!»

«Hayır, anlamıyorum!»

«Ben de anladığını söylüyorum ama sen bir korkaksın; ayrıca da orta sınıftansın - bilirim seni.»

«Olabilir,» dedi Maklakov. «Ama sen tam anlamıyla ne istediğini biliyor musun?» Öyle soğuk bir tonla, öylesine açık seçik konuşmuştu ki Yevsey titredi, «Saşa onu dövecek mi?» diye merak etti.

Bununla birlikte Saşa soruyu alçak sert bir sesle yineledi yalnızca, «Ben mi? Ben mi ne demek istediğimi biliyorum?»

«Evet.»

Saşa tehdit edercesine sesini yükselterek, «Söyleyeyim,» dedi. Kısa süre sonra öleceğim ben. Kimseden korkum yok. Yaşam bana yabancı. Sizin düşlerinizde önünde diz çöktüğünüz kişilerden ben nefret ederim. Eğer sen diz çökmek istemediğini söylersen yalan olur bu. Sen bir kölesin, köle ruhlusun. Orta sınıftan olsan bile uşaksın, bende köylüyüm, şimdi gözleri dört açılmış olan bir köylü. Üniversiteye gittim ama hiç bir şey beni bozamadı.»

Yevsey topluluğun ön kısımlarına doğru ilerleyerek, ikisinin de yüzünü görebilmek için yanlarında durdu.

«Ben düşmanımı bilirim. Sensin o, yani orta sınıf. Ajan bile olsanız siz efendisiniz. Nerede olursanız olun iğrençsiniz, nefret edilecek kişilersiniz, ne olursanız olun, ister kadın, ister erkek, ister yazar, ister ajan olun. Ama sizin gibilerle nasıl savaşılacağını bilirim. Benim kendime göre bir yolum var. Size ne yapılacağını, nasıl yok edileceğinizi bilirim!»

«Senin isteri krizinden daha çok ilgimi çeker bu,» dedi Maklakov, ellerini cebine sokarak.

«Demek ilginç buluyorsun, ha? İyi öyleyse bak söyleyeyim sana.»

Saşa'nın oturmak istediği açıkça belliydi. Sarkaç gibi olduğu yerde sallanıyor, çevresine bakınıyor, ateşli, kuru sözcüklerle boğularak soluk almaksızın konuşuyordu.

«Yaşamımıza yön veren kimdir? Orta sınıf. O iyi huylu hayvanı, ilkel insanı bozan, hasta, pis bir canavar yapan kimdir? Sizler, yani orta sınıf. İşte yalnızca bu yüzden burada tüm yaşamımız size karşı çevrilmelidir. İşte bu yaptıklarınızdan ötürü yaşamın ülserini deşmeli, sizi irin selleri içinde, zehirlediğiniz insanların kusmukları içinde boğmalıyız. Sonsuz kargışlar içinde çürüyün! Sizin yok edilme, öldürülme zamanınız geldi. Kötürüm ettiğiniz herkes size karşı ayaklanacak, sizi bağacak, çiğneyecek - anlıyor musun? Evet, işte olacağı bu! Bazı kentlerde orta sınıfın başlarının omuzları üzerinde ne denli sağlam durduğunu araştırmaya başlamışlar bile. Duydun bunu, **değil mi?»**

Saşa geriye doğru sendeledi, duvara yaslandı, kollarını öne doğru uzatarak isterik bir kahkahaya boğuldu. Maklakov çevresinde duran adamlara bakıp, o da bir kahkahayla ve yüksek sesle, «Ne dediğini siz anladınız mı?» diye sordu.

«Herkes canının istediğini söyler,» diye yanıtladı Solovyov ama hemen aceleyle ekledi, «kendi arkadaşları arasında. Şimdi en önemli iş Petersburg'da gerçekten bir gizli örgüt kurulup kurulmadığını ve amacının ne olduğunu anlamak. Ve kimlerin katıldığını?»

Krasavin büyük bir kararlılıkla, «İşte bunu anlamalıyız,» dedi.

«İşin aslına bakarsan bu doğru, dostum; gerçekten de devrim yeni alanlara yayılıyor,» dedi Piotr neşeyle, canlılıkla.

«Şu anlattığın örgütte gerçekten bir kaç prens varsa,» diye dalgın dalgın, düşler içinde söylendi Solovyov, «belki de bizim durumumuz düzelir.»

«Senin daha şimdiden bankada yirmi binin var, yaşlı şeytan.»

«Belki de otuz bin. Bir daha say.» Solovyov gücenmiş bir tavırla verdiği bu karşılıktan sonra oradan uzaklaştı.

Saşa Maklakov'a, «Ne diye gözlerini bana diktin?» diye bağırdı.

Maklakov dönüp karşılık vermeksizin yürüdü. Yevsey isteksizce onun peşinden gitti. Yavaş yavaş Saşa'nın içinde

yükseltmiş olduğu o birden gelen büyüden kurtuluyor, konuşmasının etkisi yağmur altında toz gibi yok oluyordu.

Maklakov Yevsey'e, «Anlattıklarından bir şey anladın mı?» dedi.

«Hoşlanmadım.»

«Neden?»

«Her zaman çok acı konuşuyor, zaten onsuz da yeterince acı var.»

Maklakov başını sallayarak, «Evet,» dedi. «Burada haklısın, yeterince acı var.»

Yevsey sakına sakına çevresine bakıp, «Bir şey anlamak olanaksız,» dedi. «Herkes başka şey söylüyor.»

Bunu söyler söylemez de kendi sözcüklerinden korkarak Maklakov'a göz ucuyla baktı.

Ajan dalgın dalgın mendiliyle şapkasının tozunu silkeledi, tehlikeli sözcükleri açıkça duymazlıktan geliyordu.

«Hoşça kal,» dedi.

Yevsey onunla birlikte gitmek istiyordu ama ajan şapkasını giyip bıyığını bükerek ona son bir kez bile bakmadan uzaklaştı.

Bir düşteymişcesine anlaşılmaz, göze görünmez bir değişiklik oldu kentte. İnsanlar korku duygusunu tam anlamıyle yitirmiş gibiydiler. Daha çok, kısa bir süre yaygın, alçak gönüllü olan yüzler birden bire keskinleşip güçlü bir dalgınlık havası kazandılar. Sürekli olarak işe başlamanın en iyi yolunu arayan yapı ustalarının eski bir evi yıkmaya hazırlanışları gibiydi görünüşleri.

Hemen her gün polis ve Milli Emniyetin çok iyi bildiği devrimcilerin katıldığı açık toplantılar düzenliyordu endüstri ve işçi bölgelerinde. Var olan düzeni açıkça eleştiriyor, bakanların parlamento kurulması için verdiği sözün halkı yatıştırma programının bir parçası olduğunu söylüyorlardı. Şimdi çektikleri acılarla ayaklanmış olan halkı sonunda her zamanki gibi kandıracaklardı. Dinleyicilerine kendi sağduyularından başka hiç bir şeye inanmamalarını söylüyorlardı. Bir keresinde de ayaklanmaya çağıran bir konuşmacı, «Yalnızca halk yaşamın gerçek ve yasal efendisidir; tüm özgürlükler ve dünya onundur,» diye

bağırınca karşılık olarak bir zafer kükremesi yükseldi, «Doğru, arkadaşlar!»

Bağırışmalardan sağır olmuş Yevsey dönüp yanında duran Melkinov'u gördü. Gözleri alev alevdi, kendisi pisti, dağınıktı, kanatlarını çırpan bir karga gibi alkışlıyordu, bağırıyordu, «Docoğğruuu!»

Klimkov şaşkınlıkla paltosunu çekiştirip alçak sesle, «Ne düşünüyorsun?» diye fısıldadı. «Konuşmacı bir sosyalist. Göz altında o.»

Melnikov gözlerini kırpıştırarak, «Öyle mi?» diye sordu. Karşılık beklemeksizin yine bağırdı, Bravo, çok doğru bu!» Sonra da kızgınlıkla Yevsey'e dönüp, «Git başımdan. Doğruyu kimin söylediği beni ilgilendirmez,» dedi.

Bu yeni konuşmaları dinlerken Yevsey çekinerek gülümsüyor, kalabalık içinde rahatça konuşabileceği birini arıyordu çaresizlikle; ama güven veren bir yüz bulur bulmaz da içini çekiyor, «Onunla konuşmaya başlarsam hemen benim bir ajan olduğumu anlayacak,» diye düşünüyordu.

Sık sık da devrimcilerin yeryüzünde bir başka yaşama biçimi kurma gerekliliğinden söz ettiklerini duyuyor bu da çocukluk düşlerini ona geri getiriyordu. Ama inanç, ruhunun dengesiz, yapış yapış, iğrenç izlenimlerle boğulmuş, korkuyla zehirlenmiş toprağında güçsüzleşiyordu. Onda inanç kemik hastalığı çeken, çarpık bacaklı, hep uzaklara bakan, büyük gözlü bir çocuk gibiydi.

Sözcüklere inanıyor ama kişilere inanmıyordu. Ruhu canlandıran dalgalarına atlama isteği taşımadan ürkek bir izleyici gibi ırmak kıyısında dolaşıyordu. Her neyse, yaşamı huzurla doldurup ona da bir köşe gösterebilecek birinin kazanmasını istiyordu.

Ajanlar amaçsızca dolaşıyorlardı sokaklarda; birbirlerine yabancılaşıyor, asık suratlı bir sessizliğe kapanıyorlardı; birbirlerinin yüzlerine kuşkuyla bakıyorlar, her yerden tehlike bekliyorlardı.

«Şu prenslerin Petersburg toplantısı üzerine bir şey olduydu mu?» diye hemen her gün soruyordu Krasavin.

Bir gün Piotr neşeyle, «Hey çocuklar,» diye bağırdı.

«Saşa Petersburg'a çağrıldı. Göreceksiniz orada bir şeyler hazırlayacaktır.»

Karga burunlu, kızıl saçlı ajan Viakhirev tembel tembel, «Rus Halk Birliği'ne devrimcileri öldürmek için silahlanma izni verildi. Ben de onlara katılacağım; iyi nişancıyımdır,» dedi.

«Tabanca yararlı şeydir,» dedi biri. «Ateş eder, kaçarsın.»

Daha başka şeyleri, Olga'yı, Makarov'u anımsayarak, «Ne de kolaylıkla söz ediyorlar bundan,» diye düşündü Yevsey ama hemen onların anılarını sıkıntıyla kafasından uzaklaştırdı. Saşa Petersburg'dan sağlığı göze batar ölçüde düzelmiş geldi; donuk gözlerinde yeşil kıvılcımlar çakıyordu, sesi alçalmıştı, tüm bedeni dikleşmiş, gürbüzleşmişti.

Piotr, «Ne yapacağız?» diye sordu ona.

Saşa dişlerini göstererek, «Yakında öğreneceksin!» karşılığını verdi.

BÖLÜM 19

Her zamanki gibi durgun ve sıkıntılı sonbahar geldi, ama insanlar buna pek aldırmadılar. Hep yürekli ve gürültücü olan bu kişilerin şimdi daha da güçlenmiş, saygısızlaşmışlardı; Yevsey'in onların zaferine duyduğu inancı, yakın bir gelecekte ortaya çıkacak sessiz, rahat bir yaşama duyduğu inancı güçlendiriyorlardı.

Derken büyülü, korkunç, görkemli günler gelip çattı, tüm halk çalışmayı durdurdu, kabasaba, anlamsız oyunuyla herkesin üzerinde baskı kurmuş gündelik yaşam güçlü bir kucaklamanın etkisinde kalmışcasına birden duruverdi. İşçiler, kente, yöneticilerine ekmek, ateş, su vermeye karşı çıktılar. Bir kaç gece kent, açlık, susuzluk içinde, asık suratlı, kırgın durarak karanlıklara daldı. Bu ışıksız aşağılayıcı gecelerde işçiler türküler söyleyerek, gözlerinde parlayan çocuksu bir sevinçle sokaklarda dolaştılar. İlk kez kendi güçlerinin bilincine varıyor, böylesine göze görülür biçimde ortaya çıkmasından şaşkınlığa düşüyorlardı; yaşam üzerindeki egemenliklerini tanıyor, karanlık evleri, kıpırtısız, ölü makinaları, şaşırmış polisi, dükkanların ve içkievlerinin kapalı çenelerini, korkmuş yüzleri, hiç bir zaman çalışmayı öğrenememiş ama bol bol yemek yemeği çok iyi öğrenmiş bu nedenle de kendilerini kentin üst sınıfı olarak kabul etmiş kişilerin şimdi gösterdikleri alçak gönüllü tavrı izleyerek iyi huylulukla kutluyarlardı bunu. Bu günlerde üst sınıfın gücü beceriksiz ellerinden koparılarak alınmış, ama kalabalıkları, şeytanlıkları onlarda kalmıştı. Bir zamanlar yalnızca buyurmaya alışmış olan bu kişileri sessizce, açların, yoksulların, yıkanmayanların isteklerine boyun eğer gördü. Şimdi artık efendilerin aşağılanırcasına yaşadıklarını anlıyordu Yev-

sey; bu aşağılanmalarını gizlemeye çalışarak korkuları yüzünden işçilere yalan söyleyip beğenircesine gülücükler dağıttıklarını gördü. Artık geçmiş geri gelmeyecek gibi göründü Yevsey'e; yeni efendiler çıkmıştı ortaya ve birdenbire tüm bir yaşam akışını durdurabildiklerine göre, şimdi artık onu yeniden, daha değişik biçimde, daha özgürce, kendileri ve herkes için hatta belki Yevsey için bile daha kolay yaşanır biçimde düzenleyebilirlerdi.

Tüm öteki kaba ve kötü öğeler de kentten uçup gitmiş gibiydi. Karanlığın kalın örtüsü altında eriyivermişlerdi. İnsanlar belirgin biçimde iyi davranır olmuşlardı birbirlerine, kent, geceleri karanlıklar içinde kalıyordu ama yine de geceler en az gündüzler denli canlı, sevinç dolu geçiyordu.

Kalabalıklar her yerde toplanıyor, özgür, yürekli, canlı biçimde konuşuyorlardı. Doğrunun kazanacağı yaklaşan günlerden söz ediyorlardı. Tüm yürekleriyle inanıyorlardı buna. İnancı olmayanlarsa bu yeni yüzlere suskunluk içinde bakıyor, yeni sözcükleri belleklerine yerleştirmeye çalışıyorlardı.

Klimkov sık sık kalabalıklar arasında ajanlar görüyordu. Kendisini görmelerini istemediğinden hemen uzaklaşıyordu oradan. Melnikov'a ötekilerden daha sık rasgeliyordu. Bu adam merakını daha çok çekiyordu. Her zaman çevresinde yoğun bir kalabalık toplanıyor, onun boğuk sesi topluluğun ortasından kara bir ırmak gibi akıyordu.

«İşte görüyorsunuz! Halk istedi mi her şey onun dilediği gibi olmak zorundadır. İsterlerse her şeyi kendi avuçları içine alırlar. Halk zorlu bir güçtür. Unutmayın bunu -ey halk- kazandıklarınızı elinizden kaçırmayın. Dikkatli olun! Her şeyden çok dcı efendilerin kurnazlığına karşı gözünüzü dört açın. Uzaklaştırın onları, tartışmaya kalkışırlarsa yok edin! Kurtulun onlardan.»

Klimkov bunu duyunca, «Böyle konuştukları için bir zamanlar insanlar zindanlara atılırdı! Şimdi şu işe bak. Kendileri söylüyorlar bunu,» diye düşündü.

Sabahtan gece yarısına dek sokaklarda dolaşıyordu. Kimi zaman karşı koyamadığı bir konuşma isteği duyuyordu,

ama isteğin içinde büyüdüğünü anlar anlamaz hemen ıssız yan sokaklara, karanık köşelere çekiliyordu.

«Ağzımı açtığım anda tanırlar beni.» Sürekli içini kemiren bu düşünceden kurtulamıyor, «Ben de sözümü etmeye yetecek zaman bulacağım...» diye kendini avutuyordu.

Bir gece sokaklarda dolaşırken bir bahçe kapısına gizlenmiş, karşıdaki evin ışıklarına kemik bekleyen aç bir köpek gibi bakan Maklakov'u gördü.

«İşini sürdürüyor,» diye düşündü Yevsey, sonra da Maklakov'a, «Biraz sizin yerinizi almamı ister misiniz Timofey Vasilyeviç?» diye sordu.

Ajan zor tuttuğu bir haykırışla, «Benim yerimi almak mı?» diye sordu. Sesi her zamankinden oldukça değişik çıktığı için Yevsey işlerin pek iyi gitmediğini sandı. «Yoo hayır, dostum, gerek yok, gidebilirsin,» dedi Maklakov.

Genellikle temiz ve düzenli olan Maklakov bu gece darmadağınıktı. Her zaman düzgünce, uygun biçimde kulaklarının arkasına taradığı saçları alnına, şakaklarına dökülmüştü. Votka kokuyordu.

Yevsey şapkasını çıkarıp ağır ağır uzaklaşırken, «Hoşça kalın,» dedi. Alçak sesle çağrıldığını duyduğunda daha bir kaç adım atmıştı.

«Dur bir dakika!»

Yevsey döndüğünde, birden, hiç ses çıkarmaksızın Maklakov'un arkasına gelmiş olduğunu gördü.

«Biraz birlikte yürüyelim,» dedi.

Yevsey, «Çok sarhoş olmalı,» diye düşündü.

Maklakov arkasına bakarak, «O evde kimin oturduğunu biliyor musun?» diye sordu. «Yazar Mirinov. Anımsıyor musun onu?»

«Evet.»

«Biliyordum unutmayacağını. Seni aptal yerine koydu, bunu da öyle yalınkat bir biçimde yaptı ki.»

Yevsey, «Evet,» diye katıldı ona.

Hiç gürültü yapmaksızın ağır ağır yürüdüler. Yan sokak sessiz, ıssız ve soğuktu.

Maklakov, «Geri dönelim,» dedi. Şapkasını düzeltti, palto-

sunu ilikledi, umutsuzluk içinde, «Gidiyorum buralardan, arkadaş,» dedi. «Arjantine gidiyorum. Amerika'ya.»

Yevsey onun sözcüklerinde umutsuz, bıkkın bir şeyler seziyordu, o da üzgün ve tedirgin duymaya başladı kendini.

«Niye... o denli uzağa?» diye sordu.

«Zorunluyum.»

Maklakov yine ışıklı pencerenin karşısında durup sessizce bakmaya başladı. Evin çarpık yüzünde koskoca bir gözmüş gibi barış dolu bir ışık kümesi düşürüyordu karanlığa; kara, ağır sularda küçük bir ada görünümündeydi.

«Şu yukarıdaki Mironov'un penceresi,» dedi Maklakov durgunlukla. «Bütün gece oturup yazar.»

Birileri yaklaşıyordu. Yumuşak bir türkü tutturmuşlardı oysa, «İşte geliyor son belirleyici kavga,» diyordu ve bu sözcükler gece havası içinde bir başkaldırı gibi asılı durdu.

Yevsey bir fısıltıyla, «Karşıya geçmeliyiz,» dedi.

«Korkuyor musun?» diye sordu Maklakov ama kaldırımdan sokağın donmuş çamuruna ilk atlayan da kendisi oldu. «Korkulacak bir şey yok. Tüm bu kavga türkülerine karşın onlar barış severdir. Yabanıl hayvanlar onlar arasında değildir, hayır. Sıcak bir yerde, örneğin bir içkievinde oturmak ne hoş olurdu değil mi? Ama her yer kapalı, Her şey donup kaldı dostum.»

«Bize gidelim,» dedi Yevsey.

«Eve mi, hayır teşekkür ederim,» diye karşılık verdi Maklakov.

Kaçınılmaz bir şeylerin yaklaştığını duyduğu o bildik, üzünç dolu anlayışa uysallıkla boyun eğerek kıpırtısız kaldı Yevsey.

«Her neyse, söyle bakayım bana, ne biçim ajansın sen?» diye Yevsey'i dirseğiyle dürterek birden sordu Maklakov. «Uzun süredir seni izliyorum. Hep mide bulantısı çekiyormuşsun gibi görünüyor yüzün.»

Yevsey kendisi üzerine açık açık konuşmak olanağı bulduğu için sevindi.

Çabuk çabuk, «Ben de uzaklara gideceğim Timofey Vasilyeviç,» dedi. «Şu durum yerine oturur oturmaz gideceğim. Ya-

vaş yavaş küçük bir iş kurup sessizlik içinde, tek başıma yaşayacağım..

Hangi durum yerine oturur oturmaz?»

Yani şu yeni düzen demek istiyorum, halk gerçekten yönetimi eline aldığı zaman.»

Ajan elini sallayıp gülümseyerek, «Ha, haa,» diye homurdandı. Nasılsa onun gülümsemesini gören Yevsey'in konuşma isteği sönmüştü.

Anlatılmaz bir sıkıntı havası çöktü ikisinin de üzerine.

Bir kez daha yazarın evine yaklaşırlarken Maklakov beklenmedik bir kabalık ve sabırsızlıkla, «Buraya bak,» diye bağırdı. «Ben gerçekten uzaklaşıyorum buradan; bir daha geri dönmemek üzere ayrılıyorum Rusya'dan. Ve ona, şu yazara bazı kağıtlar vermek istiyorum. Bu paketi görüyor musun?»

Yevsey'in önünde beyaz, kare biçimli bir paketi sallayarak aceleyle sürdürdü konuşmasını. «Onu kendim vermek istemiyorum. Burada dışarı çıkmasını bekleyerek durduğum ikinci gün bu. Ama o hasta ve evden de çıkmayacak. Bunu ona sokakta verebilirdim. Postalayamam. Postada onun mektupları açılıp okunur sonra da bize, Milli Emniyete gönderilir. Ona ben kendim de gidemem.»

Ajan paketi göğsüne bastırarak başını eğip Yevsey'in yüzüne baktı. «Benim tüm yaşamım bu paketin içinde, yaşam öykümü, kim olduğumu, niçin böyle olduğumu yazdım. Onun okumasını istiyorum, o insanları sever ve anlar. Kendim gidemem... Postayla göndermeye de korkuyorum, sonunda Milli Emniyete gelir...»

Sımsıkı Yevsey'in omuzunu yakalayarak onu sarstı ve, «Sen gidip kendi eline vereceksin.» diye buyurdu. «Ve ona diyeceksin ki...» Maklakov'un sesi söndü, bir anlık susuştan sonra, «Ona de ki,» diye sürdürdü konuşmasını, «Milli Emniyetten bir ajanın bu kağıtları yolladığını ve en içten yakarışlarıyla - tam bu sözcükleri kullan - 'en içten yakarışlarıyla,' onları okumasını dilediğini söyle. Ben burada bekleyeceğim seni. Git şimdi. Ama ne olursa olsun burada olduğumu söyleme. Beni sorarsa uzaklara gittiğimi, Arjantin'e gittiğimi anlatırsın. Söylediklerimi yinele bakalım.»

«Arjantine gittiniz,» dedi Yevsey.

«Ve, 'en içten yakarışlarıyla,' demeyi unutma. Çabuk git.» Klimkov'un sırtına usulca vurarak evin kapısına götürdü, uzaklaşıp Yevsey'in yaptıklarını izlemeye başladı.

Maklakov'un buyruklarının zorlamasıyla altüst olmuş, titreyen Yevsey kendi bilincini tümden yitirmişti. Bir an önce ajanın gözünden yok olmak isteğiyle kapıdan süzülüp girmeye hazır, zili çaldı. Kapı açıldı. Aydınlık koridorda kara bir beden belirdi, sınav yaparcasına birses, «Ne istiyorsunuz?» diye sordu.

«Yazar Mironov'un kendisini görmek istiyorum. Onun kendi eline bir paket vermem söylendi. Çabuk lütfen!» derken Yevsey, elinde olmaksızın Maklakov'un aceleci ve tutarsız konuşma biçimini yansıtıyordu. Kafasının içinde her şey birbirine karışmış, yalnızca ajanın ölü kemikler denli beyaz ve soğuk sözcükleri serili kalmıştı. Ve yabansı biçimde derin bir sesin, «Sizin için ne yapabilirim?» diye sorduğunu duyunca Yevsey öğrendiği dersi yineleyen ürkek bir çocuk gibi yanıtladı, «Milli Emniyetten bir ajan bu paketi size yolluyor ve en içten yakarışlarıyla okumanızı diliyor. Kendisi Arjantin'e gitti.» Bu ülkenin yabancı adı Yevsey'i tedirgin etmişti, daha alçak bir sesle, «Orası Amerika'dadır,» diye ekledi.

«İyi ama kağıtlar nerede?»

Sesi iyi yürekliydi. Yevsey başını kaldırıp kızıl bıyıklı bu askerce yüzü tanıdı. Paketi cebinden çıkarıp verdi.

«Oturun lütfen.»

Klimkov başı önünde oturdu. Yırtılan paketin sesi onu yerinden zıplattı. Başını kaldırmaksızın sakınarak ona baktı. Mironov önünde durmuş kağıtlara bakıyordu; bıyığı titriyordu.

«Gittiğini söylemiştiniz, değil mi?»

«Evet.»

«Siz de ajan mısınız?»

Yevsey alçak sesle, «Evet,» diyip, «Şimdi beni azarlamaya başlayacak,» diye düşündü.

«Nedense yüzünüzü tanır gibiyim.»

Yevsey ona bakmamaya çalışıyordu. Ama yazarın gülümsediğini duydu.

İçini çekerek, «Evet, sanırım tanıyorsunuz,» dedi.

«Siz de beni izliyor muydunuz?»

«Bir kez izledim. Pencereden gördünüz. Sokağa çıkıp bana bir mektup verdiniz.»

«Ah, evet, elbette. Şimdi anımsıyorum. Tanrım demek o sizdiniz ha? Sizin üzerinizde biraz düşündüğümü de anımsıyorum.»

Yevsey iskemlesinden kalktı, kuşkuyla bu gülen yüze baktı, çevresine göz attı.

«Bir şey yok,» dedi yazar.

Bu tutkulu ama incelikli sesi dinlerken kendini çok çirkin buluyordu. Yazarın ona sövüp sayıp evden atacağından korkuyordu.

«Bu kez çok değişik biçimde karşılaşıyoruz, ha?»

Yevsey şaşkınlıkla «Başka bir şey yok mu?» diye sordu.

«Hepsi bu. Ama sanırım siz yorgunsunuz. Niye biraz oturup dinlenmiyorsunuz?»

«Gitmeliyim.»

«Nasıl isterseniz. Teşekkür ederim. Güle güle.»

İnce, kızıl tüylerle kaplı kocaman elini uzattı. Yevsey sakınarak dokundu ona.

Birden bire, «Ben de size yaşam öykümü anlatabilir miyim?» diye düşünmeden sordu. Kendi söylediği bu sözcükleri duyar duymaz da, «İşte tam konuşabileceğim kişi,» diye düşündü. «Timofey Vasilyeviç saygı duyuyor ona ve çok akıllı bir adam, herkesten daha iyi biri...» Maklakov'u anımsayarak pencereye baktı, bir an için kuruntulara kapıldı ama, «Zararı yok,» dedi kendi kendine. «İlk soğuktan donuşu değil.»

«İyi ya. Neden olmasın? İstiyorsanız anlatın. Niye paltonuzu çıkarmıyorsunuz? Belki bir bardak çay da içersiniz. Bu gece soğuk.»

Yevsey gülümsemek istedi ama kendini tuttu. Bir kaç dakika sonra da gözleri yarı kapalı, tekdüze bir sesle, yaşamının tüm ayrıntılarını anlatmaya başlamıştı. Köyünden, Yakov'dan, demirciden söz etti. Milli Emniyette gözlemlerini rapor ederken kullandığı sesle konuşuyordu.

Yazar büyük bir masanın yanındaki geniş, ağır bir tabure-

de oturuyordu. Bir bacağını altına almış, dirseğini masaya dayamıştı. Parmaklarının acele bir kıpırdayışıyla bıyığını bükerek öne eğiliyordu. Yuvarlak, kısa kesilmiş saçlı başını iki mum aydınlatmaktaydı. Gözleri sert ve ağırbaşlıydı ama Yevsey'den ötelere, uzaklara bakıyordu.

«Beni dinlemiyor,» diye düşünen Yevsey sesini biraz daha yükseltti, gözleriyle sinsi sinsi odanın her ayrıntısını kafasına yerleştiriyor, kıskançlık içinde yazarın yüzünü izliyordu.

Oda karanlık ve sıkıntılıydı. Her yanı kaplamış kitap rafları duvarları kalınlaştırıp sokağın gürültüsünü öldürüyordu. Raflar arasında, dışarıdaki gecenin soğuk karanlığıyle mühürlenmiş camların tekdüze parıltısı, bir yerlerde de kapı olan beyaz bir leke vardı. Gri bir örtüyle kaplı, odanın ortasında duran masa, çevresindeki her şeyden yayılan sıkıntıyla erimiş gibiydi.

Yevsey bir köşede duran, düz, sert bir deriyle kaplı koltuğa oturmuştu. Nedense yüksek arkalığına başını dayadıkça ka-, yıp duruyordu. Mum alevleri altüst ediyordu Yevsey'i; küçük, sarı diller, sessiz, sinir bozucu bir konuşmayı sürdürüyor gibiydi. Usulca bir birlerine doğru eğiliyorlar, titriyorlar, yeniden dikleşiyorlar, tavana doğru tırmanmaya uğraşıyorlardı.

Yazarın gölgesinin arkasında, kasanın üzerinde bir adam resmi asılıydı - sivri küçük sakallı, sarı yüz ona yukarıdan bakıyordu.

Yazar daha bilinçle oynamaya başladı bıyığıyle ama gözleri odanın sınırları ötesinde bir yerlere bakıyor gibiydi. Tüm bunlar Yevsey'in kafasını dağıtıyor, anıları arasındaki bağı koparıyordu. Gözleri artık görmez olmuştu, onları kapamayı akıl etti. Karanlık sımsıkı aldı onu içine, rahatlık duygusuyle içini çekti Yevsey. Birden benliğinin ikiye bölündüğünü duydu, bir yanı bu işleri yapan, yaşayan kişi, öteki yanıysa bir kıyıda durup bir yabancıyı anlatırcasına konuşandı. Şimdi sözcükleri daha kolaylıkla akıyor, sesi güçlü çıkıyor, yaşam öyküsü bir yumak gri iplik gibi düzgünce çözülüyordu. Bunları anlatmak, bu küçük, güçsüz ruhu deneylerinin pis, sıkıcı paçavralarından soyuyordu. Kendi sesini dinlerken şaşıyordu. Gerçeği anlatıyor, konuştukça da hiç bir işte suçu olmadığını açıkça gö-

rüyordu; kendi seçtiği biçimde yaşamıştı. Her nasılsa hep hoşlanmadığı şeyleri yapmaya zorlanmıştı. İçten gelen bir kendine acımayla dolmuş, neredeyse ağlayacaktı ama aynı zamanda da bunda bir doyum bulmaktan kaçınamıyordu.

Yazar bir soru sormak için sözünü kestiğinde, söyleneni pek anlamadı. Gözlerini açmaksızın, alçak, sert bir sesle, «Bekleyin bir dakika sırayla gitmeliyim,» dedi.

Yorulmak bilmeden konuştu konuştu, Maklakov'la son karşılaşmalarına gelince bir çukura rasgelmiş gibi birden durdu. Gözlerini açtı, camlarda sonbahar güneşinin sıkıcı parıltısını, gökyüzünün soğuk, gri derinliklerini gördü. İç çekerek doğruldu. Yıkanmış gibiydi içi, alışılmadık biçimde hafiflemişti, bomboştu. Yüreği yeni buyruklara, yeni yönlendirilmelere hazırdı.

Yazar da gürültü yapmaksızın ayağa kalktı, uzun boylu, güçlüydü. Ellerini birbirine geçirdi, parmaklarıyla çirkin çıtırtı sesleri çıkardı.

Klimkov'dan yana bakmaksızın pencereye dönerken, «Şimdi ne yapmak niyetindesin?» diye sordu.

Yevsey de ayağa kalkıp kendine güvenle Maklakov'a söylediklerini yineledi.

«Yeni yaşam biçimi yerleşir yerleşmez sessizce bir iş kuracağım. Bir başka kente gideceğim. Yüz elli ruble kadar biriktirdim.»

Yazar yavaşça ona döndü. «Görüyorum,» dedi. «Daha başka hiç bir isteğin yok mu?»

Klimkov düşünüp, «Hayır,» diye yanıtladı. «Hiç yok.»

«Yeni yaşama biçimine de inanıyorsun, değil mi? Kurulacağını sanıyor musun?»

«Elbette. Elbette kurulacaktır. Tüm halk istediğine göre. Siz de kurulacağını düşünmüyor musunuz?»

«Ben bir şey demiyorum.»

Mironov yine cama döndü, sustu, bıyığının uçlarıyla oynadı. Yevsey yüreğindeki boğluğu dinleyerek kıpırtısız bekledi.

Yazar yumuşaklıkla, ağır ağır, «Söyle bana,» dedi. «O kız için, kuzenin ve ötekiler için hiç üzülmüyor musun?»

Klimkov başını eğip sinirle ceketini çekiştirdi.

«Şimdi artık onların haklı olduğunu gördün, değil mi?»

«Önceleri üzülüyordum onlar için ama artık üzülmüyorum.»

«Ooo? Neden?»

Klimkov hemen yanıtlamadı. Bir kaç dakika sonra, «Şey, onlar iyi insanlar ve istediklerini de elde ettiler,» dedi.

«Peki, yaptığının yanlış bir iş olduğunu hiç düşünmedin mi?»

Yevsey içini çekti. «Hiç sevmedim işimi. Ben bana söyleneni yaparım.»

Yazar sakınarak ona yaklaştı, sonra yana çekildi. Klimkov içeri girdiği kapıyı gördü, gördü onu çünkü yazarın gözleri oraya çevrilmişti.

«Gitmeliyim.» diye düşündü.

«Bana bir şey sormak istiyor musun?» dedi yazar.

«Hayır, gidiyorum artık.»

«Güle güle.» Yazar geçip gitmesi için yana çekildi. Yevsey parmak uçlarında koridora çıkarak paltasunu giymeye başladı. Oda kapısından, «Dinle, niçin bana kendi üzerine tüm bunları anlattığını bilmek istiyorum,» diyen yazarın alçak sesini duydu.

Şapkasını elinde buruşturarak Yevsey bir an düşündü, sonra, «Timofey Vasilyeviç, yani beni buraya gönderen ajan size çok saygı duyuyor,» diye yanıtladı.

Yazar gülümsedi.

«Anlıyorum! Hepsi bu mu?»

«Gerçekten ne diye anlattım ona?» diye merak etti Yevsey. Gözlerini kırpıştırarak yazarın yüzüne bakakaldı.

Yazar ellerini oğuşturarak, «Güle güle öyleyse,» dedi. Konuğundan uzaklaştı.

Yevsey kibarca başını salladı.

Evden çıkınca çevresine bakındı, başı önüne eğik, hendek boyunca aşağı yukarı yürüyen kara biçimi gördü hemen.

«Demek bekliyor,» dedi Yevsey. Geri çekildi. «Bana kızacak. Çok uzun süre kaldığımı söyleyecek,» diye düşündü.

Sabahın sessizliğinde, donmuş kaldırımlardaki ayak sesle-

rini duydu ajanın. Başını kaldırarak çabuk çabuk, neredeyse koşarak Yevsey'i karşılamaya geldi.

«Verdin mi?»

«Evet.»

«Niye öyle geç kaldın. Seninle konuştu mu?»

Maklakov titriyordu. Yevsey'in paltasunun yakalarını tuttu ama birden bırakarak yakmış gibi parmak uçlarına üfleyip ayaklarını yere vurmaya başladı. Donmuş, üzünç dolu bu adam hiç korku vermiyordu.

«Ben de ona tüm yaşamını anlattım,» dedi Yevsey. Maklakov'un bunu bilmesini istiyordu.

«Peki, beni sormadı mı?»

«Buralardan gidip gitmediğini sordu.»

«Sen ne dedin?»

«Gittiğini söyledim.»

«Başka bir şey söylemedi mi?»

«Hayır.»

«Haydi gidelim öyleyse. Donuyorum.» Maklakov sırtını kamburlaştırıp ellerini paltosunun cebine sokarak öne fırladı. «Demek sen de ona yaşamını anlattın?»

«Evet, hepsini, baştan sona, taaa bu güne dek!» diye yanıtladı, bunu söylemekten hoşlanmıştı. Öylesine beğendiği ajanla aynı düzeye geldiğini duyuyordu böylece.

«O sana ne dedi?»

Biraz şaşıran Yevsey yanıtlamadan önce bekledi. «Hiç bir şey demedi.»

Maklakov durdu, onu kolundan yakaladı, alçak olmasına karşın sert bir sesle, «Benim kağıtlarımı verdin mi ona?» diye sordu.

«İsterseniz üzerimi arayabilirsiniz Timofey Vasilyeviç,» diye içtenlikle bağırdı Yevsey.

Maklakov bir an düşündükten sonra, «Aramayacağım.» dedi. «Pekala, şimdi artık ayrılmalıyız. Öğüdümü unutma. Sana acıdığım için söylüyorum bunu. Hemen ayrıl bu işten, hemen. Sen kendin de biliyorsun ya sana göre bir iş değil bu. Git şimdi. Ayrılma zamanı geldi. Ne biçim bir zamanda yaşadığımızı görüyorsun. Ölüler canlanıyor, insanlar birbirine daha

çok güveniyor, böyle bir dönemde daha kolay bağışlanabilirsin; sanırım her şeyi unutabilirler. Her şeyden önce de Saşa'dan uzak dur. Hastalıklı, bozuk bir adam o. Senin kuzenini ele vermene neden olan da o - pis bir köpek gibi tek başına bırakılmalı. Hoşça kal, dostum!» Yevsey'in elini soğuk parmaklarıyla tutup sertçe sıktı. «Gerçekten kağıtlarımı ona verdin, değil mi?» diye bir kez daha sordu. «Eminsin ya?»

«Yemin ederim, verdim.»

«İnanıyorum sana. Bir kaç gün orada benden söz etme, lütfen.»

«Ben de gitmeyeceğim oraya. Ayın yirmisinde aylığımı almak için uğrayacağım yalnızca.»

«Daha sonra söyleyebilirsin. Hoşça kal!»

Köşeyi dönüp gözden yitti. Yevsey onun gidişini izlerken kuşkuyla, «Yetkililerin hoşlanmadığı bir iş yapmış olacak, işine son verdiler her halde,» diye düşündü.

Bir daha Maklakov'u hiç görmeyeceği düşüncesiyle üzüntüye kapıldı. Ama her zaman öylesine soğuk kanlı, kendine güvenli olan, sanki dengiymişlercesine Milli Emniyet şefleriyle bile öylesine yüreklilikle konuşan ajanın nasıl da güçsüz, donmuş, acı içinde göründüğünü ansımak hoşuna gidiyordu. Yine de Maklakov politik yönden güvenilmez olan o yazardan korkuyor gibiydi. «Ve işte ben, küçük bir adam olan ben,» diye düşündü Yevsey, tek başına sokakta yürürken, «herkesten korkan ben, yazardan korkmadım. Maklakov sokakta soğuktan donarken ben onunla çay içtim.» İlk kez kendisinden hoşnut olan Klimkov gülümsedi. «Yazarın söyleyecek pek bir şeyi yoktu, değil mi?» Ansızın acı ve öfke karışımı bir duyguya kapıldı. Adımlarını yavaşlatıp neden bunları duyduğunu düşünmeye başladı.

Yürüdükçe, «Niye onunla konuştum?» diye düşünüp duruyordu. Onun yerine taa o zamanlar Olga'ya anlatmış olmam gerekirdi.»

Kent uyanmaktaydı ama Yevsey uyumak istiyordu, birden tüm eşyası çıkartılmış, yırtık duvar kağıtları, nemden oluşan yeşil lekeleri duvarların karışık çatlaklarıyla öylesine ıssız küçük bir oda bomboş kalmışcasına yüreğinde tedirgin bir duygunun uyandığını duydu.

Uyumak istiyor yine de eve gitmek istemiyordu, ağır ağır yürümesini sürdürdü.

BÖLÜM 20

Palto ve şapka giyen, sıkıntılı görünen Viekov, Yevsey'i uyandırmaya geldiğinde neredeyse öğle olmuştu. Yatağı ayak ucundan sallayıp boğuk, tekdüze bir sesle, «Hepimiz büroya gitmeliyiz Klimkov,» dedi. «Kalkman gerek! Klimkov- dinle beni! Anayasa ilan edildi. Tüm ajanları evlerinden topluyorlar. Duyuyor musun beni Klimkov?»

Sözcükleri acı dolu koca koca yağmur damlaları gibi düşüyordu; Viekov'un yüzü diş ağrısı çekiyormuşcasına gerilmişti; ağlamaya başlayacakmış gibi gözleri kırpışıyordu.

Yatağından atlayarak, «Ne oldu?» diye sordu Yevsey.

Viekov umutsuzca suratını buruşturarak dudaklarını büzdü, «Bir bildiri. Çar anayasayı ilan etti. Bizim bölüm tımarhaneye döndü! Saşa kuduz bir hayvan gibi; inanılmaz bir şey bu! Boyuna, 'Vurun, kırın!' diye bağırıp duruyor. Ah tanrım, beş yüz ruble bile verseler ben adam öldüremem! Oysa Saşa bu işi ayda kırk rubleye yapmamızı öneriyor. Onu dinlemek bile çılgınlık.» İçini çekerek ekledi, «Ben de korkuyorum... Haydi şimdi giyin bakalım - çabuk.»

Pantalonunu giyerken Klimkov düşünceli düşünceli, «Öldürmemizi istedikleri kimler?» diye sordu.

«Devrimciler. Ama çarın bildirisine göre devrim sona erdi ve artık ortada devrimci kalıp kalmadığı da belli değil. Sokaklarda halkı toplayıp bayraklarla yürümemizi, 'Tanrı Çarı korusun,' diye bağırmamızı istiyorlar. İyi ya özgürlük verildiyse ne diye bağırmayalım? Ama hemen arkasından da 'Kahrolsun anayasa,' diye bağırmamız gerektiğini söylüyorlar. Bundan hiç bir şey anlamıyorum. Bu hem bildiriye hem de Çarın isteğine karşı çıkmak olacak!»

Sesi, karşı koyar gibiydi, kırgındı; bacakları yabansı biçimde çarpılmıştı; kemikleri bedeninden çıkartılmış da bir denizanasına indirgenmişti sanki.

«Ben gitmiyorum,» dedi Klimkov.

«Ne demek istiyorsun?»

«Ne söylüyorsam onu. Önce biraz sokaklarda dolaşıp ne yapacaklarını göreceğim.»

Viekov içini çekti. «Evet, elbette. Sen bekâr bir adamsın. Ama evlendiğinde, şunu, bunu isteyip duran bir karın olduğunda yani, istemediğin yerlere bile gidersin, evet zorunlusun! Bir erkek ailesinin dilediklerini yapmak için her türlü cambaz ipinde yürür. Bu cambaz ipinde bir hile gördüğüm zaman başım döner, karnımda batıyormuşum gibi bir duygu duyarım ama kendi kendime, 'Eğer yaşamını kazanmak için bunu yapman gerekirse İvan Viekov, sen de ip üzerinde dans edersin,' derim. Doğa kuralıdır bu.»

Masalara, iskemlelere çarparak, küçük, pembe yüzüne sabun köpüğünden bir balon görünümü verecek biçimde mırıldanıp yanaklarını şişirerek odada dört dönmeye başladı. Renksiz gözleri tümden görünmez olmuştu: küçük kızıl burun, yanak kümeleri arasına gizlemişti kendini. Umutsuz sesi, üzünç dolu biçimi, mutsuz sözcükleri, hepsi Klimkov'u sıkıyordu. Boğuk bir sesle, «Kısa zaman sonra her şey değişecek,» dedi. «Şimdi yakınıp durmanın hiç gereği yok.»

«Ama bizimkiler hiç bir şeyin değişmesini istemiyorlar,» diye ellerini sallayıp Yevsey'in önünde durarak bağırdı Viekov. «Anlamıyor musun bunu?»

Kafası karışmış Yevsey iskemlesine döndü, her hangi biçimde buna karşı çıkmak istiyor ama uygun sözcükleri bulamıyordu. Burnunu çekerek pabuçlarını bağlamaya başladı.

«Saşa bağırıyor, 'Vurun onları! Dövün! Gösterin onlara özgürlüğün ne olduğunu da korksunlar!' diye. Viakhirev tabancalar çıkarıyor ortaya. 'Tam gözlerinin arasından vuracağım,' diyor. Krasavin çevresinde bir sürü haydut toplamış; bıçaklardan, adam öldürmekten, vurup kırmaktan başka söz etmiyor. Kaşin metresini elinden almış olan bir öğrenciyi öldürmeye hazırlanıyor. Bir başka adam daha çıktı ortaya, hep gülümseyen,

tek gözlü biri; ön dişleri olduğu gibi dökülmüş. Yüzü korkunç. Hepsi bir tür çılgınlık bunların, hepsi.»

Viekov sesini bir fısıltıya indirgeyip gizem dolu bir tavırla, «Biz hepimiz bu yaşam içinde kendimizi korumak zorundayız,» dedi. «Bunu anlıyoruz ama bu süreç içinde adam öldürmesek çok iyi olur. Çünkü öldürmeye bir başladık mı az sonra da bizim öldürülme sıramız gelir.»

Viekov titredi, başını pencereye çevirip dinledi. Sonra ellerini kaldırdı, yüzü soldu.

«Ne oluyor?» diye sordu Yevsey.

Camları açıp içeri doluverecekmiş gibi yumuşak, düzensiz dalgalarla büyüyen bir gürültü pencereye çarpıyordu. Yevsey sorarcasına, korkuyla Viekov'un yüzüne bakarak ayağa kalktı. Viekov sokaktan görünmemek için pencereden uzakta duruyordu. Sonra elini uzatarak camı açtı, kocaman ırmaklar gibi akan sesler içeri doldu, ajanları sardı, kapıya iteledi, açtı, koridorlarda çağıldadı, güçlü, büyük, coşkun.

Viekov titreyerek, «Sevinç içindeler!» dedi.

Çabucak paltosunu giyen Yevsey, «Bakalım neler oluyor,» dedi.

Viekov daha şimdiden camda durmuş hızlı hızlı başını iki yana çevirerek dışarı bakıyor, gördüğü her şeyi en ince ayrıntılarıyle anlatıyordu. Aceleyle, kesik kesik konuşuyordu.

«Halk yürüyor - kırmızı bayraklar var ellerinde - çok kalabalık sayısız insan - her türden insan - hatta asker bile var -Papaz Üspenski - şapkası yok - elinde bayrakla Melnikov'u görüyorum - bizim Melnikov'u gel de bak!»

Yevsey cama koşup aşağı baktı, sokakta akan yoğun insan kalabalığını gördü. Saman yolu yıldızları gibi parlıyordu yüzleri. Kalabalığın başları üzerinde büyük kırmızı kuşları andıran bayraklar sallanıyordu. Gittikçe büyüyen gürültüden sağır olmuştu Klimkov. İlk sırada uzun boylu, sakallı Melnikov'u gördü; iki eliyle bir sancağın kısa sopasını tutmuş sallıyordu. Arada bir sancak kızıl bir örtü gibi başına dolanıyordu. Kara saç demetleri şapkasının altından alnına, yanaklarına dökülmüş, sakalına karışmıştı. Yabanıl bir hayvana benzeyen kabarık saçlı ajan bağırıyor gibiydi, ağzı koskoca açılmıştı.

Klimkov arkadaşına dönerek, «Nereye gidiyorlar?» diye mırıldandı.

Başını pencere kıyısına dayayan Viekov, «Kutluyorlar,» dedi.

Renk renk insan kalabalığını istekli gözlerle izleyen ajanlar sessizdi. İyi eğitilmiş kulaklarıyle, bu derin gürültü denizindeki ayrı ayrı bağırışların patlamasını duyabiliyorlardı.

«Nasıl bir güç, ha?» dedi Viekov. «Herkes tek başına, kendi küçük dünyasında yaşıyordu ama şimdi birdenbire birleştiler, büyü gibi bir şey bu!»

«Kafalarını kullanıyorlar,... bu da daha iyi bir yaşama hak kazanacaklar demektir...» dedi Yevsey gülümseyerek. O anda buna inanıyordu.

«Ya bizim Melnikov, gördün mü onu?»

«O her zaman halktan yana çıkmıştır,» diye bilgiç bilgic açıkladı Yevsey, içinde yeni, yürekli bir duygunun yükseldiğini duyarak camdan ayrıldı.

«Şimdi her şey yoluna girecek. Hiç kimse buyruk almak istemiyor. Herkes kendi gereksinmelerine göre, sessizce, barış içinde, düzenli bir toplumda yaşamak istiyor!» dedi, ciddi ciddi, ince yüzünü aynada inceledi. Şimdi duyduğu bu hoş doyum bulma duygusunu güçlendirmek için arkadaşının gözünde kendini nasıl yüceltebileceğini araştırmaya başladı. Gizemli bir hava vererek, «Maklakov'un Amerika'ya kaçtığını biliyor musun?» dedi.

Ajan ilgisizlikle, «Öyle mi?» diye sordu. «Çok iyi, o da bekâr bir adam.»

«Neden ona söyledim?» diye düşündü Yevsey. Sonra birden gelen korku ve tedirginlikle, «Sakın kimseye bundan söz etme,» dedi.

«Maklakov'dan mı? Olur. Şimdi büroya dönmeliyim. Sen geliyor musun?»

«Hayır ama dışarı birlikte çıkabiliriz.»

Sokağa çıktıklarında Viekov tedirgin bir üzüntüyle, bastırdığı sesiyle, «Her şeye karşın halk aptaldır,» dedi. «Bayraklar sallayıp, türküler söyleyeceklerine, şimdi gücü ellerine geçirdiklerine göre hemen politikaya son verilmesini, herkesin alışıl-

mış kişiler durumuna getirilmesini, hem devrimcileri, hem bizi yaptığımız işten ayırmalarını, hem bizim taraftan, hem onların taraftan hak edenlere ödüller dağıtılmasını, son ve kesin olarak, «Bundan sonra politika yapmak yasaklanmıştır,' diye kural koymalarını istemeliler yetkililerden. Yeterince oynandı bu saklanbaç oyunu.»

Yevsey'e hoşça kal demeden, birden köşede gözden yitti Viekov. Klimkov, önünde yaşanacak uzun bir zaman olan kişiler gibi yürüyüşünü sürdürüp, «Yüz elli biriktirdim,» diye düşündü. «Ticareti seviyorum ve o konuda bir şeyler de biliyorum. Az sonra yirmi beş ruble daha alacağım...»

Halk büyük bir coşku icinde sokaklarda dolaşıyor, avaz avaz bağırarak konuşuyor, yüzleri mutlulukla parlıyordu; sanki sıkıntılı bir sonbahar akşamını değil de parlak bir bayramı yaşıyorlardı. Kimileri yakınlarda, kimileri sokağın öteki ucunda türküler söyleniyordu; herkes yarı karanlıkla örtülmüştü. Derken bağırışmalar türküleri boğdu.

«Çok yaşa özgürlük!»

Her yerden kahkahalar, incelikli, anlayışlı sesler geliyordu. Hepsi hoşuna gidiyordu Klimkov'un. İnsanlar önünden geçerken usulca yana çekiliyordu: yüzünde doyum bulmuş bir gülümsemeyle, beğenerek bakıyordu onlara, kendi geleceğini de sıcak, gri renkler içinde görüyordu.

Birden gülerek bazı insanlar çıktı köşeden. Biri Yevsey'e çarptı, hemen şapkasını çıkarıp, «Ah, çok üzgünüm.» dedi.

«Zararı yok,» dedi Yevsey sevimlilikle.

İyice traş olmuş, tepeden tırnağa yağa bulanmış gibi görünen Grokhotov Yevsey'in önünde duruyordu. Her yanı parıldıyor, ışıklar saçan gözleri dört bir yanı tarıyordu.

«Ah, Yevsey, başıma öyle bir iş geldi ki! Eğer şu yeteneğim de olmasaydı şimdi kim bilir nerelerdeydim. Siz tanışıyor musunuz? Bu Panteleyev, bizdendir.» Grokhotov soluk soluğaydı, yüzünün terini silerek çabuk bir fısıltıyla coşku içinde konuşuyordu. «Bir konuşmacının çevresine toplanmış bir kalabalık gördüm, sokakta yürürken. Ben de gidip dinlemeye başladım. Hiç bir sınırlama olmaksızın öylesine içten konuşuyordu ki. Sonra da yanımda durana bu akıllı adamın kim olduğu-

nu sorayım dedim. 'Yüzünü tanıyor gibiyim,' diye söylendim. «Adını biliyor musunuz?» «Adı Zimin'dir.» Tam bu sözcükler adamın ağzından çıkmıştı ki iki kişi beni koltuklarımdan yakaladı, «Hey buraya bakın,» diye bağırdı. «Bu bir ajandır!» Daha ağzımı açamadan kalabalığın ortasında buldum kendimi, herkes çevreme toplanmış, tek sözcük etmeden bakıyordu; sanki gözleriyle içimi delik deşik ediyorlardı. İşimin bitik olduğunu düşündüm.»

Yevsey sıkıntıyla, «Zimin mi?» diye sordu, omuzunun üzerinden geriye bakarak daha canlı adımlarla yürümeye başladı.

Grokhotov gözlerini gökyüzüne kaldırdı, haç çıkardı, coşkulu, çocukça konuşmasını sürdürdü.

«Allahtan ki aklıma bir şey geldi. Hemen aklımın son kalan kırıntılarını da başıma toplayıp, 'Sevgili vatandaşlar, bu büyük bir yanlış. Ben ajan değilim, ben ünlü bir taklitçiyim. Beni yargılamayacak mısınız?' diye bağırdım. Beni yakalayan adamlar, 'Hayır, yalan söylüyor, tanıyoruz onu!' diye haykırdılar. Ama ben hemen polis şefinin yüzünü yansılamış, onun sesiyle, 'Size bu toplantıyı düzenlemek iiiz-nii-ni kim verdi?» diye olanca sesimle bağırmıştım. Tanrıya şükür gülüşmeye başladıklarını duydum. Sonra da aklıma gelen herkesi, her şeyi yansıyarak durdum, valiyi, bir testereyi, domuz yavrusunu, sineği... Kahkahadan kırılıyorlardı. Beni tutan adamlar bile gülmekten kendilerini alamadılar —pis domuzlar!— sonra da beni bıraktılar. Alkışlamaya başladılar, Panteleyev'e de sorabilirsin, oradaydı, söyler sana, hepsini gördü.»

Panteleyev boğuk bir sesle, «Doğru,» dedi. Kolsuz bir yelek giyen, gözlüklü, iri yarı bir adamdı.

Sıska göğsünü yumruklayıp öksürüklere boğularak, esriklik içinde, «Evet, dostum, alkışladılar,» dedi Grokhotov. «Şimdi işte kendimi buldum; ben bir sanatçıyım, evet sanatçı. Yaşamımı sanatıma borçlu olduğumu söyleyebilirim. Evet, evet inan bana kapana sıkışmıştım. Bu günlerde kalabalık bir topluluğu kolayca kandıramazsın.»

Panteleyev sıkıntıyla, gizemli bir hava vererek, «İnsanlar daha güvenli oldu,» dedi. «Yürekleri büyük ölçüde yumuşadı.»

«Çak doğru. Bak neler yapıyorlar, ha?» diye Grokhotov

usulca fısıldadı, sonra da, «Her şey su yüzüne çıktı,» dedi. «İzlemek için para aldığımız, iyice bildiğimiz tüm yüzler her yerde karşımızda. Tüm bunların anlamı nedir, merak ediyorum...»

«Marangozun adı Zimin miydi?» diye yeniden sordu Yevsey.

Panteleyev sert sert vurgulayarak, «Knop mobilya fabrikasındaki propaganda işinde parmağı var,» dedi.

Yevsey tedirginlikle, «Tutukevinde olmalıydı,» dedi.

Grokhotov mutluluk içinde ıslık çalıyordu. «Tutukevinde mi? Herkesin özgür bırakıldığını bilmiyor musun?»

«Kim bıraktı?»

«Halk.»

Yevsey suskunluk içinde bir kaç adım attıktan sonra, «Neden yaptılar bunu?» diye sordu.

«İşte ben de bunu bilmek isterdim. Buna izin verilmemeliydi,» dedi Panteleyev. Gözlükleri geniş burnuna düşmüştü. «Bizi ne biçim bir zindana soktuklarını biliyorlar mı? Yetkililer bizim gibi kişileri hiç düşünmüyor.»

«Herkesi bıraktılar mı?» diye sordu Yevsey.

«Herkesi.» Panteleyev'in boğuk sesi sertti, burun delikleri şişmişti. «Daha şimdiden bir kaç tane hiç de hoş olmayan, hattâ tehlikeli durum ortaya çıktı. Örneğin, Kaşin'in gözüne bir yumruk vurdular, o da saldırganı tabancasıyla korkutmak zorunda kaldı. Hiç sesini çıkarmadan bir yerde duruyormuş, derken kadının biri yanına yaklaşıp, «Bu bir ajandır,» diye kalabalığa bağırmış. Kaşin onları yansılayamadığından kendini silahıyla korumak zorunda kalmış. Herkesin silahı da yok.»

«Hepimize birer tane vermeyi kararlaştırmışlar.»

«Bunun da yararı olmaz... silah adamın elini kaşındırır...»

«Hoşça kalın,» dedi Yevsey. «Ben eve gidiyorum.»

Dar ara sokaklara saptı. Kendine doğru gelen birini gördüğünde, karşıya geçip gölgeler arasında erimeye çalışıyordu. Eninde sonunda Olga, Yakov ya da onların topluluğundan birine raslamaktan kaçınamayacağı sezgisinin önüne geçemiyordu.

«Kent büyük, bir sürü insan var,» diye avuttu kendini. Bu-

nunla birlikte her ayak sesi duyuşunda yüreği sıkışıyor, bacakları titremeye başlıyor, gücünü yitiriyordu.

Umutsuz bir sıkıntıyla, «Onları bıraktılar,» diye düşünüyordu. «Hiç bir şey söylemeden bırakıverdiler. Ya ben ne olacağım? Onların nerede oldukları beni ilgilendirmez değil.»

Hava kararmıştı. Karakolun önünde tek başına bir lamba yanıyordu. Yevsey yaklaşınca, boğuk bir sesin, «Arka bahçeye,» dediğini duydu.

Durup korkuyla karanlığa baktı Yevsey. Bahçe kapıları kapalıydı ama bir adamın kara gölgesi ağır yaylı kapının yanındaki ara kapıda duruyor, besbelli Yevsey'i bekliyordu.

Adam açık seçik bir hoşnutsuzlukla, «Çabuk ol!» diye buyurdu.

Klimkov eğildi, küçük yan kapıdan süzüldü, kemerlerin altından geçerek karanlık koridor boyunca, ölgün ölgün titreşen avlunun derinliklerindeki ışığa doğru yürüdü. Taşın üzerinde ayakların sürüklenmesinden çıkan sesleri, boğuk insan seslerini, o bildik ve iğrenç burun çekmeleri duyuyordu. Klimkov durdu, dinledi, usulca arkasını döndü, kapıya geri gitti, paltosunun yakasına yüzünü gizleyebilmek için omuzlarını kaldırmıştı. Tam gelmiş, itip açacağı sıra, kendiliğinden açıldı kapı, sendeleyip Yevsey'i yakalayarak söven bir adam daldı içeri, «Hangi allahın cezası bu?»

«Yevsey Klimkov.»

«Haa! İyi öyleyse bana yolu gösterebilirsin. Tanımadın mı beni?»

İçini çekerek, «Tanıdım,» dedi Yevsey. «Viakhirev'sin.»

Yevsey hiç sesini çıkarmadan avluya döndü, düzensiz tepeler gibi karanlığın içinde belli belirsiz kabaran, kara, soğuk sularda büyük, siyah balıklar denli oradan oraya kayan biçimler ayırt etti. Solovyov'un gururlu sesinin mide bulandırıcı çınlaması kulaklarına doldu.

«Bu bana göre değil. Bir kız yakalayın bana, şöyle küçük bir kız olsun, bir güzel kırbaçlayayım onu sizin için.»

«Hep şaka yapar, pis şeytan... hep de zamansız,» diye mırıldandı Viakhirev.

Yağmurlu bir günde çatıdan damlayan su denli durup usan-

madan akan, klarinet gibi sesi geliyordu Saşa'nın bir köşeden, kilisede söylenen ilahileri ansıtan tekdüzelikteydi.

«Şu kızıl bayraklı adamları her gördüğünüz yerde dövün. Önce bayrak taşıyanları dövün, ötekiler zaten kaçacaktır.»

«Ya kaçmazlarsa?»

«Silahlarınız olacak. Hem sonra tanıdığınız kişileri, yakalayasınız diye para aldığınız ve başı boş bir ayaklanmanın keyfî isteğiyle bu gün zindanlardan çıkartılmış olan kişileri görürseniz hemen vurup öldürün!»

«İşte bu akla yakın,» dedi biri. «Ya biz, ya onlar.»

«Şimdi bazıları özgürlüklerine kavuştu ama ötekiler ne olacak?» diye keskin bir sesle bağırdı Viakhirev.

Yevsey bir köşeye çekilip odun yığınına yaslandı, şaşkınlıkla bakarak dinlemeye başladı.

«Bır beden. küçük bir beden, ince, minicik bir dana, et!» diyen Solovyov'un anlamsız sözcükleri, yoğun yağ lekeleri gibi dökülüyordu.

Değişik yüksekliklerde, kara, ağır duvarlar çeviriyordu avluyu. Başlarının üzerinden ağır ağır bulutlar geçiyordu. Orada burada, kare biçimli pencerelerden düşen sıkıcı ışıklar parlıyordu duvarlarda; köşelerden birinde, alçak bir sundurma üzerinde Saşa duruyordu, paltosu boğazına dek düğmelenmişti, yakaları kalkıktı, şapkasını iyice başına geçirmişti. Başının üzerinde, ince alevi titreyen, dumanlar çıkaran, kendini bir an önce tüketmeye çalışıyor görünen bir lamba asılıydı. Arkasında karanlık bir kapı vardı. Bir kaç gölge gibi biçim sundurmanın basamaklarında, ayakları dibinde oturuyordu. İçlerinden biri, uzun boylu, griler giyinmiş olanı kapıda duruyordu.

«Devrimcilerle savaşma özgürlüğünün de size verildiğini kafanızdan çıkarmayın,» dedi Saşa, ellerini arkasına kenetleyerek.

Taşlarda sürünen ayakların sesi, kuru metalsi vuruşlar, arada bir de bağıran, öğütler yağdıran bastırılmış, düşünceli insan sesleri havayı doldurmuştu.

«Gözünüzü dört açın! Dikkatli olun!»

«Yorulmamıza izin verilmiyor!»

Karanlıkta kimliklerini yitirmiş olan ve hepsi de yabansı bi-

çimde birbirine benzeyen biçimler —avluya saçılmış sessiz, siyah kalabalık— sıkışık topluluklar durumunda ayaktaydı, güçlü rüzgâr fırtınalarıyle sarsılıyorlarmışcasına sendeleyip, sallanarak Saşa'nın bıktırıcı sesini dinliyorlardı.

Ayaklananlara açıkça saldırmak izni verildi size. Elinizde bulunan tüm olanakları kullanarak kandırılmış Çarı korumak sizin görevinizdir. Cömert armağanlar bekliyor sizi. Kim silahını almadı daha?»

Bir çok boğuk ses, «Ben almadım..., almadık...» dedi.

Adamlardan bir kaçı sundurmaya doğru yürüdü. Saşa yana çekildi, griler içindeki adam yere diz çöktü.

Sıkıntılı bir sesle biri, «Ben iki tane alabilir miyim?» diye sordu.

«Neden?»

«Bir arkadaşım için.»

«Aptallık etme!»

Yevsey tanıdığı ajanların seslerini ayırt etti; daha yüksek perdeden, daha yürekli, sevinçli çıkıyordu.

Açgözlülükle dudaklarını yalayan biri, «Yeterince mermi yok. Bir kutu dolusu almalıydık,» diye yakındı.

«Bu gün iki yerde olay çıkardım,» dedi Saşa.

«Yarın ilginç şeyler olacak.»

Sözcükler ve sesler kıvılcım gibi Yevsey'in gözleri önünde çakıyor, değişik, sessiz bir yaşam üzerine umutlarını eritiyordu. Tüm benliğiyle, onu çeviren bu karanlıkta, çevresindeki bu insanlarda ona düşman bir güç bulunduğunu, bu gücün onu kavrayacağını, o eski, bildik yola sürükleyeceğini, yine korkuyla dolduracağını biliyordu. Saşa'ya karşı duyduğu nefret yüreğinde kaynamaya başladı; bir zamanlar özgür bırakılacağı söylenerek işkence edilmiş bir kölenin öcünü almak için beslediği değiştirilemez isteği, güçsüzlere özge uysal nefretiydi bu.

Adamlar, ikişer üçer ayrılıyor, bir esneme gibi duvarda açılmış kemerlerin altında gözden yitiyorlardı. Ajanın başı üzerindeki ışık titredi, mavileşti, söndü. Saşa sundurmadan, öfkeyle havayı kokladığı bir çukura düşmüştü sanki, «Bu gün Milli Emniyetten yedi kişi hiç ortalıkta görünmedi. Bir çoğu

bunun bir tatil olduğunu sanıyorlar, belki. Aptallığa katlanamam. Ne de tembelliğe. Bunu anlamanızı istiyorum. Şimdi sert kurallar koyacağım artık. Ben Filip Filippoviç değilim. Şu Melnikov'un kızıl bir bayrakla ortalıkta dalaştığını söyleyen kimdi?» diye bağırıyordu bir yandan da.

«Ben gördüm,» dedi biri.

«Bayrakla mı?»

«Evet. Yürüyor ve, 'Özgürlük,' diye bağırıyordu.»

İnce bir buz üzerinde yürüyormuş, bir çukura düşmekten korkuyormuş gibi sakına sakına basarak Yevsey kapıya doğru gitti. Saşa'nın çınlayan sesi onu sardı; sırtından aşağı acılı bir titremeye kapıldı.

«Vurulacak ilk kişi bu salaktır. Onu bilirim.» Saşa ince, uluyan bir kahkahayla güldü. «Onun için de sloganım da var, 'Halk adına vurun.' Haa, şu Maklakov'un işten ayrıldığını söyleyen kimdi?»

«Pis canavar, her şeyi biliyor,» dedi Yevsey kendi kendine.

«Ben söyledim. Viekov'dan duydum, ona da Klimkov söylemiş.»

«Viekov, Klimkov, Grokhotov - parazitler, alçaklar, tembeller işe yaramazlar sürüsü. İçlerinde burada olan var mı?»

Viakhirev, «Klimkov burada olmalı,» diye yanıtladı.

«Klimkov!» diye bağırdı Saşa.

Yevsey el yordamıyla yürürcesine ellerini öne uzatarak adımlarını hızlandırdı. Bacakları artık kendini taşıyamayacak gibiydi. «Gitmiş sanırım,» diyen Krasavin'in sesini duydu. «Soyadlarını böyle bağırmasan daha iyi olur.»

«Sen de bana ne yapacağımı söylemesen iyi olur. Yakında tüm soyadlarını, böyle aptallıkları ortadan kaldıracağım.»

«Ben de seni ortadan kaldıracağım,» diye dişlerini kenetleyerek mırıldandı Yevsey.

Kapıyı arkasında bırakınca kendi güçsüzlüğünün, nasıl da ortalama bir insan olduğunun bilinciyle doldu. Çoktandır bu duyguları böylesine çarpıcı bir açıklıkla duymamıştı. Yükseklikleri onu korkutuyor, ağırlıkları eziyordu; kendine güven vermeye çalıştı.

«Belki yine de her şey düzelir. Belki o başaramaz.»

Ama gerçekten inanmıyordu buna.

BÖLÜM 21

Ertesi gün evden çıkmadan önce Yevsey uzun süre duraksadı. Tavana bakarak yatağına uzandı. Başının üzerindeki havada Saşa'nın kurşun rengi yüzü, donuk gözleri, alnındaki kızıl sivilceleri yüzüyordu. Bugün onun yüzü, çocukluğunu, bataklıklardaki siste yükselen ayın günah yüklü yuvarlağını ansıtıyordu.

İçi bomboş, üşür ve tedirginlik içinde, Saşa'nın hiç acımadan paramparça etmiş olduğu yeni bir yaşam düşlerinin özlemine bıraktı kendini; ajanı dövebileceğini, gözlerini oyabileceğini duydu.

Kimi arkadaşlarının kendisini görmeye gelebileceklerini düşünerek çabucak giyindi, evden çıktı, sokaklarda koşmaya başladı. Az sonra yorulup durdu, tramvay bekledi. Sürekli bir akış içinde insanlar geçiyordu önünden. Bugün onlarda yeni bir şeyler bulunduğunu sezerek daha dikkatli incelemeye başladı. Ama az sonra da yeni sandığı şeyin o eski, tanıdığı, çok iyi bildiği korku olduğunu anladı. İnsanlar artık çevrelerine son zamanlarda gözlerine dolmuş olan yumuşak anlamla değil güvensizlik ve kuşkuyla bakıyorlardı. Sesleri alçaktı, öfke, kin ve acı yansıtıyordu. Birbirlerine yalnızca korku masalları anlatıyorlardı.

İki adam yanında durdu. Kısa boylu, şişman, iyi traşlı olan biri ötekine, «Kaç kişi öldürüldü demiştin?» diye sordu.

«Beş. On altı da yaralı var.»

«Kazak'lar ateş açtı mı?»

«Evet. Bir çocuk öldürüldü. Bir öğrenci.»

Yevsey onlara bakıp ilgisiz görünmeye çalışarak, «Neden?» diye sordu.

Uzun, kara sakallı adam omuzlarını silkip alçak sesle, isteksiz ce yanıtladı, «Kazakların sarhoş olduğunu söylüyorlar.»

Yevsey inançla, «Saşa'nın işi olmalı,» diye düşündü.«

«Başı boş bir kalabalık da Spaski köprüsünde bir öğrenciye saldırıp ırmağa attı,» dedi traşlı adam, derin bir soluk aldı.

Yevsey ısrarla, «Hangi başı boş kalabalık?» diye dordu.

«Bilmiyorum. Vatan severlermiş güya.»

«Bu sabahtan beri ellerinde üç renkli bayraklar sallayan, Çarın resmini taşıyan, sokaklarda dolaşıp gözlerine kestirdikleri kişileri döven kalabalıklar ortaya çıktı,» diye açıkladı karasakallı adam.

Yevsey kendi kendine, «Saşa,» diye yineledi.

«Bu işleri polis ve Milli Emniyet'in hazırladığını söylüyorlar.»

Düşünmeden, «Elbette!» diye bağırdı Yevsey. Ama hemen arkasından dudaklarını ısırdı, göz ucuyla kara sakallı adama bakarak oradan uzaklaşmaya karar verdi. Tam o sırada da tramvay geldi, iki adam binmeye hazırlanırken Yevsey, «Ben de binmeliyim yoksa benim ajan olduğumu anlarlar,» diye düşündü. «Onlarla birlikte tramvay bekleyip sonra da binmeyen biri için başka ne düşünebilirler?»

Tramvaydaki insanlar sokaktakilerden daha rahat göründü Yevsey'e. «Camın arkasında bile olsa buradakiler bir çeşit sığınakta sayılır,» diye bu ayrılığı açıkladı kendine. Çevresindeki canlı konuşmaları dinlemeye başladı.

Ellerini şaşkınlıkla açan, uzun boylu, kemikli yüzlü bir adam yakınıyordu:

«Ben de Çarı seviyor ve saygı duyuyorum. Anayasa için ona en içten duygularımla teşekkür ediyorum. İstediğiniz denli yüksek sesle, 'Hayyyddaaa,' diye bağırıp minnet duaları etmeye hazırım. Ama ne diye vatan severlik adına camları kırıp kafaları ezmeli?»

Şişman bir kadın, «Bu çağda böylesine ilkellik, böylesine vahşet!» diye bağırdı.

«Ah o insanlar da korkunç ölçüde kabalar!»

Bir köşeden sert, kendine güvenen bir ses geldi, «Bunların hepsi polisin işi!»

Bir anlık suskunluk sardı otalığı.

Köşeden aynı ses yine duyuldu, «Rus biçimi bir karşı devrim hazırlıyorlar. Şu vatan sever göstericilerin başında bulananlara yakından bir bakıverin, kılık değiştirmiş polisler, Milli Emniyet ajanları olduklarını görürsünüz.»

Yevsey bu sözcükleri sevinçle dinleyerek bu genç, zayıf, temiz yüze, kemikli burna, küçük bıyığa, kararlı bir çene üzerindeki açık renk sakala gizlice göz attı. Genç adam tramvayın bir köşesinde bacak bacak üstüne atmış, arkasına yaslanmıştı. Zeki mavi gözleriyle yolculara bakıyor, söylediklerini ve düşündüklerini çok iyi bilen, onların güçlerini tanıyan biri gibi konuşuyordu.

Kısa, kalın ceketi, uzun çizmeleriyle işçiye benziyordu ama beyaz elleri ve alnındaki ince çizgiler onu ele veriyordu.

«Kılık değiştirmiş,» diye düşündü Yevsey.

Bu açık renk saçlı adamın söylediklerini büyük bir özenle dinlerken bir yandan da her şeyi bilen açık mavi gözlerine bakıyor onun her dediğine katılıyordu. Ama birden bir uyarıya karşılık veriyormuşcasına olduğu yere büzüldü. Tramvayın girişinde, biletçinin yanında dar, sarkık omuzlu, kara saçlı birini arkadan gördü. Tramvay sallandı, o bildik beden sarsıldı, dengesini bulmaya çalıştı.

«Zarubin!»

Umutsuzluğa kapılmış Yevsey gözlerini yine sarışın gence çevirdi. Mavi gözlü genç şapkasını çıkarmış, saçlarını arkaya atıyordu, «Polisler, askerler ve ajanlar hükmetten yana oldukça halkımıza haklarını her adımda dövüşmeden, kan akıtmadan vermeyeceklerdir. Bunu unutmamalıyız.»

Kemikli yüzlü adam, «Bu doğru değil, bayım,» diye bağırdı. «Çarımız bize anayasa verdi, evet, siz ne cesaretle...?»

«Peki sokaklarda bu kıyımı düzenleyen kim? 'Kahrolsun anayasa,' diye kim bağırıyor?» sorusunu sordu genç soğuk kanlılıkla. «Eski düzenin savunucularına bir baksanız iyi olur. İşte geçiyorlar!»

Tam o anda da tramvay gıcırtılar ve sarsıntılarla durdu,

onun çıkardığı gürültü durulunca, yolcular bağrışmaları, yıkıcı sesleri duydular, «Tanrı Çarı korusun!» «Hurr-rrahhh!»

Bir genç topluluğu koşarak köşeyi döndü, tramvayın önünden geçip gürültüyle sokağa yayıldı, gökyüzünden dökülmüş gibiydiler. Başlarının üzerinde üç renkli bayraklar dalgalandıran bir insan kalabalığı onları arkalarından bıçaklarmış gibi iteliyordu.

«Hurrr-raaah! Sıkı durun cocuklar!»

«Kahrolsun anayasa!»

«İstemiyoruz...»

«Tanrı Çarı korusun!»

İnsanlar birbirlerini iteleyip kakalıyor, yabanıllık'la ellerini sallıyor, şapkalarını havaya atıyordu. Önlerinde de boğa gibi başını eğmiş Melnikov ulusal bayrağı taşıyordu. Adım atarken ayaklarını yükseğe kaldırıyor, sokağı geçmek için büyük çaba gösteriyordu ki her attığı adımda bedeni titriyor, başı sallanıyordu. Ağır böğürtüsü, ince, karmaşık seslerin üzerinden duyulabiliyordu, «Kahrolsun bu aldatmaca!»

Paçavralar içinde, kara ve gri bir insan kalabalığı arkasından sokağa döküldü, atladı, boyunlarını çevirdi. Başlarını, kollarını havaya kaldırdılar, evlerin pencerelerine baktılar, kaldırıma zıpladılar, yoldan gelip geçenlerin şapkalarını alıp ezdiler, yine Melnikov'a koştular, bağırdılar, ıslık çaldılar, birbirlerini çiğnediler, bir yığın görünümü aldılar. Halâ bayrağı sallayan Melnikov koskoca bir kilise çanı gibi çınladı, «Durun!» Sonra başını kaldırıp, bayrağı havaya savurarak, «Türkü söyleyin!» diye böğürdü.

Klimkov soğuk soğuk, «Sarhos mu?» diye düşündü.

Geniş ağzından yabanıl, acılı bir türkü fışkırdı, «Taanrıı...!»

Ama tam o anda coşkulu sesler havada patladı, aç bir kuş sürüsü gibi düzensiz, yırtıcı dağıldı ortalığa. Ajanın sesini pençeleri arasına aldılar, aç gözlülükle aceleyle boğdular onu.

«Huurrraaa, imparator için! Şapkalar çıksın! Gerçek ortodokslar! Hainliğe son!»

Tramvayın içi sessizdi. Herkes şapkasını çıkarmış, suskun, solgun, kendilerini eğri büğrü, pis bir yüzük gibi kuşatan kala-

balığa bakarak duruyordu. Yalnızca kılık değiştirmiş adam şapkasını çıkarmamıştı. Yevsey onun sert yüzüne bakıp, «Gösteriş yapıyor,» diye düşündü.

Yüzünde anlaşılmaz bir gülümsemeyle pencereden sokağa göz atıyordu. Bu yerinde duramayan ve sıçrayan insanların önemsizliğini belirgin bir biçimde duydu, içlerindeki kara bir korkunun onları kırbaçladığını, oraya, buraya sürükiediğini, savurduğunu açıkça anladı. Bu korkuyla savaşıyor, hiç bir şeyden korkmadıklarını kendilerine kanıtlamak isteğiyle bağırışarak kendilerini avutuyorlardı. İplerini koparmış tazılar gibi, yabanıl bir sevinçle dolu, alışkın oldukları korkudan kenkendilerini kurtaracak zaman bulamadan tramvayın çevresinde koşuşturuyorlardı. Geniş, ışıklı sokaklarda yürüyemeyecek denli çekingen olan, bir tek bedende bütünleşmeyi beceremeyen bu kalabalık ortalıkta koşturuyor, kükrüyor, korkuyla çevrelerine dik dik bakıyor, her an beklenmedik bir şeyler olacağını umar gibi görünüyordu.

Tramvayın yanında zayıf, sivri sakallı, kısa, yırtık bir kürk giymiş bir köylü duruyordu. Gözleri kapalıydı, yüzü göğe kaldırılmıştı. İnce sesiyle, «Kaah-roolsun! İstemiyoruz...» diye bağırırken aç ağzını koskoca bir çukur gibi göstererek sarı dişlerini, ortaya koyuyordu

Coşkudan gözlerine yaşlar dolup yanaklarından aşağı aktı. Alnı terle parlıyordu. Bağırmayı keserek boynunu büktü, kuşkuyla çevresine bakınmaya başladı. Sonra omuzlarını kaldırdı, yine gözlerini kapayarak dayak yiyormuş gibi bir kez daha bağırdı, «Yeeteeer!»

«Ben de aynısını yapardım,» diye düşünen Yevsey hem köylüye hem kendine acıdı. Bahçıvanların o bildik acımasız yüzlerini, kilise bekçisi Klimyiç'in asık, sofu koca sakallı, çirkin yüzünü, sokak çocuklarının aç gözlerini, ürkek köylülerin yüzündeki şaşkın anlamı, herkesi dört bir yana iteleyip bakalayan, buyruklar veren, kendi istekleriyle, hastalıklı azgınlıklarıyle öteki acılı ve kör bedenleri zehirleyen bir avuç insanı gördü.

Yakov Zarubin yılan balığı gibi kıvrılarak, bükülerek kalabalığın ortasına doğru ilerliyordu. Sonra Melnikov'a koştu,

paltosunun kolunu çekti, başını tramvaya doğru sallayarak kulağına bir şeyler söyledi.

Klimkov hemen şapkalı adama bir göz attı. Ayağa kalkmış, başı dimdik, kaşlarını çatmaktan alnı kırışık dolu kapıya doğru yürüyordu. Yevsey de onu izledi ama Melnikov tramvaya atlamış, kapıyı tutarak, «Şapkalar çıksın!» diye bağırıyordu.

Adam geri dönüp öteki kapıya doğru yürümeye başladı. Orada da Zarubin durmuş, yüksek sesle, «Buraya bakın arkadaşlar, şapkasını çıkarmıyor! Onu tanıyorum! Bomba yapar! Dikkat edin çocuklar!» diye bağırıyordu.

Zarubin'in elinde bir silah parladı. Sanki bir taşı tutuyormuş gibi tabancayı sallıyor, önünde savuruyordu. Sokaktaki halk tramvaya tırmandı, inmeye çalışan yolcularla itişip kakışmaya başladı. Kadının biri, «Çıkar şapkanı! Ne oluyor sana be adam!» diye bağırdı.

Herkes birbirini çiğniyor, kükrüyor, bağrışıyordu. Bütün gözler dört açılmış, şapkalı adama dikilmişti.

Adam, Zarubin'e doğru yaklaşarak, «Ateş ederim! Uzaklaş benden!» diye bağırdı. Ajan geri çekildi ama arkasından biri itelediği için dizlerinin üstüne düştü, elinin biriyle kendini desteklerken, ötekini de savunurcasına öne uzattı. Birden silah patladı, arkasından bir el daha ateş edildiği duyuldu. Camlar sarsıldı, bir korku dalgası kalabalığı susturdu: sonra sert bir ses iğrentiyle, «Alçaklar!» dedi.

Üçüncü silah sesi havayı yardı. Yine camlar sarsıldı. Zarubin, «Ugh!» diye bağırdı. Başı birinin ayakları dibinde saygıyla eğilerek yere çarptı. Birden tramvay boşalıverdi, sessizleşti. Bir köşeye gizlenmiş olan Klimkov, oturduğu yerde iyice büzülüp tedirginlikle, «Ben de öldürülebilirdim,» diye düşündü.

Bıkkınlıkla çevresine bakındı. Şapkalı adam tramvayın çıkış kapısında duruyordu. Melnikov, Yevsey'in önünden geçerek ona doğru ilerledi, Zarubin yüzü yere değer durumda kıpırtısız yatıyordu.

«Hepinizi vuracağım - teker teker! Uzak dur benden!» diyen kuru bir bağırtı geldi çıkış kapısından.

Oysa Melnikov, Yakov'un yerde yatan bedeni üzerinden atladı, sarışın genci belinden yakaladı, sokağa attı.

Yırtıcı bir sesle, çılgınlık içinde, «Parçalayın onu!» diye bağırdı.

Bunu arka arkaya üç el silah sesi izledi. Keskin sesler yankılandı. Biri acılı, çocuksu bir haykırışla, «Aaahh, bacağım,» dedi.

Bir başkası tüm gücüyle, boğuk boğuk bağırdı, «Ah, ah, başına vurun! Anlıyor musunuz?»

Ve esriklikle erimiş, ince, isterik bir ses, «Paramparça edin onu, arkadaşlar. Bıçaklayın! Yeter! Onların zamanı geçti! Şimdi sıra bizde...» diye çığlık attı.

Birden bağrışmalar ağır, acılı, iğrenti dolu bir haykırışla boğuldu, «Sizi aptallar!»

Yevsey bir baş dönmesi içinde kapıya yürümüş, birbirine girmiş insan yığınını oradan izliyordu. Sırtları kambur, kollarını bacaklarını sallayan, bir zorlamayla böğüren, yorgun, boğuk sesler çıkaran bu kalabalık taşlar üzerinde sürünen büyük, biçimsiz kurtlar gibi bir kaynaşma içinde paramaparça olmuş, ezilmiş sarışın gencin üzerine çulianmıştı. Onu tekmeliyor, yüzünü, göğsünü çiğniyor, saçlarını, kollarını bacaklarını çekiştiriyor, parçalıyorlardı. Yarı çıplak, her yanından kanlar akan ceset taşlara çarpıyor, bir maya denli yumuşamış olarak her vuruşta insana benzerliğini biraz daha yitiriyordu. İnsanlar beceriklilikle çalışıyorlardı onun üzerinde. Zayıf, ufak tefek bir köylü kafatasını ezmeye uğraşıyordu; ayağıyla üzerine basıp, «Evet, bizim sıramız geldi,» diye bağırdı.

İşleri hemen hemen bitmişti. Birer birer sokağın ortasından kaldırıma çekilmeye başladılar. Çiçek bozuğu yüzlü, hayrat biri ellerini koyun postundan paltasuna silip, «Silahını kim aldı?» diye bağırdı.

Şimdi artık sesleri bıkkın, isteksiz çıkıyordu. Ama lamba direğinin altında, kaldırımda durmuş küçük bir topluluktan gülüşmeler geliyordu. Kırgın biri ateşli ateşli tartışmaktaydı. «Yalan söylüyorsun! İlk ben vurdum. Düşer düşmez çizmemle çenesine indirdim bir tane.»

«Arabacı Mikhailo çullandı ilk kez üzerine, sonra da ben.»

«Mikhailo bacağına bi. kurşun yedi.»

«Kemiğe gelmemişse zararı yok.»

Kan tadı onlara cesaret vermişti. Aç, istekli, bir şeyler uman gözlerle bakıyorlardı çevrelerine.

Sokağın ortasında kara, biçimsiz bir yığın uzanıyor, taşlar arasındaki boşluklara kanı akıyordu.

Yevsey anlamsız gözlerle taşlardaki kızıl biçimlere bakarken, «İşte onların iş becerme yolu bu,» diye düşündü. Gözünün önünde titreşen koyu kırmızı sis içinde Melnikov'un kıllı yüzü belirdi. Sesi yorgun ve boğuktu.

«İşte öldürdüler onu!»

«Evet, hepside öyle çabuk oldu ki!»

«Bu sabah birini daha öldürdüler.»

«Niye?»

«Konuşuyordu. Kaşin midesine ateş etti.»

Yevsey, «Ama niye?» diye yineledi.

«Yalancı onların hepsi! Anayasa bir aldatmaca, halkın eline hiç bir şey geçmeyecek!»

Yevsey durgunlukla, inançla, «Bunları icat eden Saşa,» dedi.

Melnikov büyük ellerine bakarak başını salladı.

«Her zaman kandıran biri vardır,» diye sarhoş bir sesle mırıldandı. «Yaşka öldü mü?»

Tramvaya geri döndü, eğildi, Zarubin'i kolayca kaldırıp, sırt üstü yere yatırdı.

«Ölmüş... İşte buradan vurulmuş...»

Yevsey onun yüzünde şişe vurarak açmış olduğu yara izini aradı. Bulamadı. Şimdi ajanın sağ gözü üzerinde Yevsey'in bakmaktan kendini alamadığı küçük, kızıl bir delik vardı. Tüm dikkati oraya toplanmıştı; birden bire Yakov'a acıdı.

«Sen silah almış mıydın?» diye sordu Melnikov.

«Hayır.»

«Yakov'unkini al.»

«İstemiyorum. Gereği yok.»

«Şimdi herkese gerekir silah,» diyen Melnikov, usulca Yevsey'in palto cebine tabancayı koydu. «Evet, işte işler böyle oluyor; bu gün burada - yarın yok olmuşsun.»

Arkadaşının yüzünü inceleyen Yevsey, «Onda ölümcül yara izini açan ben oldum,» diye düşündü.

Zarubin'in kaşları sert sert çatılmıştı. Üst dudağı üzerindeki küçük bıyığı hâlâ diken dikendi. Hiç şaka kaldıracak yanı yoktu, yarı açık ağzı, her an coşkunlukla çene çalmaya başlayacak gibiydi.

«Gel bakalım,» dedi Melnikov.

«Ya o - onlar ne olacak?» derken Yevsey gözlerini Zarubin'in yüzünden ayırmaya çalışıyordu.

«Polis kaldırır onları. Bedenleri götürmek yasalara aykırıdır. Haydi bir yere gidip kendimizi toplayalım. Bu gün hiç bir şey yemedim. Yiyemiyorum - bu üçüncü gündür ki açım. Uyuyamıyorum da.» İçini çekip, asık suratlı bir ilgisizlikle ekledi, «Yakov'un yerine dinlenmeye gönderilen ben olmalıydım.»

Yevsey, dişleri arasından, «Tüm öldürmelerin altında Saşa yatıyor,» dedi.

Hiç bir şey görmeksizin, mırıldanarak, her biri kendi düşünceleri icinde yitmiş sokaklarda yürüdüler. Sarhoş gibiydiler.

Havayı yoklarcasına elini önüne uzatarak, «Gerçek nerede?» diye sordu Melnikov.

Ele avuca sığmaz bir düşünceyi yakalamaya çabalayan Yevsey, «İşte görüyorsun, iki kişi öldürüldü,» dedi.

«Bir sürü insan öldürüldü bu gün, sanırım. Kör bunların hepsi.»

«Niye yaptı Saşa bunu?»

«Onu ben de sevmiyorum...»

Yevsey yabanıl bir acıyla, «Asıl öldürülmesi gerek o!» diye bağırdı.

Uzun süre hiç konuşmadı Melnikov. Sonra birden havada yumruğunu salladı, yüksek sesle, «Yeter!» diye bağırdı. «Yeterince günaha girdim. Volga'nın öteki kıyısında yaşlı bir amcam var. Yeryüzündeki tek yakınım o. Ona gideceğim. Arı kovanları var, gençken sahtekarlıktan tutuklandı.»

Bir kez daha sustuktan sonra ajan usulca gülümsedi.

Yevsey tedirginlikle, «Ne oluyor?» diye sordu.

«Unutup duruyorum hep... Amcam öleli üç yıl oluyor.»

İkisinin de çok iyi bildikleri bir içkievine girdiler. Yevsey kapıda durup düşüncelere dalmış, ışıklı pencerelere bakıyordu.

İsteksizlikle, «Her yerde insanlar,» diye mırıldandı. «Buraya girmek istemiyorum. Bıktım insanlardan.»

«İnsanlara boş ver de girelim,» diyen Meinikov, onun koluna girip sürüklemeye başladı. «Tek başıma sıkılırım burada. Hem korkuyorum da. Ajan olarak tanınıp öldürülebileceğim için korkmuyorum. Genel bir korku bu.»

İki adam arkadaşlarının hep buluştuğu odaya gidecekleri yerde bir köşeye oturdular. Büyük bir kalabalık vardı ama hiç kimse sarhoş değildi; konuşmaları yüksek sesli, gürültülüydü, kişi havadaki olağan dışı coşkuyu hemen seziyordu. Alışkanlıklarının zorlamasıyla Yevsey çevresine kulak kabartmaya başladı, ama Saşa düşüncelerine saplanmıştı, kafasında bir o yana, bir bu yana dönüp duruyordu... Günün izlenimleriyle bitkindi, oysa Saşa'nın içinde doğurduğu korku ve keskin nefret dalgalarıyle yeniden canlandı. «Benim ölümüm olacak o... Mutlaka sonum olacak...»

Melnikov hiç tat almaksızın birasını içiyor, arada bir geriniyordu.

Yakınlarda bir masada üç adam oturuyordu; yazıcı oldukları kesin olan bu adamlar kendi sınıflarına özgü bir biçimde konuşuyorlardı. Gençtiler, iyi giyimliydiler, renk renk boyunbağları takıyorlardı. Güneş yanığı yüzlü, kıvırcık saçlı genç biri, kara gözleri parlayarak büyük bir canlılıkla konuşuyordu.

«Aç dilencilerin vahşetinden yararlanarak böylesine barbarlıklar yüzünden özgürlüğün olanaksız olduğunu göstermek istiyorlar. Bununla birlikte izin verirseniz söyleyeyim ki vahşet daha dün doğmadı. Her zaman vardı ve her zaman adelet onlarla başa çıkabilmişti; yasaların korkusuyla durdurulabilirler. Ne diye bu gün her türlü vahşi, hayvanca işi yapmalarına izın veriliyor?» Zafer kazanmış bir havayla çevresine bakınıp ateşli bir inançla kendi sorusunu yanıtladı. «Çünkü bize göstermek istiyorlar ve diyorlar ki, 'Baylar, bayanlar siz özgürlük istemiştiniz. İşte buyurun.' Sizin için özgürlük her türlü soygun, adam öldürme ve başı bozuk ayaklanmadır.»

«Ne dediğini duyuyor musun?» diye sordu Yevsey. «Saşa'nın yapmak istediğini anlatmıyor mu?»

Melnikov ona asık suratla baktı ama yanıtlamadı.

Kıvırcık saçlı adam iskemlesinden kalktı, incelikli tavırlarla elindeki şarap bardağını sallayarak konuşmasını sürdürdu, «Oysa bu doğru değil, ben buna karşı çıkıyorum. Dürüst kişiler özgürlük istiyor ama bunu birbirlerini yok etmek için değıl, daha önceki yasa dışı yaşamın vahşetine karşı kendilerini korumak için istiyorlar. Özgürlük aklın tanrıçasıdır. Ve onlar da bizim kanımızı yeterince içtiler. Ben karşıyım buna. Çok yaşa özgürlük!»

Dinleyenler sevinip ayaklarını yere vurmaya başladılar.

Melnikov kıvırcık saçlı konuşmacıya bakıp, «Ne salak!» diye söylendi.

Yevsey, «Ama doğru söylüyor,» diye öfkeyle yanıtladı.

Ajan ilgisizlikle, «Nereden biliyorsun?» dedi ve ağır ağır yudumlayarak birasını içmeye başladı.

Yevsey bu kaba saba adama kendinin aptal, kör bir hayvan olduğunu, insanları avlamak için kendi yaşamının şeytanı, kaba efendilerince eğitildiğini söylemeye can atıyordu. Ama Melnikov başını kaldırmış, korkudan dört açılmış kara gözleriyle Yevsey'e bakmaya başlamıştı. «Böylesine korkmanın nedeni,» dedi, «bir gün tutukevindeyken başıma gelen bir olaydır.»

«Bekle bir dakika,» dedi Yevsey. «Onları dinliyorum.»

İnce, kavrayıcı bir ses, genel konuşmaların yumuşak gürültüsünü kesti.

«Duydunuz mu? Tanrıçadan söz ediyor ama biz Rus halkı için yalnızca bir tek tanrıça vardır, o da İsa'nın anası Meryem'dir. İşte bu kıvırcık saçlı gençler böyle konuşur!»

«Atın onu dışarı!»

«Susun!»

«Hayır, rica ederim! Eğer özgürsek herkes istediğini...»

«Görüyor musunuz? Bu kıvırcık saçlı gençler sokaklarda yürüyüp hainliğe karşı Çarın gerçeğini desteklemek isteyen kişileri döverken biz Ruslar, gerçek Ortodokslar ağzımızı bile açamıyoruz. Özgürlük bu mudur?»

Klimkov, titreyerek, «Kavga edecekler,» dedi. «Biri öldürülecek. Ben gidiyorum.»

«Ne biçim çocuksun sen! Gidelim öyleyse. Canı cehenneme onların! Ne dediklerinden sana ne?»

Melnikov masaya biraz para attı, dikkatleri çeken yüzünü gizlemek ister gibi gözleri yerde kapıya doğru yürüdü. Oysa sokağa çıktıklarında karanlık ve soğukta, bastırılmış olsalar da sözcükleri dökülmeye başladı. «Bizim fabrikada bir usta başı bıçaklandığı için tutuklandığım zaman bana çalışma kampına gönderileceğimi söylediler. Önce yargıç, sonra polis, sonra herkes beni korkutmak için bunu söyledi. O zamanlar daha gençtim, çalışma kampı düşüncesi de hiç hoşuma gitmiyordu. Boyuna ağlardım.» Bedenini sarsan bir öksürükle öksürüp adımlarını yavaşlattı. «Bir gün tutukevinde müdür yardımcısı olan Aleksi Maksimyiç adında iyi yürekli, ufak tefek, yaşlı adam bana geldi. Beni sever ve benim için hep üzülürdü. 'Ah Liapin,' dedi -benim gerçek adım Liapin'dir- 'ah dostum, senin için çok üzülüyorum. Öyle şanssız bir çocuksun ki...'»

Melnikov'un konuşması su gibi akıyordu. Yevsey kendisini karanlığa, büyüleyici, korkunç bir peri masalına götüren dar bir geçiti izliyormuşcasına dinliyordu.

«Bana gelip, 'Liapin sen iyi bir çocuksun,' dedi. 'Yaşamını kurtarmak istiyorum. Senin çalışma kampına gönderilmeni gerektiren bir durum var ama bundan kurtulabilirsin. Yapacağın tek şey bir adamı idam etmektir. Politik bir cinayetten ötürü bu cezaya çarptırıldı. Bir papazın önünde yasalara uygun olarak asılacak. Asılmadan önce kendisine öpmesi için haç verilecek. Bu yüzden tasalanmamalısın.' Ben de, 'Niye almasın?' dedim. 'Yetkililerin isteğiyle yapılıyorsa ve sonunda ben de bağışlanacaksam asarım onu. Ama nasıl asacağımı bilmiyorum...' 'Biz sana öğretiriz,' dedi. 'Bu işi bilen bir adamımız var ama ayakları felç olduğu için kendi yapamıyor.' Tam bir gece nasıl olacağını öğrettiler bana. Bir mahzende. Bir cuvalı paçavralarla doldurup boyun olacak yeri de iple bağladılar. Sonra da ben onun nasıl kancaya geçirileceğini öğrendim. Ertesi sabah erkenden bana yarım şişe içki verdiler, ellerinde silahlar bulunan askerler arasında avluya çıkardılar.

Bir darağacının dikilmiş olduğunu, önünde askerler durduğunu gördüm. Sıkıca giyinmişlerdi, titriyorlardı. Son bahardı, anlıyorsun ya, kasımdı. İskeleye tırmanırken ayaklarımın altında tahtalar sallanan dişler gibi çatırdayıp oynamaya başladı. Bu sinirime dokunmuştu. 'Bana daha votka verin. Korkuyorum,' dedim, onlar da verdiler. Sonra da onu getirdiler...»

Melnikov yine boğuk seslerle öksürmeye başlayıp boğazını kavradı. Yevsey ona ayak uydurabilmek için iyice yanına sokuldu. Ne ileri, ne yana bakmaya cesaret edemeyerek gözlerini yere dikmişti.

«Güçlü kuvvetli, genç biriydi. Dimdik duruyor, boyuna saçlarını alnından başının arkasına itiyordu. Yüzünü bağlamaya başladım. Nasılsa onu çimdiklemiş yada canını yakmış olacağım ki usulca, hiç kızmadan, 'Dikkat et,' dedi bana. Evet. Papaz haçı verince de, :Bırak onu. Ben inanmam,' dedi. Sanki ölümden sonra olacak her şeyi biliyormuş, kesinlikle biliyormuş gibi bir anlam vardı yüzünde. Nasıl yaptımsa işte onu asmayı başardım, tepeden tırnağa titriyordum. Ellerim duygusuzlaşmıştı, bacaklarım beni taşıyamıyordu. Tüm bunların nedeni, beni böyle alt üst eden şey onun soğuk kanlılığı, sanki ölüm üzerine bir uzmanmış gibi görünmesiydi...»

Melnikov sustu, çevresine bakındı, daha hızlı yürümeye başladı

Yevsey, bir fısıltıyla, «Sonra?» dedi.

«Astım işte onu, hepsi bu. Ondan beri de birinin öldüğünü duysam ya da görsem hemen onu anımsıyorum. Gerçeği bildiğini duyduğum tek insan o olmuştur. Korkmamasının nedeni de buydu. Ve işin anlaşılmaz yanı da ondan sonra ne olacağını biliyor görünmesiydi; bunu da kimse bilemez, değil mi? Bak sana ne diyeceğim Yevsey, niye gelip benimle kalmıyorsun bu gece ha? Ne olur!»

Yumuşak bir sesle, «Peki,» dedi Yevsey.

Bu öneri onu sevindirmişti. Bu sokaklardan geçip bu karanlıkta tek başına evine yürümeye korkuyordu. Göğsünde bir sıkışma, kemiklerini zorlayan ağır bir baskı duyuyordu; sanki yerin dibine doğru sürükleniyor da dünya sırtını, göğsünü, yan-

larını, başını ezerken önünde derin bir çukur açılıyor, ondan kurtulamıyor, az sonra içine düşmeyi önleyemeyeceği sessiz, dipsiz bir cehennem çukurunda sonsuza dek yuvarlanacakmış gibi oluyordu.

«Bu iyi işte,» dedi Melnikov. «Yalnız başıma canım sıkılırdı.»

Yevsey özlemle, «Bir de Saşa'yı öldürebilsen,» dedi.

«Git başımdan!» diyerek Melnikov bu düşünceyi uzaklaştırdı. «Beni ne sanıyorsun sen - adam öldürmekten hoşlanan biri mi? Ondan sonra iki kez daha adam asmamı istediler, bir kadınla bir öğrenciyi. Ben de olmaz dedim. Durum ortaya çıktığında ansınacak bir yerine üç kişi demek olacaktı bu. Görüyorsun ya ölüler geri gelip sana konuk olurlar. Geri gelirler.»

«Sık sık mı?»

«Bazen gelirler, bazen gelmezler. Kendini nasıl koruyabilirsin onlara karşı? Ben tanrıya dua etmesini bile bilmiyorum. Ya sen?»

«Benim aklımda dualar.»

Bir avluya girip öbür uca varana dek tahtalar, taşlar, çöp yığınları üzerinde sendeleyerek uzun süre yürüdüler. Sonra merdivenlerden inmeye başladıklarında duvarları elleriyle yoklayan Yevsey onların hiç bitmeyeceğini düşündü. Sonunda kendini ajanın odasında bulup da lamba ışığında çevresine bakınınca duvarları hemen tümden kaplayan değişik resimleri, kâğıt çiçekleri görerek şaşkına döndü. Beyaz perdeler arkasında duran geniş yataklı bu rahat odaya yabancı gibiydi Melnikov ilk bakışta.

Soyunmaya başlayan Melnikov, «Birlikte yaşadığım kadın düzenledi bunları,» dedi. «Sonra da kaçıp, gitti, adi yaratık! Bir jandarma kaçırdı onu. Adam kır saçlı bir dul, o da erkek açlığı çeken genç bir kadındı. Ama yine de beni bıraktı! Beni bırakan üçüncü kadın. Haydi yatalım artık.»

Aynı yatağa yan yana uzandılar; sürekli daha da derinlere batan, Yevsey'in yüreğini de birlikte batıran yatak dalgalı bir deniz gibi salianıyordu altlarında. Ajanın sözcükleri tüm ağırlıklarıyla göğsüne çökmüştü.

«Biri de Olga'ydı.»

«Ne dedin?»

«Olga dedim. Ne olmuş?»

«Hiç, yok bir şey.»

«Ufacık bir kızdı, inceydi, neşeliydi. Boyuna şapkamı saklardı, ötemi, berimi saklardı, ben de, 'Olga, şapkam nerede?» derdim. «Ara bakalım. Sen arama uzmanı değil misin?» derdi. Şaka yapmayı severdi ama hoppaydı. Başımı çevirir çevirmez başkasına giderdi. Öyle inceydi ki onu dövmeye korkardım ama bazan saçını çekerdim, bir şey yapman gerekir...»

«Ah, tanrım!» diye yumuşak bir sesle bağırdı Klimkov. «Ben ne olacağım şimdi?»

Arkadaşı uzun süre sessiz kaldı, sonra tekdüze bir biçimde, ağır ağır, «Bazan ben de böyle bağırırım,» dedi.

Bir çığlık atma isteğini boğmak için Yevsey başını yastığa gömdü.

BÖLÜM 22

YEVSEY görünmez bir kemer gibi göğsünü sıkan yabansı bir duyguyla uyandı. Bu kemerin uçlarını, onu bilinmez ama kaçınamayacağı bir alın yazısına doğru sürükleyen dikbaşlı bir varlığın inatla tuttuğunu duydu. Bu güce boyun eğmek zorundaydı; beceriksiz, korkak düşünceleri sakınarak, el yordamıyla onu arıyor ama aynı zamanda da bu gücün biçimlendiğini görmek istemiyordu.

Melnikov giyinmiş, yıkanmış, şimdi de saçları darmadağınık masada, semaverin yanında oturuyor, öküz gibi tembel tembel ekmeğini çiğniyordu.

«Uyurken horluyorsun,» dedi. «Ben biraz kestirip gece yarısı uyandım, birden yanımda birini gördüm. Tanya'nın burada olmadığını ansıdım ama seni tümden unutmuştum. Sonra birden burada yatanın öldürdüğüm adam olduğunu, ısınmak için kalkıp geldiğini düşündüm.» Melnikov güldü. «Neyse, ama bu şaka değil - bir kibrit yaktım, sana baktım. Sanırım sen pek iyi değilsin. Yüzün masmavi şey gibi...» Bir öksürükle sözü yarıda kesildi ama Yevsey söylenmemiş sözleri düşünerek kederli kederli, «Rayissa da kendimi asacağımı söylemişti,» diye kafasından geçirdi.

Yüzyüze gelmek istemediği bir şeylere açıkça dokunan bu düşünce korkuttu onu.

«Saat kaç?» diye sordu.

«On bire geliyor.»

«Daha erkenmiş,» dedi Yevsey.

«Evet,» diye onayladı Melnikov, ikisi de susuyordu. Sonra adam birden, «Niye birlikte oturmuyoruz, senle ben?» dedi.

Yevsey, «Bilmiyorum,» diye yanıtladı.

«Neyi bilmiyorsun?»

Bir an düşündükten sonra, «Ne olacağını,» dedi Yevsey.

«Hiç bir şey olmayacak. Sen sessiz bir çocuksun, çok konuşmuyorsun, ben de çok konuşmam. Bir kez konuşmaya başladın mı biri bir şey söyler, öteki başka bir şey söyler, bir üçüncü şunu bunu der. Bütün bunlarla uğraşamam ben. Hepsi bir sürü sözcük, hiç biri de doğru değildir.»

Bir şeyler söylemiş olmak için, «Evet,» dedi Yevsey. Kendini savunurcasına, «Bir şeyler yapılmalı,» diye düşündü. Birden, «Önce Saşanın işini bitirmeliyim,» diye karar verdi. Ama ötesini düşünme isteği yoktu içinde. Melnikov'a, «Şimdi nereye gidiyoruz?» diye sordu.

Aldırmazlık içinde, «Büroya,» diye yanıtladı Melnikov.

Yevsey kuru ve sert bir sesle, «Ben gitmek istemiyorum,» dedi.

Melnikov, bir süre sessizce sakalını kaşıdı, sonra tabakları itti, dirseklerini masaya dayayarak düşünceli, kısık bir sesle, «Bizim iş zorlaştı,» dedi. «Herkes ayaklanmaya başladı ama gerçek isyancılar kimler? Elinden gelirse kendin bulursun.»

«Ben yalnızca tüm bu pis işlerin arkasındaki canavarı biliyorum!» diye mırıldandı Klimkov.

«Saşa'yı demek istiyorsun sanırım, ha?»

Melnikov sesli sesli burnunu çekerek giyinmeye başladı. «Birlikte oturacağız, değil mi?» diye sordu.

«Evet.»

«Öyleyse eşyalarını bu gün mü getireceksin?»

«Belki.»

«Bu gece burada mı uyuyacaksın?»

«Evet.»

Ajan gittikten sonra Klimkov ayağa fırladı, delici kuşku vuruşları altında titreyerek korkuyla çevresine bakındı.

«Ya beni içeri kilitleyip Saşa'ya söylemeye gittiyse. Şimdi gelip beni yakalar...»

Kapıya koştu. Kilitli değildi. Bir başkasını inandırmaya çalışıyorcasına acı acı, «Görmüyor musun, böyle hiç kimseye güvenmeden yaşamak olanaksız,» dedi kendi kendine.

Hiç kıpırdamadan uzun süre masanın başında oturdu. Bey-

nini zorlayarak, kendini tehlikeye atmaksızın düşmanına nasıl bir tuzak kuracağını bulmak için tüm şeytansı zekasını kullanmaya çalışarak düşünüp duruyordu. Sonunda bir plan kurdu. Bir yolunu bulup Şaşa'yı bürodan çıkarmalı, birlikte sokakta yürümeliydi. Sonra da büyük bir kalabalığa raslarlarsa, «Bu bir ajandır, dövün onu!» diye bağıracaktı. Sonra da Zarubin ve sarışın gence olanlar onun başına gelecekti. Eğer kalabalık, dün sarışın gence yaptıkları denli ciddiyetle saldırmazlarsa Saşa'ya, Yevsey onlara örnek olacaktı. Zarubin gibi ilk silahı patlatacaktı. Ama mutlaka Saşa'yı vuracaktı. Midesine nişan alacaktı.

Kendini güçlü, yürekli duyan Klimkov hemen işe koyuldu. İlk elde yapılması gerekeni yapmak istiyordu. Oysa Zarubin'in anısı planının acınası yalınkatlığını karmaşıklaştırarak, onu engeliyordu. İstemeksizin kendi sözcüklerini ansıdığını gördü. «Ona ölümcül yara izini açan ben oldum.»

Bu yüzden kendine ne kızıyor, ne de suçluyordu. Yine de onu küçük kara saçlı ajana bağlayan bir bağ bulunduğunu, ne olursa olsun bu bağın koparılması gerektiğini duyuyordu.

«Ona güle güle demedim— şimdi onu nerede bulacağım?»

Paltosunu giydiğinde, cebinde tabanca bulunduğunu duymak hoşuna gitti; kararlaştırdığı çözüm bir kez daha tutuştu içinde, cesaretle sokağa çıktı.

Ama Milli Emniyete yaklaştıkça yürekliliği erimeye, solmaya başladı. Güçlülük duygusu yok oldu; dar, ışıksız geçiti, onun sonunda yükselen sıkıntılı, üç katlı yapıyı gördü, her şeyden önce Zarubin'i bulup son kez önünde saygıyla eğilmek isteği zorlamaya başladı içini.

Hemen planından uzaklaşıp, «Onu yanılttığım için yapmak istiyorum bunu,» diyerek dileğini kendine açıkladı.

Öte yandan da yüreğini kaplayan, korkunç durumundan kurtulmanın tek yolu olarak görünen ve onu oraya zorlayan düşünceden hiç kurtulamayacağını da belli belirsiz duyuyordu.

O gün yapacağı iş, Saşa'yı yok etme çözümü, yüreğini dolduran kara, egemen gücün büyümesini engelleyememişti ama küçük ajanın bedenini bulmak için duyduğu istek bu çözümü uygulamasını engellemişti.

Bu isteğin de yok olacağı korkusuyle elden geldiğince çok vurgulamaya çalışıyordu ama. Saatlarca, arabalarda karakolları dolaşıp durdu, uzun uzun, özenle Zarubin'i sordu. Sonunda bedenin nerede olduğunu bulduğu zaman oraya gitmek için çok geç olmuştu, günün sona erdiğine gizlice sevinerek eve döndü.

O gece Melnikov odasına gelmedi. Yevsey kımıldamamaya çalışarak tek başına yattı. Yatakta her dönüşünde perde de kıpırdıyor, yüzüne bir nem kokusu çarpıyor, yatak sallanıyor, çatırdıyordu. Bu durgunluk içinde bir kaç pis fare karanlıkta koşuşturdu, çıkardıkları gıcırtılı sesler Yevsey'de Zarubin ve Saşa'nın düşüncelerini canlandırdı. Ölüler gözlerinin önünde çakıyor, ruhunun da içine karışması kaçınılmaz olan çevresindeki boşluk, durgunluk içinde bir şeyler bekliyordu.

Ertesi sabah erken saatlarda koca bir bahçenin köşesinde, tavanında haç olan bir sundurmada bekliyordu. Kapıyı açarken kır saçlı, kambur bekçi, «İki tane var,» dedi. «Birinin kimliği biliniyor, ötekininki bilinmiyor. Kimliği bilinmeyen her an gömülebilir.»

Sonra Yevsey, Zarubin'in öfkeli yüzünü gördü. Uğradığı tek değişiklik biraz mavileşmesi olmuştu. Yara yeri yıkanmış, kararmıştı. Küçük bedeni çıplaktı, temizdi; bir ip gibi uzatılmış, sırt üstü yatırılmış, Zarubin öfkeyle, «Eee sonra?» diye sorarcasına güneş yanığı elleri göğsüne kavuşturulmuştu.

Yanında öteki kırık dökük, kara, şiş, kırmızı, mavi, sarı çürüklerle dolu beden yatıyordu. Birisi yüzünü mavi ve beyaz çiçeklerle örtmüştü. Ama Yevsey çiçeklerin altında kafa tası kemiklerini, kanla yapış yapış bir saç demetini, parçalanmış kulağını görebiliyordu.

«Bu tanınacak durumda değil, hemen hemen kafa diye bir şey kalmamış. Ama biri tanıdı onu. Dün iki bayan gelip, bu insan vahşetini çiçeklerle örttüler. Ötekine gelince kim olduğunu bilmiyoruz.»

Yevsey sert bir sesle, «Ben biliyorum kim olduğunu,» dedi. «Yakov Zarubin'dir. Milli Emniyet'te çalışırdı.»

Bekçi ona bakıp, olumsuzlayarak başını salladı. «Hayır, bu o değil. Polis de bize Yakov Zarubin olduğunu söyledi oy-

sa Milli Emniyete sorduğumuzda bunun yanlış olduğu anlaşıldı.»

Yevsey kırgın bir sesle, usulca, «Ama ben doğru olduğunu biliyorum!» diye bağırdı.

«Milli Emniyetten, 'Biz böyle birini tanımıyoruz. Bu adda biri hiç çalışmadı bizde,' dediler.»

Acı içinde ve şaşkınlığa düşmüş Yevsey, «Bu doğru değil,» dedi.

Avludan içeri iki genç girdi, birisi, «Kimliği belli olmayan hangisi?» diye sordu bekçiye.

«Bu.»

Kambur bekçi Zarubin'i göstererek Yevsey'e, «İşte anlıyor musun?» dedi.

Klimkov avluya çıktı, bekçinin eline biraz bozuk para sıkıştırdı, güçsüz bir inatla, «Sana Zarubin o diyorum,» diye söylendi.

Yaşlı adam kamburunu sallayanak, «Nasıl isterseniz,» dedi. «Ama öyle olsaydı ötekiler de tanırdı onu. Dün öldürülen birini aramak için bir ajan geldi buraya, senin arkadaşını o da tanımadı, tanısaydı ne diye söylemesin ki?»

Yevsey, «Hangi ajan?» diye sordu.

«İri yarı, dazlak kafalı, kibar sesli bir adam.»

Yevsey boş gözlerle Zarubin'in beyaz, desensiz bir tabuta yerleştirilen bedenini izlerken, «Solovyov,» diye düşündü.

Gençlerden biri, «Sığmayacak buraya,» diye mırıldandı.

«Bacaklarını kıvırsana sersem!»

«Kapak kapanmayacak.»

«Yan yatır öyleyse.»

Yaşlı adam durgunlukla, «Ölülere biraz daha saygı gösterin çocuklar,» dedi.

Cesedin başını tutan genç burnunu çekti, «O bir ajandır, Fiodor amca,» dedi.

Kambur onlara doğru yürürken bir düşünür havasıyla, «Bir ölü hiç kimsedir,» dedi. Gevşek, güneş yanığı bedeni kısa, dar

tabuta sokmaya çalışırlarken susuyarlardı gençler.

Kambur öfkeyle, «Başka tabut getirin salaklar,» dedi.

«Hiç bir şeyi değiştirmez bu,» dedi biri; öteki acımasızca, «Onun olmak istediğince büyük tabut bulunmaz,» diye ekledi.

Yakov yüzünden acı bir aşağılanmaya uğradığını duyan Yevsey avludan çıktı. Kambur adamın arkasından, bedeni tabuta sıkıştırmaya çalışanlara, «Bu işte bir tuhaflık var,» dediğini açıkça duydu. «Şu çocuk buraya gelip, 'Onun kim olduğunu biliyorum,' dedi. Belki tüm bunların arkasındaki kişi o. Siz ne dersiniz çocuklar?»

Hemen hemen aynı anda iki genç ses yanıtladı, «Belki o da ajandır.»

«Bize ne bundan?»

Klimkov hemen bir arabaya atlayıp sürücüye, «Çabuk ol,» diye bağırdı.

«Nereye?»

Yevsey bir an durakladıktan sonra alçak bir sesle, «Dümdüz,» diye yanıtladı.

İğrenç düşünceler, tek düze bir biçimde kafasını dövüyordu, «Bir köpek gibi gömecekler onu - ve beni de...»

Sokak hızla önüne akıyordu. Evler sallanıyor, sarsılıyor, pencereler parlıyordu. İnsanlar gürültüyle yürüyorlardı; her şey gerçek dışıydı.

«Saşa'yı yok edeceğim... Şimdi oraya gidip vuracağım onu...»

Arabacıyı göndererek Saşa'nın diğerlerinden daha seyrek gittiği bir aşevine girdi, ajanların toplandığı odanın kapısında durup, «Onu görür görmez vuracağım,» dedi kendi kendine.

Titreyerek usulca kapıyı çaldı, cebindeki tabancayı yoklayıp soğuk bir bekleyiş içinde olduğu yerde dondu kaldı.

Kapının öte yanından biri, «Kim o?» diye sordu.

Yevsey, «Ben,» dedi.

Kapı biraz açıldı. Solovyov'un gözleri, küçük pembe burnu aralıkta parladı. Şaşkınlıkla, «A-a-a-a!» diye söylendi. «Senin öldürülmüş olduğun söylentisi dolaşıyordu ortalıkta.»

Yevsey paltosunu çıkartarak asık suratla, «Hayır, öldürülmedim,» diye yanıtladı.

«Görüyorum. Kapıyı kilitle. Senin Melnikov'la birlikte olduğunu söylemişlerdi de.»

Solovyov ağır ağır bir et parçasını çiğniyordu, bu da onun söylediklerini anlaşılmaz yapıyordu. Yağlı dudakları yavaşça şapırdıyor, sözcükler ilgisizlikle dökülüyordu, «Demek senin Melnikov'la birlikte olduğun doğru değil, ha?»

«Niye doğru olmasın?»

«İşte sen buradasın ve iyi görünüyorsun, o da berbat bir durumda. Dün gördüm onu.»

«Nerede?»

Ajan, Yevsey'in biraz önce çıkmış olduğu hastahanenin adını söyledi.

«Niye orada o?» diye soğuk soğuk sordu Yevsey.

«Dediklerine göre bir Kazak kılıçla başına vurmuş, sonra da at nalları altında ezmiş. Nasıl ve niçin olduğunu bilmiyoruz. Bilincini yitirmiş. Doktorlar iyileşmeyeceğini söylüyor.»

Solovyov bir çeşit yeşil votka doldurdu bardağa, ışığa kaldırıp kısık gözleriyle inceledi, bir yudumda yuvarladı. «Sen nerede saklanıyordun?» diye sordu Yevsey'e.

«Saklanmıyorum.»

Koridorda yere bir tabak düştü. Yevsey ürktü, tabancayı palto cebinden çıkarmadığını ansıyarak ayağa kalktı.

«Saşa sana ateş püskürüyor.»

Baş döndürücü, leylak rengi bir sise bürünmüş ayın günah yüklü, kırmızı yuvarlağı Yevsey'in gözleri önünde yüzdü. Alaycı, yüksekten atan sesi, kemikli ellerdeki sarı parmakları ansıdı. «Buraya gelmeyecek mi?» diye sordu.

«Bilmiyorum.»

Solovyov'un yüzü parlıyordu; bir şeylerden çok hoşlanmışa benziyordu, her zamankinden daha çok gülümsüyordu. Yüksek bir kişinin kibirli inceliğiyle çınlıyordu sesi. Ondaki her şey Yevsey'in midesini bulandırıyordu. Birbirini tutmayan düşünceler kafasında dört dönüyor, her biri bir öncekini dağıtıyordu. «Alçaklarsınız, hepiniz... Melnikov'a üzülüyor muyum...

Şu şişko yaratık Yakov'u tanımak istemedi - Niye?...» Yüksek sesle, «Sen Zarubin'i gördün mü?» diye sordu.

Solovyov kaşlarını kaldırarak, «Kimi?» dedi.

«Kimi olduğunu biliyorsun.»

«Evet, evet, elbette gördüm onu.»

Yevsey sert bir sesle, «Niye onu tanıdığını söylemedin?» diye sordu.

Yaşlı ajan dazlak kafasını kaldırdı, şaşkın bir alayla, «Neee deediin?» diye bağırdı.

Yevsey bu kez daha yumuşak bir tonla sorusunu yineledi.

«Bu seni hiç ilgilendirmez, sevgili dostum. Bunun iyice anlaşılmasını istiyorum. Ama böylesine aptal olduğun için acıyorum sana, bu yüzden şunu söyleyeceğim; bize salaklar gerekli değil, onları tanımayız, anlamayız, bilmeyiz. Bunu hiç aklından çıkarma şimdi ve her zaman ve yaşamının sonuna dek. Söylediklerime dikkat et, dilini de iple bağla.»

Solovyov'un küçük gözleri, iki gümüş para denli soğuk soğuk parladı; sesinde bir kabalık ve kötülük çınlıyordu. Kısa, kalın parmağını Yevsey'e sallayarak aç gözlü, mor dudaklarını sarkıttı. Ama onda korkutucu hiç bir şey yoktu.

«Hepsi birbirinin aynı,» diye düşündü Yevsey. «Hepsi aynı yolun yolcusu - hepsini birden...»

Paltasuna atıldı, cebinden tabancasını kaptı, Solovyov'a nişan aldı, tekdüze bir sesle, «Şimdi!» diye bağırdı.

Yaşlı adam yerinden fırlayıp iskemleden döşemeye düştü. Bir eliyle masanın bacağını tuttu. ötekini Yevsey'e uzattı.

Yevsey soluk soluğa, «Hayır, dur, yapamazsın,» dedi. «Sevgili dostum, bana dokunamazsın.»

Klimkov tetiği daha sıkı tuttu. Harcadığı çabadan ötürü kafa tası donmuş, saçları diken diken olmuştu.

«Yarın evleneceğim. Bir daha hiç bir zaman...»

Ağır, korkak sözcükler havada gıcırdıyordu. Ajanın çenesinde yağlar parlıyordu, göğsündeki peçete titriyordu.

Tabanca patlamadı. Yevsey'in parmağı acıyordu, tepeden tırnağa korku sarmıştı her yanını, soluğu kesilmişti.

Solovyov çabuk bir fısıltıyla, «Sana para veririm!» dedi. «Hiç kimseye bir şey söylemem...»

Klimkov elini kaldırıp tabancayı ajanın yüzüne fırlattı. Sonra paltasunu alıp, döndü. İki güçsüz çığlık peşinden izledi onu, «Haah, haah!»

Çığlıklar kırbaç gibi ensesine inip çılgınca bir korkuyla doldurdu onu, daha da hızlı yürümesine neden oldu. Ayakları yere değmeyen bir kalabalığın sessizce arkasında toplandığını, peşinden koştuğunu, uzun, kavrayıcı ellerini ensesine uzattığını, saçlarına dokunduğunu duyuyordu. Yok olarak, yeniden karşısına çıkarak onunla oynuyor, alay ediyorlardı. Arabalar tuttu, onların içinde bir süre dolaştı, yere atladı, sokaklarda koştu, yine arabalara bindi. Görünmeyen böyle daha da korkunçlaşan kalabalık hep onunla birlikteydi.

Önünde ağaçlardan, çıplak dallardan oluşmuş kara, desenli duvarları görünce daha rahatladı; onu karşılamak için uzanıyorlardı. Çalılığa daldı, arkasından ağaçları daha sık bir araya toplamak istercesine kollarını ardında sallayarak ağaçlar arasında yürüdü. Bir dere kıyısına indi, soğuk kumların üzerine oturdu, sonra yine ayağa kalktı, ağır ağır soluyarak, terleyerek, korkudan sarhoş dere boyunca yürüdü. Az sonra ağaçlar arasında bir açıklık gördü. Dikkatle dinledi, sessizce bir kaç adım daha öne yaklaştı, baktı. Önünde bir demir yolu uzanıyordu; bayırın ötesinde başka ağaçlar da vardı ama onlar küçüktü, seyrekti, dallarının örgüsü arasından bir yapının gri çatısı parlıyordu.

Ormanın daha karanlık ve sık olduğu dere yatağına geri döndü.

«Beni yakalayacaklar.» Soğuk bir kesinlik içini zorluyordu. «Beni yakalayacaklar...»

Ağır, yumuşak bir gürültü usulca ormana yayıldı. Yakınlarında çınlıyor, dokundukça ince dalları sallıyordu. Havayı hışırtısıyla doldurarak, yarı karanlık içinde, dere kıyısında savruldu. Küçük derenin üzerindeki buz ayakları altında kuru kuru çıtırdadı Yevsey'in; derede hiç su kalmamıştı, içindeki kuru, gri hendekleri buz beyaz bir deriyle örtmüştü.

Yere eğilen Klimkov, oturup ağzına bir buz parçası attı. Arkasından hemen ayağa fırladı, derenin dik bayırını tırmanmaya başladı. Sonra kemerini, pantalon askılarını çıkardı, bir-

birine bağladı, sakınarak başının üzerindeki dalları inceledi.

Kendine acımaksızın, «Paltomu çıkarmama gerek yok,» diye düşündü. «Ne denli ağır olursam o denli çabuk biter.»

Telâş içindeydi, parmakları titriyor, boynunu gizlemek istiyormuşcasına bilinçsizce omuzları kalkıyordu. Korkunç bir düşünce kafasını dövüp duruyordu.

«Zamanım olmayacak. Her an buraya gelebilirler...»

Bir tren geçti. Ağaçlar hoşnutsuzlukla mırıldandı, yer titredi. Beyaz duman dallar arasından yolunu açtı.

Yürekli yürekli ıslık çalan kara kuşlar uçup geçti. Dalların koyu örgüsünde parıldadılar, acelecilikleri Yevsey'in soğuk ve boyun eğmez parmaklarının kıpırtısını hızlandırdı.

Kemeriyle bir ilmek yaptı, dallara attı, asıldı. Sağlamdı. Sonra yine aynı acelecilikle birbirine bağladığı pantalon askılarından da bir ilmek yaptı. Her şey hazır olunca derin derin içini çekti.

«Şimdi dua etmeliyim.»

Ama aklına hiç dua gelmedi. Bir kaç saniye düşünceler içinde yitmiş oturdu.

«Rayissa benim alın yazımı biliyordu,» diye beklenmedik bir biçimde ansıdı; başını ilmeğe geçirerek usulca yalınkat bir biçimde, göğsünde hiç çırpıntı duymaksızın, «Tanrı, İsa ve Meryem adına...» dedi.

Ayaklarıyle yeri itti, havaya sıçradı, baçaklarını altına topladı. Kulaklarında acılı bir zonklama vardı; içten gelen yabansı bir vuruş başına çarptı, sersemletti. Düştü. Tüm bedeni sert toprağa çarptı, döndü, yuvarlandı; kolları ağaçların köklerini yakaladı, başı gövdelerine çarptı. Bilincini yitirdi.

Kendine geldiğinde, dere yatağında oturmuş olduğunu, yırtık askıların göğsünde sallandığını gördü. Pantalonu patlamıştı, yaralanmış, kan içindeki dizleri, acıyla dışarı bakıyordu kumaşlar arasından. Bedeni bir ağrı yığınıydı, ağrıların merkezi de boynuydu. Soğuk derisini yüzüyordu sanki. Zorla başını arkaya çevirerek bayırdan yukarı baktı. Orada huş ağacının beyaz dalında ince bir yılan gibi asılı kemeri onu çağırıyordu.

Umutsuzluk içinde, «Yapamam...» dedi kendi kendine. «Nasıl olacağını bilmiyorum... Yapabileceğim hiç bir şey yok...»

Güçsüzlük ve acı yaşları gözlerinden boşanmaya başladı. Sırt üstü yattı, göz yaşları arasından, kara dalların kuru uzantılarıyle parçalanmış, temiz, solgun gökyüzünü gördü üzerinde.

Acı ve soğuktan işkence içinde paltosuna sarınmış, uzun süre yattı orada. Anlamsız yaşamı, kara, sisli halkalardan oluşmuş bir zincir gibi istemi dışında gözlerinin önünden geçiyor, yüreğinde hiç bir umut kıvılcımı bırakmıyordu.

Bir kaç kez, havayı takırdayan bir gürültüyle, beyaz duman bulutlarıyle, arada bir de ışık çakımlarıyle doldurarak trenler geçti. Işık kümeleri ağaçların gövdeleri arasından süzüldü, orada saklanan birini el yordamıyla arıyor gibiydiler. Sonra birden bire titreyerek, üşümüş, son bir kez daha parıldayarak geçip gittiler.

Birileri Yevsey'i bulduğunda, büyük bir çaba harcayarak ayağa kalktı, ormanın yarı aydınlığında adamları izledi. Ormanın bittiği yerde durdu, bir ağaca yaslanarak beklemeye, uzaklardaki kentin öfkeli homurtusunu dinlemeye başladı. Akşam olmuştu bile; gökyüzü mor renge bürünmüştü. Solgun kızıl bir ışık kentin üstünde parlıyordu.

Uzaklarda, belli belirsiz bir gümbürtü duyuldu. Raylar çınlamaya, mırıldanmaya başladı. Tren geliyordu, kızıl gözleri yarı karanlıkta kırpışıyordu. Yarı karanlık arkasından girdap gibi döndü, daha kalınlaşıp karardı. Yevsey elinden geldiğince çabuk demir yoluna yürüdü, dizleri üstüne çöktü, traversler üzerine yan yattı, sırtını gelen trene çevirip boynunu rayın üzerine koydu.

Bir kaç saniye demirin yakıcı değişini duymak hoşuna gitti. Boynundaki ağrıyı azaltıyordu bu. Ama az sonra raylar daha yüksek sesle, daha tehdit dolu sarsılmaya, ötmeye başladı. Tüm bedenini acı veren bir iniltiyle doldurdu. Sanki kıpırdıyor, bedeninin altında yüzüyor, onu iteliyor gibi toprak da sarsılmaya başladı.

Tren tüm ağırlığıyle, yavaş yavaş yaklaşıyordu ama zincirlerinin şakırtısı, traversler üzerinde tekerleklerin düzgün gürültüsü daha şimdiden sağır ediciydi. Güçlü soluğu kükrüyor, Yevsey'i arkasından iteliyordu. İçindeki ve dışındaki her şey yabanıl bir vuruşla sarsılıyor, onu topraktan koparıyordu.

Daha çok bekleyemedi. Ayağa fırladı, demir yolu boyunca koştu, ince, acılı bir çığlıkla bağırdı, «Her dediğinizi yapacağım... yapacağım, yapacağım...!»

Kırmızımsı ışık kümeleri, her an Klimkov'a biraz daha yaklaşarak düzgün cilalanmış rayların metali üzerinde ileri atıldı. Gittikçe daha vahşi parlıyorlardı. İki kırmızı demir şeridi iki yanında yolunu göstererek hızla akarken akkor olmuş gibiydi.

Ellerini sallayarak, «Yapacağım...» diye bağırdı.

Sert bir şey sırtına vurdu. Kızıl ray şeritleri, arasındaki traverslere düştü, acımasız demir takırtıları güçsüz çığlıklarını boğdu.

— SON —

YAYINEVİMİZİN ÇIKAN KİTAPLARI

Roman Dizisi

● Yaşam Bu Mu?	:	**Mihail ŞOLOHOV**	10 TL.
● Kazanmak ve Kaybetmek	:	**Cengiz AYTMATOV**	10 TL.
● Yeni Şiirler	:	**Nazım HİKMET** (İkinci baskı)	12,50 TL.
● İt Ürür Kervan Yürür	:	**Nazım HİKMET**	20 TL.
● Kan konuşmaz	:	**Nazım HİKMET**	20 TL.
● Üç Arkadaşın Zor Günleri	:	**Maksim GORKİ**	(Tükendi)
● Direnen Canlar	:	**Dimitır DİMOV**	25 TL.
● Provokatör	:	**Maksim GORKİ**	20 TL.

Bilimsel Dizi

1 — Leninizmin Yolunda: **Georgi Dimitrov** (Toplatıldı)	12.50
2 — Kadınların Kurtuluşu: **V.İ. Lenin**	12.50 TL.
3 — Marksizm ve Revizyonizm: **V.İ. Lenin**	10 TL.
4 — Marx'ın Kapital'i üzerine: **F. Engels**	12,50 TL.
5 — Emperyalist Savaş Üzerine: **V.İ. Lenin**	25.— TL.
6 — 1 Mayıs: **Lenin - Stalin - Dimitrov - M. Suphi - Ş. Hüsnü**	10 TL.

İsteme Yeri :

GÜNCE YAYINLARI

P.K. 1337

Sirkeci - İstanbul

●

MAKSİM GORKİ, Provokatör adlı yapıtına, kendisinin de büyük ölçüde içinde yer aldığı ve başarısızlıkla sonuçlanan kanlı pazar silahlı ayaklanmasından iki yıl kadar sonra, 1907'de başladı.

Yevsey Klimkov, kimsesiz, terkedilmiş ve ürkek, yaşama atılır. Zekâsı muhbir olmaktan öteye gidemeyecek, istekleri üstü kapalı kalacaktır. Çar orduları hesabına casusluk görevini yüklenmesi de bu gerekçe ile güç olmayacaktır.

Çevredeki baskı ortamını lânetleyen arkadaşlar da edinecektir. Gönlü onlarladır ama kurtuluş ve onun getirdiği geri itmelerle beraber, asıl bu ilişkiler onu, yaşamının en korkunç krizine sürükleyeceklerdir.

●

30 LİRA